

**Alle de medicinale en chirurgicale werken : mitsgaders
Embryulcia vera, benefens het Ampt en pligt der vroed-
vrouwen, en Bysondere aanmerkingen de vrouwen en
kinderen betreffende, ofte ware oeffeningen der doode
vruchtenvan Cornelis Solingen**

<https://hdl.handle.net/1874/213357>

CORNELIS SOLINGEN,
Med. Dr. en HEEL - MEESTER.

EMBR YULCIA VERA,

O F T E

W A A R E
AFHALINGE

Eenes Dooden

VRUGTS,

Door de hand des HEEL - MEESTERS.

Neffens het

Ampt en Pligt der

VROED - VROUWEN,

Mitsgaders;

Bysondere aanmerkingen de VROUWEN
en KINDEREN betreffende.

EMBRYULCIA VERA,

Ofte

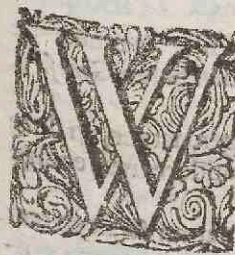
W A A R E
A F H A L I N G E

Eenes Dooden

V R U C H T S,

Uyt des Moeders Ligchaam.

't EERSTE HOOFD-STUK.

Van een moeyelijke Baringe, en van deszelfs oorzaak in 't algemeen.

Wij sijn van meninge in dit ons tegenwoordig Tractaat ('t welk wy geintituleert hebben, EMBRYULCIA VERA, dat is op 't Nederduytsch; *Waare Afhalinge eenes dooden Vruchts*, om dat het die operatie eygen is, door de hand van den Heel-meeſter) de zake die te verhandelen staat, zo veel ons mogelijk is uyt den grond op te halen, 't welk op dat behoortlijk geschiede, wy voor eerst zullen voor oogen stellen, wat door een moeyelijke Baring verstaan moet werden, en daar na welk de oorſaken deszelfs, zo in 't generaal als in 't particulier zijn, en welke de teekenen en voorzeggingen deselve ons geven, en zullen wy voorts van de teekenen eenes dood Kind, en de voorſegginge daer toe dienende aſhandelen, en dit alles zullen wy voor aſzenden, al eer wy tot de operatie van een doode Vrucht, toe treden.

Wy hebben nodig geagt, en fijn te meer daar toe bewogen geweest, dit aldus te stellen, om dat wy verzekert zijn, dat het een Chirurgijn die hem tot deze operatie soude willen begeben, en dese dingen te voren niet en wiste, onmogelijk is met fatsoen en reputatie die operatie uyt te voeren, al schoon hy de grootste Anatomist van de Wereld was, en vast stelde dat hy derhalven de maniere van opereren nog zo wel begrepen en bevat hadde.

Door een moeyelijke Baring verstaan wy die gene, die in 't algemeen gezeyt word beswaarlijk te geschieden, zo wanneer de Vrugt voldragen is, 't sy ook uyt wat oorsaken 't selve mogt komen te gebeuren, waar onder dan ook begrepen word die gene wanneer het Kind niet wel gekeerd is.

Of in 't besonder wanneer die Vrugt voldragen en wel gekeerd is, 't welk dan eygentlijk een natuerlijke moeyelijke Baring word genoemd, of dat die voldragen en niet wel gekeerd, en over zulks met regt een niet of tegen natuerlijke moeyelijke Baring geseyd mag worden, 't zy ook dat de Vrugt buyten den behoorlijken tijd al te lang gedragen is.

De oorsaken van een moeyelijke Baring komen voort, of van de Moeder, of van het Kind, ook mede wel van eenige andere uyerlijke dingen; van gelyke ook wel door de quade procedure en onkunden der Vroed-vrouwen, 't sy dan dat yder deser dingen alleen, ofte dat eenige der selver 't samengevoegt en te gelyk ons voorkomen.

II. HOOFD-STUK.

Van de oorzaken van eens moeyelijke Baringe.

DE oorsaken van een moeyelijke baring behoort de Chirurgijn, die hem dese operatie aanmatigt, noodzakelijk bekent te zijn, alzo den zelve, zo haast hy by een Vrouw in barensnood geroepen is, moet vragen en onderfoeken welk d' oorzake daar van zy.

Deze zijn dan gelyk terstond gezegt is, of algemeyn aan alle Vrouwen of particulier aan dese of gene.

d' Algemene oorzaak is ontstaan wegens den val in 't Paradijs: wanneer de Vrouw, van God opgeleyt wierd, met pijn en smerten te zullen baren *Genes. 3. v. 16.*

De particuliere oorsaken sijn natuerlijk, ofte byvallig en tegen natuer, en deze behoren of tot de Moeder, of tot haer Vrugt, ofte tot eenige andere uytwendige oorzaken.

Tot de Moeder, wanneer die of wegens de gestalte harer natuur swak en teer is, zoo dat haer kragten niet beflendig sijn, om die weeden, in barens pogingen uyt te staan; welke swakheyd men niet alleen tot het ligchaam, maar ook tot het gemoed met *Aetio* moet refereren; want het gebeurd dikmaals, dat sommige jong sijnde, wat schroom en schaemagtig, of wat kleinmoedig sijn, 'waar door sy haar weeden inhouden, wanneer de barens tijd voor handen is, en alsoo haer selven in dier voegen hinderlijk sijn; of wanneer zy swaarlyvig ende teer vet sijn, Het

Het gebeurd ook wel dat de Moeder verfwakt is, door veelvoudige arbeeyden, die zy op andere ryden doorgestaan heeft. Of dat de Moeder, met studie en dertelheyd, schoon vermaand zijnde, perceert en haar met schadelijke dingen opvult; te veel roft, rijd, danst, hippelt, en hondert diergelijke schadelijke actie meer exerceert.

Tot de Moeder, behooren ook de partyen der generatie: gelijk wanneer de Baarmoeder van natueren te wijd is, waar door het kind te veel spatie hebbende, en in sijn natuurlijke situatie nog sijnde, van wederzyden van de Baarmoeder niet belcet word, dat het selvige nog aan deze nog aan d' ander zijde in 't keeren come te vallen, waar door dan een quade situatie werd veroorzaakt.

Ook wanneer de Baarmoeder te nauw, of qualijk geformeert is.

Als ook zo wanneer de Baarmoeder niet regt in 't midden geplaatst, of dat die qualijk geformeert is. Siet *Schenkium Obs. 6. lib. 4.* Of dat deselve in tweek gedeeld is, gelijk *Schenkijus zeyt Obs. 5. lib. 4. ex Bauhini observatione.* Hoewel dit geval raar is, en zelden voorkomt.

Harveus exec. de partu verhaald datter niet lang gelede een Vrouw te landen was, welke haar vrugt in haar ligchaam verging en verrotte, vloeyende haar des selfs sagte deelen in manier van een witte vloed af. Dese Vrouw wierd weder op nieuw swanger en bragt daar naar weder een gezond Kind ter wereld op den behoorlijke tijd: maar na dat zy eenige maanden verloft was geweest, en in die tijd haar huys-werk als ooyt voor heen dede, is zy zonder merkelijke pijn of ziekte de beenderen van 't voorsz *Abortus* by stukken, die heel swart waren, quyt geworden. Uyt dit exempel van *Harveus*, seyt *Bartholinus libr. de insolit. parte Human. viis Cap. 20 fol. 199.* Men zoude konnen twijffelen, of ook die Vrouw de Baarmoeder niet wel in tweek mogte gedeelt gehad hebbe, of dat daer een steen, ofte steenen in de Baarmoeder gegroeit zijn. Siet *Lud. Mercatum de Mulier. affect. Cap. 27. vide quoque Hipp. libr. 5. 6. part. 12. de calculis 44. annos in uterogestato: Idem ludovic. Mercur. Cap. 28. refert venes in uterogigni.*

Hier onder behoort ook de schuynsheid ofte quade conformatie van den hals van de Lijf-moeder, ofte scheede, 't welk dikwils seyt *Hollerius in Comment. in Aphorism. 46. lib. 5. Hippocratis* gebeurd is.

Op den 22. September 1677. heb ik in 't by wesen van Docter *Cornelis Stalpere vander Wiele*, in de Boekerstraat in een Vrouw bevonden, welke verloste, alwaar in 't eerste in 't inbrengen vande hand geen ontsluitinge vond, zo dat de Klap of Valouk generwyze overgeslage was, zoo dat de plooy van het *os uteri internum* opwaarts en toe gedouwt wierd; 't selve nauwer ondersoekende, zoo vont ik aan de linker syde en open gaande spleet, op die wijze als die in 't inkomen vande *Vulva* ofte Vrouwlijckheid, geformeert, contrarie de behoorlijke en gewoonlyke situatie en conformatie vande enteragtige mond vande Baarmoeder; welke naar de regter zyde met de voorste vinger geopent hadde, mijn werk volvoerde.

Te groote lengte van de scheede: wanneer de genitale partyen, wegens den ouderdom, te seer gekrompen, in een gedrongen, en verdroogt sijn, die derhalven in 't baren zoo niet gehoorzamen, nog rekken willen als wel in de jonge: desgelijks wanneer de schaembenen, of het staertbeen, vast aen den anderen geleed en gegroeyt zijn, 't sy datter een lang, smal, of wat breder uytsteeksel, 't sy in form van

EMBRYULCIA VERA,

een doren aen de benen, de passagie constitueerde, gegroeyt is, van gelijke dat de passagie der benen tegen natuerlijk te eng, of andersins monstreus is, 't welk in bedaaude meest gebeurd, als mede dat de partyen in jonge meysjens te eng, en te nauw zijn, gelijk wanneer die heel jong kramen. Waar van *Paré liv. 23. Chap. 36.* uyt *Savanarola* verhaalt, dat die een meysje van negen jaar beswangert heeft gezien.

L. Loubert des erreurs Populaires liv. 2. Chap. 2. feyt, zoo een jong swanger gaande vrouwtje selfs gesproken te hebben. Siet hier ook van verscheyde exemplen by *Schenkium Obs. 6. lib. 4.*

My gedenkt een *Griekinnetje* te *Smirna* gesien te hebben, die haare Vrugt, een kind sijnde van vier maanden op den arm droeg, daerzy pas tien jaren, en een half oud was.

Deze voor verhaalde gevallen kunnen van natuuren in de *Baarmoeder* zijn.

Accidenteel, ofte byvallig, sijn de oorsaken van een moeyelijke Baring, ten respecte van de ziekten des ligchaams, dewelke de *Vrouwen* in barens nood plagen: gelijk vallende ziekte, kort-aemsemheyd, *dysenterie*, dats rooden loop, ofte andre buyk-lopen, *eolijc*, en dat de darmen met winden vervult sijn, flauwtens die dikwils wederom komen, bloeden uyt de neuse, trekking van zenuwen, tandpijn, hevige koortse, bloedvloeijing van beneden, welke of te lang of eenige tyd van te voren geduurt, en daer door considerable vermagering, en veeltijds de dood van 't kind veroorzaakt hebben; voorts alle andre dingen die de swangere *Vrouwen* verzwakken kunnen, sijn oorsaken van moeyelijke baringen. Gelijk ook, als de *Moeder* seer slaperig, en geduerig tot slapen genegen is, en daar by niet wel respireert, te meer alser dove koolen in de kamer daar de *Vrouw* is, gestookt werden, na 't seggen van *Hermanus Corbeus in Enciclopediae libr. 2. Cap. 5.*

Hierom zeyt *Hipp. Aphor. 55. lib 5.* Welke *Vrouwen* swanger gaande met koortsen gequelt, en seer mager worden sonder baarblykelijke oortaken, die baren zeer beswaerlijk, en met perykel van miskramen.

Tot de *accidenteele* oorsaken kunnen ook gerefereert werden de lomigheyd, of ongevoeligheyd om te arbeiden, of dat daer geen weeden zyn, of dat die vlaggen al te klein zijn.

J. Primerosius de Difficili Partu Cap. 7. doet hier by de groote *Cacochymia* van binnen in 't ligchaem schuytende, ofte ten respecte van eenige gebreken tegen de natuur in de partyen der generatie: als by exempel, wanneer eenige zweren, of qualijk geformeerde lid-tekenen, of eenig geswel, als *Phlegmone*, *Erysipelas*, *Candyloma* &c. met of sonder stoffe in de scheede of hals van de *Baarmoeder* is, gelijk *Ranchinus* verhaald in sijn *Tractaatjen*, van de ziekten in barensnood, *Cap. de Partu non naturali*. Of datter een *ulceratio* in de *Baer-moeder* is, siet hier van *Platorius libr. 1. Obser. titul. de part. defect.* & *Baehnius in append. ad Ronset. Histor. 6 en 7.* Of datter wratten in de scheede gevonden worden. 't Sy ook datter een *Kanker* plaats heeft; zo als anno 1672. in een zekere *Metzelaars Vrouw*, woonende te dier tijd in de *Oly-molen* op de *Prince-gragt* over 't *Hofje vande Heer van Nieuendorp*; ondervonde hebben.

Fabrit. Hild. schrijft van een *soirrens* geswel in de *Baarmoeder Obs. 57. Cent. 30.* Ende *Primerosius de Morb. Mulier. Cap. 7.* verhaald den *uterus* steenagrig ge-

von.

vonden te hebben, in een zekere Vrouw, 't welk egter geloove zeer zelden gebeurd.

Dat de Vrouwe *gebrokenis*, of een *Herniam uterinam* heeft, dat is gescheurt-heyd, in welke de *Lijf-moeder* buyten het ligchaam hangt, en dat ook wel met de Vrucht daar in. Siet hier van een brief van *Michael Doringius* aen *Fabr. Hild.* welke by den gezeyden *Hild. in fol. pag. 893* beschreven staet: of dat een *Absces* in *utero* heeft, gelijk *Lauize Bougoise* van een zekere Vrouw verhaeld, welke seer ongeschikt en lange tijd op haar buyk gelegen en geleunt hadde, waer op zig een *Absces* openbaerde, welk geopend zijnde, uyt de *uterus per vulvum* wel een pint etter lofte, na welke tijd zy van wegens de pijn wel 6 maenden krom ging, zo dat naar alle schijn daer een *ulcus* of *fistul* overgebleve is, waarom ook noyt meer bevrugt is geworden.

Sekere vermaerde Vroed-vrouw, my niet onbekent, heeft my voor de waer-heyd verteld, dat sy by zekere Vrouw agt dagen in arbeyd geseten hebbende, gehaalt is geworden, aan dewelke bevond dat het kind in een sak over de liefse buyten het ligchaam hong, als mede dat sy de voorfz Vrouw met het hoofd agter over heel laeg geplaeft hebbende, door twee Vrouwen den voorfz zak binnenwaerts na het *diaphragma* liet douwen, 't welk als gedaen was, zy haer beolyde hand in 't genoegsaem ruyme ligchaem bragt, en haelde alsoo een dood en half verrot kind de Vrouw af. Voorseker is dit ook een *hernia uterina* geweest, een moeyelijk en periculus gebrek, dat in Vrouwen, welkers ingewanden na beneden hangen alleen geen plaats en heeft, maer ook, zonder vergelykenis te make, in beesten veeltijds gebeurt; want den 23 Augusti 1673. is by my een teefje dat een groot geswel onder aan den buyk, by 't laatste tepeltje naer agteren hadde, geopent, welke geswel voor twee jaer door moeyelijkheid van 't werpen sijner jongen veroorsaakt was, soo als my dien Heer en Juffrouw, die het my daerom gegeven hadden, voor waer verklaert hebben. Dit geswel zynde een *productie* of *dilatatie* van het *peritonium*, was zoo groot dat daer twaelf oncen water in konden, en hadde een enge opening, waer door den *uterus* neffens wel agt oncen bloedagtig water in dien zak gefchoren was. De zodanigen uytgeset-ten pens-zak opgeblasen zijnde, word by my voor een rareteyt bewaert.

Den 18 Augusti 1674. hier in 't noord-eynde tot den Heer van *Bronsveld* geroepen zijnde, om zekere klein spilhontje een teefje, welk schierlijk door een *peripneumonia* gestorven was, te openen; welk teefje egter te vooren gespeelt hebbende, niet dik wierd, maar bevond de agterste mammen alleen zo groot als een hoender ey wat geswollen, edog de slinker grooter als de regter, zonder dat nogtans daar melk uyt konde duwen. Den buyk geopent hebbende, vond aan wederfyde een *dilatatie* van 't *peritonium*, in welk yder, een *cornua* vande *uterus* lag, en wel met een pink dik vol raauw drabbige wit *lympha* vervult. In de slinker *cornua* lag een eytje de groote van een radijszaet hebbende. Dit heeft de Heer Doctor *Arnoldus Bosch* neffens my gesien; waar uyt blijkt, dat niet alleen, hoewel raarder, de beesten een *herniam uterinam*, als de menschen kunnen hebben, maar om desselfs geheel andere contormatie als wel van een Vrouw aan wederzyde die konne onderworpen zijn.

Als de scheede by na door eenig vleys of vlies gesloten is; 't sy uyt de eerste con-

formatie, of door eenig accident voor heen gegaen, en wanneer zulks geschied, verlost de moeder feer pijnlijk; ja, verliest dikwils het leven. Siet hier van *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. Chap. 10.* Den zelven Auteur *ibid.* verhaeld dese naervolgende Historie: In 't jaer 1607. in de maend van *Mey* wierd *Monsieur de la Noue*, ordinaris Chirurgijn des Konings, geroepen om te visiteren en te bezigtigen een jonge Goud-smits Vrouw, dewelke van haer man aengeklaegt, en voor de Justitie geroepen was, zeggende hy met haer niet konde te doen hebben, wijle door de forcen een *paraphymosin* gekregen hadde; om deze oorzake wierd *Germaine Hasart*, Vroed-vrouw, met de voorz *la Noüe* geroepen, en haer visiterende, bevonden in de uiterste opening van de *scheede*, een hard sterk vlies, wel een vinger dik. Het rapport hier van, met hoope van genesinge, aan de voorz Vrouw haar man gedaen zijnde, heeft hy de *Messieurs de Leurye*, en *Pietre*, beyde gesworen Chirurgijnste *Paris*, neffens de voorgaende Heelmeester ontboden, welke na gedane besigtiging, t' samen van een advijs zijn geweest, en hebben alzo de patty geopent en genesen. Evenwel was de Vrouw swanger geworden, eer de operatie aen haer gedaen wierd, 't welk wonder schijnt; want men zoude zeggen, dat zodanige gestelde Vrouw met geen man zoude kunnen te doen hebben; maer als men considereert, gelijk waerschijnlijk is, dat de substantie van het zaet niet, maer wel des zelfs geest, damp, of lugt alleen vrugbaar makende opwaerts gaet in de Baer moeder door de *tubas Fallopianas* tot in 't *ovarium*: gelijk sulks by den Heer *Regnerus de Graef lib. de Organis mulierum procreationi inservientibus pag. 243.* verder te lesen is. Soo moeten wy geloven, dat de generatie alzo te kunnen geschieden mogelijk is, 't welk mede blijkt uyt de Historie van *Hieron. ab Aquapendente lib. de operat. part. 1. Cap 81. Quod adolescentes femina & masculum amore capti essent, & simul in loco solitario convenissent, dum se osculis & illecebris blanditiis ita stantes amplexarentur, femina permisit colem maris ad vulvae orificium vix perringere, illo vero tentigine flagrans semen ad vulvae orificium invitus ejecit, & gravida facta virgo est sine coeubitu: quem poterat uterque sateri si secutus esset cum gravidam eam esse constaret; sed ambo asseverarunt penem in vulvam nequaquam penetrasse. Haecenus Aquapendens, unde quoque satis patet feminam ingravidari posse citra totalem penis applicationem. Vide haec de re Paulum Zachiae quest. med. legal. lib. 3. titul 1 quest. 8. Sed reatamus unde digressi.*

Ende nog klaarder is het voorgaende gevoelen, zonder dat wy menschen by beesten willen vergelyken, af te meten uyt het geene van *Harvaens lib. de generatione animalium Cap. de partu* te berde gebragt word, van een witte Merrie, dewelke om haer schoonheids wille de Koningin van Engeland vereert wierd, ende na datse geringt was evenwel met 't volen was geworden, het selve op sekeren nagt werpende, wanneer het alzo leggende, neffens sijn moer gevonden wierd, welkers linker zyde van de geringde klink, wegens het door passeren van het volen gans afgescheurt was.

Dese beyde zullen genoeg zijn zo wy menen om ons gevoelen desen aengaende, te bevestigen, niet willende meer exempelen daer toe by brengen, op dat wy niet te wijdlopig zouden zijn.

Wy keren wederom tot de Goud-smits Vrouw daer wy van gesproken hebben

ben, dewelcke des morgens niet dede, als braken, en haren buyk was heel dik; op vermoeden dan van swaar te wesen, wierd een Vroed-vrouw gehaald, dewelke zeyde, dat het onmogelijk was, dat een jonge Vrouw van agtien jaren koste bevrugt worden, zonder dat haer Man met haer te doen gehad, of haer te regt bekend hadde; maer vier maenden daer na verlosste evenwel dese vooriz Vrouw van een moye jonge dogter. Sy hadde deze geslotenheyd uyt de eerste conformatie gehad.

Nog een remercabelder exempel verhaeld *Guillemeau de laborieux & difficile accouchement &c. liv. 2. Chap. 10.* 't geen accidenteel was, van een twangere Vrouw op 't leste gaende, en haer tijd van baren, gelijk als by na gekomen zijnde, de welke de scheede zo dicht gesloten hadde, dat men onmogelijk daer een kleyn Tent-yfertjen in brengen koste, 't welk haer zo was overkomen van een moeyelijken arbeyd, sijnde in den selven de scheede gecontundeert, geulcereert, raauw, en zoo door verzuym de lippen t' famen geheelt geworden: evenwel liet niet swaer te worden, als nu de uure van haer verlossing gekomen was, wierd hare scheede, door 't advijs van de Heeren *Rjolan* en *Charles*, des Konings Professo- ren, *Brunet*, *Paradis Rjolan*, *Fremin*, *Rabigois*, alle Medicinæ Doctores, en *Serre* Chirurgijn van de Koningin *Margarete*, *Mitton*, en *Chofinet* Chirurgijns te *Paris Honoré* Chirurgijn des Konings, en van my *Guillemeau* geopent, en terstond het *dilatatorium vaginae* zoo wel geapplianceert, dat alle de cicatricen of littekens verwydert wierden, 't welk zo wel gelukte, dat zy drie uren daer na gemackelijk verlosste.

Rjolanus Antropolog. lib. 2. Cap. 35. verhaeld van een Vrouw dewelke na een moeyelijken arbeyd te *Paris*, de scheede gescheurt, raauw gemaekt en weder tegen den anderen vast geheelt hadde, in voegen geen Tent-yser daer door, ten zy met force koste penetreren, evenwel veertien jaren te voren bevrugt was geworden. Meer diergelijke Historien siet by *Regnerum de Graef lib. de mulier. part. procreat. insert. fol. 52.*

Guillelmus Harvæus lib. de generat. animal. Cap. de partu, schrijft van een Vrouw die 't evenverhaelde accident onderworpen was; maer dese verlosste sonder te voren door den Chirurgijn geholpen te zijn, het Kind de partyen openende, ende alzo zelfs den Chirurgijn zijnde. Edog dit af te wagten is periculus, en niet raedsaem; maer veyliger is het, dat die partyen door een ervaren Chirurgijn geopend worden.

Hebbe niet lang geleden noch een opening in diergelijk een ongeval gedaen, na welke kort daer aen de Vrouw van een dood kind verlosste. Dese Vrouw is den 20. Meert 1671. weder van een dood kind verloft.

Onder de oorsaken van een moeyelyke Baringe werd ook van sommige gesteld het vet, 't welk zig verthoont in den hals van de Baarmoeder, of scheede, waer van *Guillemeau des Accouchem. liv. 2. Chap. 10.* een exempel gesien, en de zaek also gelegen door voelen gewaer te zijn geworden, in een seer vette Vrouw, in de welke een quantiteyt vets de passagie stopte, verhaeld ondervonde te hebbe.

Hoewel *Felix Platerus Cap. 9.* zeyt: dat de experientie contrarie leert, want in de Baarmoeder, scheede ofte desselvs hals, geen vet gevonden word, en 't gene van buyten om de selvige in den buyk is, kan de Baring in 't minste niet be-

letten, ten zy by geval, om dat die vette Vrouwen langfamer en trager zijnde de verloffing daer door veragtert word, gelijk wy hier voren de overtollige vettigheyd onder de oorfaken van een moeyelijke Baring gefield hebben.

Dat nu in den hals van de *Lijf-moeder*, of deffeifs fcheede vet foude groeyen kan ik ook niet wel geloven, om dat zulks door Venus arbeyd in 't groeyen belet zoude worden, of zoo 't immers gegroeit was verlijten en verdwynen zoude.

Ik heb ook verfcheyde *Lijf-moeders*, zo helpen *anatomiferen*, als felfs gedifficqueert, maer noit in den hals, of fcheede der zelve eenig vet gevonden, 't fy in vorm van klonten of anderfints; maer dat het Net zoo verre in vette luyden kan komen neer te zakken, gemerkt het felvige in de zoodanige groter en fwaerder is, dat zoude geloof meriteren, na het zeggen van *Hippocrates lib. 5. Aphorism. 46.* Dewelke tegen natueren vet en groffijnde niet ontfangen, defelfde word den mond van de *Baer-moeder* door het Net gecomprimeert. Welke ontfankenis, als evenwel in de fodanige gefchied, gelijk daer veel exempel en van fijn, en daerom dese *aphorismus* niet abfoluyt kan aengenomen werden; zo kan het felvige zo veel te meer de verloffing beletten. Als blijkt, uyt het gene ik by mijn Meester *Antony de Rovere Zalt.* ontrent zeker hier wel bekend zijnde *Vrouw*, en woonagtig doenmaels in het goude leerhuys, gezien hebbe, in dewelke hy, nademael zy door haer overvloedige vettigheyd niet heeft konnen verloft werden, na haer dood de *Keyferlyke fuede* heeft gedaen.

My is voor de waerheyd verteld van een ervare *Vroed-Vrouw*, dat zy anno 1636. gefien heeft een *Vrouw* woonagtig tot *Gornichem* in de tinnegieter fteeg, die met een wel gekeerd kind een fwaren arbeyd hadde van zes dagen, en die wegens hare vettigheid niet konnende verlossen, cyndlijk ftierf; in welke geopend zijnde bevonden wierd, dat het Net door den fwaren arbeyd voor een groot gedeelte afgefcheurd en gefmolten te zijn, door welk afgefcheurd en gefmolten Net op de *Lijf-moeder* gezakt, de geboorte verhinderd was geworden.

Guillemeau des heureux Accouchemens liv. 2. Chap. 10. verhaeld nog een andere oorzaak, die de Baring belet: namentlijk, dat hy in eenige de blaas in de fcheede heeft gezakt gezien.

Dit is my eens voorgekomen in een *Vrouw*, diens kind tegens den binnenften mond van de *Baer-moeder* weynig open zijnde qualijk gekeerd ftond, zo dat ik door de relaxatie van de vol water fttaande blaas, den heele weg van de fcheede vervullende ende stoppende vond: en dit was veroorzaakt door dien de *Vrouw* over een diepe harde gedroogde kleyweg snel gereden hadde, en feer gefchokt was. De *Anatomic* zoude hier tegens konnen in brengen, nademaal de blaas tuffchen het *dupliccurum peritonæi* leyd, en door den *urachus* open gehoude word, het derhalven niet mogelijk was, defelve om laag zo verre zoude konnen nederzakken, te meer, om dat die met zijn hals door een gemeene *membrana*, vande *uterus* aen de *Baer-moeder* vaft is. Hier op dient tot antwoord, dat in fware baren pogingen, den *urachus* fo wel als het *peritonæum* kan rekken, 't welk wanneer gefchied, een gedeelte als dan van de vliëagtige partye met water vervuld, zo verre naar beneden komt te zakken, en nederwaarts geperft te werden, zo dat men zulken met den vinger in den fcheede bequaamlijk voelen kan: wanneer dan by eygen experientie zulks waaragtig te zijn ondervonden heeft, zo moeten alle redneringen,
die

die het contrarie pogen te beweeran, daer voor buygen en ftill ftanen. Voegt hier by dat defe mijne mede ondervindinge bewaerheyd word, met het bewijs datmen heeft, zo ontrent het uytftakken van den Endeldarm, welke veeltijds naar moeyelijke Baringe volgt; en welke Endeldarm mede aan de *uterus* van onderen zo wel, als de blaes van boven, aen de zelfde door gezeyde *membraen* vast is, zo als terftond gefeyt hebbe; als ook ontrent een *hernia uterina* veeltijds gebeurd; en dat na moeyelijke verloffing den Endeldarm fomtijds uytzakt, leerd de dagelijkse ondervinge, 't welk ook *Barthol. de infolit. part. byemanor. viis Cap. II.* geobferveerd heeft, en 't welk meer anderen vermaerden Auteurs bevestigen. Als dit ongeval van de blaas voorkomt, zo moet men daer by tijds in voorzien, wanneer de Vrouw verlost is, of zy blijft andersins incurabel: gelijk ik door mijn af en leer wesen in een boerinne geëxperimenteert hebbe.

Tot de accidenteele oorfaken van een moeyelijke Baring, behoren de *Rhagades* of kloven zo van de fcheede als van den hals der blaese, als mede de speenen van den hals der blaese. Van gelijke de krop van de blaese en Endeldarm en fchamelheyd zeer geïnflammeert zijn.

Desgelijks de al te zeer gefwollen speenen ofte aembeyen in den Endeldarm *Heurnius de morbis mulier: Cap 8.* Een groote *Phymosis* van de lippen der Vrouwlijkheyd, of vande *Nymphæ*.

Den fteen in de blaese voor in des zelfs hals sackende of geperft wesende, 't fy dan dat bloot, of in een vlies befloten is, of dat daer meer by den anderen in een vlies befloten fijn, gelijk *Joseph Covillard* in fijn tweede observatie tot *Valencen* ondervonden te hebben verhaeld. 't Sy datter een of meer aen de blaese by den krop der zelve *membranen* vast zijn, of wel een fteenagtig aangroeyfel, in gelijke manier; als *Roonhuys* in fijn aenmerkingen fol. 171. by brengt. Van gelyken als eenige fteentjes aen een vlies vast zijnde, de krop van de blaese eerst stoppen, en door de force doorsnyden, principael als zy fcherp zijn, gelijk my van sekere Vrouw alhier woonagtig verhaeld is, die door dat inconvenient niet konnende wateren, door een gat even onder den natuerlijken water weg, 't welk de voorfz fteentjes door haer fcherppigheyd, hoe wel gelijk gefeyt is aen een vlies vast zaten, gemaekt hadden, 't felve vlies met de fteentjes te famen zelfs met haer vingeren uyt trok; welke zak met fteentjes door hoefden in de krop van de blaese was gefchoten, waer na zy op ftande voet meer als vier kannen water loofde: edog, daer na altijd ondig is gebleven. Of dat 'er veel flijms voor de krop van de blaese zit, het water lofen belettende, 't welk die geene meest gebeurd die *carunculas in meatu urinario* gehad hebben. *Vide Guil. Ballon. lib. 8. fol. 482. caut & animadv. pract.* of dat 'er *carunculen* of vleeswaffingen in de krop van de blaese zijn, waer door die geflooten zijnde 't water wederhouden word.

By dese voorverhaelde oorfaken komen ook 't fluyten van de mond des Baer-moeders, 't welk dikwils te vroeg gefchied, 't fy dat 'er nog geen deel, of dat al rede eenig deel, 't fy hoeft, arm, of been van 't kind geboren is, en daar na geen weede meer volgen, 't welk doodlijk is: gelijk *Fabr. Hild. cent. 3. obs 57.* van een dertigjarige Vrouw verhaeld, die van haer vijfde kind op 't leste gaande, zo groote bewegingen van 't kind, en fulke vehemente pijn kreeg, dat

hy feyt qualijk diergelijke gezien te hebben; by deselve geroepen zijnde, vond den rechteren arm van het doode kind geboren, het hoofd op de borst leggende, 't welke hy nog voor 't ligchaam brogt, dog moest de Vrouw verlaten, om dat het ligchaam zodanig sloot, dat hy sijn hand niet meer gebruyken konde.

Des anderen daags stierf de Vrouw, in de welke geopent zijnde, hy bevond 't hoofd dicht aan den hals vande *Lijf-moeder*, en den rechter arm geboren, de dyen waren soo gebogen, dat de voeten tegen den top des hoofds quamen, de flinker arm lag soo vast in den rechter onder buyk, dat de selfde de dyen by de hals omhelsde. Het kind uytgenomen zijnde, bevond de substantie van de *Lijf-moeder* voor een gedeelte seer verhard en steenagtig, en wel soo groot als een kinds hoofd; 't welk de lijf-moer soo benauwt hadde, dat daer door geen verlossing konde geschieden; waer op een groote vloed van bloed en de dood gevolgt is.

Als een swangere Vrouw haer tijd van negen maenden heeft uytgegaen, zoo zoekt het kind een ruymere plaets, en begint zig sterck te bewegen waer op den Moeder den arbeyd op den hals krijgt; zy krijgt ontrent den navel liefen en banden pijn, welke zeer swaer is, en allenskens verswaerd, en welk dikwils met vlagen komt, den eene vlaag swaarder als den andere zijnde: deze ween of arbeyd word dikwils door een *Colijcq* of buyk-pijn welke daar by komt verswaerd.

Hangt het kind van boven na beneden in die voegen de buyk boven de navel zo dik niet en is, zo dat meerder na het schaambeent sweld en uytset; zo keerd het kind, als alles wel gaat met het hoofd nederwaarts na de geboorte toe: dit komt somtijds wel zes weken voor de geboorte te geschiede, zo dat het water dikwils al zo lang te vooren gebroken werd: maar het gebeurde wel, dog zeer zelden, dat als het water eens gebroken is, dat het zelve wel weder aangroeyt, infonderheyd als het kind weynig zig beweegt, zoo dat het gebrokene *Arminos* door *fibren* weder t' samen groeyt, hoedanig ik twee diergelijke exempelen ervaare hebbe.

Wanneer het kind voor de baringe komt, dan begint de mond vande *Baar-moeder* te ontslyten, en die vande scheede als een kraag met rimpelen zig te vertoon, en de uytterlijke lippen beginnen te swellen; hoewel dit in de eene meer als in d' andere voorvald en zig vertoon: in sommige weder de geswollen lippen van de Vrouwlijkheid root en pijnlijk en dat veeltijds wel; a 4 dagen voor de geboorte, dog minder in die gene welke wat oud zijn, alhoewel tercontrarie dat selve meer als 25 mael gezien hebbe.

Derhalve zo kan een Vrouw nooyt zonder pijn of moeyte Baren; maer het is de gemakkelijkste baringe als het kind met sijn hoofd voor uyt komt en dat het aanzigt na den Endeldarm van de Moeder gekeerd, en dat de armen langs sijn lijf uytgestrekt zijn; want op dat de baringe wel geschiede, zo is van noden, datse eerstelijck als het kind voldrage is voorvalle: 2. op een goede en rechte tijd: 3. met de behoortlike situatie: 4. zonder groote pijn en toevallen: 5. met bequame uytvloeyinge van bloed en water.

III. HOOFD-STUK.

van de beletselen der Baringe door het Kind veroorzaakt.

WY hebben gefeyt dat de oorzaken van een moeyelijke en trage baringe, zoo van de moeder als van het kind voortkomen. Van het eerste is gesproken, wat nu het kind belangt, het selve kan voor eerst ziek en swak zijn, soo dat het als dan zig zelven niet kan helpen, en de Baringe der selven te rugge gezet werd.

Hierom gebeurd het menigmaal dat doorgaans de dogters meerder pijn aendoen, en trager voortkomen als de zoonen, om dat die na de leere van *Albertus Magnus*, swacker zijn, haer soo wel niet konnende helpen als de knechtjens. Siet hier van ook *Hieronimus Mercurialis Cap. 3. lib. 2. de morb. mulier* en *Rodericus a Castro Cap. 6.*

Ik segge doorgaans, of merendeels, want het gebeurd somtijds, dat de meyskens veel sterker zijn, dan sommige teder geboore knechtjens.

Het kan ook gebueren dat de Vrugt groot is, insonderheid wanneer de vader groot, kloek en grof, en de moeder die het draegt klein is, waar door de moeder die het draegt dikmaals komt te sterven. *Felix Platerus Cap. 9.* Te meer gelijk *Forestus obs. 70 de morb. mulier.* feyt, als het kind breed van schouderen is. Of dat vrouwen te laat kramen, namentlijk op de tiende, elfde, dertiende, veertiende en vyftiende maand, het kind naar advenant sijn ouderdom grooter geworden zijnde, de passagie waar door het passeren moet als dan stoppende. Siet hier van *Guillemeau Chap. 10.* Of dat het hoofd van 't kind zeer groot is, gelijk te sien is by *Schenkium lib. 1. obs. 1 & 2. ibid* van de ongeregelde grootheid van 't hoofd. Als mede dat het hoofd te kleyn is, de wegen niet konnende openen *Roder. à Castro de morb. mulier, Cap. 6.* hoewel dit zo heel waarfchijnlijk niet is. Als dan buyteld het kind niet zoo natuerlijk, want het hoofd te ligt sijnde krygt alsdan een quade keertel.

Dat de Vrouw van een *Hydrocephalon* swanger gaat, gelyk *Hildan cent. 5. obs. 3.* verhaald van een Vrouw die zoodanig een kind ter wereld bragt, om dat zy zoo een kind gezien hadde, en geduerende haar dragenstijd meende dat sy zulk een kind gestadig voor haar zag.

Balduinus Ronsens de extract. fetus Cap. 23. feyt dat hy ter Goude Anno 1562. een kind met een *Hydrocephalo*, dat dood ter wereld quam, en het hoofd swaarder als het geheele ligchaam hadde, gezien heeft. Als ook dat het hoofd qualijk geformeert was, siet *Job van Mekeren*, in 't eerste Hooft-stuk van sijn Aanhangel, en *Schenkium obs. 1, 2, 3, 4, 5, 6, & 7, & obs. 1. lib. 1. de fetu cornuto capite.* Of dat het kind een vlees gewasaan 't oor of 't agter hoofd heeft. Siet *Schenkium lib. 1. obs. 4, & 5.* Desgelijks zoo zijn alhier in de 's *Gravenhage* nog twee in een zijnde *Hydrocephali* te zien, welken blind en simpel sijn, en het een 20, het andere 16 jaren oud sijnde, welkers hoofden door halskragen ondersteund, wel 3 ellen in 't ronde dikten ofte ronte hadden. Hoedanig een kind met een on-

gelooflijk groot waterhoofd *Hydrocephalus* wel derdehalf elle dik sijnde, op de jaarlijkse markten te zien is geweest.

Een by na diergelijke Historie verhaald *Hild. cent. 6. obs. 17.* van een kind dat zoodanig een geswel aan 't agterhoofd hadde. Ofaan welkers hals een vlees gewas zig vertoonde, hoedanig een ik hier in den Hage in een poortje over de nieuwe molstraat in de wagenstraat gezien hebbe, alwaer een kind aan den hals een vleesgewas veel grooter als een hoofd hadde. Siet ook *Schenkium lib. 1. obs. 3.* Van gelyke zo het kind, of van agteren, of van voren, of van beyde te gelijk gebuggheld is. *Harmoniam Gynæciorum ex Moscione Cap. 11.*

't Gebeurd ook wel, dat eenig ander deel, of deelen, ontrent 't kind qua-lijk geformeerd zijn. Of dat het eenige geswellen, ofte uyrwalingen aan eenig deel heeft. 't Sy ook dat het meer leden als het behoord te hebben heeft; gelijk met twee hoofden geformeerd te zyn, Siet hier van *Tulpii obs. Cap. 37. fol. 245. & 246. Schenkijus en Licetus.*

My is op den 16 April 1672 een aftekening van een kint, welk tusschen de twee hoofden, nog een arm met twee handen, regt om hoog stekende hadde; En den 17 Maert tot *Straatsburg* geboren was, door sekeren vrunt toegesonden, 't welk in 't boekskes genaemt *Memoires concernans les arts & les sciences, presentez à Monsieur le Dauphin de L' an 1672. Fol: 256* verkeert is afgetekent: ook zo ge-heurt het dat het kint een dubbelt lyf onder een hoofd, of onder twe hoofden heeft. Of wel dat het met vier armen, of vier voeten geboren word. Of anderlins mon-streus is. Siet *Amb. Paré des monstres liv. 24. Jacobum Reuff lib. 5. Johannem Jonstou- num Taumatographiæ artis ul 7. fol. 468. Jasonem à Pratis de ueris lib. 1. fol. 75. Jo- hannem Riolanum Vilium de monstro nato Lutetia, Schenkijum lib. 1. obs. 1. de mon- stris obs. 2. & 3. & Fortunatum Licetum de monstribus in welke verscheyde soorten van monsterte sien en beschreven zijn, gelijk ook by *Bartholinum in actis medi- cis & Philosophicis fig: 3, pag 53.* Van gelyke dat eenige ingewanden vande vrugt buyten het lichaam geboren zijn, gelijk *Hild cent. 6. obs. 65. fol 580.* verhaelt, van een vrouw die een verken hadde sien slagten, en dat daer door haer kind met d' ingewanden buyten het lijf geboren wierd.*

Nog verhaelt *Hild. cent. 3. obs. 55. fol 239.* Van een kint 't welk de lever, darmen, mage, milt met het grootste gedeelte van het scheylsmeer buyten den navel hingen.

Ik heb ook, als ik opper-Chirurgijn van Zalt en Loflijker memorie den Ad- mirael Opdam was, tot Rotterdam zijnde, by den Heer *Godfridum Swinmas* Docter der selver Stede, een af-teekening van sodanig een kint dat aldaar zoo geboren was, gesien.

Ook gebeurt het menigmaal dat het kind een watersuchtig buyksken heeft, als by *Joh van Mekerem* in sijn Aenhangsel van sijn opservatiën, 't eerste Capittel te sien is, en ook tot *Paris* den 2. Augusti 1671, gebeurt is 't welk *Monsieur Portal* de vrouw afgehaelt heeft. Siet 't boekskes geintituleert *Memoires concernans les arts & les sciences fol 256.* Desgelijks als het kint qua-lijk gekeert is, voor eerst, als het met het hoofd van binnen tegen de schaembeen en vast staet, ofte ook wel van voren met 't aengesigt tegen het selve gebogen staet, welk my op den 2 October 1668, in een Loo-gieters vrouw, waer by de Heer Dr. *Cornelis Stalpert vander Wiele*

Wiele des nachts ten een ure my verfogt te komen, en zelfs mede present was, verſcheyde maal wedervaren is. 't Sy ook dat het kind op de rug leggende met 't achterhoofd tegen de ſchaambenen geplaeft leyd, invoegen men niet anders als het *os lambdoïdes* beſlaen, nog het kint in geenderley wyſe verplaeſten kan.

Welk voorval ik den 4 October 1668, ten overſtaen vande bovengemelte Heer *Cornelis Stalpert vander Wiele*, en *Abraham de Hertog Med. Doctores*, onder de uyle-boomen aen d' over zijde van den Hage gehad hebben. Ook gebeurde het dat den hals gebogen en het kind in een van de zijde vande *Baar moeder* met het hoofd ſit, dikwils too gebogen, dat het zoo blyvende ſtaen, is komen te ſterven, om dat de geeften door 't *medullam spinalem* niet hebben kunnen doorſtralen. *Guillemeau liv. 2. fol. 251. Chap. 18.*

Ik heb dat voorval in zekere Juffrou alhier in den Hage, wiens name ik om redenen alhier verſwyge, ten overſtaan van de Heer Doctor *Theodorus Liebergen* bygewoond.

Dat het ſchoudertje eerſt, of wel alle beyde voorkomt: met het hoofd en billen omhoog. Of dat daar een hand zonder, of met het hoofd voorkomt; of dat die alle beyde in de geboorte komen. 't Sy ook met of zonder 't hoofd; dat een of alle beyde de beenen voorkomen, d'armen hangende, of regt om hoog ſtekende, of andersins gebogen zijnde; of dat een hand en een voet, twee handen en een voet, of twee voeten en een hand; het knietje, of beyde de knietjens, of met de billen, de beenen om hoog ſtekende, of met de hielen tegen de billen, als ook met de planten van de voeten tegen het hoofd in de geboorte ſtaan. Siet hier van *Rod. à Caſtro Chap. 5. fol. 454.* Van gelyke als de Vrugt met de rug dwers voor 't lijf, gekeerd leyd, als met de lendenen voor, of te ook wel, min of meer om hoog of om laag, invoegen men den buyk maer alleen beſlaan kan. Als mede zo wanneer een gedeelte van de borſt met het kind te voerſchijn komt, de borſt van agteren, den rugge graad om hoog, of meer na beneden leggende, alleen bereyken kan, zo dat ſoodanig men de ribben alleen maar kan beſlaan; of te de ſchouder alleen voor komt, den geheelen hals en begin van 't hoofd, op zyde komt, weſhalven de borſt met een gedeelte van den buyk, of die en ook wel een gedeelte van de borſt of buyk, of borſt, met of ſonder een geboren arm, of hals alleen, maer kan aangelagen worden: zo wanneer het hoofd in deſe of d'andre zyde geplaeft leyd, 't ſy dat de Vrugt met de borſt, of buyk vlak voor, en de billen en beenen om hoog in de geboorte ſtaan, zo dat het kind als een kloot in een gedrongen leyd, 't ſy dat het met 't hoofd tegen ſijn heupe leyd, of anderszins als een kloot in een gerold is. Siet *Hild. cent. 6. obf. 63. fol. 577.* Gelyk dat het kinds rug en billen, tegen de rug van de moeder ſtaan of raken, de kin van 't kind op ſijn borſt leggende, voorts beyde de handekens op ſijn knietjens, de neus en ſtreng tuſſchen beyde de knietjes, de ooggen op de duymen, de beenen gevouwen, invoegen de hielen de billen raakten; welke oorſaak was dat het kind alzo in ſijn natuurlyke figuur, voor dat het gekeerd is, buytelende, zig met het hoofd tot voor de geboorte en ſomtjids zoo gedrongen blyvende, ter wereld komt. *Guillemeau liv. 2. fol. 139. Chap. 1. des herveux acchouche mens.* Of dat het met zyn hielte tegen zyn kakebeentje gebogen leyd.

Mijn gedenkt sulx van een vrouw gezien te hebben, wiens kind als een kloot in den andere gerolt, doot zijnde ter werelt quam; na dat sy vijf dagen in arbeyt gefeten hadde, en alle middelen te vergeefs aengewent waren. Ja was het kind byna al verrot, en de nageboorten welke evenwel geheel quam, was aen de baer-moeder in de linker zijde vast.

't Gebeurd ook dat het kind in zijn volle werk komt, de koek van de Baar-moeder afgescheyden zijnde; 't welk als geschied, zoo isser een groote vloed van bloed of voorgegaan of nog present, en werd dikmaals dese separate door valle of springen recken of anderints veroorzaakt, waar door het kind komt te ster-ven. Hier toe diend een groote ontsluitinge, welk als niet gebeurd, soo moet de *membrana amnios* gebroken werden. Dit voorval hebbe meer als eens van mijn leven gezien.

Als ook dat het levendig, ofte doode kind aan een *mola* vast is, of welk niet daar aan vast is, maar dat daer een of meer by het kind zyn. Siet hier van *Hildan. cent. 2. obs. 52. Schenkium lib. 4. obs. 2* en meer andere observatien. Desgelijks wanneer eenig ander werk, iets vreemds in zig begrypende, by het kind te famen komt. Of dat het kind, of kinderen, eenige andere tegen natuerlijcke keerfels hebben, diemen zo niet beschryven kan, als sy wel in de practijk bevonden worden.

Als mede zo wanneer het kind de baer-moeder doorboort, gelijk *Hild cent. 1. obs. 64.* verhaelt van een gout-smits vrouw, die hy te *Keulen* opende, en daar in bevond dat het kind de baer-moeder doorgebrooken hadde, leggende het hoofd in de linker zyde buyten de baer-moeder in de buyk; van welke den hals van 't kind zoo vast toegenepen was, dat na alle apparentie ook het kind daer door gestorven was, de vrouw elf dagen in arbeit gefeten hebbende zo, dat de vroed-vrouwen zo wel als hy, alles te vergeefs aengewent hadden. Dese vrouw was ontrent seven-en-dertig jaren oud, hebbende de mond van de Baar-moeder seer eng, en noit te voren gekraamt, het kind was zeer groot, men had de Vrouw een sterken drank ingeven om 't kind af te zetten, waar door sy grootte pijn kreeg, zo dat het kind den natuurlyken weg te eng, en te nauw gevonden hebbende, een andere weg zogte, en zo de Baarmoeder doorboorde.

Hildanus Centur 1. obs. 76. verhaald het selve van een Vrouw, die hy in doods nood vond, welke ses dagen in arbeyd gezeten hadde, in welke zo als zy des nagts gestorven was, daags daar aan geopend wierd, men de Baarmoeder gescheurd, en het hoofd van binnen in den buyk bevond te leggen, zynde de oorszaak van dese moeyelyken arbeyd een hardigheyd in de lijf-moer bykans zo groot als een kinds hoofd geweest, welke oorszaak sijnde, dat de selve in barensood niet uytgerekt wierd, en het kind, de geweldige barensood bewegingen niet konde deur itaan.

Nog een diergelijke exempel verhaelt den selven *Auther cent. 4. obs. 57.* alwaar het kind dwers lag, soo dat het hoofd in de linker, en de beenen in de rechter zijde gemakkelijk kosten gevoeld worden; den rugge graet van 't kind lag voor den mond van de Baarmoeder, den rechter arm was geboren, den linker arm, en rechter dije welke na 't hoofd toegebogen was, waren door de streng twee maals om 't lichaam gellingert, zijnde aen den romp des lichaems

zoo vast gebonden, dat het Kind in het begin sig tot den gemackelijken uytgang niet konste bereyden, het slinker beentje hadde na de rechter zijde de lijf moeder doorboord en gescheurt. Dese Vrouw hadde nog twee-maals swanger geweest, en twee kinderen gebaart, zijnde dezelve niet heel droog van nature, en stierf den sevenden dag.

D. Sennertus lib. 4. part. 2. sect. 6. Cap. 5. fol. 413. verhaald uyt *Hollerio inter rara*, num. 8. Dat seker kinds hand door de navel van den buyk des Moeders, vijftien dagen lang tot de verlossing toe, alzo gethaan hadde; en dat het Kind en de Moeder, beyde, daar levendig af quamen; 't welk seker notabel is: waarom ook *Rousetus de partu caesareo* sect. 4. *hisor.* 5. wel wensde, dat *Hollerius* daar by geschreven hadde, hoe dese Vrouw van het Kind verlost wierd, en door wat weg, en of zy, daar na noch swanger is geweest. Leest voorts wat *Sennertus* uyt *Schenkio* segt. Maar my dunkt dat dit alzo waarschijnlijk is, als de fabulen van

A. Sobus.

Guillemeau des accouchemens liv. 2. Chap. 13. fol. 228. verhaalt, dat *Monsieur Binet* met de *Moine, Doctores*, en *Alton Chirurgen* groepen waren om 't Anatomiseren het lichaam van *Jeane du Bois*, in de welke als zy den buyk geopent hadden, het kind door de baar-moeder heen gebroken en tusschen de darmen met veel bloedts in den buyk vonden leggen.

Den selven Autheur verhaald fol. 229, dat hy een arme Vrouw, die à *'Hofstel Dieu* gestorven was, neffens *Pineau, Guerin* en *Lanay*, geswore Chirurgen te *Paris* opende, en dat hy in den buyk het kind in het volle werk ofte noch in zijn water swemmende vout, de baar-moeder in den grond gescheurt zijnde. Ziet hier van ook *Zahnuth cent 1. observ.* 16. En *Tob. Knoblok apud horst. Epistol. medicin.* sect. 17. welke mede van 't breken der Lijfmoeder, of 't schenden der zelve schrijven.

Ook wêrd den arbeyd verswaart wanneer daar tweelingen komen, een met het hoofd en 't ander met de voeten te gelijk; ofte alle beyde met de hoofden, ofte voeten te gelijk; of dat die anders, beyde kwalijk gekeert zijn; 'tzy ook een der zelve, gelijk meesten tijd als'er tweelingen zijn, gebeurt, wanneer het eene kwalijk gekeert zal zyn, en om haar differente bewegingen, den anderen schadelijk zijnde. *Moriceau* liv. 2. fol. 2. fol. 234. Chap. 5. Als mede dat het eene met de handt, en 't ander met een been, ofte met eenig ander deel te gelijk kome, *Tbovenin des operations* Chap. 119. fol. 159. Desgelijken wanneer de tweelingen wonderlijk in den anderen zijn gellingert, gelijk *Moriceau* daar een nette afbeeldinge van geeft. Of dat een of twee kwalijk gekeerde kinderen zoo vast sitten, dat die niet gekeert ofte verschoven konnen worden, 't welk dan een oorzaak van de dood des Kinds en somtijds met een van de Moeder is. Ook als'er drie-lingen, vier-lingen, of meer kinderen zijn, hoe wel dat zulx raar is; waar van *L. Foubert des erreurs populaires* liv. 3. Chap. 1. fol. 96. een Historie verhaald van een Dame die negen kinderen

t'eender dragt heeft gehad. Siet in 't zelve Capittel meer Historien, onder anderen ook deze, welke in de eerste dracht twee, de tweede, drie, de derde, vier kinderen hebben gehad, ja de vierde vijf, en de vijfde zes. Siet ook by *Schenkium lib. 4. obs. 1. de partu numeroso fol. 583.* welk van veel diergelijke verscheide Historien gewag maakt; en voornamentlijk komt in confideratie, als het Kind dood, aan 't rotten, of al meest verrot is.

Tot het kind behooren ook de vliessen en de streng, &c. welke mede oorzaak van een moeyelijke arbeyt kunnen zijn.

Namentlijk, wanneer het Vlies *amnios* het water behoudende, zo sterk is, dat het niet wel breken wil, welk men uyt de pijn die duren blijft, en dat'er geen water voorkomt, weten kan. *Hieron. Mercurial lib. 2. Cap. 3. fol. 46.* Of dat het geseyde vlies zodanig is, dat het te ras breekt, en dat dickwils voor en al eer het Kind wel gekeert is, waar door de partyen die noodtsakelijk vochtigh dienen te wesen, om dat het kind gemakkelijker en gladder soude kunnen passeren, droog zijn geworden. *Galenus de usis partium lib. 15. Cap. 15.* Van gelijke, als de nageboorte eerst voor komt, 't welk van *Thevenin des operations Chap. 117. fol. 161. filius ante patrem* genaamt werd, waar door dan de passagie verstoppt, en een groote vloed (door des zelfs separatie) ja ook de dood van 't Kind, zoo men niet haast daar in voorsiet, veroorzaakt werd. Ook zoo maakt de afgescheydene nageboorte, schoon die de passagie niet en stopt, dat het Kind sijn natuurlijke situatie niet kan houden. *Guillemeau des Accouchemens Chap. 10. fol. 197.*

Desgelijk, als de nageboorte veel grooter als *ordinaris* is, waar door het Kind zig veeltijds zo niet keeren kan als 't behoort, weshalve die nageboorte oorzaak is van een moeyelijke verlossinge, en wel somtijts van het Kind sijn dood.

't Gebeurt ook wel, dat na de geboorte van 't Kind, eenige gedeelten van de nageboorte in de baar-moeder los, of aan en in dezelve vast blyven hangen, 't gene eygentlijk ook tot een moeyelijke baring behoort, voor zoo veel als de Vrouw noch niet van alles verloft is, of dat de nageboorte monstruus groot is, welke, 'tzy groot, of kleyn, of middelmatig, als voor het Kind in de geboorte komt, *Filius ante Patrem* genoemd werd.

Van gelijke, wanneer de streng seer kort is. *Hild. cent. 2. obs. 50.* verhaalt, van een Kind dat de streng maar een spanne lang hadde, welke gemeenlijk anderhalf of ontrent twee ellen lang wesen moet, en als het gebeurt dat de streng soo kort is, zo komen de kinders meest al, dood ter wereld. En *Julius Cas. Arantius de humano fetu Cap. IX. fol. 47.* segt dat de streng gemeenlijk langer als een arm is; edog dat varieert, ook gebeurt het veelmaals dat dezelve heel teer en wonderlijk met bogten en knoopen in een gellingert is, en om het Kind gedraayd leyd, 't geen een moeyelijke verlossinge veroorzaakt.

In 't zelve Capittel *obs. 51.* vindt men nog een exempel daar de streng
maar

maar een halve spanne lang was : Of dat de streng te lang is, verscheyde omslagen om den hals van 't kind gedaan hebbende, waar door het kind komt geworpt te worden, en de Moeder te miskramen, haar tijd niet uytwachtende, of by aldien zy die uytwacht, oorzaak gegeven werd van een swaren arbejd, en de dood van de Vrugt, zo als geseyt is, moet daar op volgen, *Hild. cent. 2. obs. 150.* in een brief van *Casparus Bauhinus* aan *Hildano*, ende *Rod. a Castro lib. 3. Cap. 6. fol. 458.* seyt sijn Soon also geboren te zijn. 't Zy ook dat de streng dun en teer zijnde, komt te breken. Ziet *Guillem. Chap. 10. fol. 197.* Als mede dat de streng alleen, ofte neffens eenig deel van 't Kind geboren is, doende het Kind stikken : 't welk gebeurd als die eerst geboren word, en wanneerer veel water is, dat terstont en in der yl plotseljk komt te breken, waar door dan de streng licht komt te volgen.

IV. HOOFDSTUK.

Van de oorsaken eens swaare verlossinge genomen van de uyerlijke voorwerpen.

DEse komen voort, of van eenige uytwendige dingen ontrent de bevrugte Vrouwen voorgevallen, 't zy door haar eygen versuym, of door foute van de Vroedvrouw.

Die van de Moeder zelfs voort komen, 't zy die door haar eygen versuym, of andersints haar van buyten toegebracht zijn, worden meest genomen van de ses niet natuurlijke dingen, als daar zijn voor eerst : De groote uyerlijke koude en droogte, het zy die veroorzaakt is door een noord, noord-oost, of oosten wind, die dan de partyente seer t'samen sluyt, in den anderen dringt, en by een set, gelijk *Avincenna* en *Albertus* genoteert hebben. Ook maakt de groote koude en droogte, de nageboorte seervast, soo dat die soo licht niet scheyden wil gelyk *Heurnius* aanmerkt, *lib. de morb. mulier. Cap. 8. fol. 51.* Desgelijken de groote hitte, doet de krachten diffipieren, maakt 't herte kleyn en benauwt, en doet de Vrouw machteloos worden.

Den reuk van aangename dingen en parfuymen : gelijk van amber, muscus, civet &c die de Baar-moeder om hoog trekken. Ziet *Guillemcau lib. 2. Chap. 1. fol. 190.* en *Hieron. Mercurial lib. 2. de morb. mulier. Cap. 3. fol. 46.* 't Gebrek van voedsel. Siet hier van een Historie by *Hild. cent. 6. obs. 62. fol. 577.* Te groote droogte, die uyt gebrek van voeddel veroorzaakt word, waar door het Kind van de nageboorte en van het vlies, daar het water in is, gescheyden werd, en het zelve also qualijk gekeert voortkomt, konnende door de droogte de banden niet uytgespannen, noch genoegsaam gerekt worden ; gelijk zulx in 't gemeen geschied in

die gene, die over de veertig jaren oud zijn. Siet hier van *Rod. a Castro Cap. 9. lib. 4. fol. 457.* en *Guillemeau fol. 197.* Quaad voedsel, waar door het Kind en de Moeder beyde slap worden, ende ook somtijds wel beyde te gelijk komen te sterven; door welke slappigheyd van dese beyde, ook consequentelijk een moeyelijken arbejd werd veroorfaakt. Zoo gebeurt het dan mede in die Vrouwen die snoepachtig zijn, lust hebbende tot droge en t'samentreckende dingen: als Castanien, Mispelen, Cornouilles, Turxse of andere Tarw, Rijs, of andere onbequame oft samentreckende spijs of dranck, waar van *Euchar. Rhodien lib. 1. fol. 20.* kan nagesien werden.

Ook werd door al te veel voedsel somtijds het Kind verftikt, waarom het dikwils nootfakelijk is, dat de swangere Vrouwen op 't midden van haar dragt, o^c daar ontrent, gelaten worden; gelijk my gedenkt by seker Autheur gelezen te hebben, welke verhaald, hoe dat *Fernelius* de Koninginne van Vrankrijk, huysvrouwe van *Hendrik de IV*, tot verscheyde malen na den anderen een misdragt gehad hebbende, noit en konde voldragen, voor dat hy hare Majesteit ter halver dragt hadde doen laten, wanneer zy het Kind volwasschen en gesont ter Wereld bragt. Wegens welke consultatie hy begiftigt wierd met 50000 guldens, en heeft zig dezelve Majesteit t'sedert altijd ter halver dragt doen laten, en noit daar na ontydig gebaart.

Ziet ook *Johan van Beverwijk* in sijn Schat der gesontheyt 3. *Cap. 164. blad.* van de nootfakelijckheyt van 't aderlaten in dragens tijdt, als 'er overvloed van bloed is.

Ook kunnen d'oorsaken van een moeyelijke baringe wesen het vallen, slaan, schoppen, stooten op den buyk, als anders, waar door het Kind dikwils mede gequetst en beschadigt word. Ziet hier van een wonderlijke Historie by *Johannem Maricellum* door *Liebund lib. 3. de morbis mulierum Cap. 46. de partu difficili pag. 868* overgeset. Ook het dansen, springen, sterke oeffeningen, en andere vehemente bewegingen des lichaams, als daar sijn hoesten en niesen, waar door de nageboorte voor den tijd van de baar-moeder komt afgescheurt te worden. *D. Sennert. lib. 4. part. 2. sect. 6. Cap. 7. fo. 419.*

Desgelijken wanneer zy haar sterk heeft uytgerckt, als die gene doen, die eerst uyt den slaap komen. Waar door dan dikwils de streng komt te breken. Siet hier van *Fab. Hild. cent. 2. obs. 50.*

Wanneer zy vermits eenige ongerustheyd, of moeyelijkheyd in 't slapen, haar dan zus, dan zoo, nu gints, dan herwaarts heeft gekeert en gewentelt, en even als de sieke luyden heeft leggen woelen, 't welk dan een oorfaak is, dat het Kind qualijk gekeert werd: waar door een moeyelijken arbejd ontstaat. Gelijk te lesen is by *Hipp. de natura pueri: sect. 3. fol. 205. versiculo 10.*

Ook wanneer zy haar heeft gebadet in een bat-water, 't welk van een t'samentreckende aart is. Item het ontydige Aderlaten, of Purgeren, 't welk by

by aldien sterk geschiedt, de Maand stonden gevordert worden. *Nicolaus Fontanus: Cap. 2. de extract. foetus mortui fol. 87.* of het gebruyk van Medicamenten die bitter zijn. *Jacob Primer: lib. de difficil. part. 3. mort: Cap. 7. fol. 303.* bysonderlijk als die daar en boven heet en scherp zijn. *Avicenna lib. 3. sen. 21. tract. 2.*

Als mede het bovenmatig Venus-spel, 't welk de Moeder en het Kind verswakt: Siet hier van *Heurn: de morb. mulier. Cap. 8.* 't welk nochtans de grage zoo niet matigen; die den Beurtman niet aan land laten staan, al heeft het Schip sijn volle lading in: gelijk *Beverwijk in sijn 3. Capititel 163. blad* segt.

Item wanneer het water en de stoel-gang lang opgestopt zijn geweest, 't welk zoo beide te gelijk geschied, zo werd den weg voor 't kint van onderen en van bovenen benauwt. Ook zijn de passien van het gemoed in swangere vrouwen, de oorsaken van een moeyelyke baringe: gelyk wanneer zy toornig of droevig zyn, *Hieron. Merc. lib. 2. cap. 3. fol. 45.* Of dat zy al te groote blydschap hebben. *Paré liv. 23. cap. 37.* Ook als zy te seer beschaamt en vreesachtig, of ook wel al te pijnlijk zijn. *Rod. a Castro de morb. mulier lib. 4. cap. 6. fol. 457.* Of dat ymant van de omstanders, ofie mede helpende vrouwen, eenig ongenoegen aan haar geven, in welke gevallen het best is, dat de zoodanige vertrekken.

De moeyelyke baringe komt ook te ontstaan, gelijk geseyd is; by fou-te van de vroed-vrouwe, wanneer die aan de barende een quade situatie geeft en haar niet wel in 't gestoelte en plaatst, of dat zy qualijk staat (gelyk dan somtijds de baringe, al zoo te geschieden nodig geoordeelt wert) als aangemerkt wert, by *Ranchinus de morbis in partu fol. 148.* en by *Rodericus a Castro cap. 6. lib. 4. pag. 457.*

Evenwel niet tegenstaande de voorverhaalde dingen, zijnder onder de vroed-vrouwen zo hartnekkig, dat zy haar werk niet willende overgeven, niet begeeren dat een Chirurgijn, die zig op zoo gewigtigen operatie verstaat, by de vrouw gehaalt werde; maar beletten zulk met de vrouw te troosten en moed te geven: seggende, de Heer zal uytkomst geven, met noch een harde vveed of tvvee, zult gy u kint hebben, al is het schoon onmogelijk dat het Kindt zo komen kan, de Vrouwe een *vaginae clausuram*, ofie geflotentheyt der scheede hebbende.

Den Heer Doctor *Cornelis Stalpert vander Wiele* heeft het zelfs mede bygewoont, dat zoodanige troost-redenen by een Vroedt-vrouwe (wiens name ik alhier om redenen verswyge) gebruykt zijn, ontrent een vrouw die een *vaginae coalitum* hadde, de welke ik zelfs weynige uren voor de verlossinge geopent hebbe. Ja zy knooopen zoo veel troost-redenen aan mal-kanderen, als een Sieke-trooster voor een kranken doct, 't welk zoo lang duurt met recommandatie van patientie te moeten hebben, tot dat het te laat word den Operateur te halen; waar door de armelydende vrouwen jammerlijk komen te sterven; gelyk zulks veel komt te gebeuren, 't geen ik weet: behalven dat het veelmaals gebeurd, daar ik juyft geen

geen kenniffe van hebbe: ende dit is voorwaar een groote misflag, de Vrouwen alzo te laten sterven, 't welk hoe meenigmaal ten platten Lande ende in de kleyne Stedekens gebeurd, is genoegzaam af te merken.

In dit afwachten en suckelen, zoo knuffelen, douwen, en kneufen sommige Vroed vrouwen den hals van de blase in diermaten, dat als zy zelfs de Vrouw noch verlossen, de Vrouw daar naar haar Water niet houden kan. Ende als zy te voren eer den Chirurghijn aan 't Werk tijt, sulx veroorzaakt hebben, 't geen men altemets niet als na eenige tijt daar na eerst gewaar word, zo moet den Chirurghijn, die altijd omsigtig de krop van de blase myd, na de operatie de schuld hebben. *Johann: Weslingius observat. & Epistol. 50.* verhaald, dat hy ook tweemaal geobserveert heeft, dat door het mishandelen van de Vroedvrouw de lippen der schaamdeelen eens baarende Vrouw, door gemeen heet bloed uytneemend geswollen en uytgespannen waren, welk bloed tusschen de vliezen van de scheede uytgestort zat: Welke geopent zijnde, het sweet daar uyt quam, na welkers ontlastinge en suyveringe de Vrouwe is genesen geworden.

Van dit lek ofte ondigt gaan, verhaald *Schenk. obs. 12. lib. 4. fol. 600* een exempel in een kleermakers Vrouw voorgevallen te zijn; en hebbe ook dagelijks daar van de bevindinge zo gehad.

Hild. cent. 6. obs. 67. Verhaald dat hy in een Vrouw wiens vrouwelijckheit by na toe gegroeid en seer geswollen was, onder den hals van de blaas een groot gat bevonden heeft, waar door de pis al druppelende vloeyde, penetrerende het gat tot in de blaas, de oorzaak daar van was 't onverstand van de Vroed-vrouw: vermits het gat, door haar te veel douwen, reken en stooten veroorzaakt was, waar uyt een *ulcus putridum*, ofte verrottende zweer over bleef.

Guillemeau liv. 2. fol. 203. spreekt ook van een *ulceratie* van den hals van de blaas, door 't verbrieselen van een steen veroorzaakt, een gat nagelaten hebbende, waar door het Water continueel bleef loopen.

Ik hebbe ook den 16 *January* 1671 gesien, dat zekere Vroed-vrouw, een bedaagde Vrouw van haar eerste kind wel acht dagen in arbeyd hadde laten sitten, het doode kind alzo gedurende met het hoofd in de geboorte gestaan hebbende, ende dat de Vrouw niet koste verlossen; ondertusschen liet de Vroedvrouw niet na zodanig te handelen, dat de platen of gebrokene stikken van 't beckeneel, door de scheede en hals van de blaas staken, eer noch de Vrouw met de grootste pijn van de wereld verlost: Eenige dagen na dat zy verlost was, aldaar geroepen zijnde, bevond met mijn voorste vinger, dicht by den mond van de baar-moeder een gat, dat tot in de blase gink, stak derhalven een loode proevet door de waterwegh, en bragt die wat buygende tot in de scheede op mijn vinger; dese opening was pas zoo groot, dat ik mijn vinger daar door steken konde. De vrouw leeft nog, maar de scherpigheit van 't

van 't water knaagt voor aan, de vrouwlijkheyd weg, welke gescheurd, gestoken, gekneust, en rauw geworden zijnde, in geenderley maniere heeft kunnen genesen worden, vermits het scherpe water, of pisse, d'*ulceratie* erodeerde, of weg knaagde.

Als dan in diervoegen de vooriz. Vroed-vrouw haar zo slegt gequeten hadde, roemde zy egterby de wereld Chirurghijns werk gedaan te hebben; maar claa! de droevige uytkomst en gevolg met verbreydinge van dien, heeft vele Vrouwen omsigtiger en haar minder geagt gemaakt.

Noch staat te noteren, dat somtijds, door dien sommige Vroedvrouwen de barende Vrouwen te vergeefs hebben laten arbeiden, het *peritonaeum*, ofte penffak, zoo gerekt word, dat de Vrouwen daar door een scheursel krijgen. En al is het Kind 4, 5, a 6. dagen dood geweest, dwers leggende, en dat met een gebroken armtje, zo is het naar haar zeggen nog geen 24. uren dood geweest: ondertusschen laten zy de Vrouw also te vergeefs totter dood toe arbeiden, daar dezelve dan weynig tijds daar na door een Chirurghijn verlost zijnde, komt te sterven; of eer den Heelmeester yets komt te ondernemen, dikwils als in doods benautheyd leyd, welke daarom niets in 't werk stellen kan. Die gene die meet diergelijke staaltjes beliest te zien, die leze *Barth. de insolitis partus human. viis cap. 17. fol. 157.* Als mede *Platerus Henric. ab heers observ. med. 15. Hildan. in Epistol. ad Michael. Dornig. Henr. Eysen. de ossibus infant. cap. 6.* Van dit alles spreek ik by ondervindinge. Siet verders wat dat deze Schrijvers in 't vervolg van onervaaren, rouwe en onkunddige Vroedvrouwen seggen, en wat sommige niet al bedrijven en onderstaan.

Alzo ik hier voorheen gesproken hebbe van de vaste t'samengroeying, zoo van de ys als schaamt-beenen, en het *os coccygis*; zoo hebbe ik niet ondienstig geacht, hier achter aan te voegen de volgende questie: dat is, of de voor-verhaalde beenen in den arbeyd, van den anderen wijken of niet?

Hier op diend tot antwoord: Dat veele daar over van verscheyde gevoelens zijn.

Hild. cent. 6. fol 547. obs. 39. segt als hy in sijn jonkheid in d'Anatomie studeerde, dat hy van opinie vvas; dat die beenen niet van den anderen vveken in barend nood, maar dat hy door d'experientie vvyser gevorden vvas, insonderheyt door het uyt, en afhalen van de doode Vrucht, omtrent verscheide vrouwen: in vvelke niet alleen de schaambeenen, maar ook de ys-beenen van het heylig-been, minder of meer na de conditie van de barends, en van 't kind afvveeken; vvant zoo de moeder bedaagt, droog van nature, en svvak is, insgelyks het kint ook svvak en dvers ofte anders qualyk gekeert is, niet volvaffen, ofte doot, en dat het in dier voegen qualijk ter Werelt kan komen, zoo kan niet alleen de moeder, maar ook de bystanders ofte helperffen, 't vvyken van dese beenen van buyten aan het lichaam gemakkelyk voelen.

Deze:

Deſe ontſetting ofte vervvydering ſeyt *Hildanus* op de zelve plaats, hebbe ik ondervonden in myn lieſte vrouvv, als ſy mynen ſoon *Pieter* baarde.

Guillemeau des heureux accouchemens liv. 2. chap. 7. fol. 146. ſeyt, dat hy wel veertig jaren in arbeyden is geroepen geworden, en dat hy wel vyf hondert vrouwen heeft verloſt, van welke hy in eenige het kraken en openen van die beenen heeft gehoort, en bevonden oogſchijnlijk verwydert te zyn; ja zo, dat men den vinger daer in koſte leggen. Alle vrouwen die zoo een ſwaren arbeyt hebben uytgeſtaen, klagen van pijn ontrent die partyen in haer kraem, ook heb ik bevonden ſeyt hy, dat als de handt onder het ſtaert been leyde ook de ſeparatie van de zelfde beenen ge- waar wiert, als mede in vrouwen welke doot waren, in welke ik de Keyfer-lijke ſnede dede, om 't kint te ſalveren, dat de beene geſepareert, de ligamenten verwydert, en verſlapt waren, en dat het grootſte gedeelte van de baer moeder, tegen die beenen was ruſtende; daerom ſeyt hy van opinie te zyn dat die beenen meer en meer ſepareren, na dat het kint grooter wort, want dat die zoo plotsſelijk en in der yl ſouden ſepa- ren, dat kan ik niet gelooven, hoe wel waer is, dat de meeſte verwy- dering in den arbeyt geſchiet.

Paré liv. 23. Chap. 13. verhaelt; dat hy vrouwen die kort na haer kramen geſtorven waren, geopent heeft, in welke hy de ysbeenen met het heylig been, wel een vinger breed van den anderen afgeweken vond; ja dat ſommige vrouwen het kraken en wiggelen van 't ſtaert, en ysbe- nen hoorden en voelden, weynigh tijts voor dat ſy kraemden, en dat niet ſonder pijn, waer van vele vrouwen (ſeyt hy) mank blyven, als de natuure die beenen niet weder vaſt maekt.

Riolanus in Animadverſionibus in Laurentii Anat. mia fol. 172. ſeyt: dat het niet ongelooſlijk is, dat deſe beenen van den anderen afgeſcheyden worden, zoo maar het krakebeen tuſſchen die beyde, verwochticht en geſwollen is. Siet ook *D. Sennertum lib. 4. part. 2. ſect. 6. Cap. 1. fol. 378.* ex *Spigel. lib. 2. de corporis humani fabrica Cap. 24.* Van 't zelfde gevoelen is ook *Liebau lib. 3. cap. 45.* En dit gevoelen ben ik genoodſaakt geweest te avoueren, wanneer ik 't zelfde oogſchijnlijk den 13. December 1675. in een *Leydekkers Vrouw ſag*, van welke hier vooren in 't 3. Ca- pittel geſprooken hebbe.

Riolanus in Veſtingii Anatomiam fol. 458. prijft *Veſtingii* oordeel, van dat de ſchaam, ys en heylig beenen van den anderen wijken; want ſeyd van in alle baringe gezien te hebben, ja wel in de alderligſte of ge- mackelijſte. 't Zelfde brengd hy *fol. 476.* noch eens te berde, daar hy *Veſtingium* als voren prijft.

Barb: cap. 24. fol. 80. ſeyt dat de ſchaambeenen van de Vroed-vrouwen verkeerdelijk ysbeenen genoemd (welk woordt hy nochtans zelfs ge- gebruykt) niet als in de alderſwaarſte baringe, en dan noch ſeer ſelden, en ſeer weynig van den anderen gaan. Maar van contrary gevoelen
zijn

zijn voor eerst *Bartholinus* die *lib. 4. de ossibus Cap. 16.* zeyt, dat *Cajus* en *Riolanus* zelfs bekenne, dat de *ossa pubis* niet van den anderen kunnen beweegt, of in barens nood afgescheide werden. En ook *Mauriceau liv. 2. fol. 191.* zeyd, dat noch de schaambeenen noch de *ossa ilii* wijken, schoon van tijd tot tijd des zelfs *cartilagineas* bevochtigt, week en reekbaar gemaakt zijn want, zeyt hy, d'Anatomic doet ons klaarlijk zien dat de baar-moeder aen die plaats niet eens en komt te raken, om deszelfs vochtigheden door dronken, en verwurwt te werden; ook zijn die beenen zoo vast vereenight principalijk de *ossa ilii* met het *sacrum*, dat zy ter nauwer noot met het mes, ja bykans onmogelijk in bedaagde vrouwen, zonder violentie gezepareert kunnen werden. En al is het dat *Paré* verhaalt van een vrouw die vijftien dagen na dat zy verloft was, gehangen wierd, in welken hy de beenen zoo wijd als een halve vinger breed, en ook de *ossa ilii* met het *os sacrum* van den anderen geweken bevont, zoo meynt echter *Moriceau* dat het onmogelijk geweest zoude zijn, dat die vrouwe met die losse beenen, de ladder op aan de galge zoude hebben kunnen klimmen, om dat het heele lichaam op die beenen rust; maar geloofst dat die disjunctie geschied zoude zijn, om dat men het doode lichaam vande galgh hadde laten vallen, of wel dat den scherprechter haar met geweld aen de galgh geschud hadde.

Hy zeyt vorders, als de blase en endeldarm leegh zijn (die anders de passage stoppen, en den uytgank van 't kint beletten) zo kan den hals van de baar-moeder en scheede alzo beter uytgerekt worden, dat het dan niet noodig is dat de *ossa pubis*, ofte de andere beenen van den anderen wijken: dat hy *à l'ostel Dieu* quantiteyt van vrouwen verloft heeft, die zich eerst in een kleyn kamertje (*le chauffoy* genaamt) als haar den arbeydt over komt, begeven, daar zy op een laagh beddetje, daar toe gemaakt, verloft zijnde, weder, van daar na haar bed wel te voet gaan; dat dickwils al wijd van dat kamertjen is; 't welk zy niet zouden kunnen doen, zoo die beenderen los en van den anderen afgeweken waren. Men ziet ook gebeuren dat die gene, die verholen ofte steelsgewijs kramen, terstont weder aan haar werk gaan. Ik (seyt hy) hebbe de hant op het *os pubis* geleyt, als het kint in de geboorte stont, maar noid de separatie der zelve beenen gevoeld, maar wel dat het staart beentje wat achter uyt geweken was, waar door de vrouwen gemeenlijk groote pijn lijden, om dat den endeldarm daar tegen gedrukt werd. Hy gaat verder, en zeyt kraam-vrouwen weynigh dagen na haar verlossing gesturven zijnde, geopent te hebben, in welke hy beswaarlijk met een mesje die beenen sicheyden koste; Ende dat de bedaagde van haar eerste kinderen zo beswaarlijk verloft worden, komt van wegen de droogte, hardigheyt en calleusheyt van de vliessen der baar-moeder, maar niet om dat die beenen niet van den anderen afwijken. *fol. 203.*

Laurent: Foubert lib. 4. Cap. 1. fol. 144. seyt, dat het gemeen volk meent, dat de schaambeenen van den anderen nootzakelijk moeten wijken, maar zy en begrypen niet, hoe anderzints zoo een groot lichaam van een kind, door die nauwe passage van een vrouw, die zy meynen maar na de

mate vande roede wijt te zijn, zoude kunnen doortocht krygen. Maer pag. 148. sprekt hy het gevoelen van 't gemeene volk tegen, en seyt dat de schaembeenen door middel van 't kraakebeen zoo sterck verenigt zijn, dat die niet gescheyden konnen werden, als door het mes, gelijk in 't Anatomiseren te zien is, en dagelix bevonden word.

Wat nu aengaet, alle de verscheydene gevoelens dezer gélcerde mannen, zoo zoude ik oordeelen dat *Vestlingius* en *Riolanus* daar in missen, dat deze beenen ook zelfs in de gemakkelijkste baring zouden wijken. En belangende het gevoelen van *Moriceau*, dat zy noyt zoude wijken, daer op dient tot antwoord, dat zy vanden anderen scheyden, dog alleen in zwaere verlossingen, en dat zeer zelden; want ik hebbe door naukeurige opmerkinge, en lange ervarentheyt bevonden, alzo ik meenigmael in zware arbeyden ben geroepen geweest, om vrouwen door de hant-konst, zoo zonder als met instrumenten, van haer doode Vruchten te helpen, dat noit deze scheyding van de schaembeenen, nogte die van de ysbeenen, met het heylighbeen geschiet zijn, dan nu onlanx alleen, in een zeer fatzoenlijke Dame, de Huysvrouw van een *Frans Capiteyn*, vijf-en-veertig jaren oud zijnde, welke ik den 12 Mey 1672 in 't bywezen van de Heeren Doctoren *Petrus van Wouw*, *Gedson Dassignies*, ende de Heer Professor *Johan Stalpert vander Wiele*, neffens verscheyde Me-vrouwen, die haer en my assisteerden, geluckigh van haer eerste kint, een meysje zijnde, verlostede, door de hant-konst met instrumenten; dewelke als ik den 25 July by geval quam bezoeken, my liet voelen, dat de schaembeenen noch ontrent een stroo breed van den anderen waeren afgeweken, daar zy in 't eerst, of te voren, wel een vinger breed van den anderen gaapten. Ja heeft ook gemelte *Dr. Dassignie*, neffens my, den vinger in die distantie gemakkelijk gelegd. Niet lang na die tijd, als de zelfde Mevrouw my quam bezoeken, zo dat zy even als ontheupt ging, maar dat zulks hand over hand begonde te beteren, konnende in die tijd al met een stokje gaan; 't welk verstaan hebbende, my in den zin schoot dat den Heer *Doctor Cornelis Stalpert van der Wiele*, my wel certijds vertelt hadde, dat hy naar voorgegane moyelijke arbeyden in verscheyde Vrouwen, zulke verminking voor een tijd geremarqueert, en geobserveert hadde: insonderheyt in een vrouw, die t'elkens zulx gebeurde als zy in de kraam quam, hebbende alle de voorgemelte beenen zoo los, dat cer ter degen konde gaan, zy ontrent een vierendeel jaars werk hadde, en eerder niet bevrucht wierd, dan wanneer op haer stel was.

In de gemelte Dame hebbe ook dit geremarqueert, dat de beenen van den anderen geweken zijnde, de liesen hol en ingevallen waren. By na een Jaar daar aan, op den 3 Mey zijnde bededag, s morgens ten 9 uren als zy met haar Voordogter na de France Kerk zoude gaan, quam zy den voorsz. *Doctor Dassignies*, my ende *Adriaan van Adrichem* aspirant in Chirurgia (die, om zekere casus te sien, by ons was) voor de Klooster-Kerk

Kerk tegen, doende ons een schilfer van 't *os pubis*, zoo groot als een be- zempjcs fluyver zien, dat gezeparceert zijnde, zig een opening gemaakt hadde, door welke opening zy het beentje uytgehaalt hadde, zeggende zy Dame tegen ons, dat zy van opinie was, datter noch meer schil- fertjens zoude uytkomen, anderzins zo was zy wel gezont. Hier uyt blijkt dan dat de zeparatie van de voorsz. beenen, niet dan door geweld in de aldermoeyelijkste baringe geschied.

Dit is nu zoo veel aangaat de beweeginge van de schaam-beenen: wat nu belangt het staartbeentje, zoo dient geweten, dat het zelve uyt vier t'zamen-geleede beentjes bestaat, welke in bejaarde vaster groeyen, en derhalven ook zoo niet als in jonge wijken kunnen: dit beentje zet zig agterwaarts uyt in barenstijd, zig ook zeer in 't plaaisier van Venus en ontfankenis beweegende, waar voor het weder pijn moet lijden, *L. Foubert des erreurs populaires liv. 4. chap. 1. fol. 148. Hild. cent. 6. obs. 39.* seyt ook, dat dit beentje achter uyt moet wijken en meer andere Auteurs met hem.

Hier van hebben wy, gelijk ook ervarenere Vroed-vrouwen nevens ons, genoegsame experientie, wanneer wy dat met den vinger in den endel- darm gebragt hebbende, te rugge geset hebben; 't welk met voorsich- tigheyd, en sonder force moet geschieden, op dat het niet en bre- ke, en ook dat de lijf-moeder tegen 't zelve beentje niet gequetst worde: gelijk dat *Hipp. aphor. 47. lib. 5.* wel geweten heeft. *Bartholomæus H. dalgus de Agüero Hispalensis Medicus precipue Chirurgus cap 45. tratat. prim. lib. Thosoro de la verdadera Cirujia y via particular contra la comun* zegt, dat die gene die onachtzaam zijn in de Anatomic, ook meenen dat het *os sacrum* in barenstijd ontfet ofte uytwijkt; maar hy ter contrarie is van opinie dat het zelvige zig noit van zijn plaats ver- fet. En op dat ik zijn eygen bewijs-redenen gebruyke, zo zeyd hy: *Y tambien la experiencia lo muestra, quando sacamos criaturas muertas d l vien- tre, que las sacamos con grandissima fuerza de brazos. Vesalius lib. 1. cap. 11. de Corporis humani fabrica inquit Ossi sacro id nomen impositum esse aut quod divina ope citra musculorum auxilium in partu hujus cum ilium osse connexum referari, ac denuo naturali instinctu committi plerique, (sed falso) arbitrantur.* Het is waar, geen van alle de beenen die zig uytsetten in 't moeyelijk baren, zijn zo traag als het *os sacrum*: maar dat het zelvige mede niet eenigfins zoude agter uyt wijken in de moeyelijkste en bezwaar- lijkste geboortens, dat zoude ons voorrige waarachtig zeggen contrarie- ren; want wanneer de *ilia* van 't *os sacrum* wijken, zo is het wel te be- dugten dat het zelvige in zware arbeiden ook eenigfins te rugh gezet word, zoo dat door de groote force de *ilia* van 't *sacrum* wijken, waar door 't *os sacrum* alsdan agterwaarts uyt kan wijken, principalijk, als zo- danig geplaatst is, dat het zelve been lieber zy. Ziet hier voor van die Vrouw, die haar beenen na 't kramen zoo los waren, dat zy eerder weder bevrugt was, als ter degen gaan konde.

V. HOOFDSTUK,

Van de Tekenen eens moeyelijken arbeyd.

DUs verre van de oorzaken gehandelt hebbende, zo volgen de tekenen op ordere. Welke voor eerst by de Moeder kunnen geweten werden, zoo zy gewoon is zware en moeyelijke arbeeyden te hebben, waar uyt zy dan zelfs oordelen kan of 't wel ofte qualijk zal afloopen, zo wanneer zy den arbeyd op 't lijf begint te krygen. De verdere tekenen zijn, zo de weeden kleyn, of flauw zijn, of dat zy langzaam komen, gelijk als ook met groote tusschen-poosen, of intervallen, en dat de pijn meer na den rugge, als na de schaamte is. *D. Sennertus cap. 4. part. 2. sect. 6. fol. 407.* Zoo den buyk zeer gezwollen is, de pijn zeer groot is, zonder andere oorzaken waar uyt te vermoeden is, dat het kind qualijk gekeert, en by gevolg een teken is van een moeyelijken arbeyd. Indien het kind zig boven maten beweegt en grooten arbeyd gedaan heeft om wel te komen, en egter qualijk gekeert blijft. De verdere tekenen kunnen uyt de oorzaken genomen worden.

VI. HOOFDSTUK.

Voorzegginge, met de voorzeggende Tekenen van een moeyelijken Arbeyd.

Gelijk voor eerst, zoo de Moeder voor 't baren geduerig spouwt, dat is een teeken van een moeyelijken arbeyd, seyt *Hieron. Mercurialis lib. 2. Cap. 3.* om dat de ingewanden, en by gevolg ook het Kind, in plaatsé van na beneden, na boven beweegt worden, waarom de Vrouwe voorzigtig zal doen, dat zy op 't lest van haar dragen haar mage niet overladen. Ook zoo de Moeder kort is, na't zeggen van *Pigreus lib. 7. fol. 493.* Ook die Vrouwen die de lendenen ingebogen en de billen hoog staande, de buyk voor over op het schaambeen hangende hebben, en die daar by noch mank gaan, hebbende de *ossa bubis ilii* en *coccygis* qualijk geformeert, die verlossen bezwaarlijk: om dat de passagie schieff en zomtijds enger is. *Andreas Laurentius anatom. lib. 8. de formatione fetus, vit. 5 part.* Zeyd, dat dikwils in de binnenste partyen van d'*ossa pubis* een *processus styloides* is, den uytgank voor 't Kind belettende. Ik beken geerne die noyt van mijn leefdagen gezien te hebben. Ook die gene,
die

die gebucheld zijn, konnende meest niet wel ademen, om de weeden door te zetten. De Vrouwen die tweelingen voor den dag brengen, baren ook met meerder moeyte zeyt *Albertus Eolannus lib. de morbis mulierum Cap. 77.* Ende consequenter te moeyelijker als 'er drie, &c. komen. Ook baren de Vrouwen met meer perijkel, in welkers arbeyd de Vroedvrouw haar te zeer haast, pogende met het werk voort te varen eer het tijd is, dikwils om dat zy eenige Vrouwen van conditie dienen te gaan helpen.

Die gene die eenig gebrek in de spieren van den buyk en ook groote Cicatricen hebben, zijn ook moeyelijke verlossingen onderworpen. Ziet *Forrestum de morb. mulier. obs. 71. in scholiis.* Als mede, indien de oog-appelen van de barende Vrouw verwyderd, en het gezigt beschadigt worden, welk als gebeurd, van zeer quaad gevolg is, zo als *Rod. a Castro lib. 4. cap. 6. fol. 459.* zeyt. Als de vaten in de longe ofte baar-moeder bersten, of gebroken worden, waar op groote koortzen, trekkingen van zenuen, ontfeking van de baar-moeder, ofte andere accidenten, ja wel de dood volgen, zoo van de Moeder, als ook zomtijds van 't Kind. *Hild. obs. 67. cent. 3.* Ofdat de vaten in de borst gebroken worden, waar door zy bloedspouwen, hoesten, en in een phtysin vervallen. *Rod. a Cast. lib. 4. cap. 6. fol. 459.* Ook als de vaten in de lever, ofte ontrent het heylig-been gebroken zijn. Ziet *Hild. cent. 3. obs. 57. fol. 243.*

Guillemeau des Accouchemens fol. 227. verhaald van een *Madame de Mommor* welke gestorven, en daar na geopend zijnde, zo vond hy dat de *vasa* daar de *hypogastrica* in de baar-moeder loopen, gebroken waren, en dat de baar-moeder gescheurd was.

Wanneer dan de Lijf moeder gescheurd is, zoo sterven de Vrouwen meest, of de Keyzerlijke snede moeste in 't werk gesteld worden, die hier evenwel suspect is: gelijk *Hild. obs. 57. cent. 4. fol. 330.* verhaald.

Somtijds breekt den penffak, en alsdan zoo werden die Vrouwen door de groote forcen in de navel of in de lieze gescheurd. *Rod. a Cast. lib. 4. cap. 6. fol. 459.* Dit moet al mede voor een extensie verstaan werden.

Sommige Vrouwen zijn subject den bloed-vloed, van de vierde, vijfde, zesde, zevende en achtste maand van haar zwanger gaan, zonder dat ter tekenen van te kramen zijn, 't welk als gebeurd, zoo zal den Chirurgijn observeren of die bloedstorting uyt de baar-moeder, of uyt de scheede komt; komt die uyt de scheede, zoo heeft die Vrouw geen snydende pijn, en den innerlijken mond van de baar-moeder is toe, ende als dat zoo bevonden worden, zoo zal men daar de hand niet aan slaan, nog eeniger wijze forceren; maar laten den Medicijn daar mede begaan, die dat dan wel behandelen zal zoo als men met die gene doet, die haar maandelijke reynigingen te veel hebben, zeyt *Guill. des Accouchemens chap. 11. liv. 2. fol. 210.*

Edog als de Vrouw van wegen de quantiteyt van bloed niet verlossen kan, als hebbende groote pijnen, welke lang geduurt hebben, of nog duuren; zoo zal men de Vrouw op den voet laten, al nadat de Geneesheeren dat goed vinden. *Guill. ibid.*

Als de schaam-beenen van de Moeder groot zijn, en daar door den arbeyd moeyelijk is, zoo zal het Kind sterven, ende zo de Moeder niet word verlost, zal zy ook perykel loopen van te sterven. *Sennert. lib. 4. sect. 6. cap. 1. fol. 438.*

En als in dezen gevalle het hoofd in de geboorte staat, hoe wel het zelve konstiger Wereld word gebracht, zoo zal men egter bevinden, 't zelve gebogen, gebult en gekneust te zijn, en dikwils zoo lang, als een zuiker-brood, gelijk veelmaals geobferveert hebbe. Welke quade figuren het te meer krijgt, als met het zelve niet wel word omgegaan, inzonderheyd als daar noch by komt, dat de Moeder noit gekraamt heeft, en bedaaft is; welke veeltijds een vast bewijs is, waar uyt men wel voorzegggen mach, dat daar een moeyelijken arbeyd op volgen zal, al was het Kind nog zo wel gekeert, vermits de partyen der generatie in detelve van nature drooger zijn, als in andere die jong zijn. Ende ook als de beenen niet wijken willen, zoo komt ook wel het Kind in de passagie te sterven. *L. Foubert des erreurs populaires liv. 5. fol. 145. chap. 1.* Zoodanige kinderen hebbe ik veelmalen afgehaalt.

Indien de Moeder vier dagen in arbeyd blijft zitten, kan het qualijk missen of de moeder of het kind sterft, om dat beyde haar kragten vervallen. *Sennert. lib. 4. sect. 6. cap. 4. fol. 408.* want na het zeggen van *Varandaeus lib. 2. cap. 7.* zoo moet de natuurlijke actie van baren niet boven vier-en-twintig uren duren.

Die gene die gequetst zijn, schoon digt op haar tijd, en dat zy kort daar aan in de kraam komen, zeyd *Moriceau liv. 2. chap. 10. fol. 259.* lyden meer perijkel.

Hier by zal ik een voorzeggging voegen, die ik om redenen, in 't Frans, als eygen woorden van den Auteurs, gelaten hebbe.

Sauvant l'honneur de celles qui sont chastes & femmes de bien par tout il y en a d'unes & d'autres les Geneveises (Donne senza Vergongna) comme dit le proverbe pour la plus part lascives & prodigues de leur honneur se rendent par la frequence du jeu d'amours, plus habiles & promptes a l'enfantement. Car les putaine sont comme paitries de plusieurs paillards insatiables: dont leur parties honteuses sont si usées, que le passage bien frayé, est aisé à l'enfant. Aussi qu'elles jouent tant du croupion partie en ce fait principale) je dis a l'enfantement comme on entendra cy apres) que venant a faire un enfant le croupion est fore souple & prestier & à consentir. Les autres femmes qui l'agitant moins souvent l'ont plus roide, & sur tout les vieilles, qu'on espargne plus que les jeunes, mesme en mariage, dont elles durent plus long temps, & si elles ont plus de mal des derniers enfans que des premiers, cela en est la cause. De mesme les filles qu'on marie un peu agées, ont grand peine à l'enfantement: parce qu'elles n'ont accoustumé de jeunesse à remuer le croupion,
tendis

tendis qu'il est tendre & cartilagineux. De quoy on veut entendre, que ce n'est en vain qu'on marie les filles plus jeunes que les garçons: combien qu'il y a plusieurs autres raisons, plus politiques que naturelles. Les villageoises & autres femmes de labour, qui sont ordinairement grande exercice, & sont plus de bout qu'assises, ont beaucoup plus aisés delivrances, que les marchandes & bourgeois, qui sont plus souvant en repos & assises. ne travaillant a autre chose plut qu'en ouvrages & cousture L. Louqert des erreurs populaires. liv. 4. chap. 1. fol. 146. Dat dit beentje dan het principaalske is dat wijkt, weten die Vrouwen wel, die meer gekraamt hebben, om dat zy over pijn van 't zelve veeltijds klagen na dat zy verlost zijn; Dus verre L. Joubert des erreurs populaires liv. 4. chap. 1. fol. 147.

Nu volgen alle quade keerfels van 't kind, die periculus zijn, door welke somtijds de Moeder, het Kind, of alle beyde komen te sterfen. Hippoc. de natura pueri.

Die met de voeten eerst komen *Agrippa* genaamt *quasi axe parti*, hebbe een moeyelijke baringe, als *Plinius lib. 7. cap. 8.* zeyd, brengen zo veel perykel niet mede, hoewel hy zeyd dat de zoodnige ongelukkig zijn, aan Ziel of aan lichaam, om dat *Agrippa*, altijd ziekelijk heeft gegaan, ende om dat *Claudius Nero* ook met de voeten voor uyt geboren zijnde, een verderf van de Wereld geweest is.

Als het kind boven de schaambeenen, den Autheur zeyd ysbeenen, komt te schieten, zoo is dat een quaad teeken, en hier op diend wel gelet te worden; want hoe sterker dan de vlagen zijn, en hoe meerder arbeyd dan de Moeder doet, hoe minder zy verlost kan worden. *Barbett. cap. 9. fol. 79.*

Als de nageboorte eerst of voor het Kind komt, zoo zal de Vrouw een moeyelijken arbeyd hebben, ten zy het kinds hoofd voor uyt komt. *Hipp. de superfatatione sect. 3. fol. 233.* Van gelijken, als de *Ammios* en *Cherion* zeer taay en dik zijn; ook als de zelve te teer zijn. De verdere Prognosticationen zijn af te meten uyt de hoedanigheyd der oorzaken.

VII. HOOFDSTUK.

Van de Teken en van een dood Kind.

Ik ga nu over tot de teekenen van een doot kind, Welke voor eerst dese zyn: wanneer de vrouw groote quantiteyt van bloed quijt geworden is, principael, als zy nog op haar tijt niet is. Dit is by my onder anderen, gezien, in een Kleermakers vrouw in 't elzemoer straatje, de welke door my van haar vorige kint den 16 February 1670 verlost was, en daar na wederom op nieuws bevrucht zijnde, sonder eenig teeken van arbeyd.

beydt wegvloeyden. Het kind voldragen zijnde stierf niet lang daer naa want zy zoo swak was, dat ongeraden vònd iets ontrent haer 't onderne-
men.

Deze vloed hadde wel veertien dagen geduurt, wanneer ik neffens de de Heer *Cornelis Stalport van der Wiels Med. Doct.* (by de vorige operatie, aan de voorz. Vrouw gedaan, mede versogt ende present geweest zijnde) gehaald wierd; ook zo de wateren zonder pijn, en in quantiteyt roodagtig voor het Kind afvloeyen, het zelve is een teken dat het Kind dood is.

Ook zo komen den Chirurghijn veelyts teekenen voor, die hy uyt het gevoel kan gewaer worden, welke deze zijn.

Voor eerst, dat het kind 't welk zig te voren te bewegen en te roeren plach, zig nu niet meer en beweeght, zoo als den Chirurghijn eensdeels uyterlijk, en de moeder andersdeels van binnen voelen kan.

Het kan ook komen te gebeuren dat het kind, door groote swakheyt, uyt gene of deze oorzaak ontstaen, zig wel voor een tijt beweegd en egter in 't leeven zijn zoude; om dat dan wel in zodanig voorval; te onderscheiden of het leeft of niet, zoo zal den Chirurghijn zijn besmeerde voorste vinger, ofte vingeren, in 't lichaem gebracht hebbende, na het kloppen der herzenen voelen, ofte der arterien van eenig ander groot deel dat eerst voorkomt, of beslagen kan worden, in welk beslaen, zoo hy geensins de pulsatie der arterie gevoelt verlekert mach zijn van de dood des kinds. Hierom is het dat den Chirurghijn dit ordinaires beter onderzoeken kan als de vroude-vrouwen, ook daer van met meerder bescheyd in sonderheyt by aldien hy in d'Anatomie wel ervaten is, oordelen kan.

Aengaende de beweging der herzenen, die kan men best voelen daer het hoofd open is, ook op de *sutures*, het kloppen der *arterien* werd men gewaer in de slapen des hoofds, in de handt, en onder de voetjens &c.

Ook kan den Chirurghijn zijn hand (zoo zulks geschieden kan) in de baer-moeder gebracht, en de streng tusschen zijn vingeren gevat hebbende, na de klopping der *arterie* voelen welkmen hoe nader den buyk van 't kind, hoe grooter en sterker (by aldien het zelve leeft) gewaer werd.

Men kan ook eenigins onderricht zijn van de dood des kinds, in dien door den ingebrachten vinger, in den mont van 't kind geen beweging ontrent de tong, of eenig zuigen van 't kind vernomen word, insonderheyt als'er remedien, den arbeyd wackerende, gebruykt worden, of even te voren gebruykt zijn geweest. *Guilleau des Accuchemens liv. 2. Chap. 12. fol. 217.* welke laeste teekenen nogtans in de eerste dagen van den arbeyd niet vast en gaen, en daerom daer wel op gelet moet worden, dewijle 't kind in de moeder wel een dag of twee sonder beweging rusten kan, te weten als het ziek is gelijk wy terstont verhaelt hebben,
't welk

't welk men daer uyt komt te vernemen, indien de moeder hare stonden swanger gaende, gehad heeft, want als dan kan het kind niet gesond zyn seyt *Hipp. Aphor. 60. lib. 5.* en *Aphor. 52. lib. 5.* 't welk hy ook getuygt te geschieden wanneer de melk overvloediglijk uyt de borsten vloeid.

Dit affirmeert ook *Guill. Hildan. in epist ad Michaelem Doringium fol. 996* Ende na hem *Georgius Nymmannus dissertat. de vita fetus in utero fol. 51.*

In dezen gevalle dan, heeft het vermoeide kind zomtijts weynig lust om zig te roeren, waarom dan om zeker te gaen, *Barbette Cap. 24. fol. 80* gebeid, wat kruym van broot in malvesey gedoopt, op den navel van de moeders buyk te leggen, en haer een kleyne lating op de voet te doen; 't welk gedaen zijnde, zoo de beweging dan niet volgen wil, zoo is het een zeker teeken dat het kind dood is. Dit voorschreve teeken zal vaster gaen, als met het zelvige nog andere tekenen concurreren, en zig'tzamenvoegen.

Wanneer het kind niet meer leeft, dan is deffels hoofd zacht en bol, en de beenen schieten over den andere, om dat de herten t'samen geslagen zijn, 't welk geschiet principael als het hoofd in de geboorte geperst word.

Men heeft ook eenige teekenen, waer door men zulks gewaer kan werden dat eenig lid deffels verstorven is; want het gebeurt dikmaels, dat den binnensten mond van de baer-moeder, die veeltijts hard, en calleus is, voornamentlijk in de bedaegde, zig om 't geboren deel zomtijts zoo nauw toe nypt en sluyt, dat 't gezeyde geborene deel komt te sterven, om dat het bloed en de geesten daer niet in kunnen vloeyen, vermits de mond van de baer-moeder zulx door zijn sluyten en nippen belet, en dan kan men geen kloppen van d'arterien meer voelen. Ende als het een, ofte ander geborene deel zoo wat lang blijft staen, word het mettertijt blauw, verliest zijn *epidermis* of opperhuyl door 't geringste aenroeren, 't welk die gene genoeg bekent is, die deze operatie meer by de hand gehad hebben. Ende als dit zoo geschied, is het kind zekerlijk dood; want noit is by my het contrarie bespeurt.

Den Chirurgijn kan ook regart nemen op de streng, als die voor 't kind geboren is; welke indien een tijt lang buyten het lichaam gehangen heeft, een zeker teeken is, dat het kind dood is. Gelijk ook het een zeker teeken is, als de nageboorte voor het kind komt. *Paré liv. 23. Cap.*

Als het kind zijn drek meconium genaamd ontlafst werd, of afsgaet, is mede een zeker teken dat het dood is; 't welk alleen maer kan geschieden voor dat eenig deel, inzonderheyt het hoofd, zig in de geboorte vast gezet heeft.

Volgen nu de teekenen die by de barende vrouw zelfs gevoelt en moeten waergenomen worden: gelijk voor eerst als het gebeurt, dat haer borsten slapper worden, of al slap geworden zijn, de rechter zoo 't een zoon, en de linker indien 't een dochter is, gelijk *Rod. a Castro Cap. 2. fol 487.* zeyt, uyt den *36. Aphor. Hipp. lib. 5.* Doch wil yder hier van laten

geloven wat het hem belijft, voor mijn, ik ben in deze zaak al wat ongelovig; ook als des tepels opperste flap en loodverwig is denoteert met de andere tekenen vergefelfchapt, dat het kind dood is.

De vrouw krijgt ook pijn ontrent de navel en fchamelheyt, begeerte tot piffen, begeerte tot wacnkamergank; want als de nature fig belaft vint, zal zig altijd zoeken t'ontlaften. Zy voelt ook eenigzins koude in de baer-moeder, haer buyk is ook harder en meergefwoilen als voor heen. *Paré liv. 23. Chap. 31.* Den buyk gevoelt ook weedom in 't aentaffen, meest in haer onderfte, gelijk ook als dan pijnlijk zyn de fchaemdelcn, lendenen, de zyden en ftaertbeen. *Antefignanus de morb. mulier.* Daer by komt een koudheyt van den buyk, en der fchamelheyt, 't geen men ook van buyten voelen kan. De vrouw krijgt pijn in 't hoofd, den appetijt vergaet, of is gantsch weg, zy krijgt langfame kortfen, roodicheyt en fwelling des aengezichts, holligheyt der oogen en 't wit van de oogen werd fo blauw als yfer; 't gezigt word donker; want het doode kind zal in eenen dag meer verrotten in de baer-moeder, als in vier dagen buyten dezelve, vermits alle warme en vochtige dingen, in een warme en vochtige plaets, principael als'er geen respiratie is, zeer haest verrotten, zeyt *Galenus de Tumoribus.* Ook ftinkenden adem, die den tweeden en derden dag na het kind dood is, meer en meerder word. *Euchar. Rhodion. fol. 83.* Ja de moeder word daer door flauw. *Paré liv. 23. chap 31.* De vrouw krijgt ook knaginge in de mage, en zomtijts vallende ziekte, ook convulzien, na 't zeggen van *Pigreus lib. 7. fol. 492.* De vrouw krijgt zomtijds, als wel geëxperimenteerd hebbe een stranguriam niet zonder genegentheid van ten ftoele te willen gaan, dat het water van 't kind vier, ofte vijf dagen of langer te voren ontloopen is, de *membrana amnios* gebroken zijnde, 't zelve word ook gehouden voor een teeken van de dood des kinds hoewel dit altijd zoo vast nietgaet.

By deeze voorgaende teekenzen, voegen zommige dat het kind als een ftuk lood gins ende weder valt, nae dat de moeder, op de een ofte de andere zyde, zig komt te leggen of te keeren; Dog hier toe zoude een groote ruymte vereyft worden, als het al zoude gefchieden; want het raer is, als 't gebeurd, en hier dient onderscheydt gemaekt hoe het kind gelegen is; want als het hoofd ofte eenig ander deel, in de geboorte ftaet oft geboren is, zoo is onmogelijk dat het kind van de eene zyde in de andere zoude vallen, wat poftuur de moeder ook gegeven mochte worden, en hoe kleyn het kint in een groote baer moeder mochte wezen; 't welk ook *Aquapendens de operat. Cap. 86. fol. 322.* affirmeerd, als hy feer wel feyt, dat als het kind dood is, als dan de baer-moeder toe ftaet ende nauw word, houdende het kind alzo dicht in een gedrongen, welk kind, voeght hy daer by, als dan niet als met fticken kan afgehaelt worden.

Dat het doode kind als een ftuk loodt van een zyde in de andere zoude vallen, hebbe ik noit kunnen bemerken, hoe zeer ik daer op gelet hebbe, en dat om gezeyde redenen. En wat aengaet het zeggen van *Aquapendens*, dat

dat is meest alijt waer, insonderheyt als'er groote vloed van bloed by is, of voorgegaen heeft, heb ik dit waer te zijn menichmalen geobserveert, want dan heb ik het kind in foodanigen gevalle niet, of heel qualijk kunnen verserten, om dat het zoo vast gedrongen was; Maer dat het kind als dan niet als met stikken afgehaelt kan worden, daer van heb ik beter onder- vinding, wel wetende dat dit altijd niet en behoeft te geschieden, inson- derheyt niet na dat het kind gekeert, de ontslyting groot en de scheede- wijd is.

Wanneer het kind nu eenige tijd doodt is geweest, zoo komt daer een stinkend roodachtigh water uyt de baer-moeder te vloeijen, de vrouw heeft een walgh van spijsse, zy word luy, machteloos, haer couleur word eerst bleek, dan donker, lood verwig bruyn, het uysterste van de ooren, neuse en lippen worden bleek en koud, zy krygt knerfinge der tanden, grillinge over 't lijf, dorst, onrustige slaep, alle welke quade toevallen, door de opsty- gende verrotte dampen veroorsaekt werden. Den buyk begint bos, of bol op te geeven, om dat het kind verrottende, dick op swelt, en grooter word, devvile de natuurijske vvarmte uytgebluft is *Ranchin de morb. mulier fol 151.* En als het kind verrot, zoo kloppen de arterien van de slapen des hoofds vande vrouw meer als voorheen, en nae gevvoonte, de koonen worden roodt, de pijn der lendenen, zijde, ondersten buyk, ende schaemdeelen vermeerderen seyt *Antesignanus lib. mulier.* Hoe langer het doode kind by de moeder blijft, hoe de toevallen swaerder worden. *Euchar. Rhod. liv. 1. Chap. 13. fol. 83.* Jae doen dickwils de moeder sterven, zoo dat het doode kind wel de dood van zijn moeder mede brengen kan. *Ranchin de morb. mulier. fol. 152.*

Den Chirurgijn dan, als alle dese dingen wel geobserveert heeft, zal geen tijd uyt stellen, want een levendigh kind, op de manier van een dood met instrumenten te halen, is gruwelijk; en het is veel beter een dood kind, op de manier van een levendig te halen, als het geschieden an, altijd in acht nemende dat men de moeder in geen perykel stelle, of ezelve quetze.

VIII. HOOFDSTUK.

Voorzegging van een dood kind, en met een aenwysing van de manier en tijd der afbaling.

Den Chirurgijn merkende dat by de barende vrouw kragten genoeg zijn, 't geen hy uyt hier aengesicht, sprake, pols &c. genoegh kan be- kennen, en verseekert zijnde dat het kind dood is, zal een goede voorseg- ginge doen, en liet perijkel in welk de vrouw is, aen de vrienden en om- standers, en dat in 't heymelijk voor oogen stellen, haer gevende te ver- staen, dat al hoewel hy de operatie noch zoo wel zal hebben gedaen, hy echter de vrouw haer leven niet verzeekeren kan; maer wel, dat zoo niet geholpen word, zy zekerlijk sterven moet; om welke reden den Chirurgija hem zal laten noodigen, en aenmaenen tot de administratie van die operatie, te meer, als de vrouwe zwak en zeer afgemat is, in welken gevalle hy ook zijn prognosticatie daer nae dirigere zal; Want hoe langer het doode kind in 's moeders lichaem blijft, hoe de moeder meer gevaer loopt. Is de koortse niet groot, zookonnen de patienten van de alder- swaerfte toevallen wel op komen, edog zal men daerom geen minder zorg dragen; want alles vol gevaer is. *Barbette fol. 80.*

Meerder moet men toezien, zo door de putrefactive dampen zwaerder toevallen komen, gelijk slaepziekte, ofte diepen slaep. *Sennertus lib. 4. fol. 420 Cap. 7. Roder. a Castrilib. 4 Cap. 2. fol. 438.* Doet hier by toevallende ziekte, stinkenden adem dat is een onderaenueze stank, en dat zomtijds met bloed spuwen 't welk een teeken is dat het kind al aen't rotten is, gelijk voorheen gezeyt is, en zoo zulk op de aghtste maent gescheidt, is het zeer periculcus. En dan loopt de moeder gevaer. *Sennert. liv. 4. part. 2. sect. 6. Cap. 7. fol. 420.* Als daer een bevende pols by is zoo zal men niets tenteren, zeyt *Heurnius de morbis mulierum Cap. 8. fol. 51.* Ook als'er treckinge van zenuen, bevingen, kleyne pols, die bol en zwack is, en dat de krachten meest vervallen zijn, dan zal het haest met de vrouw gedaen zijn. Als mede zoo de vrouw een geraektheydt krygt, bezwijmt, zware koortze, voor 't hart groote benauwende pijn krygt, en als zy de genoorene spijsze overgeeft, en gelijk als lam word en als men haer by haren naem geroepen hebbende geen antwoord bekomt, of heel flauw. Ook wanneer'er pijn in 't achterste des hoofds is, en dat de slaep spieren wonderlijk getrocken worden, en daer op raeskallingh verfwacking van memorie volcht; uyt welke alle blijkt indien die vrou- wen niet haest geholpen worden, sterven moeten; want niet alleen haer kind verrot, maer ook de lijst-moeder en de naburige partyen, waer op dan de dood van de moeder volcht gelijk wy dikwils gezien hebben, zeyt *Pla-*

erus: onder allen in een vrouw, die vijf maenden het doode kind nae de voldraging en barens tijd (de streng geboren zijnde) by haer droeg, met een stinkende vloed, makende zoo groot een eorruptie van de innerlijke deelen, dat ja zelfs de spieren van den buyk, nae de dissectie in 't doode lichaem zwart ende verstorven waren, *lib. I. Cap. 9. fol. 459.*

Edog het gebeurd, dat het niet voldragen kind in de moeder sterft, en dan zal men dat ook ten eersten zien af te halen, zoo het de natuur niet en doet. *F. Platerus ibid.* Zoo in desen gevalle geen ontslayting genoegh is, soo salmen die maken. *de his. vide Sylvium de partu difficili lib. III.* Indien de swangere vrouw een vloed van bloed subject is, zal die niet ophouden voor en al eer de vrouw verloft is, *Guillemeau des heureux accouchemens liv. 2. Chap. 11. fol. 207.* Hier moet geen uytstel gegeven worden, om de vrouw van haer Vrucht te verlossen, insonderheyt als de vloed groot is, of lang geduurt heeft.

Als dese vloed lang geduurt heeft of groot is, ook als op die een moeyelijken arbeydt volgt, of vergezelschapt, zo is die een voorbode van de dood des kinds. *Hipp. de superfecundatione.*

Als de vrouw veel winden door den mond lost, en een vet of zmeerig zweet over het heele lijf, bezonder in 't aengezicht zweetet, zoo is het den Chirurgijn best geraden. zig van de operatie t'onthouden. *Guillemeau des Operations liv. 10. Chap. 3.*

Indien de vroed-vrouw den Doctor, ofte Doctoren, niet wel onderrecht hoe het kind leyt, gelijk zoo het qualijk gekeert is ofte vast zit, zoo doen alle de medicamenta *Antihysterica* of *Sternutatoria* meer schade als profijt; In Vrankrijk verlossen de Churgijns de meeste vrouwen van fatzoen. Te Valentien in Hispanien doen het de Priesters, die bedaagd zijn, en de verstandigste geoordeeld werden. Gelijk *Mich. de Paschal lib. I. de Cur. morb. cap. 59. getuigd.* ja doen de krachten aan de moeder, in dier maten vervallen en verswakken, dat het den Chirurgijn als dan beter geraden is, zig van de operatie t'onthouden als die in 't werk te stellen, want het gebeuren konde, dat de vrow in de operatie den geest gaf, 't welk (Godt lof my noidt gebeurt is) en om meerder calomnie te ontgaen, moetmen inzonderheyt daar op denken, datmen met vrouwen te doen heeft, die in 't gemeyn wat luytruchtiger zijn; en daer ook op letten, datmen zoo groot en heerlijken konst niet in kleinachtingh en brengen; maer de vrouw liever het leven late zoo lang het Godt Almachtig believen zal, dan die zelvige te pericliteeren, en zomtijts onder de hant te zien sterven.

Zommige vroed vrouwen, behelpen haar altemets, met de vrouw eenige afdrijvende, en arbeydt wackerende *partum promoventia* dingen in te geven, en dat met zoo weynig fundament, als zy de clisteren zetten, waer van hier nae verhaelt zal worden.

Fab. Hild. cent. I. obs. 4. verhaelt, dat zekere vroed-vrouw een barendende vrouw sterke afdryvende medicamenten ingegeven hadde, waer door

door het kind zulk een force dede, dat het de baer-moeder scheurde; niet hebbende kunnen den al te nauwen wegh vinden; waer uyt blijkt dat zoodanige medicamenten niet als met groote voorzichtigheyt moeten gebruykt worden; eerst ziende, of de baer moeders hals en scheede, ook ruym genoegh zijn, en of het kind ook zoodanig gekeert is, dat het door beneficie van diergelijke medicamenten kan afgedreven worden; want zoo den weg te nauw bevonden word, zal die eerst dienen gerelaxeert, verfaft, wyder en glat gemaeckt te worden, eer men zoodanige medicamenten in geeft. Indien het kind, seyt hy, schuyns, dwerssch ofte andersins qualijk gekeert leyt, zo zalmen met de besmeerde hand in 't lichaamgebragt, 't kind recht keeren, eer men de vrouw medicynen in geeft. Dit heeft hy tot vermaning van de jonge Doctoren willen schrijven, seyt hy. Dese geleerde Heer belieft aldaer te spreken van het kind een andere en betere zituatie te geven; maer dit is voorwaer geen werk zoo licht om doen, 't welk evenwel als 't noch geschieden kan, zoo is'er kans genoegh om verders het kind, dat beswaerlijk gekeert heeft kunnen worden, af te haelen, zonder die medicamenten te gebruyken, als maer den Chirurgijn handig, en verstandig te werk gaet; want 't is beter die medicamenten te myden, als het mogelijk is, om door die geen onsteking in 't bloed te maken; welk bloed door den grooten arbeyt daer op volgende, nog meer verdunt word; ja de vrouw word door de force, die zy doet, afgemat en verswakt.

Ziet hoe noodig hier de haestige verlossing en hulpe is door de hant-konst; want al schoon de vrouw al verlost is, zoo is de baer-moeder van die vuylen dampen van het doode kind noch besmet.

Als den arm geboren is, zo is het een teeken dat het kind doot is. *Hipp. lib. 10. de excisione facus fol. 929.* 't welk wel plaetse heeft als den arm, of ander lid langgeboren is geweest; want het zelfde, en ook mettertijt zelfs de Vrucht, versterft.

De kinderen die men niet geheel afhaken kan, moet men met deelen, en leden afnemen, of andersins separeren. *Celsus Cap. 29. fol. 522.*

In de vrouwen, welke van een doot kind verlossen, en dat met de aldergrootste moeyelijkheid en gevaer, heb ik menigmael gesien dat daer op onmacht van water houden, zwakheyt der lendenen, en mank gaen gevolgt is, om dat de krop van de blase geforceert is, en de schaembeen, ysbeenen, en staertbeen zeer vanden anderen geweken, en ontset zijn. *Hild. cent. 6. obs. 39. fol. 547.* gelijk ons ook de ondervindinge geleert heeft, en hier voren by ons aangewezen is. Ik heb ook zelfs geobserveert, dat verscheyde vrouwen lammigheyt in de baenen gehouden hebben insonderheyt, alszy wat gefeten hadden op reezen; welke geseyde lammigheyt, of strammigheyt door het gaen weder verdween; maer die hadden uytneemende sware arbeyden en verlossinge van doode kinderen uytgestaen.

D'Operatie van een doode Vrucht af te halen, is zeer swaer, ja de moe-

yelijkste en swaerste, seyt *Aquapendens lib. 1. part. 1. Cap. 86. ex. Celfo* verhalende, daer menigmael gestadig over gesweet te hebben, en dat hy voor de laefste mael d'operatie zijn dienaar over gelaten heeft.

Dat den Auteur gestadig daer over gesweet heeft, is wel te gelooven; want meest als ik de operatie gedaen hadde, is my ook zulks gebeurt.

Alle vrouwen in welke men doodelijke teekenen ziet, sterven juyst daerom altijd niet. *Falson Pratensis lib. de pariente & partu cap. 4. fol. 60.* Ik heb dat wel bevonden, maer met dit verstandt, als zy wel door den Chirurghijn geholpen werden van diegelyke swaer voorval. Ziet een Historie by *Schenkium lib. 4. obs. 5. fol. 587.* Ook by *Eorhard lib. de homin. exort. pag. 268.*

Almen dan ziet dat daer hoope is, zoo zal men de schroomachtige vrouw voorstellen, dat zy veel minder pyn zal hebben in de operatie door den Chirurghijn, schoon die instrumenten gebruykt, als van de Vroed-vrouw, of dikwils het hondertste deel van die pijn qualijk die zy gereeds geleden heeft; want dickwils door de instrumenten, een lid of meer leden van 't kind gescheyden, of op andere deelen besonderlijk gewrocht zijnde, occasie gegeven word, om die gesepareerde deelen af te halen, en alzo plaetse te maken voor de reste die kleinder gemaakt is.

Ende wederom zoo is de operatie menigmael, ofte den meesten tijd met de handen alleen niet te doen: exempel, als het kind met het hoofd tegen den engen binnensten mond van de baer-moeder vast gedrongen staet, zoo kunnen dickwils niet meer als twee vingeren gebruykt worden, en wat kan men met die zelvige doen, altyds geen kind in deelen scheiden; het zelvige is ook te verstaen, wanneer eenig ander deel van 't kind voor den nauwen binnensten mond van de lijf-moeder staet, of dat wel eenig deel daer door steekt, en te gelijk door de zelvige geprangt, omringt en vast genepen wordt.

Ook als het hoofd vast in de scheede voor 't lichaem beslooten staet, zoo is het onmogelijk meer als de vingeren voor aen 't hoofd te kunnen gebruyken, konnende zomtijds niet meer dan een der zelve, en dat qualijk, of met force, ofte ook wel gantsch niet, neffens het hoofd gebracht worden.

Ergo te vergeefs, en onnoodig de vrouwen te pijnigen en te quetsen. Ende wat is daer aen gelegen, als het wezen moet, of den Chirurghijn het doode kind quetste, als maer de moeder geen pijn in de operatie lijdt, en door zoodanig een middel behouden kan worden, en (gelijk het spreekwoord is) als de vorm maer heel blijft.

Ik heb verscheyde kinderen afgehaelt, in welke mijn operatie, maer op het hoofd gedaen hebbe, in het welke maer soo groot een opening gemaakt hadde, dat daer in pas twee vingeren konde brengen, ofte steken. Ook wel een kind afgehaelt dat den binnensten mond van de baer-moeder tay zijnde, niet meer open was als dat daer een ey door zoude gekonnen hebben; maer dan komt het op de vrouw, en den Chirurghijn sijn lichaem en sinnen aen.

Deze voorvallen hebbe nog voortede Somer verscheyde malen gehad,

ten overstaen van de Heer Professor Johan Stalpert vander Wiele, d'een in een Dame van aensien, en d'andre in een Burgers vrouw.

Veel vrouwen seggen: Jae ik stierf liever, eer ik een man aen mijn lichaem liet komen; al eveneens of de mans handen oogen hadden, en alles doorzien en beschouwen konden, daer het gezicht in de operatie niet reyken kan; want alles geschiedt bedeckt, kuys en eerlijk; en behalven dit, of de mans niet en wisten wat voor een boek als dan open gedaen word.

In Vranckrijck verlossen de Chirurgijs de meeste Vrouwen van fatzoen. Te Valentien in Hispanien doen het de Priesters, die bedaagd zijn, en de verstandigste gecordeeldt werden. Gelijk *Mich. de Paschal lib. 1. de Cur. morb. cap. 59.* getuigd.

Wy beleeven nu die tijd, dat de kleine jongens weten, dat zy niet uyt de kool gehaalt werden. Hebbe die geene die voor heen alsoo gesproken hadden, wel andere deunen hooren zingen, als ik haer helpen moeste. Jae noch wel als ik Vrijer was. Onder allen van eene die in presentie van den Heer Dr. Cornelis Stalpert vander Wiele, en ook andere bywezende Vrouwen, zeyde, als ik by haer was: *Solingen, Solingen*, ik hebbe met mijn stout spreken Godt vertoornt, dachte ik dat gy my noch helpen zoudt moeten, nu moet ik wel gedogen dat gy aen myn lijf komt. Ook zoo was zy zoo ras gerezolveert tot de operatie, als men maer sprak van my te halen, zoo als zy daer te vooren wel tegen hadt geweest, waer uyt at te nemen is, wat de benauwtheyt niet al overstapt.

Sennertus lib. 4. part. 2. sect. 6. Cap. 7. fol. 410. verhaelt in zijn voorzeggingen verscheyde Historien, van quade geboorten, tot in 't leste van 427. bladt uyt *Francisco Roseto de parte casareo sect. 4. Cap. 4. Historia 6. Hildano cent. 2. obs. 50. & 51. Albucase lib. 2. Cap. 76. Alexandro Benedicto de Curandis morbis lib. 25. Cap. 33. Hild. ex Johanne Marchandeto fol. 908. Achille. P. Gassaro in Epistola ad Matheum cornacem ex Hildano fol. 909. Manritio Cordco comment. ad libros Hippocratis de morbis mulierum. Platero ex relatione Casparis Bauhini. Johanne Langio tom. 2. Epist. 39. Marcello Donato lib. 4. Cap. 22. hist. med. mirab. Mercello Cagnaio vrriar. obs. lib. 4. Cap. 2. Agidio de Hertoge Epist. ad Matheum Cornacem als by Hild. fol. 912. te zien is. Rombenoo Dodonaeo lib. exemplr. mirabil.*

Gelijk ook *Jacobus Primerosius lib. 4. fol. 307.* een Historie verhaelt; alle de wlke konnen nae gezien worden, maer om dat die tot ons oogmerk zoo niet en dienen, en monstreus zijn (gelijk *Averroes 7. Coll. Cap. 2.* gezegt heeft. *dat gelijkerwijs monstren in de nature geschieden, zoo geschieden die ook in de k nst*) en om dat ook die dingen in de Historien verhaelt, met een goede consciencie; maer met groot perijkel en onzekerheydt (alzo de Vrucht gestorven, of de dood overvalt veel eer den patient) af te wachten zijn, 't welk met *Nicolao Fontan. lib. de extrattione fetus mortui cap. 4. fol. 95.* hier te zeggen noodig hebbe gevonden, om redenen die de Historien zelf zullen te kennen geven, willende daarom den lezer gebeden hebben zig tot die Auteurs te refereeren.

IX. HOOFDSTUK.

*Van de Operatie of maniere van handelen omtrent
een dood kind.*

WY hebben tot hier toe gehandelt van de moeyelijke baringe, deszelfs teekenen, en met een van de teekenen van een dood kind, reſteert nu dat wy aanwyzen, hoemen de barende vrouw daer van zal verlossen.

Om zoo een gewichtig werck wel uyt te voeren, werden in een Chirurgijn verſcheyde conditien vereyſcht, want hy behoort van middelmatigen ouderdom te zijn, beſt getrouwt, om alzo te eerder met beter fatzoen, en minder ſchroom, tot deze operatie geroepen te worden; hoe wel ik die Vryer zijnde, al een langen tijd, en menigmaelen hebbe geoeffent gehad. Hy behoort ook geen ſuper, wel gemaakt, fris, lief-taelg, geſpraakzaam, arbeydzaam, onvermoeyelijk, onverdrietig, beleeft, goed-aerdig, principael tegens arme luyden, zoer, kuyſch, niet haeſtig oftetwiftig, veel min hoogmoedig en vermeeten, getrouw, geen gierigacit, noch loeker, maer voorzichtg, ſubtil en van een goed oordeel, neerſtig, vroom, vroolijk met modeſtie, onbevreeft, zomtijds ook bedrigende te zijn om die vrouwen tot haer voordeel met zocte woorden te abuzeeren, ook boertig, om zig daer van op zijn tijd te bedienen, inzonderheyd als de zaken wel gaen, en den patient vigoreus, ja zelfs knoddig is, 't welk my eens is voorgekomen by een Vlas-koopers Vrouw tot *Naeldwijk*, die ik onder een boertig praetje hielp, gelijk zy my ook daer mede gedurig onderhield: mede niet grimmig, noch verdrietig, medelydig, en wederom onbermhertig. Wijders hem aen geen ſchreuwen of roepen ſtoorende, voor zoo veel als zulkx door ongelatigheyd geſchied; gaende voorzigtig met de operatie voort, de moeder mydende te quetzen, zeer opmerkende om terſtont de veranderde ſituatie, en figure van 't kind, als andre inconvenienten te ſpeuren, en daer in te voorzien, denkende nae niets anders, als na het gelukkige eynde van zijn operatie, hy zy ook ſterk, inzonderheyd in de hand; die het wel paſt, dat kleyn, reyn, en met lange vingers verzien zijn, wel gekort van nagelen, en niet opgepronct met goude of andere ringen. Hy moet ook regts en ſlingx zijn, om alzo gemakkelijk de vermoede hand te kunnen verlossen, en met d'andre het werk te vervorderen, en niet bevende. *Hippocrates de Medico, en Ludovicus Septalius Caut. S animadu. med. Cap. I. lib. 1.* beſchrijven noch meerder conditien de welke alle, jae nauwelijx deze by my verhaelt in een Chirurgijn te gelijk gevonden te worden, ik qualijk gelooven kan. De verdere conditien zal hy uyt de Voor-reden van het Vroed-vrouwen boek hem kunnen toepaſſen.

Boven alle deze conditien dient hy een goed Anatomift ofte ontleder te wezen, niet alleen om die deelen wel te kennen, die in deze operatie beschadigt zoude kunnen worden, als daer zijn de vrouwelijckheyd, de scheede, de blaeze, baer-moeder en endeldarm, en der zelve deelen, &c. maer ook dat hy goede ende bezondere kenniffe hebbe van de beenderen ende haere t'zamen-zettingen, om door die kenniffe beter in s'moeders lighaem op het doode kind, nae den nood vereyscht, met, of zonder instrumenten te kunnen opereren, en zijn werk uyt te voeren, om de moeder alzo met weynig pijn, van zoo een zwaer pak te verlossen.

En hier by past wel dat hy inventif zy, om inderhaest uyt te vinden zoodanige instrumenten, als hy in het toekomende, ingevalle hem eenige quade voorvallen bejegenden, zoude mogen van doen hebben, om als dan met minder perykel behendiger zijn operatie te volvoeren: tot welk veel doet de teekenkonst, en dat den Chirurgijn zelfs in yser, en stael, koper en andere stoffe werken kan, om of sijn instrumenten zelfs te maken, of die door ymand anders te doen maken, die juyft geen Chirurgijns instrument maker is, hem beduydende, uyt de afteekening, de proportie, dat s'langte, dichte, breette en andre formen; ook de manier van temperen, nae het werk dat men met dat instrument doen wil, gelijk ook of het hol, of plat, of rondachtig moet aengeslepen wesen &c. en dit alles, op dat een ander uwe inventien niet nae make, en alzo dan nog wel het zijn eygen inventie roemt te wesen, schoon niet eens weet hoe 't instrument gebruyken zal, 't welk ik van de geene die weynich kenniffe hadden, hebbe moeten verdragen: daer zy nochtans de aller vermeetenste waren (gelijk gemeenelyk gebeurt) waerom zelfs myn eygen instrumenten meest soo gevijlt, sommige gesmeed, gehard, of getempert, en geslepen hebbe, tot welk alles van myn besondre gereedtschap verzien ben. En die ik niet hebbe kunnen maken, hebbe ik geteekent en een andre goede smit ten rouwste, ja daer by staende sommige wel heel op laten maken, dat s' die niet geslepen behoefden te zyn, en niet tegenstande dese speculative kennis, zoo is het my menigmael gebeurt, dat ik een nieuw geinventeert instrument in stukken gebroken en't zelve anders gemaakt of heb doen maken, zo haest ik in 't werk de fout daer ontrent gewaer wierd.

Den Chirurgijn moet hem niet stooren aen sommige quade namen, die de lijdende hem geeft in haer pijnen, nochte ook aen eenige injurien, die de omstaenders uyt compassie hem aendoen, seyt *Moriceau liv. 2. Cap. 11. fol. 268. Scipia Mercurio Mercurio lib. la Comare ô Raccogliatrice Cap. 19. fol. 149.* hy wil dat den Chirurgijn in vrouwe kleederen, het hoofd gehult als een vrouw, in een donker gemaekte kamer, sonder spreken by de vrouw die in barens noodt zit kome, zonder dat zy daer van wete. Dit gelijkt een maniere om de vreesachtige vrouw te bedriegen, s'haren beste want de schrik certijds ymand in baarens nood heeft weg gesleept.

Zoo haaft als ik geroepen, en tot den patient gekomen ben, om zoedanig een operatie te doen, zoo spreek ik met den Doctor, of by absentie van dien met de vroed-vrouw alleen, en onderzoekte uyt haar, zoo veel mogelijk is, welk van de voorverhaalde oorzaaken het beletzel is, dat de vrouw niet verlossen kan, en verders de hier navolgende dingen, welke alle voor de operatie dienen geconfidereert en geweten te wezen, van de welke my de zittende, ofte leggende vrouw aanslaande als dan beter versekere, om uyt en na de selve mijn mesures ter degen te nemen.

Celsus cap. 23. fol. 520. gebied eerst, de vrouw aan te slaan, als die behoorlijk geplaatst is, welke *Goumelen liv. 3. fol. 272.* van woort tot woort navolgt.

Guillemeau des operations cap. 3. fol. 257. slaat de vrouw ook aan; als zy nu alreede in de stoel gezet is, en onderzoekt als dan eerst of het kind doot is of niet, 't welk my dunkt zeer slegt gedaan te zijn.

Dit eerste aanslaan geschiet met een of twee bezmeerde vingeren, zonder de lippen met de andere hand van malkander te doen; ende in cas men yets vint in 't aanslaan 't zy in, of aan de *vulva* of vrouwlijkheyt, daar men aan twijfelt, dan zalmen 't gesicht by 't gevoel toedoen. Nu dan konfliktievende ik heb om veel meesters te verlossen, derhalve alle de nodige instrumenten eens groote afgeteekent, en der zelve conditien op zijn plaats beschreven, met de maniere van dien zo als die geïnventeert en altijd by my gepraetizeert zijn.

X H O O F D S T U K.

Wat men voor de operatie te considereren heeft.

Voor eerst dient in 't aanslaan van de baarende vrouw gelet te werden, of de schamelheyt geswollen en of de scheede en hals van de baarmoeder eng en of de zelve lank of ook qualijk geformeert zy. Of dat in de scheede eenig geswel, of dat de zelve by na toegegroeit is, 't zy van natuure, 't zy accidenteel door een quade geboorte of moeilijken arbeyt, in welke de zelve zomtijts gekneust, gescheurt, en daar door geulcereert werd, zoo dat dikwils door onvoorsichtigheyt, de eenelip, of zyde aan de andere t'zamen geheelt is. Of dat den binnensten mont van de baarmoeder eelt-achtig is, en alzo weynig geopent word. Of ook als de blaaze vol water staande, en de scheede alzo vernauwt hebbende, de vrouw in lange tijt niet gewatert heeft. Of dat den endeldarm vol gedroogde en verharde excrementen gepropt zijn, van onderen, gelijk de blaze van boven, de schede toezet, en eng maakt, 't welk wert veroorzaakt door dien de vrouw in eenige tijt voor het baren niet ter stoel gegaan heeft.

Ook dient men daar op te letten of er geen steen, waar mede de vrouw

gequelt mochte wesen, in de krop van de blaze gezakt, ofte gedreven zy. En ofte den endeldarm niet gezwollen en onsteken is, dat wel komt te gebeuren, door dien de vroed-vrouwen haer voorste of wel beyde haer voorste vingeren in de zelve gebracht hebbende, om het staertbeentje wat te rugge te zetten of douwen, om daer door de passagie wat ruymmer te maeken en de geboorte alzo te faciliteren, wat te ruym en rouw gebruykt hebben, dat zy zomtijts zoodanig doen, dat het staertbeentje komt te breken; waer door de vrouwen wel in een maent twee of drie, dickwils niet kunnen sitten, moeten op d'eene of d'andre bil zoodanig rusten; of op een stel met een bil even als op een stilletje sitten, dat het staertbeentje vry en liber blyve.

Boven alle deze dingen moet men neerstlig onderzoeken, op hoedanighe wijze het kind gekeert is, en of het natuurlijk geplacet zijnde, niet tegen den binnensten mond van de baer moeder is staende, die dickwils calleus en weynig open is, principael in bejaerde, als mede of het al zoo gekeert zijnde, niet in de scheede benard staet, dat mede in bedaegde dickwils gebeurt, om redenen voorheen gezeyt, of dat het kint natuurlijker wyse gekeert, niet door de nauwe spatie van de schaemdeelen, of ys en staertbeenen, belet word. Of dat eenig deel van 't kind geboren is, 't zy hooft, arm, of beenen; dat het tegen de schouders, of dwerssch, of anders qualyk gekeert blyft staen, nypende ondertusschen den binnensten mond van de lyf-moeder zig zomtyts zoo vast om eender voorst. deelen toe, dat de zelvige niet, of heel qualyk, verwydert kan worden; principael, in die gene, die op haer dagen gekomen zyn, in welke die partyen harder, drooger, en tayer zyn, als hier voor is aangewezen, dewelke zoo daer force op gedaen word, komen 't onsteken, te zwellen, gekneust, jaa wel gescheurt te worden, gelyk verhaalt is,

Behalven het aanslaan der urouw, dient ook wel in acht genomen ende onderzocht te werden, of de moeder geen afdryvende medicamenten ingenomen, geene nies-pocders, of ook stinkende reuken gebezigt heeft, geene stovingen, smeringen, rookingen van onderen, of eenich badwater, vryvingen der dijen, en steertbeen, geene koppen onder den navet, op 't dik van de beenen, op 't steert been, en onder de voeten, geen lating op de voet, als zy bloet-rijk is, geene sterke gebondene banden om de beenen, geene klysteren of pessarien, om de nature te wackeren, en door die middelen de verlossing te bevorderen gebruykt heeft.

Il y a des femmes qui usent le pessaire naturelle servant de contre venin, fait passer l'enfleur, par ce que par le venin de la pointe dudit pessaire cette enfleur de ventre estoit prevenu, je scay personnes qui en ont usé, & dont se trouvent fort bien & ont aisée delivrance. Car la femme en se remuant tant soit peu ébranle doucement & plaisamment le cropion, & la semence du mary rend le passage glissant beaucoup mieux que ce font les eaux de l'enfant. Aristote même nous avertit de ce point liv. 7. de l'Histoire des Animaux chap. 4. c'est ce que dit Laur. Foubert des erreurs populaires liv. 4. chap. 2. fol. 150.

En op een andere plaats zeyt hy dit volgende: *Que les Femmes se trouvent toujours & en out temps pressé de bien faire voire fust elle grosse jusqu'à la gorge.*

Ook zo recommandeert *Rod. a Castro lib. 4. cap. 6. fol. 479.* het zelvige ten dien eynde, maar oordeele, dat de zoodanig gestelde vrouwen weynig lust in dat werk hebben, te meer als de Vrucht doot is en de vrouw zoo lang pijnlijk in arbeydt geseten heeft. Ende wat aangaat het bewegen van 't staartbeentje, indien dat van te vooren niet genoeg beweegt buygzaam gemaakt was, als de vrouw noch plaisir in dit werk konde scheppen, zoo zoude die bewegingen zoo laat in den ellendigen staat niet veel helpen, in welke de bewegingen om 't zelve door de pyn wel gemijdt soude worden: en behalven dit alles datmen die manlijke stoffe tot gladmaking van de scheede wil gebruyken, dunkt my onnodig, want dat konnen olien en slymen genoeg doen.

Wanneer alle de voorgemelte dingen wel aangewendt, en in 't werk gestelt zijnde; geen hulpe by brengen 't welk altijt gebeurt, als het kind (schoon wel gekeert) tegen den binnensten, en niet wel geopenden, of veeltijts calleusen mond der baarmoeder staat, besonderlijk in bejaarde (als gezeyt is) of dat het kind tusschen de nauwe spatie vande schaamte, ys en staartbeenen komt benart te worden, waar toe veel helpt de grootheid van 't hoofd, en zomtijts als het hoofd in de naauwe scheede geperft is, 't welk dan ook meest in die gene gebeurt, die haar jaaren hebbende, de eerste maal kramen, ofte dat het kind op andere fatzoenen qualijk gekeert is. Als dan doen de voorzeyde, *antihysterica & partum promonentia* meer schade, als voordeel, te meer, als de moeders en vroed-vrouwen arbeyt niet met allen helpt, maar ingevalle, de vrouw niet afgemat en'er tijds genoeg is, zo zal het beste en ook eenighste middel de handt-konst zijn.

Tot welke eer men komt, moet men confidereren, of de vrouw krachten genoeg heeft, zo om die uytwendigheden eerst te hulpe te koomen, die als de noodzaakelijckheyt zulx vereyft, voor 't afhalen van de Vrucht geholpen dienen, en sonder welkers voor afgedane hulpe de vrouw niet kan verlost worden. Als ook ten tweeden, om de operatie, dat is 't afhalen van de Vrucht, zelfs daar na door te staan, welke krachten af te nemen zijn uit den pols, als uyt dat een deel der oorzaken van een moeyelijken arbeyt, wegens de zyde des moeders voortkomende: Ook of de vrouw op haar tijd is, als wanneer zy in arbeyd zittende de schaamte wat aan een zijde moet zetten, op dat die de verlossinge niet verhindere.

Wat de krachten aangaat, zoo die zoodanig maar vervallen zijn, dat zy weder opperecht kunnen worden, dezelve zalmen eerst restaureren, zoo de tijt toelaat, of die andersins in de operatie zelfs doen verwakkeren en opwekken door herfsterkende dingen, welk te doen den Medecijn toe komt, ten ware men zulx in zijn absentie zelfs te doen genoodsaakt waar.

By aldien de krachten te weynig zijn, en dat het kind daar by qualijk gekeert is, of dat daar eenige andere accidenten by zyn, die eerst geholpen moeten worden, zo zalmen liever zig van de operatie zo lang onthouden. Dat'er kragten moeten wezen tot de baring, heeft *Hiskjar 2. Reg. 19. 3. en Esaia 37. 3.* wel te kennen gegeven alwaar staat; *Want de Kinderen zijn gekoomen tot aan de geboorte ende daar is geen kragt om te bare. Ad hac oscitationem nimium lethalem sicuti sternutationem a coitum abortivum esse testatur Balduinus Ponsus cap. 19. de Humini vito primord. fol 104. verum experientia aliter docuit.*

Hippoc. de superfetatione sect. 3. fol. 223. wil dat deze stovinge wel ruykende zijn. Men zal ook de stoving gebruyken als de schede eng, lang of qualijk geformeert is, ook als het waater van het kind te voren lang ontloopen is.

In dezen gevalle spuyte ik in de schede het zap van de voorz. stovinge, of ook wel olie van zoete amandelen, of van lelien, met een spuyte die ik expres daar toe gepractiseert hebbe; want een dunne pijp verwekt pijn, en een heel dikke kan neffens 't hoofd, dat zomtijts in de geboorte staat, niet passeren. Op dit middel hebbe ik beginnen te denken, doen ik sagh dat met smeren weinig voordeel dede; gelijk af te meten is, dat men met den vinger zoo veel vettigheyt niet kan in de scheede brengen, als wel door een spuyt, ook zoo kan den vinger de vettigheyt niet zo verre, nog ook over al ront om heen brengen.

Is'er een gezwel in de scheede, zoo zalmen zien van wat natuur dat het zelve is, in wat slaar, en waar het zijn plaats heeft, om 't zy dan zonder of door middel van een *dilatatorium vagina* na dat het diep of ondiep gelegen is, met een ander bequaam instrument geopent te worden, indien het zagt met materie en rijp zijn mochte, hoe welmen in zoodanig een gelegentheyt na de perfecte maturatie dikwils niet moet nog kan wagten, ofte anderzins 't zelve weg kan genoomen worden, als het een smalle voet of basis hebbende, hard en vleesig is.

Is het gezwel breed, plat en zagt, dat moet in de geboorte reken, is het hard en breet moet het wijken of scheuren, het welke na de verlossing dan na de konst moet genezen worden.

Is de schede by na gefloten, de zelve moet voor de geboorte geopent worden, gelijk ik onlangs gedaan heb ten overstaan van den Heer *Dottor Cornelis Stalpert vander Wiele*, ontrent een Schoenmakers vrouw woonende op den hoek van de Zuylestraat daar dezelve in de vleersteeg uytkomt, in deeze waaren de *callense cicatrices* t'zaamen gegroeit, zo hart, of het kraakebeen was, dewelke ik wel een duym breet en dik heb moeten doorsnyden.

By aldien den patient in langen tijt niet ter stoel geweest heeft, en dat den endeldarm vol gedroogde harde drek zit, de passagie voor 't kint benauwende, zo zal de zelve eerst geklisteert worden, door een ervaren klisteerster ofte vroed-vrouw, die het dikmaals gedaan heeft, op dat de

de clifteer pijp, en dien volgens de clifteer, niet in den hals van de baarmoeder gezet mogte worden; gelijk *Hendrik van Roonhuysen lib. 2. fol. 176.* verhaalt, van zekere vroedvrouw die door hartnekkigheyt van de clifteer, zelfs te kunnen en willen zetten, die zelvige in de scheede zette, de, invoegen zy met het pijpen in het kints borst hadde gestoken, de zelfde borst doorboort hebbende, in de welke de gezeyden *Roonhuysen* de pijp het kint al afgehaalt zijnde nog vont steeken, waar uyt blijkt dat geen effect van de clifteer konde volgen, als zijnde op tweederley wyze verkeert gestelt, te weeten in de scheede, en in't kind zijn borst.

De tijt wanneer de clifteer gezet moet worden, is, als het den noodt vereyft, en wanneer het hoofd nog niet in de scheede geschoten is, 't welk *François Moriceau liv. 2. chap. 7. fol. 240.* ook geobserveert heeft, en ik heb zulx waar te weeten meermaals bevonden van opinie zijnde, dat als het kind voor in de geboorte staat, het met zyn hoofd den gedroogden of verharden drek om hoog dwingt; ende als het hoofd zo voor aan genadert is, dat den endeldarm toegeperft en gedrukt zijnde, de clifteer als dan niet wel, en ten zy met groote force en pijn, door kan passeeren, veel minder de clifteer pijp kan gestelt worden; want ik heb een zekere vrouw gekent, welke twee kraamen agter den anderen een clifteer gezet zijnde, in de tyd als het hoofd voor aan de scheede stont, dat de clifteer niet konde passeeren, in het bed neer liep, naar welkers applicatie door de force die met de pijp gedaan wierd, een groote quantiteyt bloeds volgde.

Daar is ook nog een ander voorval in de baarende vrouwen, daar de clifteer zeer schaadelijk is, daarom de vroed-vrouwen wel toe hebben te zien, dat zy zoo ligt daar toe niet resolveeren; want veele begaan daar in groote mislagen, die als zy ten eynden raat zijn, altijd van een clifteer praten, meenende die na haar oordeel altijd, en in alle gelegentheden, zonder uyrstel vereyft te worden, maakende de vroed-vrouwen van 't gebruik des clifteers een misbruyk, waar door dikwils de moeder ende de Vrucht een groot ongemak, benauwtheyt, ende pijn aangedaan werd, 't welk meest geschied wanneer de clifteer die niet zonder force gezet heeft kunnen worden, egter gepasseert is, zoo dat daar door alles wat'er by ofte ontrent is, inzonderheyt als het hoofd van't kind groot, en het kind kloek en sterk is, schijnt te scheure en te bersten; want die partyen door de clifteer zeer uytgezet, gerekt en gespannen werden, in plaats datmen voordeel door een verzagtende clifteer hadde verhoopt te verkrijgen. Ziet hier van *Roonhuysen fol. 170.* daar hy schrijft van een berst in de blaze.

Men zal dan liever zmeeringen en stoovingen gebruyken, hoewel de inspuytungen van olie of yets diergelijcx, beter zijn.

Het gebeurd evenwel zomtijds, dat de clifteer hoe wel op zijn behoorlijke tijdt en plaats geapliceert zijnde, geen operatie en doet; in welk geval,

val, men de excrementen, zo veel mogelijk is, eerst met den vinger, of met een wilgen of ander sagt houten instrument, in form van een lapidels gewijze leepel uyt den endeldarm haalen zal, ende dan de clifteen zetten, gelykerwijs ik wel hebbe moeten doen, inzonderheyt in zeeker zwaar patient, die my voor al mijn groote moeiten, met een schoone niet beloont heeft. Men zoude zig ook kunnen bedienen van en clifteen daar men met den rook van tabak mede klifteen, welken rook meerder *stimulum* maakt als een ander clifteen, en gevoeglijk ook meerder effect doet. Zodanige clifteen heb ik expres uyt Engeland ontboden, van welke nu niet lang geleden in zekere armen patienten hebbe doen gebruyken en dat met zeer goed succes. Zommige vrouwen zoude hier vies van zijn, maar als de noot aan de man gaat, zo stapten wel wat over datmen anders niet gedoogen zoude. Ik bereyde ook wel een clifteen uyt *Antihystericis, trectio viliori, urina hemana recenti* & *Sal. gemma citra oleum quodvis* waar mede groot effect doe.

Indien de vrouw in langen tijd niet en heeft kunnen wateren, zalmen de zelve daar van zoeken te ontlasten, welke ophouding van water, men verneemen kan uyt het relaas van den patient, gelijk ook aan de zwelling vande vol waterstaande blaas, 't welk in de scheede gevoelt kan werden, alzo de zelve daar door nauwer gemaakt werd, ende boven dat ook aan de undatie en fluctuatie, die zomtijds by dezelve is, inzonderheyt als de blaas nog niet heel vol is, 't welk men in 't oplitgen voelen kan, gelijk verscheyde malen bevonden hebbe,

De voorz. ontlasting van water geschiet, wanneer men eerst den buyk wat op schort, ofte op douwt, en de baar-moeder zo veel mogelijk is op zet, die de blaas in zodanigen geval drukt, ende zo dat niet en helpt, zo zalmen de blaas wat opzetten en oplichten met den vinger, dezelve in de scheede brengende, om ofte dezelve gekreukt was, door de baar-moeder, de kreuken alzo wat uytrekken en in dier voegen het waater schot te geven, 'twelke alzo gedaan zijnde, en echter de vrouw geen water quyt werdende, zo is 't naaste middel door de *catheter* het water af te tappen, voor ende al-eer men de operatie van de afhaaling der Vrucht begint, ende inzonderheyt als het hoofd nog niet in de scheede is geschoten. Dit moet mede in agt genomen werden wannecrme de *Catheter* appliceere wil, dat mede dezelve werkzaam maakt, als het kind geretig inde geboorte staat.

Ook dient men het gesigt te gebruyken in 't appliceren van de *catheter*, om dat het buytenste ofte uysterste van den hals van de blaas, of water-weg, veeltijds geen een ende zelvige plaats in allen en heeft; gelijk dat *Wierus Observat. pag. 108.* wel aangemerkt heeft, en by my ook zelfs bevonden is. Van welke in *observationibus meis.*

Anderzins heeft men in de spleet vande *clitoris* af te beginnen, en zo langs de zelve nederwaars, den slinker voorste vinger in de *vulva* gesteken hebbende, en dan wederom naa boven te brengen boven de welke
de

de catheter gemakkelijk in de water weg, en zo voorts in de blaas kan gebragt werden. Edog het zien gaat voor al.

Is de blaas vol water, en staat het kind met het hoofd tegen den mond van de baar-moeder, die calleus en weynig geopend is, of blijft het zelve alzo in de schede staan, zo is't voor al noodig, dat het water af getapt worde; om welk wel te doen, bezondere catheters, en een groot adres van nooden zijn, voornamendlijk, zo daar inflammatie of *carunculen* in de waterweg zijn.

Dit geschied om de berffing der blaas t'ongaan, daarom dat men de vrouw in arbeyd zittende, weynig te drinken zal geven, en daaren-boven wel ter degen ondervragen, of zy niet veel waterdryvende dingen gebruikt. 't Welk zoo geschied is, hoeft men nog meer reden het water af te tappen, om daar door de berffing van de gezeyde blaas te verhoeden, ende alzo ruymter passagie voor 't kind te maaken.

Guillemeau des Accouchemens liv. 2. chap. 10. fol. 198. zeyd: dat het wel gebeurd, dat de force van de spioron wat vervallen zyn, en dat als dan, schoon dat de catheter in de blaas gebragt is, geen water en wil volgen, ofte men moet op den onderbuik de blaas drukken, even boven het schaambeem.

Is de vrouw met de steen gequelt, die in zulk een gelegentheyd in de krop van de blaze komt te schieten, ofte gedrongen komt te worden, dezelve zalmen, zo die niet al te groot is, zoeken af te halen eer het kind met zijn hoofd, ofte eenig ander deel in de schede komt te staan. Maar als de steen vast aan de blaas in een vlies befloten is, 't welk men door de catheter gewaar word; want die alsdan zo hard niet tegen den steen stuyt, zo zalmen de steen met de catheter zo veel op douwen ende te ruggen setten, als het zonder quetzinge te geschieden mogelijk geoordeeld word; ende alzo met eenen het waater af tappen; want by aldien den steen niet op en te rugge gezet word, zo komt de zelve wel door de force van 't kind, gebroken en vermorzeld te worden, inzonderheyd als die bros is, zo dat de blaas gekneust zijnde, door deszefs scherpe kanten, geprikkelt, gesteken, en doorzeden word; waar uyt pijn, rauwigheyd, verzwering, en daar naa die deerlijke en pijnlijke lekkinge, of ontlooping van water, dat door de lugt meerder scherpigheyd verkregen heeft, komt te volgen; blyvende de verzwering hoe naarder de vliezigheyd van de blaas, hoe ongenesslijker.

Ook kan zulk komen te gebeuren door 't geweld, dat ongeoeffende vroed-vrouwen komen te doen, in 't ligten van het schaambeem, zo zy voorgeven, ordinaris van haar ysbeen genaamt, welk been inder waarheyd niet geligt kan worden, en door welk schadelijk ligten, de krop van de blaas jammerlijk gekneust word. Ziet *Roonhuysse* in zijn 2. Aanmerking 174. blad.

Zulx geschied ook als de blaas vol water staat, en dat de vroed-vrouwen, gelyk zy dikwils doen, het hoofd van boven buyten op den buyk van de moeder neder drukken, om, zo zy zeggen, het

het hoofd beter te doen schieten, want dan lijd de blaas perykel van te bersten.

Indien den steen ook zo groot mogte wezen, dat die niet wel afgehaalt, en door de hals van de blaas kan werden gedreven, die in de vrouwen ordinaris niet veel boven de twee duymen breed, en veel boven de twee duymen breed, en veel korter en wijder is, dan in mans perzoonen, en ook beeter in deze, dan in gene kan verwijderd werden, indien't van noden is, zo zalmen die ook met de ronde *catheter* open te rug zetten, het water met eenen aftappen; Evenwel gebeurd het, dat een steen zo groot als een okker noot, door den waterweg van de vrouwen kan gedreven worden, 't welk ik Anno 1668. elf dagen voor Haagfche kerkmis, des nagts ten half eenen in een van mijn naaste vrienden, veertien jaaren lang daar meede gequeld geweest zijnde geexperimenteert hebbe; haar afhalende een donkerbruyne effene steen, zo groot als een gemeene okker noot, met kleyne holle streepjens door den anderen gaande; de steen ses vierdendeel loots wegende, die ik ook beware. Ik heb ook meer exempelen daar van gezien, onder andere ook een zekere vrouw die veertien dagen lang niet als met druppelen haar water geloft, en nu in viertien-twintig uren niet een droppel was quyt geworden, welken verlost wierd van een steen als een kleyn duyven ey. Ordinaris neemt men die stenen af, eer de vrouwen nog zo na op de tijt zijn, zo wanneer haar de steen zeer queld; 't welk de *Lithotomisten*, ofte steen snyders, in die gene die juyft wel niet zwanger gaan, ook weten te doen, afhalende stenen die nog wel grooter zijn.

XI HOOFDSTUK.

Alzo wy nu afgehandeld hebben die dingen, die noodzakelijk voor de operatie geconfidereerd, geremedieerd, en ook verhoed moeten worden; zo zullen wy nu spreken van die dingen, welke tot de operatie zelfs behooren.

DAar zijn dan voor eerst noodig twee mannen: aan yder zyde een, om onder de oxelen de vrouw t'onderfuttten. *Ranchin de morb. in partu fol. 133.* Of eenige vrouwen die meer in arbeyd geweest zijn, die de barende hope en couragie geven, en haar aanmanen konnen de pijn geluldig te dragen.

Wanneer men d'operatie doen zal, zo neemt men behalven de boven genoemde, daar toe nog de vroed-vrouw aan het eene been, en een andere ervare vrouw aan 't andere been, om die beyde de beenen te doen houden, zo als men dan inzulke yoorvallende zaken nodig zal bevinden.

Maar

Maar niet dat yder vrouw met een hand yder een lip van de vrouwe-lykheid zoude na zig en van den anderen houden gelyk *Johannis Raimundis fortis libri de morbis mulierum cap. de mola. fol. 435.* verhaald: gelyk hy zulx nog doet *cap. de fetu mortuo fol. 470.* Onze Hollandze vrouwen hebben niet gaaren datmen haar conduite zodanig opent.

Verders moetmen zig voorzien van een test met olie van zoete amandelen, of van lelien, of simple oly van olyven, by arme luyden wel lamp olie, gesmolten boter, slymen van althea, quee kerlen, &c. al na dat men het bequaamelyk krijgen kan, en de tyd en het vermogen toe laat.

Ook werd daar vereyscht een schortekleed, om voor 't lijf van den Chirurgh te binden, twee of drie hand doeken, twee stoven, om onder de voeten van de baarende te setten. Een laag stoeltje geplaatst tusschen de vrouw haar beenen, voor den Chirurgh om daar op te zitten, eenig cordiaal medicament, 't zy wyn, of yets anders om 't herte te sterken. De verdere dingen ofte behoefzelen, zijn ordinaris by de geringe en barende eenigermaten en by de vermogende ten volle gereed, eer de vroed vrouw ik zwijge den Chirurgh, gehaald word.

Zommige laten nog een andere vrouw, de bovenste partyen van den buyk na beneden drukken, poogende door dit middel, het hoofd van 't kind beter voort te zetten, 't welk niet geraden vinde, om dat de zeer gevoelijke baar-moeder, in die tijd daar door gekneust word; ja hebbe eenige vrouwen gezien, die op die maniere verloft zijnde, haar daar heel qualijk by bevonden hebben. *François Moriceau lib. 2. chap. 8. fol. 248.* Hier van heb ik Anno 1674. een droevig exempel gezien. De Vroed-vrouwen de vrugt van de barende vrouw in dier voegen zodanig gedrukt en geheft hebbende, dat de vrouw het quam te besterven, welke ik om redenen niet zal noemen.

Behalven deze dingen restceeren nog die instrumenten, waar mede de operatie, by aldien sulx op geen andere wyze geschieden kan, gedaan werd, van welke wy hier na op zijn plaatze zullen handelen.

XII. HOODSTUK.

Hoe men een barende vrouwe, een doot kind, 't zy wel of qualijk gekeerd, by haar hebbende, plaatzen zal.

VAn de manier dezer situatie zijn verscheyde van besondere opinien, dog eermen daar toe komt, zal men de vrouw haar kleederen los maken, haar met een ontrygen, en schortekleeds band, rokken, keurlijf,

lijf, en wat haar meer prangen mogt, ruymte geven, ook de vrouw vermanem te gehoorzamen 't gene den Doctor en Chirurghijn haar gebieden zullen, op dat alles ordentelyk en regtmatig toe gaat.

Hippocrates, gebied datmen daar na de vrouw op volgende wyze tracteren zal: voor eerst seyde hy, zalmen een zagten doek om haar liif, boven haar borsten onder de oxelen slaan, op dat daar door de vrouw van die geene die haar behulpig zijn, alzo werde opgehouden; 't welk gedaan zijnde, belast hy het hoofd, en oogen van de vrouw met een doek zodanig te bedekken, dat die, waar mede dat den Chirurghijn bezig is, niet zien en zoude, haar alzo willende voor de schrik en vreeze bevryden.

En dit is zoo in't kord alle 't geene dat hy van de situatie zeyde *lib. de extractione fetus mortui* en wederom *lib. 10. de superfetatione fol. 224.* wil hy de vrouw met een breeden band onder de oxelen aan het bet gebonden hebben, op dat zy wat ryzender wyze geplaatst, oft gesitueerd leggende, niet neder zakken zoude.

Nicolaus Fontanus lib. de extractione fetus mortui fol. 113. Gebied met een breeden band de oogen te sluyten, 't welk beter is. (zeyde hy) als met een het hoofd, oogen, neus en mond te dekken, waar door anders de respiratie belet zoude worden.

By my werd het een nog het andere gedaan, om dat zulx de vrouwe nog meer altereerd ende verveerd maakt; ook om dat die operatie onder den rok, ofte een ander dekzel geschied, waar door dog immers de vrouw niet zien kan.

Albucasis part 2. cap. 76. fol. 219. Paulus Aeginet. lib. 6. de reamedica cap. 74. welke *Nicolaus Fontanus fol. 113.* hier in volgd, plaatzen de vrouw op haren rugge op een bed, met het hoofd om laag, de dijen om hoog, invoege zy aan 't bed vast gebonden zijnde, aan wederzijden door en vrouw vast gehouden word, op dat zy in het af haalen van 't kind niet mede volge.

Celsus. lib. 7. cap. de foetus extracti one. Balduinus Ronsens cap. 23. fol. 124. Dalecamp en ses annotations sur les operations chap. 74. fol. 332. voegen by deze situatie het wordeken (*dwars*) dats dwers over het bed, in zodaniger voegen seggen zy, dat de *ilia* door de helpende vrouwen gedrukt werden, zo, dat den ondersten buyk den Medicijn in 't gezigt kome: dits mede al dat zy, van de manier van 't plaatzen zeggen.

Moscio cap. 10. fol. 19. leyde de vrouw op een hard bed, dats neer gedouwd, en dat de vrouw blood moet leggen, dat d'eerbaarheyt van de Hollandsche vrouwen wat te kort is gedaan, in Italiën daar *Celsus* zijn werk geschreven heeft, zijn de vrouwen mogelijk zo vijs niet.

Aquapendens plaatst de vrouw zodanig, dat de beenen en heupen ingetrokken zijn. *part. 1. de operat. cap. 86.*

Hoe een Baarende vrouw, een Dood kind by haar hebbende, te plaatsen. 33

Dalecamp chap. 74. fol. 323. Set de vrouw agter over, en dat met de beenen hangende.

Rauchinus de morbis in partu fol. 134. Set die niet heel leggende, nog geheel zittende, op dat zy haar adem beter halen en arbeeyden zoude konnen; ende dat met beter reden.

Gourmeleu des operat. manuelles liv. .3. fol. 272. Situeert die met de billen tegen de bedsponde, en de hielen tegen de billen, en na dat hy den buyk en schaamte zoo bezigtigd heeft, dekt de zelve met een doek.

Rodericus a Castro de morbis mulierum fol. 440. cap. 2. lib. 4. Zet die ruggelings dwers agter over op het bed, in maniere zy, nog zitte nog geheel legge, met een kussen onder de billen, op die wat hooger als ordinaris leggen zoude, de dijen om hoog wijd van den anderen afgetrokken, door twee robuste verstandige vrouwen; of bind de hielen kruysgewijs van den hals af met banden tegen de billen.

Dit soude ik niet willen practifceeren, gelijk noit by my gedaan is, om dat het te hard gelijkend, en even eens ofte men ymant van den steen znyden zoude. Ook zo is deze maniere schadelijk; want de vrouw haar als dan niet bewegen kan, 'tgeen nogtans somtijds in de operatie geschieden moet, na dat men haar gebieden zal. *vid. fol. 7. n. 23.* Het beste is, de vrouw met zachte persuaaderende woorden te binden, haar doende verstaan, dat zy om de gerustigheid harer consciencie, haar eygen leven immers niet en moet verwaarloozen.

Paré liv. 23. chap. 32. Wil dat het gene men onder de billen leyd, hard zy.

Petrus Pigreus lib. 7. chap. 6. fol. 495. Set de vrouw een weynigken agter over, de beenen en dijen regt uyt stekende, met yets, tot steunzel van onder tegen de voeten, op dat zy niet te rugge getrocken worde, deze, zegt hy, de beste maniere te wezen.

Jacobus Reuff de conceptu S generationis cap. 2. fol. 21. eu Euchar. Rhodion chap. 6. fol. 27. Hebben daar een stoel toe, uytgehoud met vier pooten, en een agter overhangende leun: Reuff heeft die van onderen met laken behangen, om de lugt te beletten.

Daar zijn nog andere situatien: als staande, met de ellebogen leunende op een kussen dat op een tafel legt, het hoofd ergens tegen steunende, de beenen van malkandren, ofte in dier voegen op de knien leggende. *Guilleméau des operations chap. 3. de l'extraction de l'enfant mort fol. 256. en ibid.* prijft voorts de manier van *Celsus*.

Maar lib. des Accouchemens chap. 5. fol. 166. Leyd de vrouw op haren rug agter over, het hoofd een weynigken om hoog op een kussen verheven; en een goed oorkussen onder de nieren, ofte lendenen, mitsgaders onder de billen en *os sacrum*, een kleyn breedagtig oorkussentje, om wat meer verheven te leggen; een halve voet van de kant van de

bedsponde, den buyk met eenig deksel, dat over de knien tot op de helft van de scheenen komt, bedekt zijnde, om dat de vrouw geen koude zoude vatten en d'omstanders niet met allen zien zouden, ook om dat de vrouw door schaamte, geen verdriet in de operatie krygen zoude. Gelijk nog de zelfde zulx verhaald, *chap. 13. liv. 2. fol. 219. des Accouchemens.*

Verders *chap. 5. fol. 166.* Seyd hy, dat de vrouw alzo geplaatst moet worden dat het staartbeentje lugt hebbe, want de vrouw die zo diep in de kuffens zit, kan nooit zo wel verlossen; boven dit wil hy de beenen geboogen hebben na de billen toe, de knien wijd van den ar-dren, de hielen, dat die stijf steunen tegen de bed sponde, ende sommige seyde hy, nemen nog een bandt zijnde een voet breed, en leggen die lang genoeg zijnde, van onder de billen en lendenen, en laten yder eynde ten wederzijden van een vrouw vast houden, om alzo te zamen door den band de vrouw op te ligten, op dat zy wat verligt mogt werden tegen dat de weeden koomen.

Maar dezen Auteur schijnt, aangaande de manier van de vrouw te plaatzen, zijn zelven vry wat tegen te spreken: insonderheyd, daar hy seyde: hoe dat het staartbeentje eerst in een kuffentje, en dan weder alzo gezet moet wezen, dat 't lugt heeft.

Laurent Joubert liv. 4. chap. 2. fol. 150. des erreurs populaires, recommandeerd, dat hoe de vrouw gesitueert zy, altoos het staartbeentje vry, en liber blyven moet, endat met goed fundament.

Scipio Mecurio, een Italiaans Ichryver, *lib. 1. de la Comare ó raccogliatrice cap. 23. fol. 85.* wil, indien het de armoede zulx vereyft, dat men de barende vrouw op een andre vrouw haar schoot zette: Gelijk in de steden hier in Holland, expresse vrouwen die men schootsters noemt, daar toe gebruykt worden. 't Welk ook *Forestus* verhaald *lib. 28 observ. 70.* dat tot Delft daar expres sterke vrouwen toe gekeurd worde.

Maar de ryke Dames in *Vrankryk*, hebben daar toe opene stoelen, met armen en voeten, om de armen, voeten, beenen, dijen van de vrouwen met sagte breede banden daar aan vast te binden; invoegen zy niet als haar staartbeentje kunnen bewegen, endats wel goed, als men het wel employeerd, zeyd *Laurens Joubert des erreurs populaires liv. 4. chap. 2. fol. 150.*

Maar by ons alhier te landen, en inde Steeden werd ordinaris de kraamstoel van de vroed-wijven gebruykt, in welke wy de kuffens leggen, zo veel of weynig, en zoodaanig geplaatst als na gelegentheyd van zaaken, en het oordeel van den Chirurgijn goed keurt.

Maar by de Boerinnen, daar de vroed-wijven somtijds geen kraamstoel en hebben, of by de hand is, nemen wy drie stoeltjes, en zetten die

Hoe een Baarende vrouw, een Dood kind by haar hebbende, te plaatzen is. 55
die in forme van een leunstoel, de twee voorste een weinigsken van
malkanderen, om dat het staartbeentje liber blyven zoude: voorts on-
der het lijf een peuluwe, en kussens na behoorelijke situatie gesteld,
waar op wy de vrouw dan zetten, en daar na onder de voet een
stoof, aan elke knie een vrouw, om de beenen vast en open van den
andren te houden, en aan yder oxel een vrouw, om de baarende t'on-
derstutten, ende op te houden. De Boerinnen noemen dit een kort
bedde.

Het is voorzeker beter zo zittende te verlossen, als op het bed, om
dat het lichaam op het bed te veel gezonken legt, inzonderheyd als
het kinds aangezigt op zijde komt, en zoo gebooren word; want dan
legt wel de eene schouder tegen het schaambeem, en de andere tegen
het staartbeem; en als dat gebeurd, moeten de twee voorste vingers
van yder hand, schuyns van wederzijden, de eene onder en de an-
dre, boven neffens het hoofd, en hals, ingebragt zijnde, de Vrugt
by de schouders draijen, 'twelk zy zo niet zouden kunnen doen op
het bed, om dat men daar zo niet by en kan, ook zoude dit nog
gemakkelijker kunnen geschieden, als men de leun van de stoel wat
agter over konde laten sakken. By my is een stoel om de vrouwen
te verlossen gepractiseert, die men hoog, laag, opwaars en neerwaars,
zo men begeerd, kan heffen of sakken laten, en dezelve in die of ge-
ne figure vast zetten zo als men wil, en op zijde kanze open leggen,
dat meer is, met de andere schroef zelve een ledekandsgewijze hemel
daar over maken, welke wy hier na beschryven zullen, en de figuur
hebbe ik alhier met de schaale daar by laten afteykenen.

Voor de gebughelde, is het beter staande of zittende te verlossen,
om dat zy als dan beter ademen kunnen; Ende als men immers haar
agter over, of op het bed leyd, moet altyds voor eerst het waater
gebroken zijn, en dan moet dit nog op't lesten alleen geschieden.

De vette vrouwen, ist beter te leggen als zitten. *Euchar Rhodion chap.*
fol. 8.

Scipio Mercurio lib. 1. de la Comare ô Raecogliatrice chap. 24. fol. 114.
gebied in alle onnatuurlijke geboortens, de vrouwe agter over te leg-
gen, het hoofd met een, de billen met verscheyden, en de lende-
nen met mindere kussens onderstut zijnde, latende de bennen alzo
hangen, ofte dat de voeten pas de aarde raaken, als in zijn figure te
zien is.

Ende *lib. 2. fol. 159.* gebied hy de vrouwe op een kussen, op beyde
haar knien te leggen, 't hoofd agter over op een kussen tegen de vloer ru-
stende, voorts tusschen 't hoofd en billen zo veel kussens gestopt, dat de
lendenen rusten kunnen; dit is, zeyt hy, de beste maniere voor hecl vet-
te vrouwen. Voor my zoude zo een koorde dansers of springers ma-
nier de vrouwen niet willen te voren leggen, om de moeyelykheys
wil-

wille; men kan het vet en groote net, scheylsmeer en darmen, wel op een andere manier na het middelschot doen sakken. De Vette vrouwen zalmen ook ligt agter overleggende verlossen, en dat net ende Inel.

Niemant maekt eens mentie van dat men de vrouw met den rug nae het licht moet setten, op dat haar het licht in de oogen niet verveele; want den Chirurgijn het zelve voor den meesten tijd niet van doen en heeft, hem zelfs altijd, hoe ook de vrouw geplaetst is, in de ligt sittende het werk meest by de taft, en by 't gevoel doende, ten waere in zommige byzondere voorvallen, en dan kan hy zig van een keers bedienen, wat belangt de plats, daar men de vrouw zetten zal, om de operatie te doen, die moet men nemen na der luyden haar gelegentheyd, hoe wel het best is, en dat in een kaamer met een houte vloer en dat daar geen zand in is, de welke dicht is zonder scheuren, op dat de wind daar niet door en znuyve, waarom men ook de deuren en veynsters rer degen sluyten zal. Observeerende dat de vloer schoon en van zand gezuyverd zy, op dat als men werkt de instrumenten van geen tyd te verliezen, op de vloer gelegd werdende, niet en zoude bevuyld worden. Inde winter zetmen een vlakke pot met heet water onder de vrouwen, in plaats van de bak en men laat de instrumenten daar in leggen en schoon daar jetwets anders van 't kind quam inte vallen, het water bebloed makende, zo is daar niet aangeleegen, want ik hebbe door langdurige ervarendheyd ondervonden, dat, als de instrumenten zo koud aan 't lichaam quamen, de vrouwen zig verbeeldten dat men haar met eenig scherp instrument snede ofte stak, daar in tegendeel geen snydent instrument tusschen de hand ingebracht wierd, en dit maakt in de baarende hier in Holland een groote confusie en wel voornamentlyk onder die veelzoortige en onverstandige lieden haar onder liegen, den operateur zo maar 't minste in convenient na d'operatie volgt, quaadaardig decrierende, schoon het door quaade maniere van leven, gelyk gemeenelyk de zelve zodanig een leeven leyden, eens zo moet egter den operateur, als of qualyk gehandeld hadde, de schuld draagen, en 'twelk de patienten ook veeldijds doen om niet veel geld te willen geven.

XIII. H O O F D S T U K.

Hoemen de vrouw, na dat zy in zodanige faalſoen gestelt is, als men, zo na de situatie van 't doode kind, of andere circumſtantiën geoordeeld heeft te behooren, voor de tweede maal aanslaan zal, ende hoemen de nauwe ſcheede, als de innerlijke mond van de baar-moeder, bequamelyk verwyderen zal.

DE vrouwe na vereyſch van zaken wel gefitueert zijnde, zo zal den Chirurgijn als dan, zig op een kleyn laag ſtoeltjen, voor en tuſſchen de beenen van de barende vrouw zetten, en ontblooten dan, ofte wel ook te vooren, zyn beyde armen, gelijk ook zulx *Nicolaus Fontanus de extractione fetus mortui fol. 113.* recommandeert, daar aan zal hy een doek op zyn ſchoot neemen, en zetten het vloodje daar in het kopje met olie is, onder de vrouw haar lichaam; 't welk gedaan zijnde, zal hy zodanige instrumenten uytkiezen, als hy uyt het eerste aanslaan bevonden zal hebben, hem alsdan noodig te wezen, en zetten die voor hem tuſſchen zyn beenen in een houte ſchootel ofte dekzel van een doze, ofte iets anders, dat men dan maar zo beſt krygen kan, gebiedende daar na de helpende vrouwen, yder haar functie wel waar te nemen.

Dit gedaan zynde zo moet hy de vrouw aanslaan, op de manier van *Celsus cap. 29. fol. 524.* welke de voorſte bezmeerde vinger gebied eerst in te brengen, en die daar zo lang te houden, tot dat den mond weder geopend word, en dan wederom een andren vinger daar by in te brengen, tot dat de heele hand ingebragt is, tot welk veel helpt de grootheyd van de ſcheede, en de kragt van deſzelfs zenuen; als mede de geſtalteniſſe, van 't geheele lichaam, ook de kloekheyd van 't verſtand des Chirurgijns; te meerder daarom, dat het zomtijds beyde de handen in 't lichaam te brengen, nodig geagt werd. Dit is aldus het oordeel van *Celsus*; maar de vinger zo lang in 't lichaam te houden, tot dat den mond van de baar-moeder weder geopend word, zoude meest een langdurig werk wezen. Ende wat belangd de handen alle beyde in 't lichaam te brengen, dat is niet wel mogelijk; of zo het al mogelijk was, behoord het niet gedaan te worden, om dat het door de groote force de *vagina* ligt tot in den *anum* zoude komen te ſcheuren; Daar in ſpreekt *Celsus*, behoudens zyn reſpekt, maar by giffing, en even eens of daar zo veel ſpacie was.

Barbette cap. 29. fol. 81. wil dat men de hand ſtijf toe geſloten, door de ſcheede tot aan den binnenſten mond vande baar-moeder toe bren-

gen zal; alwaar gekomen zijnde, men den eenen vinger voor, ende den anderen naar in de zelfde brengen zal, om de gestalte van de Vrugt en zijn situatie t' onderzoeken.

Dit kan meesten tijd al zo gemakkelijk gedaan worden, als zijn neus in zijn nek te leggen. Daar dient dan onderscheyd te werden gemaakt, want het komt altyds ook niet te pas, en als het al mogte geschieden, of zoude kunnen te passe komen, zo en gaat dat zo ligt niet toe als het wel gezeyd word, daar zou men wel bijzondere Historien van kunnen verhalen.

Celsus cap. 29. fol. 520. Seyd: dat de warmte van s'moeders buyk, gelijk ook die van de uyterste leden, veel tot de operatie doen; welke operatie, eer de inflammatie in de schamelijke deelen is, in 't werk behoord gesteld te worden; want als men zo lang wagt tot dat het lighaam gezwollen is, invoegen men de hand niet in, nog het kind uyt krijgen kan, als met grooten arbeyd en moeiten, zo volgt dikmaals te gelijk walging, braking, beven, en doodelijke trekkinge der zenuen; ja veeltyds de dood daar vervolgens op.

Een Chirurgijn in deze operatie ervaren, weet den patient zodanig te handelen, dat daar geen inflammatie op volgt, hy en begint ook niet voor dat die, by aldien die daar tegenwoordig was, meest verdwenen is, ten ware de nood geen uytstel gaf: En als de gelegentheyd van de situatie des Vrugts met een of twee vingeren, na dat de gelegentheyd van zaken zig opdoet, onderzocht is, zo wil *Barbette* dat men daar enboven de natuurlicke zal zoeken te verwyderen, waar toe dog zeer weynige vroed-vrouwen, zeyt hy, bequame instrumenten hebben, ja al waaren ook de kinderen levendig, om die zo veel gemakkelijker uyt te halen: Siet hem hier van *fol. 81. cap. 24.* Ik heb dat werkje zo al eenige jaaren by de hand gehad, en geduyrende die tyd met veele wijze vroed-wyven geredenkavelt, maar noit iets diergelijcx van haar kunnen hooren, nog zien; ook zoude ik my zulke fabulen niet willen laten wijsmaaken, om dat ik de Anatomie onder Zaal: den Heer *Louis de Bils*, en *André*, mede al wat gegroet hebbe, en ook bykans weete wat een *dilatatorium* hier doen kan; 't welk blijkt uyt het *speculum matricis* by *Aquapend: in fol.* in 't Latijn by *Guillemeau des operations. Paré. Isac. Foubert* in 't Latijn agter *Guido en quarto. Joseph Smits* in 't hoogduyds in zijn *Speculo Chirurgico in quarto* en by *Moriccau* in 't Frans in quarto, hoewel 't op een ander fatsoen geschreven, aldaar afgebeeld is: Als ook uyt het gene dat by *Baldinum Ronsseum in octavo*, en ontallijke andere meer, zo magnifijcq. afgeteekend is, 't is voorwaar het ongebruikbaarlijkste instrument dat oyt gepraetizeerd is geworden. Het is waar, men kan het zelve wel tot den binnensten mond van de baar-moeder inbrengen, en dan door de slinker hand gehouden zijnde, door de regter hand de schede opschroeven; maar dan diend de slinkerhand het zelve nog wel ter degen, onder het openen ofte opschroeven, na biennen toe te douwen,
of

of anderzinds wijkt het agter uyt, gelijk een schar daar men iets dat dik is mede znijd; en aldus dan opgeschroeft zijnde (neemt of deze manier goet was) zo moet evenwel de linker hand dat instrument blyven vast houden. Ik geve nu te bedenken, wat men met een hand in zulk een zwaren geval doen kan, en hoe dat het kind tusschen de nebben van dit instrument, hard zynde en niet konnende buygen, ja nog daar en boven de passagie door zijn lichaam al schoon uytgezet weder benauwende, zoude konnen passeren; trekt men dit instrument, als het zo wijd uytgeschroeft is geweest als het gekonnen heeft, weder uyt, zo valt de scheidde, die niet als pijn is aangedaan, terstont weder toe. En dit is het instrument daar zommige onwetende vroed-vrouwen, de barende vrouwen mede vervaard maaken, seggende als het lichaam met dit verfoeilijk instrument opgeschroeft moet werden, dat alsdan de vrouwen groote pijnen, bezwaarde verlossingen, en na die groote ongemakken onderhavig zijn.

Daarom ik alle vrouwen in barens nood zijnde, uyt Christelijke affectie wil gebeden hebben, zulke praatzens niet te gelooven, veel min ymant die professie van zo een gewigtigen operatie maakt, met zo een onnut instrument aan haar lichaam te willen gedoogen te komen; oordeelende, dat die gene weynig kennisse van die operatie heeft, die 't selyge soude willen in 't werk stellen. Het besten dat ooit behandeld hebbe en 't welk niet agter uit stoot, maar enge van schroef is, hebbe ik hier agter aan afgebeeld bygevoegd.

Reuff heeft nog een ander instrument fol. 29. beschreven, gelijk ook mede *Baldwinus Ronsseus fol. 129.* om de scheidde te openen, dat immers zo slim als het voorgaende is, maer hoedanig dit, of andere instrumenten geconditioneert mogten zijn, zoo ontkenne ik even wel dat de scheidde, ik laet staen de lijf-moeder, door dezelve te rechte, en bequamenlijk kan gedilateert worden: Immers altijd niet met het *speculum matris*; want die het zelvige al gebruyken wilde, die zoude drie handen en zoo veel armen van noden hebben, namentlyk een om 't instrument vast te houde, en twee om bequamenlijk zijn operatie uyt te voeren. Ergo, onmogelijk en verwerpelijk; want dit heeft my de dagelysche ervarentheyt genoeg geleert, hoewel ik anders noit diergelyke instrumenten ontrent de vrouwen gebruykt hebbe.

Dewijle dan hier de verwijderinge der lijf moeder, ofte des zelfs scheidde, kan geschieden met geen instrumenten zo zal ik U een andre dog zekerder, en gemakkelijker methode verschaffen, door welke de nauwe scheidde, 't zy van naturen, ofte door swelling zachtelyk kan geopent werden, altoos zoodanig dat de hand daer in kan. Men neemt dan de lippen, en men opent die met de eene hand, en men brengt de andre recht uytstekende eeniger maten toegevouwt, en den duym verbergende, besmeerde hand sachtelyk al draijende in de scheidde, de zelve zo allengskens verwydende, en by aldien door swelling de scheidde nauw geworden is, en

dezelve naar gedane stoving wederom wat begint te ontzwellen, of zoo die zwelling kleyn, weynig, sacht en bol is, gelijk meest, die altijd daar is, namentlijk als de vrouwen kramen zullen, in de een minder in de ander meer, alsdan geschied die verwyderinge nog veel gemakkelijker, om dat het *Plexus retiformis* door veel bloeds van te vooren uyt gezet zijnde, het zelve bloed te meer door de stoving verdunt, en uyt de arteria allengskens weder van de aderen opgenoomen en weg gedreven word; want het gebruyk van de *Plexus retiformis*, is anderlints de scheede te vernauwen, als het zelve vol bloed is, als wanneer het eeniger maten de schamelheyt uyt zet en die zwellen doet. Siet hier van *van Regnerum de Graef de organis mulierum procreantibus fol. 83. 84. 85.*

De hand op de bovengenoemde wijze in de scheeden ingebracht zijnde, zalmen den binnensten mond der baar-moeder zoo veel het mogelijk is zoeken te verwijderen en dat met twee of drie vingeren, of met alle vier, na gelegentheyd van zaken daar in te brengen en dat te met te meer, wanneer men met de besmeerde vingeren zoo verre kan komen; want dan zetmen die zoo verre van den anderen als men kan, en men douwt allengskens de zijden van den binnensten mond om hoog en dat naar agteren toe, geheel na het agterste van het kinds hooftheen; te meer als het zelvige voor den gezeiden mont staet, om alzo 't zelvige te doen avanceren.

Dat dit zo behoord te geschiede, is by my zelve eerst also gepractizeert, en hebbe ook in *Moriceau lib. 2. Chap. 8. fol. 248.* daar na diergelijk beschreven gevonden.

Deze dingen dan alzo eerst wel overleyt, en daar na in't werk gestelt zijnde, zoo is het noodig tot de afhaling zelfs te komen; welkers maniere van doen zo menigmaal verscheyden is, als'er verscheyde keerzels zijn; maar om ordentelijk te beginnen, zoo zal ik voor eerst, beschryven, hoemen een natuurlijk wel gekeert dood kint wel af halen zal.

XIV. HOODSTUK.

Van de maniere van opereren zelfs namentlijk als het doode kint, met het hoofd welen op een natuurlyke wyze gkeert zynde, voor komt.

Wanneer het doode kind voor aan in de scheede, dat is, voor het lichaam staat, ende aldaar benard blijft, zo van wegen de enge tusschen-spatie van de beenen *pubis, ilia*, en *sacrum*, als van wegen de tuijgheyt van de vliessen der scheede, gelijk in bejaarde (als gezeyt is) veeltijs gebeurt; In zodaanigen gevalle, wil *Guillemeau des Accouchemens chap.*

De maniere van opereren als het doode kind natuurlyk gekeerd voorkomt 63

Chap. 16. fol. 240. dat men de toegevouwene flinker bestmeerde hand op zijde, ofte van onderen met de kneukels na den endeldarm toe, tusschen het hoofd van 't kind, in de scheede zal brengen, en dat men langs die ingebragte hand binnewaerts met de regter hand een haak inbrengen zal, dewelke de flinker hand, direct ter zijden ontrent het oor en steenbeen van de vrugt, of in 't oor (zoo 't geschieden kan) of in een andre plaats, gelijk als in de holligheyd van 't oog, of in 't agterhoofds been vast hegten zal, blyvende de flinker hand altijd daar den haak vast geeft is. Daar na zal men met de flinker hand het hoofd wiggelen, op welke tijd men met de rechter hand door den haak het hoofd zal zoeken uyt te trekken, en alsdan gehieden de vrouw te arbeiden; maer 't best is, als de weeden komen, om dat zoo door die en den arbeid, als ook door het wiggelen en trekken, het hoofd beter voortgezet word.

Als het kind wel ofte qualijk gekeert, met het hoofd vast in de geboorte staat, zoo is het onmogelijk dat men een handt van onderen, of van ter zijden, zonder kneuzing, groote pijn en scheuring neffens het hoofd in de scheede kan inbrengen. Ergo nog veel belwaarlijker om den haak door de ingebragte hand in te brengen, en dan te hechten of vesten; principaal als het lichaam dan nog gezwollen is; want indien daar zoo veel opening was dat de hand passeren konde, zoo zoude het hoofd schot genoeg hebben, en dan zoude men met den vinger, of vingeren van de ingebragte hand, het hoofd genoegzaam van agteren, of op zijde agter de ooren gevat, en den binnensten mond vande baer-moeder met de voorschreve vingeren van wederzijden opgeset hebbende, invoegen die agter de ooren van het kind gebragt was, beter de vrugt ter Werelt kunnen brengen, de weeden, wel waar genomen zijnde: Maer in dit voorval, moet men het hoofd, dan na deze, dan na de andre zyde douwen, op dat de schouders beter en eer haar plaats kunnen krygen, en op dat het kind door de grootheyd en breedheyd van zijne schouders, niet vast blyve staan, 't welk dan met het zelve te dragen, en den eenen arm voor, den anderen na met de vinger te halen, ofte wel een eenige alleen veeltijds genoeg zijnde te remedieren is.

Moriceau Chap. 8. liv. 2. fol. 250. gebiet ook, dat men het kind niet schiekelijk uyt halen nog trekken zal, om dat het wel gebeurd dat de streng om den hals, ofte om eenig ander deel van 't kind geslingerd is: waar door de streng wel zoude komen te breken, of zoo niet en brak, zo zoude de nageboorte eer het tijd was, en dat met force geschiedende, wel komen te volgen; waar uyt groote bloedstorting zoude komen te ontstaan.

Nicolaus Fontanus de extractione fetus mortui fol. 113. Seyt, dat den haak in 't oog te vesten zoo veylig niet en is. Dat ik voorwaer niet sien en kan, als zijnde noyt zulx gemist, als ik die alzo gebruykt, ende in

des zelfs holligheyt geveft hadde; maar niet in dit voorfz. geval wanneer het kind met het hoofd voorkomt, gelijk hier na gezezt zal worden. Of ook miffchien op zo een fatzoen niet, namentlijk met zodaanig geen haak als die Meffieurs gewoon zijn te gebruyken.

Gourmeien des operations liv. 3. fol. 275. Wil den hak in den mond; in 't voorhoofd, of onder de kingehegthebben; welke onder de kint te hegten gans niet en deugt, om redenen, het fchaambeen belangende, als daar na gezezt zal werden. Ende wederom wil *Guillemeau des operations liv. 10. cap. 4. fol. 258.* dat men de twee vingers tegen het verhemelte in den mond van 't kind, in forme van een haak fteke, en zo zagtelijk het kind uyt trekke.

Maar om dit te doen, behoefde men wel groote ruymte, ook kan men juyft zo dan den mond van 't kind niet beflaen, en al konde zulx gefchieden, zo iffer egter in den mond van 't verhemelte weynig vat, om alzo met de twee vingeren te konnen trekken. In dezen gevalle zoude een haak beter wezen, waar mede men het verhemelte konde doorfteken, en dan het kind zo uytrekken; wel in agt nemende dat het onderfte kakebeen niet tegen het fchaambeen blyve ftaan; en om dan de force te ontgaan, die de krop van de blaze zoude lyden, zo is 't beter het aangezigt om laag, of na de eene of andere zijde te draijen: verfchiet den haak, dat zomtyds gebeurd, zo moet men zachtelijk trekken, gelijk *Celfus lib. de extract. fetus mortui cap. 29. fol. 51.* ende *Guillemeau des Accouchemens chap. 16. fol. 240.* zeggen: en zo die heel en al los fchiet, dat men die dan hooger zetten en verplaatzen zal, namentlijk als men een gedeelte van 't boord voort getrokken heeft. Dit werk kan maar alleenlijk gefchieden als 'er ruymte genoeg is, want de haak zo maar flegs te verplaatzen, dat is zo ligt niet om te doen, om dat daar over al geen vat voor den haak en de plaats voor de zelveen, ten refpecte van d'ezelfs groote, te kleyn is.

Aquapendens de operations part 1. cap. 86. fol. 321. Wil dat de ingebragte hand terftond van de andere hand agtervolgt, en het hoofd om vat hebbende, 't zelve alzo eerft gebaald, en met byde de handen uytgetrokken werde. Ten is niet te gelooven dat zulx oyt zelfs gedaan heeft; ook is zulx onmogelijk te gefchiede, of het lichaam moet al vorens zeer gerekt, gekneust, en gefcheurd weezen, en dan kan het in mijn gevoelen evenwel niet gefchieden. Siet wat ruymte daar toe vereyft word. Nooyt is by my zo een rouwe manier bedagt, en onderftaan.

Barbette cap. 24. fol. 85. volgd *Aquapendens* van woord tot woord, en fpreekt zo voorbarig van 't kind, wel met eene hand te keeren; maar dat en gaat zo gemakkelijk met doode kinderen niet toe. Want het gefchied zeer befwaaerlijk, ten ware het kind heel kleyn, in een ruymte baarmoeder los, en niet benard was, en dan is het nogal moeyelyk genoeg om te doen; Maar is het kind groot, of van ordinaris lengte
en

De maniere van opereren als het doode kind naturelyk gekeerd voorkomt. 65
en dikte, de lijf-moeder toe gedrongen, gelijk meest altijd dat zo ge-
beurd, zo is het onmogelijk het kind te konnenkeeren, 't geen d'ex-
perientie my genoeg geleerd heeft; en dan is'er ook een ander werkje
aan vast. Hier uyt blykt dan dat het *Barbette* toe te geven is, als de
operatie nooyt zelfs by de hand gehad hebbende, gelijk het ook de
meeste niet voor gekoomen is, welke daar van nogtans veel papier beklat
en veel geraas gemaakt hebben.

Paré liv. 24. chap. 33. wil het kind met het hoofd in de geboorte
staande, zodanig gekeerd hebben, dat het met de voeten voorkome,
om dan het zelvige alzo gekeerd zijnde, met de voeten te haalen;
't welk *Moriceau, liv. 2. cap. 31. fol. 346.* ook wil, ten ware seyt hy,
het hoofd te verre geavanceert was; in welken gevalle men het dan
door middel van den haak haalen zal: 't welk te doen geen goede
maniere is, gelijk uyt *Hild. in epist. ad Paulum Croquerum fol. 658.*
blijkt, alwaar hy 't zelve verbied; gelijk hy ook de manier van *Petrus*
Francus verwerpt. 't Welk *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. chap.*
15. fol. 241. ook inprobeert; daar by voegende dat zo het kind levendig
was, eer gestikt ende dood zoude weezen, al eer het met de voeten tot
voor in de geboorte gekeerd was.

Daar in hebben *Hild. en Guill.* groot gelijk, ook wete ik niet of zulx
al wel zoude konnen geschieden; en met wat pijn zulx zoude toe gaan,
dat geve ik yder in bedenking. Men zal dan van een natuurlijke geboor-
te geen onnatuurlijke maken, en sparen die groote moeyte; Want als
het hoofd in de geboorte staande niet passeren kan, zo kan men zijn werk
beter op het zelvige vervorderen: men moet ook in deze gelegenthey-
den bal slaan zo als hy leyd.

Reuff. cap. 6. fol. 30. wil, als het hoofd, of nageboorte, om zijn groot-
heys wille niet uyt gehaald kan worden, dat men die dan met een tang,
daar men tanden mede uyt trekt, ofte met een platte lange lepels gewyze
tang, by hem afgetreykent, uyttrekken zal. Dits al wat hy van de o-
peratie zeyd, niet eens van de haken iets aantakende nog voorstellen-
de. Maar deze eene tang is te kort, en de andere te slap, en alzo alle
beyde ondienstig.

Baldwinus Ronsieur de fetus mortui extractione volgt *Albucafin*, en wil
dat als het hoofd niet passeren kan, dat men het zelvige met de tang *Al-*
wisdach van *Albucafin* alzo genaamd, zal uytrekken. Siet hem hier van
fol. 127. Het gebruyk van deze tang is onmogelijk; want deze tang zo
hol en groot gemaakt is, dat de zelve alleen in de schede niet zoude ge-
bragt konnen worden, hoe zoude men dan die neffens het benarde
hoofd konnen heen brengen, en wat spatie zoude die tang in 't open
gaan niet van doen hebben, om het hoofd t'omvatten? Als het kind
met het hoofd gebooren is, zo moet de vrouw een weynig agter over
zitten, zonder het kind te rekken, brengende dan de vinger ter zijden in
om onder d'oxel van 't kind te konne komen, en alzo een armie naar
zig

zig te haalen en te gelijk al zagtelijk drayende eerst het armtje, of te zamen met het kind ter wereld te brengen wel toeziende dat de water weg niet gequeest word.

Als de vrugt dood is, zo is het eerste middel de vrouw agter over te leggen en in de baar-moeder met olyc te spuyten, en de scheede en mont van de baar-moeder met dezelve olie wel te besproeyen en te belmeeren het lichaam ofte vrouwelijckheid met kookzel van kermillen, bismalve, partientia, sambuci, levens saet, &c. in water gekookt en een wolle lap ofte spongie in dat kookzel nat gemaakt te stoven en van dat kookzel de vrouwlyckheid van binnen te besproeyen, leggende mede een wolle lap in 't zelve nat bevogtigt over de onderbuyk heen; 't welk beyde zo vande vrouwelijckheid als onderbuyk met een groote wolle lap kan gestooft werden. By gebrek van deze stovinge kanmen *peur-nat* gebruyken en middeler wyle, wanneer de vrouw niet verlost, zo moet men dezelve wat ingeven om den arbeyd te verwekken. Indien de arbeyd volgd, en de partyen van de baarmoeder rekken, week slap en warm gemaakt zijn, zo zal de vroed-vrouw met de vinger of vingers zo veel het mogelijk is, de baarmoeder openen en verwyderen, zonder nochtans de moeder te quetzen of te beschadigen, en dan wel agt nemen op wat zyde zy het kind best afhaalen zal. *Celsus de extractione fetus mortui. cap. 29. fol. 521.* seyde: dat als de mond van de *vulva* gecomprimeert is; en geen passagie voor 't hoofd geeft, en dat men dan den haak in 't kind geeft hebbende trekt; het zelvige alsdan gebroken werd en den haak los schiet, en dat men dan de baarmoeder quetst; waar op de trekking van zenuen, en de dood volgt. Hier uyt blijkt hoe zorggelyk het is de haak te gebruyken.

Hild. in epist. ad Paulum Croquerum fol. 658. verbied, en vermaand expreffelijk, die haken van *Andreas a Cruce* en van andre afgemaald, niet te gebruyken, als te scherp zijnde, alzo alle scherpe (verstaad stekende) dingen in deze operatie, gelijk hyzeyd, suspect zijn; want als de haken niet wel bewaard worden, schieten zy los, en quetzen de baarmoeder, en wel bewaard zijnde, zo zy los komen te schieten, quetzen de hand van den Chirurgijn.

Hild. obs. 52. fol. 126. daar hy van een *mola* spreekt, wil aan den haak een schuyvend beschermzel hebben; maar dat kan na myn oordeel niet wel geappliceert worden; het geeft ook al te veel moeyten, en men behoefde de hand wel gestadig aan 't zelve te houden, of het zoude anders niet veel voordeel doen. De platte, breede, en ook dubbelde haaken zijn goet als men eenige opening heeft, of als het kind meest verrot is, 't welk men alsdan met geen haaken evenwel haalen moet.

Guillemeau des Accouchemens liv. 2. fol. 238. heeft een haak die een *lap-pitel* beter gelykent, daar men, regt uyt gezeyd, niet veel me zoude kunnen uytwerken.

Wat in de Baringe te doen staat, wanneer de vrugt een waterhoofd heeft. 67
Gelsus Cap. 29. fol. 521. wil, dat den haak een korte punt hebbe, en dat hy over al glad zy.

Guill. des operations heeft andere fatzoenen van haaken afgetekent; maar die zijn te groot en te hoekig.

Nicolaus Fontanus de extract. fetus mort. fol. 113. wil de haaken onder de sleutelbeenen, ofte tusschen de ribben, of dat het veyligste is, zeyt hy, onder al de ribben in de *hypochondria* gevest hebben. Dit is onmogelijk te geschieden als het hoofd in de scheede vast staat; ja al was daar nog al eenige spatie, zoo zoude het niet kunnen geschieden om des hoofds rondigheyt wille, welk den haak niet voorby zoude laten passeren; Ende als het hoofd geboren is, zoo ist niet van nooden eenige instrumenten te gebruyken, als men maar wel op past. Ten ware, zoo als verscheyde malen ondervonden hebbe, dat de uterus zoo toegeslooten was na de reikelijke vloeyinge, of anders qualijk geformert zijnde het kind der mate benarde, dan wel genoodsaakt ben geweest, na dat ik de Vrouwe op allerhande maniere (om zoo te zeggen) geplaatst hadde, en niet konnende verlossen weder de haaken te gebruyken. Dese goede Heer heeft dese operatie *imaginair* beschreven.

Rod. & Castro de morbo mulier. lib. 4. Cap. 2. fol. 440. wil dat men den haak in de dyen vesten zal; 't welk nog een grooter foute als de voorgaande is.

XV. HOOFDSTUK.

Wat' er te doen staat, wanneer het kind een water-hoofd heeft Hydrocephalus genaamt, of vvanneer het een seer groot hoofd heeft, om welkers wille het niet passeren kan.

Als het kind een water-hoofd *Hydrocephalus* genaamd heeft, en door dat middel zoo groot is dat het niet passeren kan, zoo wil Paré liv. 23. Chap. 33. dat men het zelvige met een krom mesken, tusschen de *sutures* openen zal; al even eens ofte men die juyft in zoo een bedwongen weg en ontrent zoo een uytgezet en gezwollen hoofd vinden konde, en of juyft een der *sutures* zoo regt voor de geboorte quam; Edog, zoo men het zoo treffen kan, het is goet: want een *Hydrocephalus* tusschen de herzenen en *pis mater*, of tusschen die en de *dura mater*, of, tusschen deze en 't *cranium* (in welk laetste voorval ik beken, dat de naden van 't bekkeneel wijt genoeg

noeg van den anderen konnen uytgezet werden, om het mesjen daar tusschen te krijgen) ook wel tusschen 't *eranium* en *pericranium*, of tusschen 't zelve en de huyl, ofte wel tusschen eenige van deze te zamen ontslaen. Siet *Aquapendens* hier over *part. 1. operat. cap. 22. fol. 82.*

Dalecamp des operations chap. 74. fol. 324. gebruykt hier een lancet toe, daar de punt af is, gelijk ook *Euchar: Rhodion chap. 14. fol. 90.* doet.

Verders wil *Dalecamp* dat men het ook met een puntig *provet* doe, ofte met een penne mesje, maar wat voor een gelijkheyt heeft dog een puntig *provet* met een penne mesje, hoe wel die geen van beyden te pas komen. Evenwel soude het penne mesje nog beter als het krom mesjen wezen, dat by *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. chap. 17. fol. 246.* een groote hand breed maar lang, en in dezen gevalle te kort is; want het notoir is, dat zoo groot een hoofd niet wel in de scheede kan komen, en by aldien het de scheede passeren zal, zoo moet het zoo veel langer wezen; want deze lengte word door de vattende hand bezet, dat ook *Moriceau* geleert heeft, toen hy een kind tot het waterzugtig buyksken toe gehaalt hadde, en hy het zelve waterzugtig buyksken openen moefte.

By my is, eer ik beter wiste, en *Moriceau* gelezen hadde, een mesje, hoewel in deze gelegenheyt niet bequaam, om dat het krom was, gepractizeert geweest, dat wel de helft langer als dat van *Guillemeau* was; en 't zelve viel my nog te kort; waarom ik het zelve langer hebbe laten uytsteden, en niet krom snijdende doen maken, daar ik wel vry wat meer mede kan uytwerken.

Is het hoofd zeer groot, zoo zal men het zelve met een krom mesjen in stukken breken, de punt van het mesjen met de slinker hand alzo bewa- rende, dat de *vulva*, of baar-moeder niet gequetst worde; en men zal het mesje tusschen de *saturnen* inbrengen, of daar het hoofd meest open is, by aldien het zoo geschieden kan; en als men een deel van 't hoofd gesepareerd heeft, zoo zal men de hertzenen uythalen, waar door de grootheyt van 't hoofd diminueert, zoo als *Moriceau chap. 15. liv. 2. fol. 293. 294. 295.* getuigt.

Dits wel zoo gezeyt, maar hoe ellendig de moeder door het mesjen, dat zoo wel qualijk van den Chirurghijn geregeerd, als zy zelfs door deze dunne scherpe stikken van 't *eranium* gequetst kan worden, kan een yder in bedenkinge nemen.

Als nu het hoofd zoo groot is, dat het met den haak niet gehaalt kan worden, van wegens de nauwigheyt der passagie, zoo wil *Aquapendens de operat. cap. 86. fol. 32.* uyt *Celsus de extract. fetus mort. cap. 29. fol. 522.* dat men het hoofd met een haak doorsnijde: welke haak van binnen scherp zijn moet, en met welke *Celsus* den hals van 't kind gebied door te snijden; Maar gelijk de vorige haaken zorgelijk, zoo zijn deze nog veel zorgelijker. Ik hebbe zoodanig geen in 't gebruyk. *Moschis cap. 13. fol. 28.* wil als het hoofd heel groot is, dat men het met de hand 't samen douwen zal, edog dat en kan zoo niet geschieden.

Wat in de Baringe te doen staat, wanneer de vrugt een waterhoofd heeft. 67
Euchar Rhodion chap. 14. fol. 90. wil in dezen gevalle, dat men het hoofd breke, en met tangen daar men gewoon is tanden mede uyt te trekken morzelen zal: Dog die zijn hier zoo bequaam toe, als het vijfde rat aan een wagen: Gelijk ook die instrumenten, die *Albucaſis cap. 76. fol. 220. de extract. fetus* beschreven heeft. Ik kan ook niet gelooven dat hy die zijn leven heeft kunnen gebruyken.

Hippocrates de extract. fetus fol. 929. gebied simpeljk het hoofd te breken. Het is waar, dat dit zomtijds minder of meer moet geschieden, maar op wat wijze, en met wat instrumenten die de vrouw niet komen te quetzen, en ook te weeg zoude brengen dat de beenen van 't *cranium* (zoo die in dier maten gebroken moesten worden) door haar scherpe kanten de moeder niet en quetzen, dat zullen wy op een andere plaats bezonder voor stellen.

Een yder kan nu af meten of het waar is, dat deze instrumenten van de Auteurs beschreven, daar toe bequaam zijn, dan of het noodig is andere te practizeren, maar dat kan niemant doen, of hy moet dat werkje al vry dik wils by de hand gehad hebben.

Wanneer dit evenwel gedaan moet werden, zal men agt geven dat geen stikken van het verbrokene been over blijven, of in de scheede blijven stecken, maar moeten dezelve wel naarstig uytgehaalt worden, seyt *François Moriceau liv. 2. cap. 15. fol. 293. Sc.* en dat zeer wel.

Als nu het hoofd albereyts in stukken gebroken is, zoo wil *Albucaſis de extract. cap. 76. fol. 220.* dat wanneer de schouders niet volgen willen, men alsdan de borst doorklieve; En *Euchar Rhod.* wil, dat men het kind dan met kleyne stukken zal afhalen. Dat de schouders, gelijk zommige willen, zouden blijven staan als het groote hoofd alreede gepasseerd is, 't zy 't zelve gebroken, of op andre maniere gehandelt zy, als wy hier na zeggen zullen, zoo zoude deze moeiten niet noodig zijn; maar dat zulk geschieden zoude, is meer uyt gedagten, dan uyt ondervinding geschreven; want als het hoofd, wel het grootste zijnde, gepasseerd is, zoo kan men behendig dan wel de schouders en de rest halen, ten ware de baarmoeder zig toe sloot.

Dit alles moet nu verstaan werden van het hoofd, zoo wanneer het zelve zig alreets in de scheede verthoont, en den binnensten mond van de baarmoeder open genoeg is, waar door ook zelfs het waterhoofd *Hydrocephalus* genaamd, of andersints het groote hoofd, eeniger maten in de scheede staat: Maar niet als den binnensten mond van de baarmoeder hard, calleus, en weynig open is, gelijk wel gebeurt, en dat die alsdan bescwaarlijk verwijdert kan worden, waar door het hoofd schoon natuurljk niet passeren kan; daar ik exempelen van hebbe; want het hoofd Raat dikwils zoo stijf tegen dien harden, en nauwen binnensten mond aan, dat het quaaljk mogelijk is, of ten zy met force, daar een vinger tusschen te brengen, en evenwel moet de vrouw verlost worden, ofte moet sterven. Dog van de maniere van opereren in desen gevalle zal hier op zijn plaats gesproken worden.

Hier rijst nu een questie; als het kind nog niet doot, en de moeder zeer verzwakt was; of men alsdan het kind niet zoude mogen aantasten om de moeder te sparen? Ik zoude antwoorde van jaa: want het staat vast, dat het kind met de moeder verzwakt word, en zoude men wagten; zoo zoude de moeder eer als het kind sterven; Gelijk ik voor vijf jaaren hier in 't Jan Gerbrands-straatje in een poortje agter de stoeldraayer dat gesien hebbe; waar ik, hadde het kind niet met de moeder gesturven, zoude de keyzerlijke snede gedaan hebben; welk kind, als het al door de keyzerlijke snede ter Wereld gebracht wierd, de moeder dood zijnde, evenwel zoude komen te sterven: inzonderheyt als die operatie niet terstont en geschiede naa den lesten snak van de moeder, het kind nog kloek en sterk zijnde. Het gebeurt ook veeltijds dat het kind alzo swak als de moeder is, waar door het met de moeder, of wel eer als die komt te sterven: 't welk evenwel zoo niet af te wagten is, waarom men de vorm altyds zal zoeken te bewaaren, om dat in die daar naa, dezelve weer fix zijnde, andere konnen gegoten werden.

Op dit subjeet seyt *Tertullianus*, dat het een noodzaakelijke wreetheyd is, het kind te dooden: om dat het anders een oorzaak van des moeders dood wezen zoude, zoo het in het leven bleef; gelijk *Riolanus* in zijn 38. Cap. van zijn 2. boek *Manuale anatomicum* genaamt, zeer wel geoblerveert heeft.

Maar de Chirurgijn moet dit noyt als in deze extremiteyt practizeren, als wanneer hy met een spuyt, neffens het hoofd eenige gladmakende stoffe inspuyt, en het hoofd zoo veel mogelijk is voorwaars brengen zal, om de operatie gemakkelijker te doen.

Moriczau liv. 2. chap. 17. fol. 298. 299. seyt: Dat hy nog eer tot deze operatie, als tot de barbarische keyzerlijke snede zoude konnen rezolveren, verstaat hier in de leevendige moeder, van welke onmogelijk de vrouwe kan opkomen; hoewel *Rouset. Foubert* en andere dat affirmeren. Siet hem verders daar hy spreckt de *partu Casareo*.

XVI. HOOFDSTUK.

Van de manier van opereeren, als het hoofd des kinds de scheede met ploijen verre voor uyt zet.

Het gebeurt veeltijds dat het kind met zijn hoofd, den hals van de baarmoeder, dats de scheede, t'elkens zoo verre uyt zet met ploijen, als het kind avanceert; 't welk die vrouwen meer subjeet zijn, diens scheede voor haar swanger gaan uytset, en die de scheede zeer vogtig hebben zijn ook dit accident zeer onderworpen.

In dezen gevalle zalmen de vrouwe agter over, of ten minsten egaal leggen.

Operatie, als het hoofd des kinds de scheede niet ploeyt verre voort uyt zet. 69
gen, en niet sittende nog staande behandelen, en dat meer is, haar te voren niet laten wandelen. Men zal haar ook geen scherpe nog sterke cliften geven, om geen perzingen te verwekken, ook zal men de scheede niet bevogtigen nog smeeren, maar men zal in yder weede de scheede opzetten en te rugge schikken, altijd ter zijden het kinds hoofd eenige vingeren houdende, om door die zelve als de weeden komen, de ploeyen van de scheede op te douwen; gevende alzo plaats aan het kind, continuerende op die maniere, tot dat de moeder het kind zelfs voort zette, ende het kind alzo ter Wereld kome: want men mag in geenderly manier het kind in, of op eenig fatsoen voort trekken, uyt vreeze van zelfs de baar-moeder uyt te trekken, die daar toe in dezen gevalle van zelfs zeer gedisponeert is.

Indien evenwel het hoofd van 't kind zoo lang buyten het lichaam, en 't kind tegen de schouders vast stont, als dan zalmen, seyt *Moriceau liv. 2. chap. 16. fol. 295.* een tweede tot hulp roepen, die het kind zachtelijk by het hoofd zal trekken, terwijl den Chirurgijn de scheede te rugge douwt, om redenen even te voren geleyt. Maar een tweede alhier tot hulp te nemen, is mijns bedunkens niet noodig; want als de hand sijn vingeren van den anderen afgezet, en gespreyt hebbende, de eene zijde van de scheede opgezet houd, zoo kan de andre hand het kind wel halen; gemerkt in die luyden ruymte genoeg is, en alzo doende, zal de andre zijde van de scheede van te volgen geen nood hebben.

Daar naa zal men de naageboorte zachtelijk halen, zonder sterk te wigelen of trekken om de zelfde redenen voren verhaald, en deze gehaald zijnde, de scheede wederom glad en gelijk maken in 't opzetten.

De meeste zijn van opinie dat de baar-moeder zelfs niet en kan uytzakken uyt oorzaak van haar sterke banden; maar ik hebbe een Boerinne gezien, die de baar-moeder zoo wel als de scheede uyt het lighaam hong; welke baar-moeder geulcereert zijnde ik hebbe genezen, en die met de scheede te gelijk weder in en te regt gebragt. Maar niet op die manier gelijk *Leonhardus Fuschius* recommandeert, als hy van de pessarien uyt *Paulo* gesproken heeft, seggende *cap. 63. de sterilitate removenda ubi agit de uteri inversione*; 't welk naa zijn eygen duyden relaxatie of procidentie van de scheede moet verstaan worden, *Paulus tradit tum venerem a tergo excitatam ad concipiendum, conducere. Qua methodus ne minime quidem mihi ardeat, Patientis Marito potius restauranda esset procidentia praedicta tali modo.* In de baar-moeder van de voorsz. Boerin hebbe ik wel twee vingeren te gelijk in konnen brengen, zoo wijd was den mond des zelfs geulcereert. Ende als dit gebeurd, zoo is de baar-moeder nog binnen de scheede hard, vast ende niet uytgezet, alleenlijk maar dat het bovenste gedeelte der scheede uyt het lighaam, tusschen de dijen met de baar-moeder mede in de gezeyde scheede neder gezakt is, in dier voegen dat de opening, die men voor aan de uytgezakte scheede ziet, den mond van de baar-moeder zelfs is, de banden van de lijf-moeder gerekte zijnde. Dit is te verstaan als de geheele scheede uytgezakt is; want het gebeurt veelmaals, dat ploey-gewijs de

scheede maar ten deele is uytgezakt. Deze Boerin agter den Leydschen-Dam woonende is daar na weder in de kraam bevallen.

Ik hebbe den 15. April 1673. een Lijstmakers vrouw, my om raad vragende, gevisiteert, die een *vagina proidentiam*, ofte uytzakking van de scheede hadde, in welke de baar-moeder op geseyde manier onthouden wierd; edog hier was de lijf-moeder wel de helft grooter, en veel harder als ordinaris; want alle die in de Anatomie ervaren zijn is kenlijk, dat den *uterus* natuurlijk hard is, te weten in die gene die niet bevrugt en zijn. Dese vrouw had dit ongeval door een schrik voor vijftien jaeren gekregen, ende geduurende dien tijd die voorz. party zoo uytgezakt gedragen, zonder oyt dezelve ingebracht te hebben, of laten inbrengen, nogte ook t'zedert die tijd van haar man vleeslijk bekennt te hebben kunnen worden.

Den 14. April 1673. ben ik des morgens in de poort van de wever, alhier in den Hage, op de lange graft, by een vrouw geroepen, dewelke van den 13 t'favonste voren ten tien uren, tot s'morgens den 14 ten half ses uren, in arbeyd geseten hadden; als wanneer zy van een levendig kind verlost was, ende bevond, dat de baarmoeder geheel omgekeert was, hangende dezelve tusschen de dijen, de helft grooter als een vogel-struyey zijnde. Ook berigte my Mayke-moeder, die als tweede vroed-vrouw by de voorz. vrouw gehaalt was, dat zy haar een half uur naa haar verlossing dood vond, en op zoodanige wijze gestelt, zoo als terstont geseyt is: als mede dat de naageboorte niet de streng, nog aan de omgekeerde lijf moeder vast was, dewelke zy echter separeerde. Dit gesien ende verstaan hebbende, zoo ging ik ter stond naa den Heer Doct. r *Cornelis Stalparth vander Wiele*, den welke ik dit communiceerde, en naa gedaan verzoek met my gegaan zijnde, 't zelve ook alzo bevond. De vrienden afkeerig zijnde van 't openen van 't lighaam, sneed ik evenwel een gat in den grond van de omgekeerde baar-moeder, door welke ik mijn hand in 't lighaam bragt, met welke ik de darmen terstont voelde, ende de omstanders de zelve dede zien, zonder die nogtans uyt te trekken. De baar-moeder alzo doorsneden hebbende, vond ik die ontrent een pink dik, sachtrood in 't aansien, in de snede wit, met veel ledige vaten doorweven: jaa zoodanig, dat men zelfs geen bloed of yets bloeds gelijk daar in konde bespeuren, zijnde deszelfs holligheden gans wit; doen quam my in gedachten ofte de vrouw sterk gebloed mogte hebben, waar op naa gedaane vrage, my geantwoord wierd, gans niet; 't welk naa dat ik my te regte bedocht, waarschijnlijk scheen te wezen, om dat de koek nog vast aan de omgekeerde baar-moeder zat, de vrouw een half uur, als gezeyt is, te voren dood geweest zijnde. Den man en vrienden van de overledene zig naaderhand over het openen van 't doode lighaam bedacht hebbende, lieten my tegen den avond verfoeken om de opening te doen, en dat in 't bywesen van d' Heer Doct. r *Cornelis Stalparth vander Wiele* voornoemt; 't welk naa behooren geschied zijnde, vond voor eerst de pefen van de spieren des buyx, voornamentlijk de regte spieren zelfs zeer gekrekt;

Operatie, als het hoofd des kinds de scheede met ploijen verre voor uyt zet. 71
rekt, en by gevolg het *peritonæum*. In het doorsnijden van de *cartilago*
van *d'assa pubis*, bemerkte ik dat van onderen die beenen een weynig ge-
scheyden waren, vermits daar een losse holligheyd was, daar ik het voor-
ste van mijn vingerin leggen konde; welke holligheyd van binnen bloe-
dig was, en aan de andre zijde een overstaande bloedige bolligheyd, ofte
uytsleekfeltje hadde; en dateven als het hoofdje van 't onderste kakebeen.
Dese beenen van den anderen gezet zijnde, beschouwd hebbende, zoo be-
sigtigde ik den buik, in welke niet een droppel bloeds was; maar waren
wel de *vasa spermatica*, door veel bloeds seer geswollen; de bovenste *in-*
gamenten geheel afgescheurd; en de *tuba fallopiana* door midden gebro-
ken; welkers beyde breuken eenigfins bloedig waren, dog evenwel en
was daar geen bloed in den buyk gestort; de *testes* ofte *ovaria* lagen aan
wederzijden in de natuurlijke opening van die beenen daar het kind door
passeeren moet, in yder zijde een, zoo laag waren die gezakt. Dit daar
gezien hebbende, zoo bragt ik mijn hand van binnen het lichaam na
buyten door d'opening voorschreven in de omgekeerde baar-moeder, om
ter degen de omkeering te doen zien; en daar na bragt ik de lijf-moeder
weder in, en hegte als doe den buyk weder toe. Dat dit alzoo is, hebben,
neffens de vrienden, de vroed en buurvrouwen mede gezien.

Uyt deze Historische aanmerkingen, blijkt klaar, welk de uytzakkinge
van de scheede, en de omkeering van de baar moeder is, die in de gene
die niet swanger en zijn niet omgekeert en kan worden, om dat de dikke
membraneuse substantie van den hals des baar-moeders maar een heel
kleyne opening heeft; en dat de lijf-moeder, in die gene welke niet
swanger zijn, ontrent twee vingeren breed dik zijnde, maar een ope-
ning zoo groot heeft, dat daar maar een groote boon in zoude kunnen leg-
gen, moet genaamt worden; welke uytzakking geneeslijk is, en welke
uytzakking van de scheede alleenlijk ook moet ingebragt en ingehouden
worden.

Dus verre afgehandelt hebbende de beletzelen als het kind wel gekeert
komt, en de maniere van die te remedieren, zoo volgt nu, dat wy van
't hoofd blijven handelen, de maniere van werken, als 't kind qualijk
gekeert, en zijn hoofd van den romp afgescheyden is, welk als dan al-
derleest in de baar-moeder blijft.

XVII. HOOFDSTUK.

Hoe men met het hoofd, dat leest in de baar-moeder gebleven is, handelen zal.

Het gebeurt somtijds dat het kind zoo verrot is, dat wanneer men het met de voeten haalt, en maar een weynigken aan de zelven trekt, dat als dan den hals breekt, en het hoofd in de baar-moeder steeken blijft; 't welk niet als met groote moeyte, om zijn rond en gladdigheyt wille, waaraan het niet wel te vatten is, kan uytgemaakt worden, oorzaak zijnde dat het dan wel gebeurt is, dat den Chirurgijn het werk heeft moeten laten steken, en de vrouw alzo is komen te sterven. Gelijk *Moriceau* zeyt, *liv. 2. Chap. 15. fol. 293.* daar by voegende, dat indien zy de manier die hier aan volgt gehad hadden, zy wel meester van het werk souden geworden hebben.

Men zal dan, zoo haast als men kan, de regter hand in de baarmoeder, eer die zig sluyt, brengen, en de vingeren in 't kind zijn mond steken, en den duym onder de kin zetten, en alsdan zoo alenskens trekken, het hoofd in dier voegen by het kakebeen houdende; ende als (gelijk dikwils gebeurt) 't hoofd wegens de verrottinge afbreekt, zoo zalmen de slinker hand in de baarmoeder brengen, en het hoofd om vatten, en dan met de regter hand een enkelden haak in brengen, en in een der ooggen of ooren vesten, gelijk ook wel in het agterhoofds gat, zoo als 't gemakkelijkst zal kunnen geschieden, ende op die manier het hoofd uyt trekken, de wijle de slinker hand mede daar toe helpt, tot dat het hoofd voor de geboorte gebragt is; als wanneer de slinker hand zig te rug uyt de baar-moeder en scheede trekken zal, om spatie voor het hoofd te maken; want het hoofd kan wel door een of twee vingeren van de slinker hand bestiert worden. Ook kan men een band, vier vingeren breed en wat langer als een elle, en dubbelt gevouwen zijnde, by de vouw door de regter hand in de lijf-moeder brengen, ende zoo om het hoofd slaan, die plat en gladt om het zelve schikkende; en dan met de slinker hand, de twee eynden gevat hebbende, het hoofd alzo uyttrekken.

De eerste manier van doen kan ik goet vinden, maar de tweede even verhaalde, oordeele ik niet wel te kunnen geschieden. In dezen gevalle wil *Guillomeau*, dat den Chirurgijn zijn slinker hand in de baar-moeder brenge, en zijn eerste vinger in den mond van 't kinds hoofd stecke, het welk om zijn rondigheyt wille, alzo van den romp afgescheyden zijnde, in de baar-moeder om draeyt, sonder dat het omdraijen des hoofds, als

Hoe men met het hoofd, in de baar-moeder gebleven zijnde, handelen zal. 73
als met groote moeyten kan belet worden; en dat hy daar naa met de
regter hand den haak inbrengt, en die op 't best in 't oog, en op het
slimst in 't onderste kakebeen, of anderszins in eenigeder voorverhaalde
plaatzen vast hechte, trekkende alzoo met de linker en de regter hand,
den haak al zachtiens drayende en wiggelende zoo behendig als hy kan
het hoofd neer buyte de baarmoeder, de weeden ondertusschen waar-
nemende. Deze manier van doen hebbe ik gevolgt, uytgezondert dat ik
bezondre haken daartoe hebbe.

Gourmolen lib. 3. fol. 276. wil, als het hoofd lest blijft, dat men den
buyk van de moeder door een warmen dubbelden opgeleyden doek,
met de handen van alle kanten drukken zal, om alzoo het hoofd voor
de geboorte te brengen. Dits altijd niet noodig, ja meest onnoodig,
want de hand in de baar-moeder gebragt zijnde; moet men eerst het
hoofd hebben, het zelve zoodanig keeren, dat den haak in eenige der
voorgenoemde plaatzen kan geveest worden, tot welk werk de hand ook
veel kan te weeg brengen.

Ik heb hier vooren geseyt, dat het hoofd als het verrotte kind met de
voeten gehaalt word, ligtelijk in het lighaam blijft, van den romp afge-
scheyden wordende; welk kind evenwel in acht of tien dagen zoodanig
verrotten kan dat het hoofd van den romp zoo ligt zoude af breken, daar
dient al groot geweld toe eer zulx komt te geschieden. Ziet hier van een Hi-
storie by *Bartholinum lib. de actis medicis & Philosophicis cap. 139. fol. 296.* En-
de indien evenwel dit zoo onvoorzigtig mogte komen te gebeuren, zoo lijd
de blaas en krop der zelve last, en word zeer gekneust; 't is beter 't hoofd
zachtelijk al drayende uyt te halen; ofte indien den mond van de baar-
moeder zoodanig mogte komen te sluyten, zoo zoude het beter wezen
den romp van het hoofd af te scheyden; en daar naa den binnensten
mond van de baar-moeder, in manier geleyt, te verwijderen, en dan
het hoofd uyt te halen; welk by aldien het in zijn geheel niet wel ge-
schieden kan, gelijk zulx dan niet wel mogelijk is, zoo zal men het
zelve in stukken gesepareert met bequame instrumenten zoeken af te
halen, welke afgetckent zijnde, beschreven en agter dit werk geleg
zullen worden; welke verscheyde instrumenten van my daar toe zoo nu
en dan geïnventeert zijn.

Ik hebbe verscheyde malen qualijk gekeerde kinderen gehaalt, welken
met de voeten eerst voorquamen; maar 't is my God lof nog nooit ge-
beurt, dat in dier voegen het hoofd t'laaste in de baarmoeder gebleven
is; want als ik bevond dat het hoofd niet wel volgen wilde, zoo zette
ik het zelve weder zoo lang op, tot dat ik de wegen op mijn gezeyde
maniere glat gemaakt hadde; als wanneer het beter volgde. Maar men
is somtijds genoodzaakt den geheelen romp van het hoofd af te schey-
den; voornamentlijk als het kind dwers komt, en dat de passagie, 't zy
door swelling of andersins, nauw geworden is, als wanneer 't kind zoo
vast leyt, dat het onmogelijk is het zelve te keeren, zoo dat men an-
ders

ders niet als den hals met de schouders, en het beginzel van het hoofd beslaan kan; 't welk *Celsus cap. 26 fol. 22.* ook gerecommandeert, ende al zoo het hoofd op 't laatste te halen aanbevoelen heeft.

Dit is onder alle wel 't remarkabelste, dat my den 25. Junii 1672. tot Pynaken buyten Delft in bywezen van den vermaarden Heer Regnerus de Graaf Med. Doct. een uytmuntend *Anatomicus*, by een schoenmakers vrouw is voorgekomen, alwaar, naa dat den bals van binnen in de baarmoeder hadde doorgesneden, met zeker instrument, 't welk ik besonder daar toe houde, het hoofd eerst wilde halen; maar het restteerende lighaam zat zoo benard en beklemt, dat het zelvige, hoe ik de moeder keerde ofte wende, my onmogelijk was te verplaatzen; ja zoo weynig, ofte ik een toorn hadde willen verzetten; rezolveerde derhalven het hoofd omhoog en weg te douwen, halende alzo eerst den romp, en daar naa het hoofd uyt de baarmoeder.

Thevin chap. 119. fol. 162. wil, dat men eerst een gat in het hoofd, als het zelve zoo losen alleen in de baarmoeder leyt, make, en dat men in 't voorsz. gemaakte gat den haak vesten zal. Dog een gat in 't loslegend hoofd te maken, schoon het door d'eene hand al gehouden wierd, is niet ligt om te doen, nogte ook geraadzaam, want het hoofd niet veel steunzel heeft; en als het met de hand vast gehouden word, hoe wil men dan een snijdend of stekend instrument regeren, zonder de lijfmoeder te quetzen. Dit gat te maken moet verstaan worden door het been: want een gat in de conjunctie van de *futuren coronalis* en *sagittalis*, daar 't hoofd nog wijt open is, te maken, kan men met een mesjen wel doen; maar hoe den haak daar in houden zoude, geef ik een yder t'oordeelen.

In deze gelegenheyd dan, komen de haken meest te pas, om het overgebleven hoofd te halen, en voorts zeer weynig in anderen gevallen; alzo haar gebruyk heel zorgelijk is; want wanneer die niet wel bewaart worden, en los komen te schieten, dan quetzen zy de hand van de Chirurgijn, gelijk gezeyt is; en 't geene ik ontrent mijn zelve bevonden hebbe waaragtig te zijn; verscheyde wonden in mijn linker hand, door het los schieten van die haaken, als ik my eerst tot deze operatie begaf, gekregen hebbende; 't welk dan de principale reeden geweest is, waarom ik op andere instrumenten hebbe beginnen mijn gedagten te laten speelen, en ik hebbe zoodanige met 'ertijd uytgevonden; die in der daad veel bequamer en minder periculeus zijn om t'appliceren, en 't werk veel heeter uyt te voeren. Zoo dat met waarheyd zeggen kan, dat wel zes kinderen hebbe gehaalt daar den haak niet eens gebruykt en hebbe, eer dat my een zulk voorval bejegende, daar ik den haak met goede reden bezigde: invoegen dan den naam van *Extractio fetus per unicum* van vele qualijk, en met geen regt aan deze operatie gegeven is.

Paré liv. 23. chap. 33. zeyt, als men met den haak 't hoofd niet halen kan, dat men dan de *Grisfoen* gebruyken zal; maar dit instrument deugt gantsch niet; want het kan niet of qualijk geapliceert worden; en bo-
ven

Hoe men met 't hoofd, in de baarmoeder gebleven zijnde, handelen zal. 75
ven dat, is het zeer zorgelijk, om dat de hand, die de punten wel dien-
de te bezorgen, en te doen hechten, die zelvige alle beyde, of alle
vier niet wel beslaan zoude kunnen, als het al mogelijk was, dat dit in-
strument neffens den arm, de hand in de baar-moeder zijnde, zoude
kunnen ingebragt worden. Ja geloove dat noyt dat instrument heeft
kunnen gebruykt worden: Ende als men 't hoofd niet met bequame
haken halen kan, zoo moet men zoodanig handelen als gezeyt is, of als
breder gezeyt zal worden: want daar en is anders geen remedie, zoo
veel my bekenntis, en de practijcke heeft my alzoo geleerd.

XVIII. HOOFDSTUK.

*Wat men doen zal, als het hoofd van 't kind
op zijde komt.*

HET hoofd van 't kind komt zomtijds op een vande schouders, en alzoo,
in een der zijden van de baar-moeder, en de rest van 't lichaam of
na de eene, of d'andre zijde van de baar-moeder of desselfs buyk om laag,
of om hoog te leggen; zijnde alzoo onmogelijk, dat het kind in dier voe-
gen qualijk gekeert zijnde, kan voortkomen, al schoon de moeder, als
mede hare Vrucht, noch zoo veel arbeyd doen; want hunner beyder
arbeyd als dan de verlossing tegen is, alzoo de moeder en 't kind verswakt
worden, eensdeels door de vermoeytheyd, andersdeels door de pyne,
die zy beyde komen te lyden; ja loopt het kind door het buygen van
zijn hals gevaar van 't leven, 't welk daar uyt blykelijk genoeg is dat de
kinderen alzoo blyvende staan, dood moeten afgehaald worden.

Wanneer dit geschiet, wil *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. chap 18.*
fol. 252. dat men 't kind met de linker hand om hoog zette, en het hoofd
met de rechter hand mede in 't lijf gebragt zijnde, alzoo met de linker
hand te samen 't hoofd voor de geboort keere en brenge.

Dits vry wat grof gesproken, de twee handen te gebruyken, is niet wel
mogelijk, zo als voor heen geseyd is, ende het hoofd te keeren dat en
kan, wanneer het kind dood is, zoo licht niet geschieden; het is waar,
als men het doen kan, dat dit wel het beste is, ende om dat dan wel te
doen, zal men de vrouw het hoofd om laag en de billen om hoog agter
over leggen, zoo als voren meermaals geseyd is. Maar als het kind in
dier voegen blijft staan, en niet gekeert kan worden, zoo moet men
met instrumenten werken, 't welk hoe te doen staat, zullen wy hier
klaarlijk beschrijven, als mede de manier van opereren, als het kind in dat
postuur blijft staan, den mond van de baar-moeder weynig open zijnde.

XIX. HOOFDSTUK.

Hoemen procederen zal, als het kind met het aangesicht tegen't schaambeene staan blyft.

Wanneer men bevind dat het kind met het aangesicht ofte met den openen mond tegen de schaambeenen blyft staan, zoo zal men de vrouw achter over leggen, en het kind by de schouderkens op zetten, ende daar na het hoofd voor de geboorte brengen, en zoo trachten te halen, gelijk de Autheuren 't zelve alzoo gebiedten.

Dit is zoo wel gezeyt, maar als de kinderen dood zijn (daer wy alleen lijk hier van spreken) zoo vernauwt en sluyt zig de baar-moeder (gelijk gezeyt is) in dier maten, dat het kind zoo licht niet en kan gekeerd worden, ende als dat gebeurd zoo is daar een groot werk aan vast, gelijk hier na blyken zal.

Zoodanig een voorval hebbe ik gehad en dat in een zekere Leydekers vrouw, den 2 October 1668. in 't bywezen van de Heer *Doctr. Cornelis Stalpert vander Wiele*. Ende als zoodanige kinderen gehaald worden, zoo is haar aangezicht blauw, peers, gekneust, ja wel heel swart, vermits ter *contusien* door het hard aandringen der barende vrouwe, tegen het schaambeene veroorzaakt werd, waar op *Echymosis*, ende gelijk als blykt, daar na een versterving volgt, die mede oorzaak van de dood van 't kind is.

XX. HOOFDSTUK.

Van de manier van handelen, als het hoofd geboren is, en echter het lichaam tegens de schouder blyft staan.

Het komt dikwils te gebeuren, dat het kinds hoofd geboren zijde, de schouder zoo breed zijn, dat 't kind voor en tegen de zelve in de geboorte blyft staan, konnende alzoo niet passeren, ende dit geschiedt als de baar-moeders mond zig om den hals van 't kind komt te sluyten, waarom men gauw moet toe zien, dat men de rest altijd hale, zoo dra 't hoofd geboren is.

In dezen gevalle zal men 't kind onder de kin, en achter 't hoofd gevat hebbende, dan op deze, dan op de andre zijde douwen, en alzoo drayende uyt trekken, in acht nemende dat de streng niet om den hals gellingerd

Operatie, als 't hoofd geboren en 't lichaam tegens de schouders staan blijft. 77
gerd zy; 't welk by aldien geschied, zoo moet de zelve los gedaan worden, zoo het mogelijk is; anderzinds zal men pogen met de vinger onder een der schouderen den arm te halen; welke gehaalt zijnde, zoo 't lichaam niet wel volgen wil, moet men dan den anderen arm halen) (hoewel het de meeste tijd niet noodig is alle beyde armen te halen) ende ondertusschen verhoeden dat de streng niet en breke. En men spuyt ondertusschen den hals van 't kind, rondom in de scheede olie, dewelke op die wijze verder komt dan die met de vinger kan gebragt worden, en komt ook beter rontom te vloeyen, gelijk wy voorheen gezeyd hebben; 't welk zoo gedaan zijnde, procedeert men op die manier als hier voor verhaald is. Edog als het op zoodanige wyze niet gelukken wil, zoo moet men 't hoofd zoo dicht als men kan aan 't lichaam afzetten, ende dan den romp voort af halen, met of zonder af-zetten van een of beyde de armen; welk hoe dat te doen staat, zullen wy hier aanwijzen, als zijnde dit een voornaam en byzonder werk, 't welke mijns weetens, gelijk ook de instrumenten daar toe dienstig, noyt van ymand beschreven is.

't Gebeurd wel, dat het kind zonder instrumenten op de eerste gezeyde manier gehaalt word, maar alleen ontrent den buyk blijft staan, die dan *hydropic* ofte waterzugtig is, gelijk *Moriceau liv. 2. chap. 16.* zeer breed daar van spreekt. Ende als dat zoo gebeurd, zoo moet men zoo behendig als men kan een mesjen zeer voorzigtig inbrengen, ende dat waterzugtig buyksken van 't kind openen, uyt welk het water gevloeyd, en door dat middel de wegen bevogtigt zijnde, de reste van 't lichaam als dan gemakkelijk te bekomen is.

Den voor geciteerden Auteurs, verhaald vijf pinten waters uyt dusdanig een kinds buyksken getapt te hebben, zeggende dat hy dit zeker konde weten, door dien hy 't kinds buyksken, met gezeyde quantiteyt water, daar na hadde opgevuld.

Dezes kinds hoofd hadden de vroedwijven albereyds afgetrokken, en met haken verscheyde stukken van de ribben afgehaald en die gebroken, ende beyde de armen van 't lichaam gescheurt.

Ziet wat een botte barbariffche manier van doen, dat zommige vroedvrouwen, van deze operatie geen kennisse hebbende, al niet en schroomen te beginnen, en zoo verre uytwerken, 't welk waarlijk buyten haar functie is, en komt deze operatie alleen een goed en wel ervaren Chirurgijn toe, die met een in de Anatomie wel geoeffend is.

Het kan ook geschieden, dat het kind aan de heupe staan blijft, 't bovenlijf geboren zijnde, dat is, als den mond van de baarmoeder zig komt te fluyten, het kind alzo vast blijvende; 't welk om voor te komen, men gnap met het kind te halen voort varen moet, als 't hoofd, en te meer ale nog daar-en boven het lijf geboren is. Ende wanneer het gebeurt dat 't kind aldaar staan blijft, zoo zal men indien het kind niet wel gekeerd is, 't zelve al draijende wel zoeken te keeren, altyds zoodanig dat de sene heupe bezijden de krop van de blaze en deffels waterweg blijve, op

dat alzooy de gezeyde krop en waterweg ongequetst mogten blijven. Hoewel my zulx noyt voorgekomen is, zoo en is het daarom niet buyten vermoeden dat zulx zoude kunnen geschieden, als is dat het zelden gebeurt.

XXI. HOOFDSTUK.

Als het kind met eenen arm voorkomt.

Het gebeurt ook wel, dat den eenen arm van 't kind voor af uyt de geboorte komt te staan; het hoofd op deze, of gene zijde, of naa bovenen, met het aangezigt tegen de schaambeenen, of wel naa beneden, dat is met de kinne op zijn borst leggende, 't zy dat het wel gekeerd, ofte ook ter contrarie, dat het qualijk gekeerd is; wel verstaande als den buyk, en borst van 't kind om hoog, of boven leyt. Ende als dit zoo gebeurt, zoo is dat voorzeker een sware zaak, want den geboren arm beneemt al-reede de passagie voor 't hoofd, en den arm buyten 't lichaam word, of is ondertusschen al blauw geworden en verstorven.

In dit geval, zalmen de moeder achter over leggen, en den arm van 't kind by den elleboog gevat hebbende, trachten in te brengen, de vrouw verbiedende te arbeyden; ende als den arm nu by na tot den gezeyden elleboog ingebracht is, zoo zalmen die vouwen, en alzooy inbrengen, en ingebracht zijnde langs de zyde van 't kinds lijf uytstrekken; 't welk gedaan zijnde, kan men ligtelijk de voeten vinden, om dat het hoofd niet in de weg is; by welke voeten men 't kind kan halen, en dit is naa 't zeggen van *Moriceau* wel de beste manier *liv. 2. chap. 21. fol. 313.*

Dog om dit te doen, wil *Guillemeau des Accouchemens chap. 19. fol. 256.* al weder beyde de handen in 't lichaam gebragt hebben om 't kind alzooy by de schoudren op te zetten. Voor my, ik kan niet bedenken, waarom dat dien wijzen man een zoo onmogelijk, en onbehoorlijk werk, zoo dikwils herhaalt. Ook zoo is den arm alzooy ligt niet in te brengen, en nefens de zijde van 't kind te schikken; 't is heel gemakkelijk te zeggen, maar zeer beswaarlijk om te doen; ende my dunkt 't conscientie werk te zijn, in zulk een sware operatie beswaarlijke, schadelijke, ik zeg onmogelijke dingen, op 't papier te brengen; men behoorde dingen te berde te brengen, die men zeker te zijn door ondervinding bearbeyd heeft, om de vrouwen in dezen ellendigen staat met weynig pijn, en op een ligte wijze haast en zeker te helpen; Want hoenaakt en klaar een zaake voor oogen gestelt word, principaal in dusdanig een werk, zoo konnen nog al fouten in 't zelvige onder de hand bedreven worden, ik laat staan, dat een ongeoeffend, en of wel een stout Chirurgijn, op quade instructie zoo los zoude te werk gaan, dat met geen kleyne schade van den patient, en disreputatie van den voorz. Chirurgijn zoude geschieden.

God

God behoeft my dat ik iets diergelijx ongereymd voortbrenge, maar dat waarachtig is, en dat ik door de ervarentheyd geleerd hebbe.

Jacobus Keuff lib. 4. cap. 1. fol. 34. is ook van die opinie (op dat wy weder keeren tot de zaak) dat de vrouw achter over geleyt, en 't kinds arm ingebracht worde, en dat de vrouw zoo lang in dat postuur blijve leggen, tot 't kind wel gekeert is. Dog dit stelle ik al mede by 't boven-verhaalde.

Scipio Mercurio lib. la Comare ô Raccogiatrice cap. 4. fol. 118. gebiedt als 't evenverhaalde gedaan is, dat men dan de vrouw weder zal laten zitten, op de manier voorsz. en dat ondertusschen den Chirurgen met de hand de wel gekeerde Vrucht zoo lang om hoog, ende in goed postuur houde, tot dat de vrouw wel gezeten is, ende een weynig gerust heeft.

Als dit zoo gedaan kan worden ('t geen ik nochtans oordeele niet wel te kunnen geschieden, als de lijf-moeder nauw, en dat daar geen ruymte voor de werkende ingebrachte hand genoeg overig is) zoo en is het niet te mispriffen; maar als den arm niet ingebracht kan worden, 't kind dood zijnde, zoo moet men de zelve neder trekken, zeyt *Albucasis de extract. foetus mort. cap. 76. fol. 220* Sommige gebieden den arm eerst met een doek te vatten, eer men die neder trekt, ('t welk ook in de beenen 't observereeren is.) *Euchar. Rhod. chap. 14. fol. 19.* wil in deze gevalle, dat men den arm met een lind binden zal, en by 't zelvigen den arm naa beneden trekken ('t welk in der daad onnoodig is. Als den arm nedergetrokken is, zoo wil *Guill. des Accouchemens liv. 2. chap. 19. fol. 256.* dat men den arm in 't lid van de schouders af-zette, oft zoo zulx niet kan geschieden, zoo dicht boven by het lid, als het mogelijk is, makende eerst een snede door de huyd en spieren, douwende de zelve daar naa opwaars; en dan het been dicht omhoog met een tange afsnijpe, ofte met een zage afzage, en dat, om dat de huyd en spieren over de af gezette pijp zoude schieten, waar door belet word dat de scherpigheyd van 't been de baar-moeder niet quetze, en dit zoo gedaan zijnde dat men dan de stomp op douwe in 't lichaam brenge.

Het afsnijpen kan ik begrijpen, maar gans niet het af-zagen, waarom ik wel wenschte dat den Auteur, de manier van 't zelve te doen, daar by beschreven hadde. Ook zoo weete ik daar geen zage te practizeren, om in zoo een nauwe spatie dwersg te kunnen zagen. Als'er ruymte is, zoo neem ik den heelen arm met het schouderblat weg, en dan rest daar geen scherpigheyd van eenige beenen, en dat hebbe ik door een bequaam instrumentje in een snap gedaan, als'er maar ruymte genoeg is om daar bequaam by te komen. Dit gedaan zijnde (dewijle daar ruymte is gemaakt) zoo poogt men 't kind te keeren, en zoo te halen, welk als niet lukken wil; handele ik alsdan met het zelve zoodanig, als alreede vooreen geleyd is, en waar van hier nog breeder zal gesproken worden.

XXII. HOOFDSTUK.

Wat'er te doen staat, als het met beyde armen voorkomt.

By aldien 't kind met beyde de armen voor uyt komt, en met het hoofd tusschen die beyde in 't midden, zonder dat 't hoofd nochtans geboren is, dat is noch periculouser voorval, als dat geene waar van in 't voorgaande Cap. gesproken is: om dat beyde de armen moeyelijker ingebracht kunnen worden, ik swijge van den eenen voor, en den anderen naar ingebracht zijnde, de zelve dan langs de zijden van 't kinds lichaam, den eenen door de linker, en den anderen door de rechter hand van den Chirurgijn aldus uyt gestrekt neer te leggen, ende daarna 't hoofd voor de geboorte gebragt zijnde, alzo 't kind ter wereld te brengen.

Men zoude zeggen dat 't kind gemakkelijker zoude kunnen geboren worden, om dat 't hoofd tusschen beyde de armen beter doorgank zoude kunnen hebben, en 't kind bevrijd wezen dat den mond van de baarmoeder aldan om den hals van 't kind, dewelke in zoodanigen geval niet gebogen en kan worden, niet zoude komen te sluyten; maar dit en gaat zoo gemakkelijk niet toe, als men zig wel inbeeld; want ook deze situatie veel plaats van doen heeft. In dit inbrengen, gelijk ook van anderen deelen, zalmen de vrouw, neffens d'andere waarneeminge, haar adem uytlaten gaan en langzaam weder laten inspireren.

Guillemeau des Accouchemens chap. 20. fol. 260. gelijk ook *D. Sennertus lib. 4. cap. 5. part. 2. sect. 6.* willen in dit geval de vrouw achter over geleyt hebben, en dat met reden, als'er kans is om de armen in te brengen.

Dezen Auteur belijft te spreken even als of 't hoofd door middel van den hals niet gebogen zoude kunnen worden, schoon beyde de armen geboren zijn; maar dit en gaat niet vast, want de armen kunnen beyde wel voor uyt komen, en ondertusschen het aangezicht, ofte beter de kinne op de borst, of het achterste deel des hoofds op den rugge, of een der ooren op de schouder, of tegen het sleutelbeen, of de zijde van het ondere kakebeen tegen het sleutelbeen leggende, en het oor naa achteren vry zijnde; het zy dan dat het kind in dezen gevallen wel ofte qualijk gekeert is, en dat met den rugh of buyk omhoog. Want als 't hoofd op den rugh naa de lendenen des moeders toeleyt, zoo zullen de armen 't langst uyt de geboorte staan; ende zoo de rest van 't lichaam de armen 't langst ofte aan een van beyde zijden is leggende, zoo zalmen dat aan de situatie van de geborene handen kunnen zien en voelen; En zoo het aangezigt tegen 't *os pubis* staat, zoo zullen de armen zoo verre uyt het moeders lichaam niet steken.

By aldien 't hoofd op die voorverhaalde manier, op, of naa de schouderen

deren gebogen is, of op de zelfde leyt, zoo zal dien arm, op welkers schouder 't hoofd leyt, korter en minder uyt 't moeders lichaam komen te staan, 't welk een van alle, by aldien gebeurd, geen kleyn werk is; te meer, als het lichaam van de vrouw gefloten is, als wanneer de armen nietingebracht kunnen worden, maar moeten den een voor den anderen na in 't lichaam afgezet worden. Dat ook *Euchar. Rhod. chap. 14. fol. 98.* gebied, hoewel hy het werk zoo nauw niet onderscheydet.

XXIII. HOOFDSTUK.

Als het kind met een beentje voorkomt.

MEN is dikmaals genoodzaakt 't kind met de voeten te halen, om zelfs quade situatie; onder welke quade situatie wy van 't gene met een been is voorkomende, eerst zullen handelen. Zommige willen dat men in dezen gevalle aan het geborene beentje een lindje binden zal, onderscheydende of het ook het rechter, ofte het linker beentje is, om het andre alzoo aan d'overige zijde te kunnen vinden; 't welk als gedaan is, men het zelvige inbrengen zal; en dan het andre halen: den Chirurgijn zijn hand langs het eene beentje tot in de liesche en *perinaeum* eerst gebracht hebbende, om zig niet t'abuzeren; want als het eene beentje geboren is, zo is het andre daar niet wijd van daan, en kan derhalven licht gevonden werden, inzonderheyd wanneer'er ruymte genoeg, en het eerste beentje alreede opgezet is: Maar dit geschiet aldus weder t'aldermeest, wanneer men twijfelt dat'er tweelingen zijn, op dat men het eene been van het ander kind niet zoude grijpen en halen, waar door onmogelijk zoude zijn beyde de kinderen te gelijk te halen.

Jason Praten's de parturiente & partu fol. 50. wil dat de vrouw als dan opsta, wande en schudde, 't welk naa mijn oordeel gansch buyten reden is, gelijk die gene lichtelijk zullen kunnen afmeeten die dit tractaatjen tot hier toe gelezen zullen hebben; ik swijge van die gene die in deze konst ervaren zijn. Andere gebieden uytdrukkelijk hair inoerlind te nemen, om den voet (verstaat boven den enklouw) met een loopenden knoop te binden. Ik beken, het een overtollige voorzichtigheyd te zijn.

Albucasis Celsus cap. 29. fol. 522. en naa hem *Dalechamp des operations liv. 74. fol. 324.* willen, als een voet voorkomt, dat men als dan dat been in de liesche zal af zetten; en de als zy alle beyde komen (zoo de rest van 't lichaam niet volgen wil) die alle beyde af-zetten: ende dan dat lichaam van stikje tot stikje scheyden, en alzoo af-halen; in welk gevoelen *Euchar Rhod.* ook is. Deze manier van zulke geleerde mannen mag nogten kan niet naa gevolgt worden, om redenen die van zelfs spreken.

Boven dit wil *Dalechamp* wanneer het kind met de voeten komt, het zelve zoodanig gekeert hebben, dat het met 't hoofd eerst en voor de geboorte komt. Maar my dunkt dat dezen man heeft geschreven 't geen hy niet verstaan heeft. *Moriceau liv. 2. fol. 288.* verbied zulx, om de moeder in geen perijkel te stellen. *Euchar Rhodion chap. 14. fol. 38.* gebied dat men zonder onderscheyd slegts boven in 't gemacht, of in de ribben, ofte rugge-graat een haak zal vesten, ende aan d'andere overige zijde, daar den zelve geveest is, ook een andre haak inslaan, ende als dan die beyde alzoo gelijkelijck trekken, en datzoo wel van de eene, als van de andre zijde, en dat allenskens, al wiggelende, de langste vinger (verstaat liever de eerste) van yder hand in de baar-moeder tot voermannen van de haken gebracht hebbende, om het kind weg te douwen, op dat het niet elders tegen stooten mochte. Dits mede by naa alzoo licht te doen, als in den Hemel te reyken; en bysaldien het al wel om te doen ware, zoo is het niet raatzaam om het naa te volgen.

De voet, of wel het beentje ingebracht, en het andre neffens dat gehaalt zijde, zoo zal men die beyde dicht by den andren houden, en dan die gezamentlijk uythalen, de zelvige al zagtiens eerst by de voeten, dan by den scheenen, en daar naa by de dijen vattende, tot dat de heupen geboren zijn; als dan zal men het geboren onder lichaam met een Servet omwinden, om dat de handen, zoo van d'olie als van de *viseense* vogtigheden glat zijn; dit gedaan zijnde, zal men het kind onder de heupen vatten, en tot de borst toe uytrekken, en dan de handen van 't kinds zijden brengen; achtnemende dat het kind met het aangesigt om laag mag komme, om dat het met de kinnietegen de schaambeenen en zoude blijven staan; Ende als het kind niet wel gekeert, en tot den hals toe geboren is, zoo kan men het zelvige aldaar omkeeren en drayen, en als dan het hoofd omhalen, een weed waarnemende, zoo die daar noch zijn.

Andren willen het kind gekeert hebben, als de borst met beyde de armen in de geboorte nog staat; maar dats zoo goed niet, als wanneer het tot den halstoe geboren is.

Pigneus liv. 7. cap. 6. fol. 495. gebied dat men maar eenen arm om laag langs het kinds zijde halen zal, en den anderen omhoog neffens 't hoofd laten, om die met 't hoofd te zamen te halen; willende, als de baar-moeders mond zig mochte komen te sluyten, daar door verhoeden, dat het kind niet gewurgt worden: 't welk wy hier in een dood kind niet behoeven te vreezen. Hy seyt zulx gezien te hebben, en dat het kind geworgt is, eer 't hoofd geboren was: En in zijn boek in 't Frans gedrukt voegt hy daar by *liv. 2. chap. 6. fol. 493.* dat die manier van 't kind te halen moeyelijck om te doen is. Het kind dan als het met de voeten ter Wereld word gebracht, zoo haast de voeten gehaalt zijn, zal men de vrouw op die zijden leggen, daar de voeten van 't kind gehaalt zijn: gelijk *Loüise Bourgeoise en ses observations fol. 77.* gebied.

Maar het is veel beter alle beyde armen te halen, als men zoo doen kan,

kan, en dezelve langs 't lichaam te brengen; want het hoofd, als het grootste deel des lichaams, moet zoo weynig als 't mogelijk is belet ofte belemmert worden, 't welk ook als het al een van de armen, neffens zig hadde aan d'een zijde onderwijken, ende alzoo niet recht zoude kunnen door passeeren, daarom dat ik beyde de armen in zoodanige gevalle eerst te halen, altijd ben genoodzaakt geweest. *Moriceau chap. 14. liv. 2. fol. 289.*

Deze manier van *Moriceau* is goed, maar in doode kinderen gaat het zoo gemakkelijk niet toe, om dat de baar-moeder toeslaat; 't welk dezen man zoo 't schynt zelfs niet geexperimenteert heeft, als dewelke alleen van die zaake schrijvende, hoewel 't zeer treffelijk is, jaa hy is wel onder die geene die ik oyt gelezen hebbe de beste, die van de manier van levendige kinderen te halen gehandelt hebben.

Ende in gevalle 't hoofd in de geboorte bleef steken, om zijn grootheyds wille, zoo zalmen van wederzijden met een of twee ingebrachte vingeren dezelve (zoo het geschieden kan) in des kinds monds gesteecken zijnde, 't hoofd wiggelen, en dan hier, dan daar, en om hoog en om laag douwen en zoo voorts by de schouderen trekkende, halen, andersins moet men procederen zoo als gezeyt is; Edog, dit gebeurt zelden, dat alsdan het hoofd blijft staan, ten ware het een uytermaten groot hoofd ofte wel een waterhoofd was, *Hydrocephalus* genaamt, ofte ook wel als 't hoofd eenig geswel ofte uytwasch heeft, waar door het belet word te passeren.

XXIV. HOOFDSTUK.

Wanneer het kind met beyde de voeten voor komt.

Het en gebeurt niet zelden, dat een kind met de voeten voor uyt ter Wereld gebragt word, 't zy dat het zoodanig gekeerd is; dat de teenen om hoog naa de moeder, en de hielen om laag naa de aarde staan, ofte dat heelanders gekeerd is; 't welk uyt het contrarie van 't voorsz. af te meten is, by aldien het zoodanig gekeerd is, dat den buyk, borst en aangezicht om hoog staan, zoo zalmen in 't halen acht geven, dat het kind niet tegen de kinne, of onderste kakebeen blijft staan, zoo als gezeyt is.

Maar indien het gebeuren mogt dat beyde de armen om hoog, 't zy recht of gebogen nevens 't hoofd staan blijven, wanneer het kind met beyde de beentjes voorkomt, zoo leyt men de vrouw agter over, en men duwt de beentjes met een belijde hand opwärts in de lijfmoeder, neemende alsdan met d'een hand het eene, en met het d'andre hand het andre armtje, latende alzoo de beenen al zagjes wat zakken, maar voor al moet de vroedvrouw wat agt geven op die gewrigten der ledematjes, en

wel voornamentlijk op die der armen en beentjes, alzo dezelve heel ligt uyt den andere zoude komen te wijken, waarom men in 't afhalen der vrugt, altijd het kind boven de gewrigten vatten moet, niet hebbende konnen gehaalt worden, zoo zalmen de vrouw agter over leggen, in maniere als voor heen gezeyt is, en dan het kind zoo verre op zetten: tot dat men met de linker hand den eenen, en met de rechter hand den andren arm bekomen, en naar beneden, recht laags 't lijf van 't kind op zijde gebragt heeft, ende als dan de vrouw weder doen rijzen; maar zoo dit in dier voegen niet gelukken wil, zoo zalmen alleenlijk eenen arm halen, en den andren om hoog laten; want zulx moet zomtijds geschieden, inzonderheyd als den arm om den hals gellingert is, dewelke den meeste tijd niet wel los gemaakt kan worden; Ook behoeft men in doode kinderen niet te vreezen, dat men ontrent die eenige pijn verwekken zal, men haalt ook wel dezelve af, schoon beyde de armen om hoog bleven, als maar de passagie het gedooft. Wel is waar, dat het een quade zoorte van keering is, als beyde de armen om hoog verheven zijn, gelijk *Sennertus lib. 4. cap. 5. sect. 6. part. 2. fol. 415.* dat ook aangemerkt, ja ik bekenne, als de passagie niet ruym genoeg is, zoo is dat een pynlijk werk voor de moeder, als men het alzo met force zoude komen te halen, dog anders is het gelegen, als het kind heel kleyn, en de passagie ruym is. *Jacobus Reuff* wil in dezen gevalle de scheede gesmeert, en de achter over liggende vrouw geschud hebben, op dat 't kind zoo van buyten als van binnen gekeert werde.

Het smeren kan ik begrijpen dat goet moet doen; 't welk niet anders als op onze manier geschieden kan; en welk smeren *Euchar Rhod.* al gebied te doen, als het kind al geboren is. *chap. 9. fol. 33.* Gelijk ook doet *Guillemeau des Accouchemens chap. 21. fol. 269.* Maar het kind te keeren, en de vrouw op zoodanig manier te schudden, dat oordeel ik onnoodig, en een quade manier van procederen te zijn.

Jacobus Reuff cap. 2. fol. 34. leyt de vrouw achter over, als het kind zijn knien wijd van den anderen, en gelijk als in de zijden van de baarmoeder staan, om dat de voeten ter zijden den mond van de baarmoeder staande, als dan komen los te schieten of te zakken, dewelke nog met de hand opgezet zijnde, beter konnen gehaalt worden, en deze manier is in zoodanige geval niet verwerpelijk.

Maar *Nicolaus Fontanus de extract. fetus fol. 113.* gebied als het kind met de voeten komt, dat men den haak, boven het *os pubis* van het kind in den buyk veste, op dat het gene met den haak gevat is, niet en breke. Dit zeggen moet men ten goede duyden: want die man heeft noyt deze operatie by de hand gehad naa ik bemerken kan. Nog is qualijker gedaan, dat *Moschis cap. 13. fol. 27.* gebied, boven 't *os pubis* een haak te vesten, en die een dienaar zoo lang te laten vast houden, tot dat hy nog een ander vast gezet heeft, om met die neffens d'andre, door den dienaar gehouden, te zamen het kind voor te trekken. Want als men de voeten heeft,

zoo en heeft men geen haak van doen. Ende schoon den haak boven 't os pubis geeft ware, zoo zoude die doorslippen, even eens als ofte die van onderen, of door den mond in 't onderste kakebeen gehecht was; want die *synchondrosir* of kraakbeelige t'zamenvoeging, waar door deze beenen gelijk als t'zamen gelijmt zijn, is in die kindertjens wonder teer, 't welk by my eens geprobeert is, als ik in 't eerste meest met den haak wrogte, wanneer nog niet beter wiste; hebbende nog om meerder voorzigtigheyd wille, een dubbelde haak tusschen d'onderste kakebeen van onderen in naa den mond toe gehegt, om het hoofd te halen; maarden haak die ik zoo wel meynde bewaart te hebben, schoot los, en het kakebeen scheidde van den anderen; jaa zoo, dat den haak een groot gat van binnen in mijn linker hand maakte, van welke de cicatricen nog getuygenisse geven kan.

XXV. HOOFDSTUK.

Wanneer het kind met de knietjens voorkomt.

Wanneer 't kind met beyde de knietjens voor komt, zoo zal men de vrouw achter over geleyt hebbende, de zelve op zetten, het eene beentje alzo voor, en 't andre naar halende; ende by aldien het eene beentje mocht geboren zijn, zoo zal men het zelvige weder op zetten, en het knietje van 't andre beentje uytstrekken, en neffens het andre beentje gebracht zijnde, alzo halen; 't welk, wanneer alzo geschied, zoo is den band ondienstig, dog onder dit werk zal men acht geven, dat 't kind altijd met het aangezicht om laag kome, de armen langs de zijden gebragt zijnde, zoo als gezeyt is. *Jacob Reuff cap. 1. fol. 34.*

In dit voorval wil *Moriceau liv. 2. chap. 23. fol. 320.* dat men 't geborene beentje in 't opzetten wat op zijde douwen, en regt uytstrekken zal; Maar als 't gebeurd dat het kind met de knietjens zoo vast zit, dat het kind niet gekeerd kan worden, zoo zal men, met een bequaam instrument, van achteren het lid door snijden, ende van vooren de *patellam* lossen, en alzo het beentje afgezet zijnde halen; daar naa zal men het andre knietje rechten, en alzo het beentje ghaalt hebbende, het stompje in de geboorte brengen, ende in dier voegen met zijn werk voort gaan, zoo als van de manier van 't kind met de voeten te halen gezeyt is. Ende by aldien zulx niet succederen wil, zal men het andre knietje ook doorsnijden, en het beentjen in dat lid afzetten. Edog alle beyde de beentjens af te zetten is my noyt gebeurt.

Het eene beentje dan afgezet zijnde, zoo vind men beter spatie om het zelvige afgesnedene te halen, wijle men dan het stompje verzetten kan, en

en als het af gezette beentje gehaalt is, kan men ook te beter den binnensten mond met de hand verwyderen, die in dezen gevalle meestentijd nauw is.

XXVI. HOOFDSTUK.

Als het kind met beide de handen en voeten te gelijk komt.

Onder de voorsz. quaede keerfels, is ook dese: in welke het kind met beyde de handen en voeten te gelijk is voort-komende, 'tzy het lijf of dwerssch, ofte nae een der zyden is hellende, als dan zalmen de handen des kinds met de slinker hand eerst inbrengen, en zien met de rechter hand de voeten te halen; want de voeten eerst omhoog, of op te zetten, en dan de handen en 't hoofd met de vingeren in de mond gebracht hebbende, ofte het van achteren gevat, te keeren, en voor de geboorte te brengen, is zoo ligt niet om te doen, nochte ook zoo raetzaam niet, om dat het de moeder te veel verswakt: door dien dat het te lang tijd neemt, waerom dan het kind met de voeten te halen prijslyker is; als den mond vande baer moeder weynig open is.

Moriceau liv. 2. Chap. 22. is ook van deze opinie, en wil dat men in alle quade keerzels de vrouw agter over met 't hoofd om laeg legge en 't kind met de voeten hale, 't welk voorwaer de beste maniere is, als het zoo geschieden kan; Hoe wel dat *Euchar Rhodion* gebied datmen de voeten opzetten, en 't hoofd eerst halen zal. *Chap. 6. fol. 38.* 't welk ook *Rauf* alzoo begeert *Cap. 1. fol. 35.*

Zoo ras dan 't kind zoodanig gekeert is, dat het met de voeten voor komt, zoo zalmen de vrouw weder schuyns overend doen zitten, te weten op de ordinaris wyze, en dan de passagie smeeren; welke als op onze maniere vettig genaekt is, zalmen alsdan 't kind al drayende zoeken te halen, maer beter is het op onze wyze olie in te spuyten, eer men de vrouw weder schuyns neder zette.

By aldien dit niet wel en succedeerd, wanneer alles te vooren wel overwoogen en in 't werk gestelt is, zoo zalmen wel toe zien, welk het beletzel mag zijn, waer door de baring werd verhindert, en men zal soeken 't zelve weg te nemen; 't welke hoedanig geschieden moet, genoeg geleert kan werden uyt het geene voorheen gezeyt is.

XXVII. HOOFDSTUK.

Hoedanigh het kind te handelen, als het op zijde, of met de schouder of rugge voorkomt.

Het gebeurd wel, dat 't kind op zyde, ofte met de zyde, schouder, of rugge voor de geboorte komt te staen, 't welk als geschied, zoo moet 't hoofd in een van de zyden leggen, de beenen zomtijds recht t uyt steken, en aen de een ofte de andre zyde tegen de baar-moeder aenstootende zyn.

Ik heb ook verscheyde dwers gekeerde kinderen gehaelt, zomtijds dat'er ook wel een arm geboren was, leggende 't lichaem recht met den ruggegraet voor de geboorte, invoegen zomtijds den buyk niet, en op andere tyden wederom wel, konde beslaen. Ook is het wel gebeurt dat zoo een enge passagie vond, zulx dat ik mijn hand qualijk besigen konde, waer door my de rechte en gewisse figure vande dwerfche keering te vernemen, onmogelijk was; somtijds hebbe ik het borst been, min of meer aen de eene of de andre zyde, de *cartilaginees* van de ribben, konnen bereyken of beslaen; ende wederom is het wel geschiet, dat gans niet van de borst konde voelen, maer alleenlijk de lendenen tusschen de borst en ysbeenen, of het heylig been; ook is het wel voorgevallen, dat 't kind zoodanig dwers lag, dat ik niet als den hals tusschen de schouders en 't hoofd konde beslaan, van welk hoeft en schouders pas bescheyd konde voelen.

Ik heb ook bevonden dat op eenige der gezeyde manieren van keerzelen; den eenen arm om 't hoeft, of langs 't lijf geslagen was, of dat beyde de armen over den anderen geslagen lagen, de knien omhoog getrocken zijnde, en de kin op de borst leggende. Ik hebbe dit zoo door ervarentheyd bevonden; want de meeste doode kinderen die ik oyt gehaelt hebbe, zyn dwers leggende geweest, meest alle met een armtje, en ook wel met de streng daer by geboren. Ja hebbe verscheyde malen geroepen geweest ter plaetse, daer de vroed-vrouwen (inzonderheyd by de boerinnen) het armtje met geweld afgetrocken hadden. Ik geve te bedenken wat geweld en pijn, die arme vrouwen geleden, en doorgestaan hadden eer ik by haer quam. Nae deeze byzondere manieren van keerzels moetmen zig reguleeren, want yder figure by zich zelve, zijn byzondre methode van opereren heeft, gelijk hier nae in 't bezonder zal beschreven worden. Ik zoude wel veel fatsoenlijke vrouwen konnen noemen, in welke zulx op verscheyde tyden ge-experimenteert hebbe, ontrent welke voorvallen ik den naem, den dag, de.

de plaetze waer, en andere omftandigheden aengemerckt, doch hier om redenen, verzwegen hebbe.

Hild: in epistol. ad Michaelem Doringium fol. 907. verhaelt van een dood kind dat met de lendenen voor quam, zynde de beenen en hoofd bovenwaerds, nae het *diaphragma* en de armen benedenwaerds gebogen, invoegen zy tegen over het heylichbeen verzamelt zijnde, buyten den hals vande baer moeder hingen, en de vroed vrouw hadde deze armen zoo gerekt, dat zy zeer verlengt waren: De streng hadde tweemaal de dijnen omringt. Dit kind quam met groote moeyten, hoewel het half verrot was, en hadde de baer moeder zonder twyfel al mede besmet. Evenwel is de flauwe, en by nae verwesene vrouw geluckigh tot haer voorige gezontheyt gekomen. Hier uyt blykt dat schoon het kind half verrot is, evenwel de pezen der spieren zoo tay zyn, dat die noch al zoo gerekt kunnen worden, ende dat een half, of wel heel verwesene vrouw, noch wel kan op komen, als zy maer wel geholpen word.

Als het kind al zoo dwers gekeert komt, wil *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. Chap. 2. fol. 277.* dat men het zelve by d'oxel of arm zal trekken, om 't hoofd te halen. Ende *Dalechamp des operations Chap. 74 fol. 333. en ses commentaires* wil, dat men den haeck onder het kinds oxel brengen, en 't zelve zoo halen zal. Dog beyde deze manieren van doen zijn niet goet, en behooren niet achtervolcht te werden, d'eene niet: om dat het hoofd in dier voegen dwers leggende, niet volgen, maer eer styver tegen de Schaambenen zal aengetrocken worden, d'andre ook niet: om dat den haek onder de oxel geplaeft en geveest zijnde, zoo dezelve niet los en schiet, den arm met geweld heel of gebroken eerder met sich slepen zoude, als het hoofd, welken arm, indien evenwel zoo gehaelt wierd. men procederen zal zoo als wy gezeyt hebben. En als den haek los schiet, dan staet de baer moeder, ofte de hand des Chirurgijns gequetst te worden, gelijk wy al voren gezeyt hebben.

Reuff Cap. 1. fol. 33. gebiedt als 't kind dwers gekeert is, dat men het beter keeren, en by de billen op zetten zal, ende indien zulx niet succedeert, dat men de vrouw dan op het bed leggen ende die dikwils schudden zal, *ibid. fol. 35.* en wederom *fol. 33.* wil hy dat men de schouders van 't kind op douwen, ende zoo 't hoofd halen zal. Maer dit is lichter gezeyt als gedaen; Want het is zontijds niet mogelijk de billen, ofte schouders te kunnen beslaen

Albucafis part. 2. fol. 218. is van 't zelfde sentiment met *Reuff*, die mogelijk dat uyt *Albucafin* getrocken heeft; maer hy wil de achter over leggende vrouw by de beenen geschut hebben; en *fol. 221.* zeyt hy, dat als het op die manier niet gelucken wil, men 't kind met sticken af halen zal. Het kind met sticken af te halen, luyt zoo wat verveerlijk, en al evens eens, ofte men het niet anders konde af krygen dan

Hoedanig te handelen als het op zijde of met de schouder of rugge &c. 89
dan met stukken; neen voorwaar, yemand die hem de konst verstaet, weet dat wat subtielder en met minder verdeelingte doen.

Moriceau liv. 2. chap. 24. fol. 32. is in een contrary gevoelen met dese Autheuren, gebiedende dat men het kind met de beenen halen zal, 't welk al mede zoo licht niet is om doen: om dat de baer-moeder sich toe gellagen hebbende, het kind benard en vast doet staen: gelijk voormaels gezeyt is.

Indien 't kind schuijnachtig dwers, en den arm geboren is, zoo zalmen den zelve geweldig trecken, hebbende om zijn twee vingeren een hays vel gewonden, om alzo, nae de *focil*, ofte *focillen* ontbloot is, de huyd en spieren benedewaers te trecken, om alsdan den arm ontrent de schouder te kunnen afzetten, ende daer nae het kind met de vinger op letten, ende alzo met het hoofd zoeken voor te doen komen, zeyt *Hippocrates de exaltione fetus fol. 929.* Maer wy hebben ondervonden (behoudens 't respect van dien voortreffelijken man) dat men den arm op die wijze niet behoeft 't ontblooten, ende dienvolgens ook onnoodig is een hays vel om de vingeren te doen, om de gesepareerde spieren nederwaers te trecken. Als nu het kind heel dwers komt, welk geschiedt als het kind met de streng om den hals omwonden is, of zonder de streng met 't hoofd in d'eene, of d'andre zijde leght, alsdan komt gemeenlijk den eenen ofte den anderen arm voor, zeyt *Hipp. ibid.* ende dat geschiedt aldermeest, gelijk ik 't zelve zoodanige altijd in de practijcke bevonden hebbe.

Moriceau liv. 2. Chap. 24. fol. 323. voeght hier by, als het kind dwers komt, en de borst tegen den buyk gebogen heeft, dat het daer door komt te stikken.

Ik heb ook veelmaels gezien, dat de streng dubbelt, zonder de koek, en ook wel dat de naegeboorte zoo heel, als ten deele, neffens den arm geboren was, In dezen gevalle wil *Hipp. de exaltione fetus fol. 929.* dat men de vrouw op een dun lindelegge (verstaet een zacht, doch sterk slaep laken) ende met een andren doek de schaemte bedecken zal; welk als gedaen is, datmen dan de armen, handen en dijen, ook yder met een doek omwinden zal, welke yder door een bezondere vrouw, dats door vier vrouwen gehouden zullen worden; welke vier vrouwen niet minder als tien mael de vrouw hard zullen schudden, daer nae de vrouw met de dijen om hoog, ende het hoofd om laeg gelayd zijnde, en door de gezeide vier vrouwen de dijen vast gehouden wordende, de vrouw weder dickwils geschuddet zal werden; in 't schudden de handen schielijk los gelaten zijnde, en datmen de vrouw alzo tegen haer schouderen aen zoude laten vallen, waer door het kind ruymet plaets gevonden hebbende, alsdan wel gekeert zoude werden, ende alzo natuurlijk zoude kunnen voortkomen. Dit zeyt *Hipp. ibid. fol. 930.* Maer dit zoude in kloeke en sterke vrouwen, en die niet lang in arbeyd gezeten hebben wel kunnen geschieden.

Edog dit is luk wel, raek wel; want door 't schudden een dwers gekeerd kind juyft natuurlijk te keeren, dunkt my dat altijd niet vast kan gaen; te meer om dat (gelijk het zeggen van *Aquapendens* hier in waerachtig is) de baer-moeder als het kind dood is, zich heel nauw om 't kind toeflaat, te verstaan als de vrouw zeer gevloeyd heeft, of nog vloeyd. Ook zeyt *Hipp. ibid. fol. 929.* Dat men het kind met den vinger op zetten, ofte datmen met een mes een gat in de borst tusschen de ribben maken zal, ofte de strot affnyden, waer door de lucht uytgevlogen zijnde, 't kind lichter gehaelt zoude kunnen worden.

Het kind met den vinger op te zetten, is zoo licht niet om doen, ofte de lucht uyt de borst door een dezer openingen gevlogen was, zoo zoude zulx echter niet veel helpen; want de borst niet of weynig toe slaan kan; maar hebbe wel genoodzaakt geweest om door een gat, dat ik in de borst gemaakt hadde, d'ingewanden uyt te halen. Ende als dit alzoo gedaan is, zoo isser nog al eengroot werk aan vast; 't welk mede hier naa zal beschreven werden; zoo dat een verstandig Chirurgijn het bequamenlijk zal kunnen naa doen, al hadde hy de operatie noyt by de hand gehad. Maar de strot door te snijden om de lucht te doen uytvliegen, hebbe noyt genoodzaakt geweest te doen. *Moriceau* wil hier al mede het kind met de voeten gehaelt hebben.

XXVIII. HOOFDSTUK.

Wat te doen, vvaanneer het kind met de dijen en billen voor de geboorte staat.

Als 't kind met de dijen en billen voor de geboorte komt, zoo zalmen opzetten, ende dan zalmen een van de beenen halen; om welk te doen, als men van ondren langs het *perinaum* tusschen de beenen door met den voorsten vinger komen kan, zoo is dit wel het beste, om 't been te halen; 't welk gehaelt zijnde, men het andre zal zoeken te krijgen op die manier, die hier voren gezeyd is.

Guillemeau des Accouchemens chap. 24. fol. 278. wil dat men het kind dus qualijk gekeerd, en den mond van de baer-moeder stoppende, met het hoofd voor keeren zal, 't welk gantsch ongereymd is, alzoo 't zelve niet wel mogelijk, maar veel eer geraden is het kind een weynig opgezet zijnde, met de voeten te halen. By aldien men het kind met de vinger, ofte vingeren niet opzetten kan, zo zal men daar toe een instrument van *Alucasis impellens* genaamd, *fol. 212.* gebruyken, douwende een van die twee punten

Wat te doen wanneer het kind met de dij en billen voor de geboorte staat. 91
punten in den ars van het kind, ende zetten daar mede het kind alzo op,
dog ik heb een bequamer instrument daar toe bedagt, hier agter byge-
bragt.

Rouff cap. 1. fol. 35. wil, de moeder in dezen gevalle agter overin 't bed,
met het hoofd om laag geleyt hebben, naa dat zy wat gerust heeft, en
dat men dan met de belmeerde hand de neers op zetten, en dan het
hoofd halen zal; 't welk als ten eersten niet en wil gelucken, zoo zal-
men dat, zeyt hy, verscheyde malen hervatten tot dat het kind beter
gekeerd word, zig niet haetende, op dat het kind geen erger keerzel
bekome.

Het achter over leggen is hier goet; maer het kind met het hoofd te
halen, is niet raedzaam, zoo als gezeyd is. Het is beter het zelve met
de beenen te halen, die hier 't digste by zijn, wel lettende, al schoon
het kind dood is, dat men zoo rouw niet te werk gae, waer door men
de beenen mochte komen te verdraijen ofte te ontleden, gelijk *Moriceau*
liv. 2. chap. 24. fol. in levendige kinderen, 't zelve ook t'observeren ge-
bied.

Deze geboorte is zeer moeyelijk, ja neemt veel tijd wegh, als'er niet
veel ontsluiting is, in voegen den ervarensten Chirurgijn daer verdriet
in krygen zoude, principael, als het kind zoo vast staet; jaa zoo in tijds
niet geholpen word, sterft de moeder mede; want tot deze operatie
krachten en tijd van nooden is. Soo anderzins het kind kleyn, en de
baer-moeder groot, en datter ontsluiting genoegh is, zoo kan zooda-
nig een gekeerd kind licht met de voeten gehaalt worden, ende dan
met beyde de vingeren van yder hand, neffens de billen en liezzen ge-
bracht hebbende, de billen gins ende weder douwen, het kind alzo
los makende om de beenen te halen; Gelijk *Moriceau*, die wel de beste
van levendige kinderen te halen geschreven heeft, *liv. 2. chap. 14. fol. 324.*
zeer wel heeft believen te gebieden.

XXIX. HOOFDSTUK.

Hoe men handelen sal, als het kind met den buyk voor komt.

Het kan gebeuren dat het kind met den buyk voor komt, de ge-
boorte alzo stoppende, de armen en beenen om hoog, ofte wel
de armen of een der zelve langs de zijde van 't kind geleegen zijn-
de, welke soorte van quade keering in levendige kinderen, wel de
zwaerste is: om dat men geen vat en heeft om 't kind te kunnen
keeren, ende om dat die levendige kinderen in dier voegen gekeert,
meest sterven, te meer, om dat den ruggegraet niet heel verre in die

achter uyt gebogen kan worden, ende dienvolgens alzo 't kind blijft staen; Maer is het kind kleyn, smal, mager, en in een ruyme baer-moeder van een kloeke vrouw, zoo kan 't kind wel levendigh komen, zoo als *Leuise Bourgoise* *bf. 7. fol. 76.* vast stelt, *Moriceau liv. 2. chap. 24. fol. 326.* voegt hier by: dat als het kind met den buyk komt, dat als dan de naegeboorte, ofte ten minste de streng, eerst geboren is: als dit voor valt ontrent een dood kind, zoo zalmen met de vette besmeerde ingebrachte hand onderzoeken; welke parry van 't kind aeft by den mond van de baer-moeder is; 't welk men gewaer kan worden, als men het kind dan sus, dan zoo, dan gins, dan herwaerts kan bewegen. Indien de borst meest voor komt, zoo zalmen het kind, zoo 't mogelijk is, by de schouder om hoog aen den arm nemen, en trekken die zachtelijk nae beneden, de hand daer nae hooger stekende om het hoofd te doen komen, of recht voor de geboorte te doen schieten, ende dan met de linker hand het hoofd rechten, dat het noch nae d'eenen, noch nae d'andre zyde valle.

Ende als 't hoofd wel gerecht is en voor de geboorte kan gebracht worden, ofte dat de dijen digste by de geboorte zijn, zoo zal den Chirurgijn zijn hand (in welke by een kind met een loopende knoop heeft) langs de dijen laten glijen, ende doen de strick om de voet; welk als gedaen is, hy den andren voet eerst voor de geboorten halen zal, en dan te gelijk door de andere hand met den band, den gebondenen voet, door d'andere hand halen; verders in acht nemende, 't gene van de manier van kind met de voeten te halen, gezeyt is. Dits 't zeggen van *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. fol. 28. 282. 283*, maer beken zeer gaerne, dat, dat binden mijn leven niet hebbe konnen ras, en perfect nae mijn sin doen, de reden zijnde, waerom ik om een andre maniere gedacht hebbe, die my nu veel lichter valt. Ik zwyge van die dingen terstond alhier voor oogen gesteld, de welke gans niet moeten naergevolgt worden.

Daer staen noch zeer veel dingen in verscheyde Auteurs, die ik eensdeels om haer onmogelikkheyd, andersdeels om haer onnuttigheys wille, niet hebbe willen, op 't papier brengen: zoo van wegen 't respect dat ik aen d'een zyde die Auteurs schuldig ben, ende als ook aen d'ander zyde, om het quade gevolg dat veeltijds daer uyt ontstaen zoude kunnen.

J. Reuff lib. 4. cap. 1. fol. 46. Wil dat men den buyk van de moeder in dezen gevalle op lichten, en op douwen zal; 't zelve zeyt ook *Euchar. Rhod. chap. 6. fol. 39.* Ende als dat alzo geen goede voortgang neemt, datmen, zeyt *Reuff*, de vrouw op het bedde brengen zal. Deze maniere volge ik niet nae, maer doe mijn operatie op de buyk van 't kind.

Het plag wel te gebeuren, zeyt *Cornelius Celsus cap. 29. fol. 72. de extractione fetus*, dat het kind door eenig humeur uytgezet word, ende

de dat uyt het zelvige stinkende materie loopt, 't welk als gebeurd, zoo zal men het lichaem met den voorsten vinger doorboren, de streng mydende, op dat de materie deze opening, uytgevloeyt, en het lichaem dunder geworden zijnde, men het zelve met de handen lichtelijk soude kunnen grypen; want den haek in zoo een verrot lichaem geveest zijnde, schiet lichtelijk los, en slijpt uyt, en wat perykel daer uyt ontstaet, is voor dezen gezeyt. Die deze doorboring met zijn voorsten vinger doen zoude, moeste ten minste daer een lange scherpe nagel aen hebben.

Dalechamp chap. 74. fol. 333. en Guillemeau des operations liv. 10. fol. 258. Willen ook den buyk met den vinger doorboort hebben, maer *Guill.* zeyt, als dat niet geschieden kan, dat men als dan den buyk met dat krom mesjen, dat hy in *hydrocephalo* te gebruyken geboden heeft, openen zal, en wel voornamentlijk als den vinger niet bestant is.

Het gebeurd wel dat een party die ses zeven of acht dagen geboren is geweest, zoo verrot is, dat men in die zelve met vingeren wel een gat maken kan, als men scharpe nagelen heeft; maer de huyd en spieren met de vingeren te willen doorboren, als die niet geheel verstorven, ofte verrot zijn, is niet wel mogelijk, of ten minsten beswaerlijk om te doen; ende waer toe hier een krom hol snydend mesjen, myn dunkt dat een recht, of even voor overstaende mesjen, veel beter is.

Hild: in epist. ad Michalem Doringium fol. 904. Verhaelt, dat zijn vrouw een dood kind met den buyk voor, de streng even als een klood in den andren gerolt, en voor den buyk in de geboorte leggende, met het hoofd, armen en beenen achter over, zoo dat de voeten het hoofd bykans waren rakende, gehaelt heeft. Apparent niet zonder opening te voren gemacht te hebben, van welke opening te maken, als het kind dusdanig qualijk gekeert leyd, gelijk ook in watersuchtige buykskens, of ook in die geene die de borst vol water hebben, en ben ik niet vijs; jaa moet in deze gelegtheden geschieden, wel toe ziende, dat men de streng niet quetse, of af snyde.

Moriceau liv. 2. chap. 25. fol. 327. Verstaet dat als het kind met den buyk voor komt, men het zelvige met de voeten halen zal; inaer hier behoort de hy by gezeytte hebben, zoo het mogelijk was.

Als het kind met de ribben, en eenigzints met den buyk op zijde te zamen voorkomt, zoo komt de nageboorte zoo licht niet voor af, dan ofte het vlak met den buyk voor quam. In dezen gevalle, wil hy het kind al mede met de voeten gehaelt hebben; maer het en gaet in doode kinderen zoo niet toe, om dat die, als verscheyde malen gezeyt is meestentijd vast zitten.

Edog het gebeurt wel dat de streng geboren is, al komt het kind juist niet met den buyck vlack voor; want zomtijts is die wel geboren, 't hoofd in de geboorte staende, welk hoofd de streng toe druckende, heeft veroorzaekt dat 't kind alzo is komen te stikken, en te smooren; waer

toe ook veel helpt, dat het bloed in de streng met de *placenten* door de koude geklonterd, en verdickt is.

De streng dan geboren zijnde, zoo zalmen dezelve sachtelijk af halen, en niet afsnyden noch inbrengen, om geen tijd te verliezen, en om dat de groote vloed van bloed de moeder verzwackt.

XXX. HOOFDSTUK.

Hoe men handelen zal als'er by een wel geschapene Vrucht, een groote vloed van bloed is, ook als'er een mola of veel een valsche vrucht is.

DE vrouw, die zoo groot een vloed van bloet subject is, heeft by de zelve pijn, waer van het contrarie in d'expurgatie van de stonden gespeurt werd, ten waere eenige ongezondheyd, of *cacoehymie* by de zoodanige bevonden wierd; welke vloed van bloed, indien in d'eerste maenden komt, als werd dat dan veroorzaakt van wegen een *mola*, ofte wanschepzel; van welk de moeder zig zoekt te ontlasten, ende die vloed duurd zoo lang, tot dat de vrouw, de *mola* ofte wanschepzel quijt is; van welke *mola*, 'tzy dat die gelijk zommige willen) alleen de *secundina* zy, die van een *abortus* over gebleven zijnde, groot geworden is, ofte dat die van een vleesachtig of andere stoffe zy, of dat het een vliegende *mola* is, van gedaente als een viervoetige vogel, welkers *skeleton* den doorluchtigen *Georgius Rosacranzius* in zijn *Musæo* bewaert. Zeyt *Tom. Barth.* in *act. med. & philos. cap. 26. fol. 57.* daer ik hier niet van spreken zal en dat ook een monster, maar geen *mola* moet gezegt werden; maer weder tot den vloed van 't bloed keeren: dewelke zoo die in 't midden of op 't ende van de waerachtige dracht komt, zoo is die van wegen stooten, vallen, of springen veroorzaekt, waer door de naegeboorte van de lijf-moeder komt gesepareerd te worden; in welk geval, zoo daer geen ontsluiting genoeg is, zoo moet men die maken, den binnensten mond, op onze voorz. manier, dilaterende, ende zoo het gebeuren mocht, dat het water noch niet gebroken was, zoo is men genoodzaekt 't zelvige te breeken ende 't kind 'tzy dan met 't hoofd, of met de voeten, alzo het aldergevoeghlijckst geschieden kan, af te halen, eer de moeder verzwackt, ofte trecking van zenuen krijgt; gelijk *Hipp. Aphor. 56. lib. 5.* zeyt in *stuxu muliebri si convulsio & animi defectus advenierint, malum.* Jaa men behoeft, noch men moet in zoodanig geval niet wachten tot dat daer weeden komen: want die *ordinaris* als dan daer weynig, heel kleyn ofte geen zijn. 't Welken ook *Moriceau liv. 1. chap. 20. fol. 157. en 150. en Guillemeau liv. 2. chap.*

chap. 13. wel garemarqueert hebben.

Evenwel en zalmen niet eer de operatie beginnen, voor dat men ziet dat de vloed sterk continueert, want zommige vrouwen hebben haer stonden wel gedurende haer dragens tijd, hoewel in geen grooten overvloed; Als men dan siet dat de vloed sterk aenhoud, zoo salmen de vrouw verlossen, al hadde sy maer drie of vier maenden swaar geweest; jaa al waer 't noch minder, zeyd *Moriccau liv. 1. chap. 20. fol. 190.* ende om dat meer te bewaerheden, verhaeld hy een Historie van sijn eygen Suster; men zal dan, wanneer zulx voorvalt, alles af halen 't gene men ontrent de vrouw vind al waren het ook klonten bloeds. Want zo men te lang wagt zo sterft de vrouw, welke als na haar dood geopend werd, weynig bloed heeft, zo als *Louise Bourgoise* gere-markeert heeft dat niet een droppel bloed in 't lichaam gevonden wierd.

Guillemeau des Accouchemens liv. 2. chap. 13. fol. 222. zeyd: dat hy om 't leven van de moeder te salveren zoodanige schielijke verlossingen in den vloed van bloed, al van de vader van *A. Paré* heeft zien practizeren; die hem 't zelve ook aen *Madame de Senettierre* heeft doen in 't werk stellen. Siet by den zelve meer Historien dezen aengaende.

Als'er een *mola*, ofte difform gewas is, 'twelk vast zit, zalmen 't zelve met de vingers; even als van de naegeboorte zal gezeyt worden, separeren; want een *mola* heeft noyt een streng noch koek, maer zit aen den *uterus* zelfs vast, trekende alzoo inmediateijk haer voedel uyt des lijfmoeders vaten; zy is ook harder als de *secundina*; jaa is schirreus, en zomtjids vol water daar de haak niet aan vast houdt, en waerom ook als dan zeer bezwaerd van de baar-moeder kan afscheyden worden, ende als die groot is ende niet heel wel kan gehaeld worden, zoo magh men die wel door midden, of in meer stikken breken, ende de zelve alzoo met bequame instrumenten af halen; gelijk *Moriccau liv. 2. chap. 32. fol. 354.* zeyt. Dat een *mola* geen naegeboorte ofte streng zoude hebben, is niet altijd waer; Alzoo my het contrarie bekend is, ook heeft mij den Heer Professor *Stalpert* noch onlangs verhaelt, dat hy van twee dwersche perzoonen een *mola* gezien heeft, elk der zelve een koek, en strengetje habende.

Ende wat belangt de valsche Vrucht, schoon deze kleynder als de *mola* is, zoo laet die niet nae somtjids de vrouw in perykel van haer leven te stellen, wegens de groote vloed van bloed, die de zelvige altyds vergezelschaft, ende niet eer ophoud, voor dat de zelve uyt des moeders lichaam gehaalt is; hoewel de valsche vrugt veeltjids, als 5 à 6 maenden gedragen werd met de vloed dunder en kleynder werd, dat zomtjids langzaamer en zomtjids schielijker toegaat, al na dat de vloed is en lang duurt, ook zoo is de valsche vrugt zomtjids anders niet als de *membrana chorion*.

chorion en amnios, welke zeer dik en vol ros water met eenige filamenten, en veeltijds zoo groot als een en wel als twee vuysten is, en in welke altijd bloed, zoo groot als okkernooten, geronnen gevonden werd, en als dezen lang gedragen werden, komen als dan in een *molam* te veranderen, principaal als het filament, daar de klomp bloed aanhangt, dikke is, en dat de streng, als mede de klomp bloed, als een polsilaat, en aan een hoekje vast is; daarom zal men zoo haast het mogelijk is de vrouw verlossen, hoewel dat zulx veeltijds moeilijk om doen is, om dat de baarmoeder niet veel, en qualijk naa de proportie van de valsche vrugt zig opent, waar door den Chirurgijn zijn geheele hand niet konnende gebruyken, alleenlijk met eenige vingeren moet werken; 't welk als met die niet gaan en wil, zoo zal men met een tang, daar toe bequaam, de valsche Vrugt (in 't Frans *fausse Germe* genaamt) met de regter hand uyt halen, de Vrugt ondertusschen met een of twee vingeren van de linker hand dirigerende. Siet hier van een Historie by *Moriceau liv. 2. chap. 32. fol. 354.* van een *Dame le Roy*, van dewelke hy een vleefagtig gewas (valsche Vrugt genaamt, zoo groot als een okkernoot, met een tang af haalde, de baar-moeder (gelijk in zoodanigen gelegentheyd ordinaris gebeurt) zeer gellooten zijnde; door welke af-haaling de vrouw de dood ontgink, als hield terstond naa de verlossing de vloed van bloed op.

De manier van dit te doen, gelijk ook de bequame instrumenten daar toe dienende, zal ik op zijn plaats ordentlijk beschrijven.

XXXI. HOOFDSTUK.

Hoe men handelen zal, als'er tweelingen, het eene met het hoofd, en het andere met de voeten komen.

Het kenteken dat een vrouw van tweelingen swanger gaat, is de dikte des buykx, welke in zulk een geval extraordinaar uytzet; verders de vrouw van een vrugt verlost zijnde, zoo isser nog een water, 't welk terstond, naa dat het eene kind ter wereld gebragt is, naa die geboorte weder op nieuws afsakt en breekt; wijders kan het zelve met de hand op de buyk des moeders te brengen heel ligt ontdekt werden: want de moeder en vrugt sterk genoeg zijnde, kan de bewegingen de zelve op moeders buyk ontdekt werden, om dat de buyk naa 't eerste geboorne kind zig nog sterk beweege, en wel voornamentlijk als het tweelingen van een tijd en dragt zijn. Als dit voorvalt, zoo zal men considereren van welk kind de vrouw eerst verlost kan worden: zoo het hoofd van het eene kind meer geavanceert is, als de voeten van 't andre, dan zal men dat gene, 't welk meest genadert is, zoeken te halen, en dat zoodanig als het dan

komt, ende ondertuffchen de voeten van 't andre minft genaderde kind, op zetten en weg fchicken; Ende wederom ter contrarie, indien de voeten van 't eene kind meeft voor komen, zoo zalmen het hoofd van 't andre minft geavanceerde kind op, en aen een zyde fetten, 't welk daer nae te halen, met 't hooft gemackelyker wesen zal, om dat 't gene te voren met de voeten is gehaelt, den weg gereeds gebaent heeft.

Euchar. Rhodion chap. 6. fol. 41. wil als de fcheede (hy zeyt *uterus*) gefmeert, en het eerfte kind met het hoofd voor ter wereld gebracht is, dat men het andre ook; 't gene met de voeten is voorkomende, zoodanig keeren zal, dat het ook met 't hoofd voor kome, ende alzo gehaald werde; in welk fentiment ook *J. Reuff. lib. 4. cap. 1. fol. 37.* is, maer deze manier van doen ftaet my niet aen.

Ende ingevalle het gebeurd, dat terwyle 't eene met de beenen ofte voeten eerft komt, het andre ondertuffchen van fituatie verandert, zoo zalmen dat ook met de beenen zien te krijgen, alzo dit veel beter is, als men de beenen gemackelijker dan 't hooft beflaen en keeren kan.

Ende in dezen gevalle behoeft men den navel van 't eerfte kind niet te binden, om dat het bloed uyt de koek fackende, plaets voor het andre kind maakt. Ja zelfs behoeft men die aen 't kind niet te laten, maer die dicht aen 't felvige af-fnyden, ende alzo laten hangen, ofte wel, indien daer groote moeyten aen vaff waere om 't andre kind te halen, de felvige met een lindtje aen de dije van de vrouw vaff binden, nae dat 't bloed meeft uyt gestreken is, om niet in de weeg te wesen: 't welk als dan gefchiet, wanneer 't kind dood is; ten ware 't andre kind levendig ware, dan soude men de streng dienen te binden, om de natuurlijke warmte voor 't levendige kind te bewaren en 't zelvige alzo in 't leven te behouden. In welken gevalle men, zoo heeft het mogelijk is, het levendige met de voeten halen moet, zeyt *Moriceau liv. 2. chap. 16. fol. 331.* infonderheydt, zoo daer van beyde de kinderen maer een koek is; gelijk *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. fol. 228* feyt. De manier om de streng te binden en af te snyden, is alle vroed-vrouwen bekend, en die, die niet bekend is, die is dan by *Adrianum Spiegelium de formata fetu Cap. 10.* de welke die net befchrijft, te vinden.

Wanneer het eene kind met het hoofd tegen den nauwen mond van de baer-moeder zelfs ftaet, ende dat het water van het tweede kind nog niet gebroken is, zoo ftaen deze vorige proceduren ftill, en hoemen dan zal handelen, is uyt d'Auteurs eenigermaten, en van ons wat breeder aangewezen, daer wy van de natuurlijke geboorte, te weeten, met het hoofd voorkomende, gefproken hebben.

Maer zoo daer ruymte genoeg, ende het vlies van het tweede kind noch niet gebroken is, zoo zalmen het zelvige breken wel te verftaen, indien

beyde de kinderen door middel van een tuffchen komende membraen, in een werk vanden anderen zijn afgefcheyden.

Wy hebben voorheen gezeyt, dat de kinderen wonderlijk in den andren gevlochten konnen wezen, schoon dezelve geen monfters zijn, den buyk zeer vullende, waer door qualijk gekeert komen te worden, gelijk ook by *Moriceau* zeer net is afgeteekend *chap. 26. fol. 328.* 't welk als gefchied, voorwaer een wonderwerk Gods is, en het is ook buyten ons begryp; dat twee kinderen wel gemaakt, en niet monftreus, nochte ontrent eenigh deel aen den andren vast zijnde, in een water of werk, gelijk de vroed-vrouwen zeggen, zonder tuffchen koomen van eenig vlies of middelfhot (gelijk anders gemeenlijk gefchied) los leggende, en in den anderen gevlogten zijnde, zouden gevonden konnen worden; al-hoe-wel *Hipp. de superfetatione fol. 225.* wel expres zeyt; dat als'er tweelingen komen, dat die in een vlies omvat zijn.

't Welk echter als gebeurd, zoo zalmen met de ingebrachte befmeerde hand onderzoeken, welk beft en gemakkelijkt eerft gehaelt kan worden; ondertuffchen dezelve, zoodanig als het beft mogelijk is, ontwarrende.

Maer als'er meer als twee kinderen zijn, zeyt *Moriceau liv. 2. chap. 3. fol. 216.* die zijn noyt in een vlies of werk besloten, maer yeder heeft zijn bezonder *amnios* en water, beyde van den anderen gefepareerd, in welk yder in 't bezonder is leggende. Denzelven zeyt ook: dat het gebeuren kan, datze wel in een werk leggen, maer dat als dan monftreus zijn, en aen den andren vast gegroeyt, 't welk zeer raer is, als 't gefchiet. De Auteur, *cap. VIII de superfetatione*, zeyd verder dat zulks waarlijk gebeurd is, zonder egter monftreus te zyn gelijk die *cap. xxv.* alzo afgetekend heeft.

Dat monftreus zyn is myn gevoelen te meer zofe te zamen eenen koek hebben, zo als my wedervaren is: dit affirmeerd *Moriceau lib. 2. cap. 3. fol. 216.* zelfs, alwaar hy zijn zelfs tegen spreekt met deze woorden: *Il faut observer quand il y a plusieurs enfans qu'ils ne sont jamais en une même enveloppe; a moins qu'ils n'ayent leurs corps joints & adhérens l'un à l'autre (ce qui est très-rare & monstreux lors qu'il arrive) mais chacun d'eux a toujours ses membranes & ses eaux distinctes & séparées dans lequel il est enveloppé en particulier.*

Dezen Auteur belieft te fpreken al eveneens, ofte daer wel drie kinderen uyt een eytje, zoo 't zelve maer twee fcheydfeltjens hadde, zouden konnen voort komen, want verfcheyde nieuwe fchrijvers hedensdaegs van gevoelen zijn, dat de kinders uyt eyeren voortgeteelt werden 't welk ik niet wel en kan gelooven, om dat altijd of wel de meeften tijt, het eytje wanneer'er tweelingen zijn, zoonet niet in tweendeedeel is, of d'eene zyde is grooter als het andre, waerom ook het eene kind gemeenlijk kloeker als 't andre is, ik laet ftaen dan de verdeelingh dezelfs in dryen, ik zwijge in vieren. Evenwel heeft my een zekere oude vroed-

Wat te doen als tweelingen beyde met het hoofd voor komen. 99
vroed-vrouw willen verzekeren, dat zy drie kindertjens in een werk, met twee scheyds-vliezen gehaelt heeft.

XXXII. HOOFDSTUK.

*Wat'er te doen staet als de tweelingen beyde met het hoofd voor-
komen.*

WAnneer tweelingen *Didymi*, gelijk drielingen *Tridymi* genaemt werden, beyde te gelijk, met 't hoofd voor komen, zoo is het voor die onmogelijk te gelijk te passeren, ofte zy moesten heel kleyn, ende de passagie heel wijd zijn; waerom men wel in acht nemen zal welk, hoewel zulx ordinaris van het sterkste geschied, dat met een ook wel het doode voort zet, en eerst te voorschyn komt, ende alzo het meest geavanceert is, dan of zy alle beyden te gelijk komen, 't geen ordinaris gebeurd, maer by aldien het een wat meer mochte gevordert hebben, zoo zal men 't andre minst geavanceerde, met de besmeerde ingebrachte hand wat op zetten, en aen d'een zyde schicken; hoewel dat *J. Reuff cap. 1. lib. 4. fol. 36.* sulx niet en verstaet, vreezende dat het minst genaderde een quade situatie bekomen, ende qualijk gekeert zoude worden.

Dit's wat te verre gezogt, men zoude immers het eene op zetten en aen een zyde schicken, want als het eerste gehaelt is, heeft men spatie genoeg om 't andre, schoon qualijk gekeerd, met 't hoofd, of by de voeten te halen, alzo het best te passe komt, houdende ondertusschen 't zelvige, terwyle 't eerste gehaelt word, met de vingeren zoo lang men kan in die zelve staet, daermen het bevoorens in heeft geschickt. Datter somtijds tweelingen zyn, van het welke het eene niet wel gekeert is, door de Goddelijke voorsienigheyd in de kinderen van *Rebecca* geschied, want *Jacob* hield *Esau* by de versenen, *Genes. 25. vers 26, en Hosea 12. vers 4.*

In 'topzetten, zalmen wel neerstig voelende onderzoeken, oft ook een lichaem geen twee hoofden heeft, en of niet twee lichaemen aen den anderen vast zijn, 't zy aen de buyken, borsten of ruggen; 't welk men onderscheyden zal, als men de geopende hand tusschen beyde de hoofden en verders zoo veel het mogelijk is steekt, en dat zoo nae de borsten buyken of ruggen, om alzo de separatie of connectie, nae dat dit is, te beter te mogen voelen. Ende of het gebeurden dat zoodanige monstruöse kinderen noch levendig waren, zalmen die vrylijk aentasten, en by aldien die niet zonder instrumenten gehaelt konden

worden, magh men de zelvige verdeelen, zonder dat men sijn consciencie daer over befoetele; want zoodanige monsters gemeenlijk niet lang leven. Hoe wel 't beter is die zonder instrumenten te halen, altijd trachtende die zelve zoodanig te keeren als 'tmogelijk is, en zoodanig als men zal oordeelen dat 't best zoude konnen ter werelt gebracht worden; 't welk *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. fol. 288.* zeyt best met de voeten te geschieden, zoo wanneer zy beyde maer een lichaem hebben; Edoch wy zullen van de meeste en quaetste soorten van keerzels der monsters, en van de zelvige te halen, in een byzonder Cap. hier nae spreken.

Men leeft in 't eerste boek Mosis genaemt *Genesis cap. 38. vers 27, 28. 29 en 30.* hoe *Thamar* van *Juda* beslapen zijnde, wanneer haer den barens nood aenquam, bevonden wierd van tweelingen swanger te zyn, van welke d'eene de hand uyt gaf welke hand de vroed-vrouw nam en bond daer een schaerlaken draet om, meenende dat 't zelve kind eerst uyt zoude komen, al-hoe-wel het contrarie geschiede; want d'eerste zijn hand wederom intreckende, quam de laetste eerst voor: dewelke daarom *Phares* geheeten is, dats doorbreker van het Hebreusch woordeken *Pharats*, dat is breuke (zeyt *Rivetus in Genesis*) om dat hy 't vlies, de tweelingen onderscheydende, doorgebroken hadde: d'andre wierd *Zarah* van het Hebreusch woordeken *Zarach* ('t welk voor den dagh komen, ofte geboren worden beteekent) geheeten, om dat hy d'eerste nae d'ordre van de natuur geboren behoorde geweest te zyn.

Calvinus zeyt: dat de vroed-vrouw verwonderd was, hoe schoon het scheydende vlies ofte interstitie gebroken was, echter *Phares* eer uyt gekomen en geboren is geworden, dan zijn broeder; want *Phares* die voor hem quam, was gelijk als door een tusschen middel, en als een scheyds muur van hem afgescheyden, en alzo tegen hem overstaende.

Op die wijze zoude het ook konnen gebeuren: dat het eerste kind dood zijnde, met den arm voorquam (hier van heb ik inde maand van *Maart 1674* een exempel van twee meysjens gezien) welke als weder ingebragt zoude zyn, het andre levendige het tusschen-vlies zoude konnen komen te breken, ende alzo, als hier blijkt, eerst zoude geboren worden. Ook blijkt hier uyt dat het by de oude al kenbaer is geweest, dat de tweelingen door middel van een vlies in eene *amnios* gelepereert zyn.

Ende in kas beyde de tweelingen, dood en in een werk door middel van een vlies gescheyden waren, zoo zoude men zonder schroom, als het eerste gehaelt is, het andre vlies of middel-schot breken mogen, en nog meer als het tweede levendig was, om dat die twee in een vlies besloten en gescheyden zijnde, te gelijk ontfangen en geperfectioneert zyn, schoon het een, als terstond gezeyt hebben, *ordinaris* kleynder als het andre is.

XXXIII. HOOFDSTUK.

Van de manier van procederen als'er tweelingen beyde met de voeten voor komen.

Indien daer tweelinge met de voeten voor of om laeg komen, zoo zalmen wel ter degen onderzoeken, ofte 'tgeen kind met vier beenen is; welk onderzoek met d'ingebrachte gelmeerde en geopende hand geschiet, dezelve zoo hoog brengende als men kan, 't zy tusschen de liezzen langs de dijen, als anders, alzo men best kan te weeg brengen, om 'tzelfde t'onderscheyden.

Maer indien men bevind dat het tweelingen zijn, van den anderen los en gesepareerd in een werk leggende, ofte dat dezelve door middel van een vlies gescheyden zyn, zoo zalmen als zy los in een werk leggen, 't geene meest genaderd is, met de beenen halen; gelijk voorheen van *Agrippa* gezeyt is, het andre wat op en aen een zijde schickende: ende men moet hier wel in acht nemen, dat men geen been van 't andre kind hale. Ende by aldien het andre nog in zijn water is swemmende, dewyle het van zijn macker door een membrane gescheyden is, zoo magmen als het eerste gehaald is, vrylijk de membrane breken, gelijk terstond verhaeld is. Maer by aldien 't gebeurde, dat een van beyde levendig was, zoo zoude men genoodzaekt wezen, dat eerst te halen, en dan den navel gebonden zijnde af snyden, als het geschieden konde, want zulx meest gebeurd als zy door middel van een vlies gescheyden, ende niet in een water zig onthouden zijnde; En konde dat alzo niet geschieden, zoo zal men, zoo haest het mogelijk is, het doode eerst halen, zonder te vertoeven; 't welk laetste zoo te doen *Guillemeau des Accouchemens liv. 2. cap. 26. fol. 290.* ook Recommandeerd.

Hier zalmen dan *Gourmelen liv. 3. fol. 276.* (die wil als de ontsluiting niet groot of heel klyyn is, datmen dan wagten zal tot dat die van zelsf geschiede) niet in naevolgen; want hier moet men liever ontsluiting maken, ende niet afwachten tot dat de natuere zulx van zelsf doet, want het andre levendige kind zoude ondertusschen ook komen te sterven, ende wel ligt ook de moeder, eer dat de opening van zelsf geschieden zoude, en daer van heb ik veel exempelen gezien.

Ende zoo het gebeuren mogt, dat door eenige apostematie, ofte ulceratie, den mond des baer-moeders geopent te worden, belet wierde,

de, en dezelve derhalven droog was, zoo wil *Euchar. Rhodion cap. 14. fol. 90. en 91.* datmen dan niet zal trachten het kind, ofte kinderen, af te halen, noch de moeder te forceren, voor ende alcer de baer-moeder genezen, en weder zacht ende glibberig gemaect is. Doch dit mag ook niet geschieden, om redenen, even hier voren verhaelt. Maer men zal d'apostematie liever eerst openen, en isser een ulceratie die kan daer nae wel genezen worden.

Thevenin des Operations chap. 119. fol. 161. gebied te wagten, tot dat het kind verrot is, ende van zelfs met stikken van een scheyd, en afgedreven werd, en zeyd dat zulk moet geschieden als men difficulteyt vind om 't kind te halen, anders zoude men, zeyt hy, de banden van de baer-moeder laxeren, of breeken, ofte wel de baer-moeder zelfs omkeeren; datmen zodanigen Autheurs gevoelen niet moet toestemmen, is voor heen aangewezen, jae 't strijt ook tegen de conscientie, gelijk dan gemeenlijk de dood daer opplacht te volgen, ende wat belangt de difficulteyt daer ontrent ontstaende, die zal men wegzoeken te nemen, ofte de zelve nae de gelegentheyd niet veel ontzien: gelijk genoegzaem voor heen gezeyd is. Ook zoude ik uyt dit zeggen met *Koonbuyzen*, wel derven oordeelen dat dezen man, gelijk wel de meeste die daer van geschreven hebben, noyd metterdaed de operatie by de hand gehad heeft; Ende te meer hier uyt om dat hy spreekt van 'rbreeken der banden van de baer-moeder; met welk zeggen hy niet en doet blyken, dat hy een groot Anatomist is.

Alle de voorlz. manier van werkingen, indien met de handen alleen zonder instrumenten uytgewrogt konden worden, zouden nae 't zeggen van *Pigreus liv. 7. cap. 6. fol. 495.* wel de beste wezen, 't welk ik ook eenigzints toe staer, voor zoo veel de eer en reputatie van den Chirurgijn belangt; maer zulk altijd te kunnen doen, is onmogelijk, ja al zoo onmogelijk, als in den hemel te reyken inzonderheyd op die ongerijmde maniere van *Carolus Stephanus* by *Sennertum lib. 4. part. 2. sect. 6. cap. 7. fol. 432.* en by *Schenkium lib. 4. obs. 13. fol. 601. ex ipso Authore Carolo Stephano lib. 3. cap. 2. de dissectione part. corpor. human. beschreven.* Ende 't gene *Sennertus* *ibid. fol. 433. & 434. ex Bauhino* beschrijft, is dat gene 't welk alle vroed-vrouwen weten, en buyten dat niets extraordinaris; want als'er ruymte genoeg is, zoo kan men wel wat uyt regten; Maer 't kinds hoofd, oft eenige andre leden in stikken te breken, of te separeren, als 't kind niet heel komt nog met eene hand gehaalt kan werden, welke die maer alleen gebruykt kan worden, dats niet mogelijk: ten waren het zoodanig verrot was, dat het schier van den andren viel, ende dan is 'tnoch moeyelijk genoeg.

Ik heb zeker Commijs zijn vrouw van haer eerste kind den 20 Septemb. 1668. ten overstaan van de Heer *Willem Liebergen*, *Cornelis Stalpert vander Wiele*, ende *Petrus van Wouw* Med. Doctores, zonder instrumenten verlost, alleenlijk met myn handen, die ik vewizzelde als de

eene moede, ende te zeer van de beenen van 't gebroke beekeneel gequetst was, de welke echter soo wel met mijn eygen schade bewaerde, dat de moeder ongequetst binnen een groot quartier uurs verlost was, die acht dagen lang met zoodanig een gekeerd kind, voor aen 't uyterste van de scheede staende gezeten hadde, ende ware dit zoo niet geschiet ik zoude het zonder instrument onmogelijk hebben kunnen halen; welke instrumenten op het doode kind maar weynig tijts alzoo gestaen hebbende, sonder perykel, ja lichtelijk en gemackelijk kunnen geapliceert worden, waerom ik niemant raden zoude zoo langen tijt te wachten; want het gebeurt meest, dat in die tijt de moeder, zoo wel als 't kind komt te sterven: ook zoo hebbe ik in die operatie mijn handen zoodanig gequest, om de moeder te myden, en mijn eer en faem te bewaeren, dat ik nae die tijt die hoovaerdye achter gelaten hebbe, en nu met instrumenten werke, zonder dat echter de moeder daer schade van lyde; 't welk ook te meer genoodtzaekt ben geweest te doen, om de calornie, en jalousie der vroed-vrouwen t'ontgaen.

Als nu 't kind op deze maniere gehaelt is, 't welk selden in veel afgezonderde stucken geschiet, en my noyt in deze gelegentheyt is gebeurt, zoo leyt men het op zijn schoot in een doek, of in het vloodje, dat onder de vrouw staet, tot dat de nae geboorte gehaelt is. Edoch, eermen die nageboorte haelt, zalmen wel neerstig onderzoeken, of daer noch niet een ander kind is, dat in een bezonder vlies leyt, en 't welk geen gemeenschap met dat gene heeft, waer in 't gehaelde kind beslooten is geweest; want het gebeurd dikwils, datter twee, of meer zijn, te weten twee in een doorgescheyden vlies, of vier in twee diergelijke vliessen, dats twee mael twee, yder in een besonder door gezepareerde *amnios*; makende alzoo de twee gedistingueerde *amnios* vier kinderen uyt, 't welk toch selden gebeurd; maer eer twee in een doorsneden, of gezepareerd vlies, en een ander alleen in een bezonder *amnios*, of yder kint in een bezonder *amnios*. Dat'er nu een kint, ofte meer kinderen zijn, dat kan men weten aen de dichte van den buyk, dewelke nae 't eerste gehaelde kind, of kinderen, over blijft, hoewel 't zekerste is, als men met de hand in de baer-moeder noch een ander vlies met water vint, en een ander kind, ofte andre waters en kinderen voelt: dewelke of nae de geboorte toe komen te zakken, ofte aldaer blyven staen; 't welk by aldien geschiet, sy gehaelt, ofte in de baer-moeder gelate moeten worden al nae vereysch van sacken, gelijk hier nae gezeyt zal worden.

Als'er dan noch een of twee andre waters, ende kind, of kinderen gevoelt worden, zoo zal men voor eerst ende voor al toe zien, dat men eerst de nageboorte van 't eerst gehaelde kind, of kinderen hale, eer men dat andre kind, of kinderen aen taste, soo het al noodigh zoude wezen; 't welk uyt het gene hier nae volgt blyken zal.

Dewyle de twee, ofte de drielingen, wel verstaende zoo die in eer

amnios door vliezen gefcheyden, of niet gefepareert zijn, en yder haer befondre fireng, maer met haer twee, of drie, maer een eenige koek hebben ('t welk ik wel van twee, maer van geen drie in een *amnios* leggende geloove, hoewel God wonderendoet), zoo zalmen zig wel wagen de naegeboorte, als het eerste kind ter Wereld gebragt is, te halen; om dat indien 't ander, of andre levendig mochten wesen, door die procedure zouden perykel loopen van omhals gebragt te worden; want de koek haer noodzakelijk is, zoo lang een kind, of kinderen levend in de baer-moeder zijn; ook zoo zoude men groote bloedstorting veroorzaken, welk de reden is, dat ik met *Moriceau liv. 2. cap. 8. fol. 251.* van opinie ben, dat men de fireng van 't eerst gehaalde afbinden, en af-snyden en een lint of touwtje om die fireng aen de moeders dije vast binden zal, op dat die alzoo uyt de weg hangen zoude. Dog beter ist een kort dik en swaar tangetje met een verkeerde veer die de tang doet toenippen, aan de fireng te hangen, dewelke naar beneden hangende meer uyt de weg is, als ofzy aan de dije gebonden waare. Edog, dit zoude niet behoeven te geschieden als 't ander kind, of d'andre kinderen in een *amnios*, hoewel gefepareert leggende, te gelijk doot waren, 't welk (gelijk wy gezeyt hebben) alsdan ook meest gebeurd. Ik kan ook niet zien wyle daar geen communicatie van vaten inde koeken is, waarom men de fireng van 't eerste gehaalde kind zoude toebinden en aan de Dijen vande moeder vast maken: Ook niet als 't werk van t'andere levendige terstond voorkomt, (het welke men zoo strakx niet en breekt) datmen dan het zelve met de nagelen openen zal, en laten alsdan de fireng van 't eerste kind ongebonden hangen, want hoe meer ontlastinge van bloed, hoe meer de koek toeslaat en plaats voor 't andere kind maakt, welk, het water gebrooken zijnde, terstond moet gehaald werden.

Maar zoo het mochte koomen te geschieden, nae dat het eerste kind alleen in een *amnios* of d'eerste kinderen in het zelve vlies besloten, en door een middelschot gefepareert, of niet van een gefcheyden zijnde, ofte wel twee kinderen yder in zijn *amnios* apart besloten, eerst gehaelt ende ter Wereld gebragt waren, dat echter boven om hoog, ofte ter zyden in de baer-moeder, nog een water en een kind daer in bevonden wierd, zoo zal men considereren of de zelve ook wel zijn behoorlijke groote, en wasdom mochte hebben, nae proportie van het andre, ofte dood ter Wereld gebragte kind, of kinderen; want het kan gebeuren, dat het zelvige een ontfankenisse zoude kunnen wesen, 't welk men kan bespeuren eensdeels daer uyt, 't gene gezeyt is, andersdeels daer uyt, dat het met de weeden, die alsdan somtijts zoo ras nog niet agterblijven, niet voortgezet en word, 't welk als gebeurd, zoo zoude ik dat vlies ofte *amnios*, in welke het kind is, niet willen breken, vermoedende dat het een *superfoetatio* ofte nae bevrugting mogte zijn, 't welk nog zijn volle wasdom ofte rypigheyd niet zoude hebben; want

want indien men 't vlies brack, ende het kind haelde, zoo zoude het perykel loopen van sterven, principael, als het niet op de zevende, juyst, en voor de negende maend gebaeld wierd, 't welk andersints de natuur bevolen zijnde, op zijn tijd wel levendig zoude komen; en als zulks geschied heeft men zijn consciencie bewaert en gequeten. Ja het zoude somtijds gebeuren, dat groote Me-vrouwen van 't eerste doode kind, of kinderen verloft zijnde, om erfgenamen te hebben, overtuycht zouden zijn in haer gemoet, den Chirurgijn voor soo een groote voorfichtigheyt niet rykelijk te beloonen, als dat lefkomende levendigh quam; Want men heeft exemplen, dat een nae-ontfanckenisse wel twee drie weken, jae een maent, en langer nae het andre, of d'andren komt; 't welk men in *corpore juris L. 3. ff. si pars hereditatis petatur* lezen kan, als staende aldaer met deze woorden; *Sed. Laelius scribit se vidisse in palatio mulierem liberam quae ab Alexandria perducta est ut Hadriano ostenderetur, cum quinque liberis, ex quibus quatuor eodem tempore enixa (inquit) dicebatur, quintum post diem quadragesimum. Quid est ergo Sc.* Siet by *Franciscum Roussetum in appendice Historia 2. de Superfoetatione*, daer hy verhaelt van een levendig kind, een jongetje, dat tien weken nae de eerste kraem quam, *a Caranza de Superfoetatione Cap. 19.* doethier by, dat sulx zonder nae-ontfanckenisse *superfoetatio* genaemt, niet en heeft konnen geschieden; 't welk waerschynlijk is, en van welke opinie ick ook ben. Hebbe ook een exempel gezien van een kind, nu by nae al volwaffen, 't welk een geheele maent nae zijn broeder quam, die dood ter Wereld gebracht wierdt. *Schenkjus obs. 3. lib. 4. fol. 562.* verhaelt ook van een wondere *superfoetatio*, of nae-ontfangen kind. Siet ook *Hippocrat. lib. 5. Epidem. de Muliere Laryssea*; dewelke na den veertigsten dag van haar verlosinge, met nog een kind en *Superfoetatio* voor den dag quam. Ook *Johannes Raimundus hortem lib. de morbis mulier cap. de Superfoetatione. fol. 453.* die verscheide exempelen verhaeld. *Rambertus Dodonaus, in zijn observatien over het 3. Cap. van zyn ware medicinale observatien,* verhaeld nog een vreemder Na-ontfankenis van een burgers vrouw, dewelke in 't jaar 1570 den sevenden December, 's favonds ten 10 uren van een voldragen vrugt, een zoon, gelukkig verlosste, ende daags daar aan op 't zelfde uur wederom van een ander kind beviel, en dat buiten vermoeden van haar zelfs en de vroed-vrouw, welk kind geen vier maanden gedragen was, en van 't welke men nog oogen, neusgaten, en mond bekennen konde. Siet ook *Bernard Gordon cap. 11. part. 7.*

Barthol. cap. 11. libr. de insolit: part: humani viis fol. 85. verhaeld van een voorname burgers vrouw tot Coppenhage, dewelke na dat gelukkig in de kraam gekomen was, en de reiniging na wensch hadde, op den veerthienden dag, weer zodanige pynen als voorheene kreeg, doen haar den arbeid overquam, op welkers klagen de vroed-vrouw gehaald zijnde, meende zy een na-ontfangen kind *superfoetatio* zoude halen, maar

maar wat geschiedender de vrouw krijgt een harde wee twee a drie en verlost van twee Mola of onbeschofte klompen vlees.

Om dan te toonen dat het niet goet en is, ende ook niet moet gepractiseert worden, 't vlies van een nae ontfangen kind te breken; zoo zal ik deze Historie hier aenknoopen: Ik hebbe een Nicht, zijnde een vermaerde oude vroed-vrouw, de welke my voor de waerheyd verhaelt heeft, en deze Historie uyt haer mond heeft doen op schrijven: dat Anno 1662. *Catelijne Buys*, Huis-vrouw van *Jan Buys*, Meester kleermaker tot *Gornichem*, woonende te dier tijd in de Kerck-steeg, van drie kinderen verlostede, het eerste quam met de billen voor, 't welk gekeert ende gehaelt zijnde, den navelafgebonden wierd; 't andere quam met de rechter handt, ende de rechter knie, naer welke den anderen voet, voor over den buyk, en den arm achterwaerts nae den rug leggende, volgde; nae dat dit kind ook gehaelt was, heeft het vooriz. vroed-wijf de vrouw gekant, dat's met de kand van de hand onderzocht, ofte ook de nageboorte vast was, de andere hand op den buyk gelyt hebbende, om de nageboorte van onder den navel zoo nae beneden toe drucken; 't welk niet geluckende, heeft de vast zittende nageboorte met den vinger los gepelt, en gesepareert, edog, in het onderscheppen van dezelve, heeft noch een ander water met haer hand vernome, 't welk, nae dat zy ter degen onderzocht hadde, heel hoog in de zyde tusschen de borst en heupe gevonden, ende 't water (hoe wel onvoorsichtig) gebrooken, ende het kind wel gekeert gehaelt heeft, zonder pijn, ofte weed, naer welk kind de nageboorte strax gevolgt is. De vrouw heeft wel deze kinderen zelfs drie weken gezogen, maer 't middelste en meysje zijnde, bleef alleenlijk over.

Waer uyt blijkt dat het leste een *superfatatio* geweest zijnde, om dat het zijn volle waldom en rypigheyd niet en heeft gehad, ook gestorven is. *Moriceau liv. 2. chap. 4. fol. 223.* en gelooft niet dat een vrouw twee mael ontfangen kan, 't welk ik geloof dat hy daerom seyt; om dat alle de ouden oordeelen, dat soo haest de vrouw ontfangen heeft, als dan de baer-moeder zoodanig fluyt, dat daer geen punt van een naelde in gebragt kan worden, 't geen ik ook aenneeme; want den binnenste hals van de baer-moeder zoo effen niet fluyt, dat een naelde zonder quetsen tot in de baer-moeder gebragt zoude kunnen worden, 't welk een tentyfer ofte *catheter* wel doen zal, om dat die door zijn dikte niet en quets, en den weg beter door passeren kan. Dewijl een plomp instrument de toegerokken fibren beter van den anderen, verwyderen kan zonder die te quetsen. *Quod ipse cum procum agerem aviditatieque mea in istius rei veritate scrutanda ut satisfacerem, in scortio utero gerente & ex ulceribus veneris cancrofis vaginæ laborante, meumque auxilium petente (dilatatorio aperta vagina) e pertus sum.* Ook in 't jaar 1673 in de maand October, in een arme vrouw welke drie maanden swaar was, ondervonden heb haar water niet konnende maken, in welke ik een genoegsame dikke

Catheter tot in den uterus bragt, om redenen vooren gezeyd; hier na heb ik het zelvige diverse malen ge-experimenteerd. Ende was dit alzo niet, hoe zoude in de tweede ontfanckenisse kunnen geschieden; want ten minste moet de *vapor, halitus, spiritusve seminis virilis per uterum* tot d'*ovaria* door de *tubas fallopianas* komen, wyle de substantie van 't zaet, zoo verre niet opgetrocken komt te worden, of nae het heden-daggsche gevoelen klimt.

Hier mede dan af gehandelt hebbende, 't gene eygentlijk 't af halen eens dooden Vruchts, door de hand van den Heel-meester concerneert, zullen wy overgaen tot de afhaling van de naegeboorten; edog eer wy sulx ondernemen, zoo willen wy den goedt-gunstigen Lezer gebeden hebben, dit alzo voor lief te nemen; belovende 't gene meer uyt ey-gen experientie ondervonden hebbe, ofte zoo ons Godt by 't leeven spaert, met'er tijt nog ondervinden zullen, aen den dag te brengen, ende 't zelve alzo alleenlijk beschrijven, niet om dat die methoden alleen, zonder 't gene van zoo veele Auteurs geschreven, en van ons aennemelijk te zijn bewezen is, zoude kunnen geschieden, maer wy zullen ons tot het gezeyde refereren, en als dan het zelve met dijt ons tegenwoordige vermeerderde, te gelijk gemeen maken, om dat al dat gene wy met zoo grooten arbeyd, onrust, moeyten, en gelegentheyd verkregen hebbe, alle man *haut insulsis* niet; maer wel de konstlievende *Præsertim Chirurgia anatomia quæ peritis*, even openbaer zoude wezen; Tot dien eynde, zo hebbe ik alle instrumenten daer toe, van ons zoo geïnventeerd en zommige zelfs gesmeert, en wel de meeste gevijlt, getempert, geslepen, als anderszins geperfectioneert, ook zelfs laten attekenen, ende alle der zelve conditien naektelijk, zoo wel als de manieren van die t'appliceren, te handelen, en verders tot uytwerking van de voorgenome operatie te gebruyken, hier nevens voor oogen gestelt. Ten ware zig yemand wilde bedienen van eenige superferatiuele middelen gelijk 't gebruyk van woorden &c. waar van *Johannis Raimundus fortis veronensis* dit historitje verhaald. Wy hebben een zeltzame geboorte gezien en dat in een zekere Edele Venetiaansche Dame, na dat de hand van 't kind was ingebracht, als wanneer haar man met zijn met olye van lelyen besmeerde hand, haar helpen vryvende, deze woorden sprack, *Secunda fistula corpus ubi proferret vobis magna Dei genetria*: in dezen gesproken woorden verlosste de Dame terstond, veele andere dingen te vergeefs onderstaan hebbende

ziet libr. de morb. mulier. cap. de partu laborioso pag. 46.

XXXIV. HOOFDSTUK.

Van het afhalen der nageboorte.

SOo rasch als 't kind ter werelt gebracht is, moet de nageboorten gehaalt worden, ook voor ende al eer men den navel of streng of bind; Zoo wanneer dat'er tweelingen zijn, dan zal de vroedvrouw het eerste geborene kind de navelstreng terstond afbinden en het kind overgeven; en als dan wieters de hand langs de buyten hangende streng in de lijfmoeder gebragt hebbende, onderzoeken, ofte een of meer nageboortens zijn, en of die in een, of aan malkanderen zijn: indiender veele zijn, moet zy den eene wat van den anderen afpellen, dog niet geheel los maken. Om des te beeter de geboortens van den anderen te kunnen onderscheyden, 't geen anderzins eenig beletzel om die wel te keeren, geven zoude, want door het zagjes los maken der nageboortens, zoo volgt'er een meerder vloed, waar door de koek eenigfins toeflaat, en alzooy ruymte maakt: Dit gedaan zijnde en bevindende dat de koek geheel los is, zal die tot in de hals van de moeder in zig halen, maar zoo die aan de moeder, of tweede koek nog vast is, zoo zal zy die wat van 't andere kind los maken, de vrouw wat min of meer op die zijde keerende, al na dat de koek in dezelve geplaatst is, en die naar die kand schikke, alwaar het eerste kind gelegen en uyt verloft is, om zoo veel meer ruymte voor het andere kind te hebben en te maken, latende de eerste afgebonden streng bloeden om reden voren gezeyt. Het tweede kind afgehaald zijnde, zal zy het zelve, als van het eerst gezeyd, afbinden, en overgeven latende de afgebroke al bloedende buyten de lijfmoeder hangen, als dan zal zy de streng of koek tot aan de nageboorte in de moeder volgen; en zoo die nog vast zijn los pellen en afhalen, het welke niet en behoeft, zoo die in 't halen van 't tweede kind los geworden zijn; maar als de nageboortens met het kind niet en volgen, zoo zal zy maar zagtelijk aan de streng trekken, welken als dan veel tijds gemakkelijk komen te volgen: De scheede zoo zy veel ploijen heeft, 't welke zomtijds in vrouwen die de witte vloed of een druypert lang gehad hebben wel gebeurd, die opfette en zoodanig schikke, dat zy tegens den anderen komen, zoo als voor gezeyd is.

Indien men, als het eene kind geboren is, met het inbrengen van de hand langs de streng bevond dat'er twee koeken, en niet aan den andere vast, zijn, dan moet de vroedvrouw eerst d'eene koek halen, en daar na het tweede kind, zoo als voorheen gezeyd is.

Het kan gebeuren, dat'er wel twee kinderen van een ontvangenisse zijn, 't geen

't geen uyt 't volgende af te meeten is, om dat de buyk na de reboorte van 't eerste kind nog sterk beweegt, en dat veel te meer, wanneer het kinderen van groote en wasdom zijn.

Maar indiender twee kinderen niet van eene ontfangenisse zijn, zoo moet zy de tweede koek in zijn geheel in de moeder laten blijven, om dat de zelve nog wel ses weeken of langer daar blijven kan, ten ware het water van het tweede kind al gebrooken waar, en dat het kind daar op quam te volgen, andersins, schoon het water een weynig al gebroken was, zoo zal men egter nog een tijd lang wagten, en dat inzien; en by aldien de vloed van het water niet ophoud, maar zagtsjes zijn voortgang neemt, de moeder haar redelijk bevindende, zoo zal men hier aan de natuure bevolen laten: maar by aldien de watervloed meer toeneemt, en het water afloopt, zoo is het beeter het kind te halen, als de moeder te versuymen, om dat het ophoude van de watervloed, de passagie droogt en sluyt, 't geen als dan een moeilijke baaringe geeft. Maar het gebeurd zoo wel in een levendige, als doode Vrucht, dat de naageboorte aan de baar-moeder vast zit, ja zoodanig zomtjids, dat zy niet als met groote moeyten en voorzigtigheyd van de lijf-moeder kan gescheyden worden, ende dat van wegen de droogte van de baar-moeder ofte om dat de vogtigheden te voren ontloopen zijn, zeyt *Euchar. Rhodion chap. 8. fol. 48. en Reuf cap. 4. fol. 25. en 26.* om dat zy door veel vogtigheden ofte abundantie van humeurer, door welke de nageboorte aan de baar-moeder komt aan te wassen, geswollen ende gespannen is, de passagie stoppende; ofte om dat de uyt-drijvende kragt van de baar-moeder door een lang duurige, pijnlijke en moyelijken arbeyd verlwakt is; waar door de kragten der vrouwe zelfs zoo vermindert zijn, dat zy haar niet zeer helpen kan.

Deze nageboorte dan een onnut ding zijnde, moet, of door de baar-moeder uytgedreven, ofte anderzins gehaalt worden, want indien zy lang in de baar-moeder blijft, zoo brengt zy zeer quade accidenten mede, als flauwtens, oppressie, suffocatie, ja zelfs zoo zy verrot, of al verrot is, werd zy oorzaak van de dood des moeders: gelijk *Guill. des Accouchemens liv. 2. chap. 27. fol. 292.* zeyt, 't welk *Fason Pratensis de parturiente § partu cap. 5. fol. 62.* mede getuygt, zeggende, als de nageboorte in 't licham blijft, dat zulx zekerlijk ook de dood van de moeder mede brengt.

Als de nageboorte in de baarmoeder blijft, zoo isser voor de vrouw groot perikel, want als dan gemeenlijk de vrouw geduurig sterk vloeyt, en dat zoo lang, tot dat de naageboorte voor het meerendeelte geconsumeert is, en met stukken en brokken afschiet wyders zoo fakt dikwils de buyk in en wort heet en pynlijk, welke pyn als dan 't geheele lyf door zig verspreyt, waar op benaauwtheyt, swaare koortze en andere ongemakke, ja veelyts de dood komt te volgen.

Als de vroed-vrouw de kraam-vrouw wel gade slaat zal het zelde gebeuren dat de nageboorte in de baarmoeder blijft, want indien de nageboorte niet en volght, dan moet zy haar hand in 't lijf brengen, en zoo als vooren

zeyt is, de nageboorte zagjes afpellen en uyt of afhalen, en de moeder zo fluyten en die met haar hand niet langer ophouden, schoon het quam te gebeuren dat de baar-moeder om haar hand vast toefloot (gelijk veeltijts geschiet) moet deselve dan niet met force open houden, maar moet die fluytinge dulde en daar niet tegen aan werken, schoon datter nog yets van de nageboorte overgebleven was.

Maar by aldien het gebeurde, dat'er nog zenige stukken van de nageboorte in de baarmoeder waere, de mond der zelve geflooten zijnde, zoo moet het eerste werk zijn de zelve met zagte warme stroovinge te verzagten, verwyderen, relaxeere en zoo te geven, dit gedaan en eenigzins gevordert zijnde, alsdan met een speuyt verzagende olye in dezelve te speuyten, om door die weg en middelen in de baarmoeder te konne komen, om aldaar de resterende stukken afte halen. Het is ook zeer goet, de zaake zoo geschied zijnde, de vrouwe dadelijk te doen niesien door middel van een nies-polver in de neus te brengen, te blazen, ofte snuffen, van gelijke kan men de zelve met olye en laau water sagjes doen braaken, de vinger na het gebruyk in de keel steekende. Men moet de kraamvrou ook gebieden veel gemaakte hoesten te doen, en zoo het de kragten der dispositie toelaten, het lichaam door sagjes te wandelen, over de kamer ook te bewegen, of wel van een stoof of trap sagjes wel eens te springen om alzo het lichaam te bewegen. Ook niet vreezende in te geven die middelen, welke de arbeyd konnen verwekken en aanzetten, en rookinge uyt vlugge middelen bestaende tot dien eynde te gebruyken.

Hild. in observ. in epist. ad Michaelem Doringium fol. 903. schrijft van een Edele vrouwe *Maria Paisferia*, welke gelukkig kraemde, maer de vroedvrou hadde de nageboorte in de baer-moeder gelaten, dewelke den derden nacht nae haer verlossing half verrot zijnde, van zelfs uyt viel, binnen welken tijt die voorz. Dame vele afsetrende medicamenten daer toe in genomen hadde, ondertusschen flauwtens, koortsen, benauwtheyt op de borst, onrusten, en nacht wakingen, onderworpen geweest zijnde. Ook seyt hy, dat uyt haer vrouweljkheyt sulc een stinkendt bloedt liep, dat de geheele kamer door de stank vervult wierd. Dese vrouwe hadde ook een buyk-loop, van wegen de verswacking, ende stierf op den sevenden dag harer sickte. Ik wenschte daerom wel, dat alle de vroed-vrouwen dat verstand hadden, dat sy de nageboorte met de hand, eer de baer-moeder sluyt, uyt halen kosten; 'twelk nochtans ligtelijk zonder perykel te konnen geschieden, my dikwils de experientie geleerd heeft, seyt *Hildanus ibid.*

Men sal dan niet wachten tot dat'er accidenten komen; want *Hippocrates lib. de morbis mulierum* seyt, dat mer'er tijt den buyk swelt, de reyniging niet en vorderen, dat daer koortsen, buykpijne, walging, bangicheydt, stank, beswyming, met benauwt sweet, en *stranguria* volgen; de welke niet eer op en houden, voor ende al eer de nageboorte half verrot uyt gedreyen wort. *Euchar. Rhodion cap. 8. fol. 44.* seyt dat soodanige

nige vrouwen aemborsflich worden, ende gedurig azemen even als ymand die hard geloopt heeft. *Reus' cap. 4. fol. 26.* voegt hier by, dat de vrouwen pijn in 't hooft hebben.

Maer men zal met de hand ('t welk de beste manier van doen is) sonder verroeven en met patientie de nageboorte al wiggelende los maken, sonder de baer-moeder koudt te laten worden, en die zoo haest het mogelijk is afhalen, uyt vrees, dat de baer-moeder sich anderszins schielijk sluyten mochte, en by aldien de vrouvv onder vvyien flauvv ofte slap is, zoo zalmen die vyat geven om 't herte te versterken, haer als zy sterk genoeg is, laetende hoesten, dringen nielen, ende geven haer zoudt in de handen zeyt *Guillemau*, ende men zal haer dingen geven die de nageboorte af drijven, als daar zyn de *spica nardi* & *celtica succinum*, *castorei*, ol: & *sal volat: succini sal volat: oleos*, ol: *sabina*, decoct: *sabina borax*, *crocus* &c. ondervijlen, langs de streng sien ofte de koek ook aen de baer moeder vast is, ende die zoeken te halen. Maer indien de scheede geinflammeert, gezwollen, en pijnlijk is, zoo dat zy nauvv, en gelijk als slooten is, als dan zal men de pijnne stillen, de swellinge doen verdwijnen, en de instammatie door stovingen zoeken weg te nemen, die de partijen met eenen slap maken; gelijk ook door inspuytingen, smeeringen &c. waar van wy hier voorheen in 't breede gesproken hebben. VVaar toe zeer nut en dienstig zijn zoodanige clysteren, welke uyt vermaarde middelen, als *angelica*, *sabina*, *Gucc. pruniperi*, *senana sturtii*, *senæ*, *borax*, &c. bereyt zijn, welke clysteer drie a viermaal naar de anderen geapliceerd werde.

De partijen door deze middelen ontswollen, ende wyder geworden zijnde, zoo zalmen, zeyt *Guilh.* de vrouw schudden, ende indien door dit middel de nageboorte niet voor den dagh komt, zoo zalmen die met de hand halen) ondertuffchen kan men de vrouw wel een vinger in de kele doen steken, om haer te doen koken, of tot een geveynsd braaken of walgen te brengen. Men zoude ook wel een ligt braak-middel of drankje kunnen in geven, om met een die stoffe te ontlasten, welke daar naar moeyten zoude kunnen maken, maar niet op die wyze gelijk veele doen met een balyn aan welke een sponsie is tot inde maagh te duwen, om de Vrouw te doen walgen, waer door de ingewanden van het middelschot, en by gevolgh ook de lijf-moeder, neer gedrongen word. Andere gebieden, wanneer de nageboorte niet volgen wil, dat men boven de gemelde remedien een roking van sulphur, of esels klauwen, als welke door een bysondere kragt hier toe dienen zouden, gelijk ook wel riekende dingen van onderen te gebruyken, als mede stinkende dingen aen de Moeder te ruyken te geven, en soude een emollicrende clysteer doen appliceren; ende by aldien dit niet en hielp, datmen dan haar neus en mont soude doen toe houden, en haer alzo laten dringen, ende ondertuffchen de vast sittende nageboorte met de voorste vinger, welkers nagel afgesneden is, soo zagt als het mogelijk is, scheyden of los pellen, beginnende aen de kant die minst valt is, dezelve in 't

in 't los maken al wiggelende (als gezeyt is) ende niet schielijk, nog met geweld uyt trecken, op dat de baer-moeder daar door niet mede volge, nog gequetst worde, waer op *hemorrhagie* versweringe, en wel de doot volgen soude, gelijk sulken gesien te hebben *Job. Libaut cap. 48. no. 3.* van een onvoorsigtige Vroed vrouw verhaald, en wy ook daar ondervindinge van hebben, en in dit separeren wil den Auteur, dat men de handt dickwils vet make; 't welk mijn dunkt niet noodigh te zijn, wijle daer bloedt ende vochtigheydt genoeg is. Maer by aldien de nae-geboorte soo vast sat, dat sy niet heel en konde gehaelt worden, soo gebiet *Paulus Aegineta*, dat men die sachtelijk in stucken breken sal, op dat sy ligt verrotten, in etter veranderen, ende alsoo in weynigh dagen van zelts uytvallen soude. *Aquapendens de operat. Cap. 87. fol. 324.* feyt, dat hy sulx geschiedt te zijn, gesien en bevonden heeft, hoewel (gelijk hy daer by voegt) ook sommige daer van gestorven zijn, ergo *periculus* om af te wachten.

Het gebeurd dickwils, dat als het kind geboren is, de aderen van de baer-moeder zoodanig zwellen, dat de nae-geboorte niet uytglijen kan, uyt oorzake van haar grootheyt ende enge weg vande baer-moeder, en deszels scheede, ende in dezen gevalle, zalmen op de voet laten gelijk *Massaria Professor tot Padova* dickwils geexperimenteert heeft. Ende als na deze dingen de nageboorte niet volgen wil, zoo moet zy verrotten, 't welk als men gedooft zoo loopt de moeder gevaer (gelijk wy terstond gezeyd hebben) ondertuffchen zalmen evenwel niet nae laten de moeder hertsterkende dingen te geven, ende in de baer-moeder een injectie te spuyten, die de putrefactie belet, de supperatie bevordert, en de baer-moeder versterkt; Ook de vrouw een scherpe klisteer zetten, om haer te doen dringen, als ofte zy wilde kacken, ende dan gebeurt het wel, dat de koek t' zamen met den dreck in 't becken valt: feyt *Moriceau liv. 2. Chap. 9. fol. 255. en 256.* Maer 't best is, de nae-geboorte met de handt ten eersten te halen: gelijk by onshier vooren aengeweezen is.

Barbette fol. 82. schrijft, dat hy met fundament kan zeggen, als de nae-geboorte in 's moeders lighaem blijft, dat 't zelve een van de zwaerste toevallen is, die de kraem-vrouw overkomen (hoewel voornamē schrijvers en gemeene vroed vrouwen, daer weynigh werk van maken, want de baer-moeder komt terstond met de geboorte te slayten, zoo dat men daer niet als met groote moeyte in komen kan. Evenwel in kas dat de nae-geboorte of niet volgen wil, ofte overgebleven is, wil *J. Reuff Cap. 4. fol. 27.* datmen den drank, by hem in sijn derde Capittel beschreeven, ingegeven hebbende, een weynigh wol met poeder van *helleborus* en *opopanax* in de scheede digt aen de mond van de baer-moeder brengen zal, waer door, nae zijn zeggen, zonder twijfel de vrouw vande nageboorte verlost

verloft zal worden; ja is, feyt hy, van zulk een kragt, dat het de doo-
de kinderen met de naegeboorte op een kragtige wijze uyt drijft; 't welk
geloove zoo grif niet en gaet, al was 't kind nog zoo welgekeert, ook
blijkt het uyt zijn eygen zeggen, om dat hy beneffens dit medica-
ment, nog het *Emplacrum de colocinthide* voorschrijft, om op den navel
van de vrouws buyk te leggen. Het zelvige zoude het *Spiritus Sais*
armoniaci cum calce viva mede kunnen prefteren, want met een vinger dezel-
ve aen de *vulva* en os *uteri* gebragt hebbende, zal dezelve in *majorum*
motum tremulum aenſetten, om alzoo *per motum convulſivum de ſecundina*
te doen voort komen, en zulx zoude wel plaats hebben als het
hoofd natuurlijk in de geboorte ſtaat.

De naegeboorte wort dan door medicamenten mede wel uytgedre-
ven, maar indien de natuur zoo ſterk niet is, dat zy de medica-
menten aen het werken helpt, zoo zijn die te vergeefs, ende eer de
vervallene vrouw dan weder kragten krygen zoude, zoo ſluyt de
baer-moeder toe, en de naegeboorte begint te verrotten, waer door
dan de naburige partyen mede geïnfecteert worden, en de krachten
met 'ertijt verdwynen, zo dat, in t'eynde de dood daar op komt te
volgen: Hier by komt noch dit te conſideren, dat afdryvende mid-
delen in t'gemeyn heet zijn, waer door d'innerlijke partyen verhit,
ende ontſtoken worden, ſoo dat daar op dan koortſe, wakinge, on-
ruſt, ende andre toevallen in gaf, die door een ſpecificque qualiteyt
men mogelijk eenige dingen in gaf, die door een ſpecificque qualiteyt
de nageboorte afdreven. Hierom is het dan beſt de nageboorte met de
hant te halen, eer de baer-moeder ſluyt, in welk te doen, *Hildanus*
in *epiſtol. ad Michaelem Doringium fol. 904.* vermaent, dat men wel toe-
ſien ſal, dat men de baer-moeder, in plaats van de naegeboorte niet
komt te grypen, ende zoo uyttetrekken; gelijk hier voor weynig jaren
Henricus Stapadius in Duytsland geobſerveert, ende my (seyt hy) vertelt
heeft, waar door de vrouw den zelfden dag ſtierf. Siet hier voor alwaar
van d'omgekeerde moeder geſproken is.

François Mericcau liv. 2. chap. 6. fol. 253. wil, dat de nageboorte op deze ma-
nier afgehaalt zal worden: Den Chirurgijn (zeyt hy) zal de ſtreng om zijn
twee voorſte t'zamengevoegde vingeren van de ſlinker hand tweemaal om
ſlaan, om die beter te houden, met welke vingeren hy die dan matig
trekken zal, ende dat hy dan met de regter hand de ſtreng, even boven
de vingeren van de ſlinker hand zal vatten, de voorſte vinger naa de lengte
van de ſtreng uytgeſtrekt zijnde, en dezelve tuſſchen de lippen van de
ſchamelheyt leggende, als dan gelijkelijk zoetjens trekken zal; altijd in agt
nemende die zijde eerſt te trekken, daar men zal gevoelen dat de naege-
boorte minſt vaſt is; 't welk doende, de reſte beter los zal gaan, gelijk
(zeyt hy) dat in een papier, ergens tegen geplakt af te meten is, dat
ook beter los getrokken kan worden van die kant daar het los is, als
daar het vaſt is. Hier moet men dan niet hard trekken, om de ſtreng niet

te breken, gelijk zomtjds dicht aan de koek ofte naegeboorte geschied; door welk men geobligeert zoude wezen, zeyt hy, de geheele hand in de baarmoeder te brengen, om den koek te halen, even gelijk men doen moet, als de naegeboorte heel vast is, en niet uytgetrokken kan worden, ten zy die eerst los gepelt ende gescheyden is, anderszins zoude de baarmoeder wel zelfs mede uytgetrokken worden; 't welk hy zeyt in eenige perzoonen gezien te hebben, waar op een groote vloet van bloed volgde, dat zonder twijfel een periculouse zaak is: om dewelke te ontgaan, hy de naegeboorte gewiggelt, en zachtelijk gehaelt wil hebben, terwijl de vrouw stijf in haar geslootene handen blaast, even gelijk men in een slesch placht te doen, wanneer men onderzoeken wil of die niet gebroken en is; ofte dat den vinger in haar keele gestoken word, als ofte men haar wilde doen braken, ofte dat zy dringt als ofte zy ter stoel wilde gaan, arbeydende gelijk zy heeft gedaan om van haar kind verloft te worden; want alle deze differente bewegingen helpen de naegeboorte om laag zetten, ende uytdrijven.

Desen Auteur schijnt niet als in hooge nood de hand in de baarmoeder te willen gebracht hebben, om de naegeboorte te halen; edoch, mijn dunkt, dat daer een kind is doorgekomen, dat daer ook wel een hand weder terstond ingebracht kan worden, met welke men de gelegentheid vande naegeboorte beter voelen, en zoo deselve halen kan, als van buyten te trecken: ik practisere het ook niet anders als de naegeboorte niet licht volgen wil. Ende by aldien de naegeboorte aen een zijde sit, en door de geseyde middelen bekommerlijk gehaelt mocht worden, zoo zal de vroed-vrouw, ofte wel een andre voorfigtige vrouw, die zijde, in welke de naegeboorten is, vryven, ende sachtelijk nae beneden toe laten douwen, ende alzo met d'ingebrachte hand de koek los gemaekt hebbende, op die manier soecken te krygen, even als vande naegeboorte, daer de streng van afgebroken is, geseyt zal worden. De naegeboorte gehaelt zijnde, zal wel ter dege geëxamineert worden, of zy ook geheel afgehaelt is, dan offer noch yets van dezelve in de baarmoeder resteed; want daer en moet niet over blijven, sels geen klonten bloedts, dewelke pijn en verrotting zouden veroorsaeken: En den vloed van bloed moet men soo lang doen continueren tot dat die afgehaald zijn, waarom ook een Medicus hier wel op letten zal eer yts tenteert om de vloed te stoppen: isser dan iets vande koek, of van een by hebbende *mola* of klonten bloedts overgebleven, of dat de vrouw in langen tyd niet afgeweest en met veel winden geplaagt is, welke al schoon niet overgebleven is door d'agitatie de vaten vande *uterus* open houden, waar door de bloed storting continueert; soo helpen de emollierende clisteren, veel min d'astringerende niet met allen, maar wel een scharpe clister, 't welk ik in praxi met *Moricean* soo hebbe bevonde; Edog, zoo de vloed duuren blijft, zo zal men de vrouw doen ader laten en te gen desselvs binnenste baarmoeder als medt op de scheede een gealluynd leder

leder op en tegen leggen en voorts laten rusten , sonder haar veel te dekken ; en verders doen dat een goed Medicus te rade vinden zal.

Sijnder tweelingen in een werk besloten , of door middel van een membraen gescheyden , zoo zalmen procederen in 't af halen van de nageboorte als voorheen geseyd is ; gelijk ook hoe men sich gedragen sal als'er een *superfatatio* is ; Want als'er twee verscheyde kinderen zijn , die sullen d'eene voor , ende d'andre nae , op de voorschreve manier gehaald worden , gelijk als *Moriceau liv. 2. Chap. 9. fol. 255.* wel seyde.

Het gebeurd wel dat de streng komt te breeken , 't sy door onvoorsigtigheyd van de vroed-vrouw , of wel om dat die heel zwak en zomtijts half verrot is , gelijk als wanneer het kind dood is , zoo dat hoe weynig men daer aen trekt , sy echter digt by de nageboorte afbreekt , die dan in de baer-moeder vast blijft ; en dat mede van wegen de swakheyd van de afgematteerde moeder , die een langdaurenden arbeyd doorgestaen hebende , geen krachten genoeg heeft om de nageboorte uyt te drijven ; ofte om dat men die niet prompt nae de verlossing heeft uyt gehaelt , de baer-moeder zoo nauw geworden ende gesloten zijnde , dat daer voor de nageboorte geen passagie is : welke nauwe passagie bezwaerlijk als dan kan gedilateert worden ; om dat de baer-moeder , ende consequentelijk de scheede , droog blijft , missende die vochtigheden die te voren ontloopen zijn , waerom de nageboorte terstond moet gehaelt worden als het kind ter wereld gebracht is , en voor al eer de baer-moeder sluyt.

Hier moet men dan voorsichtigh wezen om geen fouten te begaen (als even geseyt is) alzo de streng den weg daer de nageboorte is niet wyzen kan , naardien zy af gebroken is. Ik hebbe gesien dat de vrouw , die haer beroemde dat werk beter als een Chirurgijn te verstaen , in plaets van de nageboorte , de baer-moeder tot aan zijn binnensten mond trok , de reden zijnde waerom sy moest opstaen , en my het werk laten doen , seyt *Moriceau*.

Als evenwel sulx gebeurt , zalmen door de ingebrachte handt konnen weten , dat het de nageboorte is , namentlijk aen een groot getal van kleyne ongelykheden , die altijd de tacken van de *umbilicale* aderen in haer beginsel , daer sy aen de koek vast zijn maken , dewelke lichtelijk onderscheyden konnen worden van de baer-moeder , by aldiende koek noch vast is , hoe wel de baer-moeder , nae dat het kind ter wereld gebracht is , sig komt te rimpelen , 't zamen te treeken , en sich oneffen en krinkelachtig te maken , de vochtigheden ontloopen zijnde , die haer te voren uyt gespannen hielden : waerom dat die gene die deze konst verstaen , lichtelijk van deze sake oordeelen konnen.

Daer nae zalmen die (gelyk geseyt is) aen die plaetze daerze meest los is , beginnen af te pellen en te separeren , en alzo gesepareert zijnde , allengskens sachtelijk halen , altyts nog beter zijnde een stikken

ken van de nageboorte in te laten, als het doch niet anders geschieden kan, dan den *uterum* te quetsen, waer uyt quade accidenten volgen, als voorheen gezeyt is: zoo dat het beter is, dat men die nageboorte niet eer uyt trecke, voor dat die geheel ofte het meeste gedeelte los is, om redenen voren gezeyt, ende om de nageboorte de omstanders geheel te kunnen toonen, als de operatie gedaen is. Ondertusschen de vrouw iets tegende koortze, en de opklimmende pyretifactive dampen gevende.

Moriceau houdt gantsch niet van *theriakel* of andere diergelijke morserye (zeyt hy) maer van goed voedzel, gelijk goede spijs, *limonade*, *orangade*, ende als'er geen koortse is, van wat wijns; ondertusschen toefiende, dat de nageboorte, of een gedeelte der selver, niet in de baer-moeder blijve, want uyt het geringste overgeblevene stikjen, behoudt de vrouw de vloed van bloede en de pijn, al even eens ofze noch een kind barenzoude, welken zoo lang duuren, tot dat de vrouw ontlast is; daerom, zoo de weeden ende de nageboorte kleyn zijn, zoo wort die niet wel, of lichtelijk uyt gedreven, altijs moeyelijker dan ofte zy groot ware, alzo die beter gedrukt ende neder gedreven kan worden; want die miskramen, worden moeyelijker verlost van de nageboorte, als die op haer tijt kramen.

Indien dan, gelijk zommige vroed-vrouwen doen, de koek ingelaten ende de selve aen de nature te lossen bevolen wort, zoo is het (als genoegzaam gezeyt is) een groote onvoorsigtigheyt; het ware beter, als zy de koek niet halen konden, dat zy een verstandig Chirurgijn riepen, die dat te doen beter toe komt.

Noch zijnder andre assureante vroed-vrouwen, die door faute van verstant, het werk ten halve laten steken; 't welk voorwaer slechter is als ofte zy niet met allen gedaen hadden; gelijk *François Moriceau* *liv. 2. Chap 13. fol. 283. en 284.* verhaelt, hem *au Faubourg St. Marcel* in een vrouw gebeurd te zijn, die halver dracht verlostte, ende nae drie dagen verlost te zijn, de moeder by nae gesloten hadde, edoch door sijn besmeerde vinger, by welke hy ook den anderen bracht, weder wat geopent wierd, wanneer hy met zijn twee ingebrochte vingeren drie stikken van de nageboorte greep; die hy uyt haelde, soodanig stinkende, dat twee dagen daer nae, schoon zijn handen drie of vier malen met sijn gewasschen hadde, noch soo bangh roken dat het niet om zeggen is. Deze vrouw hadde geduurigepyne, even eens als ofte sy kramen zoude, ende verlost zijnde op de voorsyde wijze, hield de vloed op, ende voer voorts zeer wel, de dood alzo ontgaen zijnde, die daer licht op gevolgt soude hebben.

De vrouw van de naegeboorte dan verlost zijnde, soo moet men wel neerstig in acht nemen, ofte ook de scheede niet gerelaxeert is, dewelke schoon niet en is gerelaxeert, egter met de hand op, glad uytgeset en gescreken moet worden.

Dit gedaen zijnde, doct men de vrouw een sluyt doek, en band aen, om te verhoeden dat de baer-moeder geen koude, wint, ofte tocht en vatte, en dan leyt men de vrouw te bedden; dewelke te bed gebraght zijnde (waer mede ik meest de vroed ende vrouwen laet begaen, om dat daer niet veel fatsoen aen is, ende beter de vrouwen als een man past) zoo neemt men het kind, men wast het af; en men legt het in een kleed wegh, het afgenomene lid of leden op sijn plaets geleyt hebbende, indien het kind alzo gehaelt heeft moeten worden, 't welk altijts niet en gebeurd. Terwijle dit kind soo gehavent, ofte wel voor dat 't selfs gereynigt wort, soo vertoont men de naegeboorte aen de vrouwen, 't sy geheel, ofte met slicken, dat wel zoogoedt niet en is; echter soo, en in dier voegen deszelfs slicken by den andren geleyt zijnde, men als dan bewijfen kan, van die, niets in de baer-moeder gebleven te wezen, waer mede als het zoo geschied, is den mond van lommige quaedsprekende vrouwen gestopt, de kraem vrouw zoo wel als haer vrienden en bekende, en mede den Chirurgijn selfs gerust gestelt. De Instrumenten tot de *Embryulcia Vera* behorende, en welke beloofst hadde daar by te voegen en te communicereen zijn de volgende alhier beschreven, en agter aan gevoegt.

E Y N D E:

Van de Embryulcia vera.

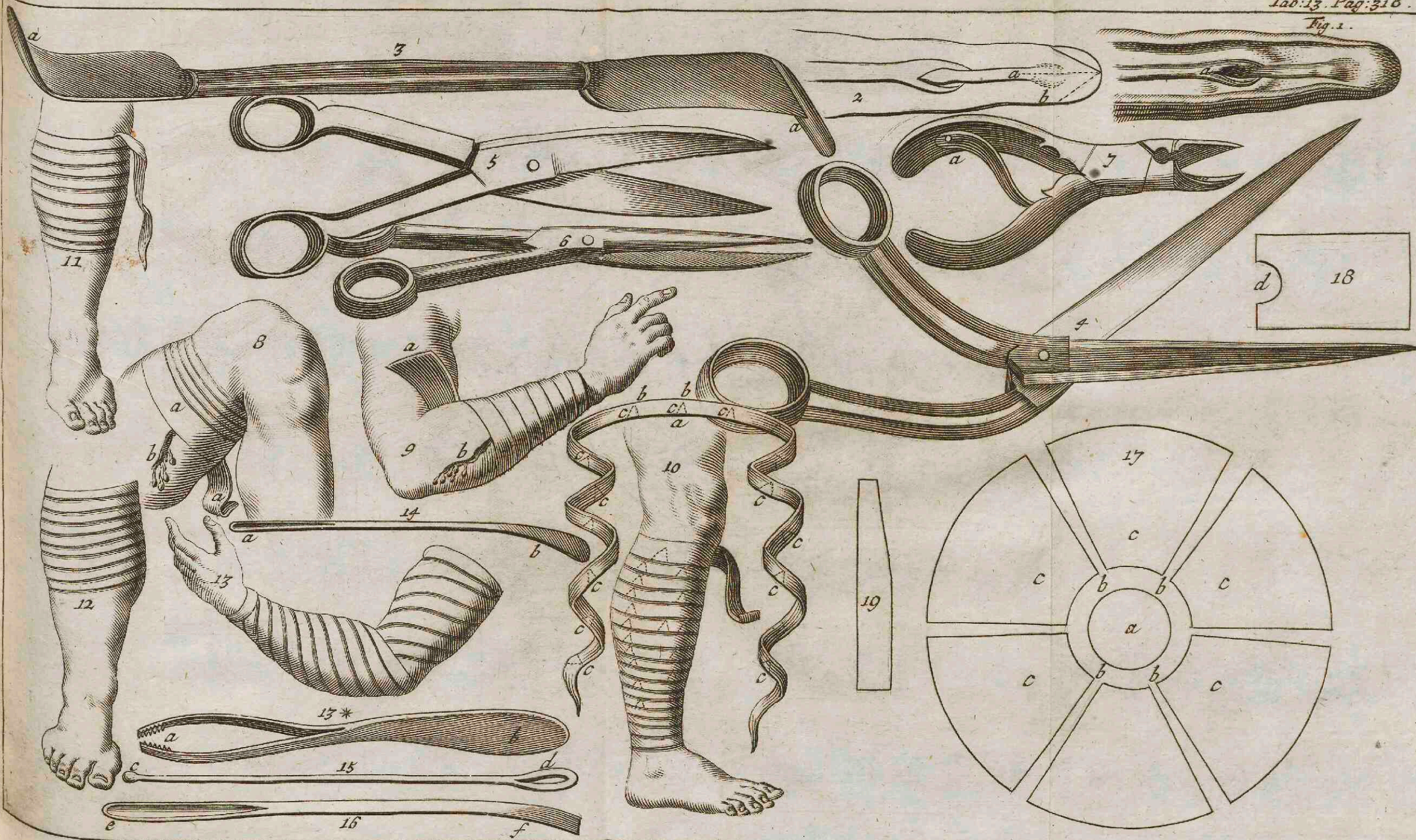
De Instrumenten tot de *Embryulcia Vera*, ofte waare af-halinge eens doden vrugts behoorende, zijn in de volgende twee Tafels afgebeeld.

T Ab. 1. fig. 1. Het verbeterde *speculum matricis*, ofte lijfmoeders schroef; welkers *nebben ofte bekken* A. A. A. met zachte zeeme teert kapjes ofte hoosjes, om de koude des yfers, overtrokken, en in de inwendige opening van de baarmoeder, *Orificium Uteri internum*, gebragt zijnde, door middel van de schroef B. en het handvat C. omgedraayd, zig van den anderen, als in fig. 2. te zien is, verwijderen, en daar door d'opening van de lijfmoeder in meerder ruymte komen uyt te zetten, om de vrugt, nu opgeslooten zijnde, te konne doorlaten.

Dit *Speculum matricis* werd dan gebruykt, wanneer den *bals des baarmoeders* zoo verengt en gesloten is, dat het kind door dezelve niet passeeren kan, en door geen ander middel kan verwijderd werden. Dit voorgezeyde instrument heeft zyn *kloniren*, ofte open sluytende *geledertes* D. D. D. D. door welke het zagjes zonder de minste dreuning ofte stooting open en toegaat: Het zelve is in E. E. door middel van een platte schroef plaatje aan de schroef ofte *draaybont* B. B. vast geschroeft. De *nebben ofte bekken* A. A. A. van dit *speculum* zyn van binnen uytgeholt, om meerder ruymte voor de doorgangen van 't kind te geven, en zyn van buyten rond en glad gepolijst om niet te konnen quetzen. Dit instrument gebruykende moet zagjes en *pedetentim* open en toegeschroeft werden. Het is 't alderbeste van dat fatzoen dat verbetert heb konnen practizceren. De *bont* heeft zyn moerkoker in F. F. alwaar dezelve al draayende door passeert. Het handvat moet van palmhout, om de koude der *ziers*, zyn.

3. Het *kromme scherpe znymesje*, met welke, het kind dood zynde, en niet geheel konnende afgehaalt werden, een armtje, beenje, of wel alle beyde, als mede eenig ander lid, afgesneden werd, om de moeder zoo veel te gemakkelyker van haar vrugt te verlossen.
4. Een *dubbeld kromme haak met scherpe tanden*, welke in 't kind gehegt zijnde, met de hand niet konnende verlost werden, door dezelve werd afgehaald: Desselfs open en toegaande handvat om de haaken naauwer ofte wyder van der anderen, naa gelegentheyd der zaaken, te schikken.
5. Een *Enkelde dubbeld haak met ronde botte tanden*, welke uyt een stuk gepolijst staal gemaakt, in desselfs onderste deel een *opening* A. heeft, door welke een platte gladde *bontje* B. (voor een hand vat verstrekkende) van yser gemaakt, gestooken werd: welk *bontje* B. met een *koper ofte yzer kettingje* C. aan de haak in E. vast gehegt is.
6. Een *Enkelde haak met een kromme botte punt*, als de voorigen tot 't zelvige gebruyk. Deze haak is uyt twee stukken in E. door een *losse klink bontje* F. c'zamen gevocght, waarom dezelve, in de verscheyde leg-

Fig. 1.

legginge des kinds in 's moeders lichaam, om het zelve aan te slaan, geboogen en gehegt kan werden.

7. Een *kromme bolle lepel haak*, met welke, naar gedaane opening in 't hoofje des kinds, de herzenen uyt het zelve ontlafst, en het kind afgehaalt werd.
8. *Tweede kromme bolle lepel haak*, als d'eerste tot het zelve gebruyk.

Alle dezen voorichreve haaken zyn van goed yfer en staal gemaakt, zy zyn glad gepolyst, rond van steel en boght, scherp ofte bod van haak tanden: Alvorens men die gebruykt zo moeten deselve warm gemaakt en met oyle besmeert werden.

9. Een *krom scherp plat snyd ofte scheyd mes*, met zyn *ronde botte haak A*; met welk de leden des vrughts, in 's moeders lichaam leggende en niet geheel konnende verloft werden, van den anderen afgescheyden en afgehaald werden.

10. *Tweede scherp plat snyd ofte scheyd mesje* met zyn *ronde botte haak A*, welk plat snyd mesje agterom gebogen gemaakt is, om des te beeter na de noodzakelykheyd van kinds legginge, zig tusschen de geledingen, om die af te scheyden, te konnen voegen.

11. *Rostrum Glaucionis dentatum Incurvum*, ofte *Swanenbeekx tang* met tanden. Deze Tang is met een sterke *veer A*, voorzien, van staal gemaakt, effen en glad gepolyst; heeft ook van binnen in beyde zyn platte nebben *scherp puntige tanden B. B. B. B.* en dat in yder Neb wel 7 a 8 stukx: in deze *platte Nebben* zyn 3 a 9 doorgaande openingen ofte gaten, in yder van dezelve wel 4 a 5. Deze gaten dienen om het gevatte deel van huyd ofte vleesch te konne huysvesten, door welk middel de getande Nebben zig zoo veel te naanwer en vastter te zamen sluyten, om het gevatte deel vast te houden, waar door met zo veel meer kragt en vastigheyd het gevatte deel na zig kan getrokken en afgehaalt werden.

12. *Rostrum Glaucionis dentatum incurvum secundum*. *Kromme Ganzen beks tang* met tanden; en zyn *plat steevige veer A*, *tanden B. B. B. B.* en *openingen ofte gaten C. C. C. C.* van dezelve stoffe en op dezelve manier als d'eerste gemaakt, en tot 't zelvige gebruyk geschikt. Deze *platte sterke tangen* haar gebruyk is, om de doode vrugt uyt 's moeders lichaam in 't geheel ofte ten deele af te halen.

Tab. 2. fig. 1. Een *klynn scherp mesje aan eene zyde snydende*, dienstig om een opening ofte insnydinge op 't hoofd van het doode kind in 's moeders lichaam leggende, te maken, om de volgende instrumenten in dezelve te appliceren.

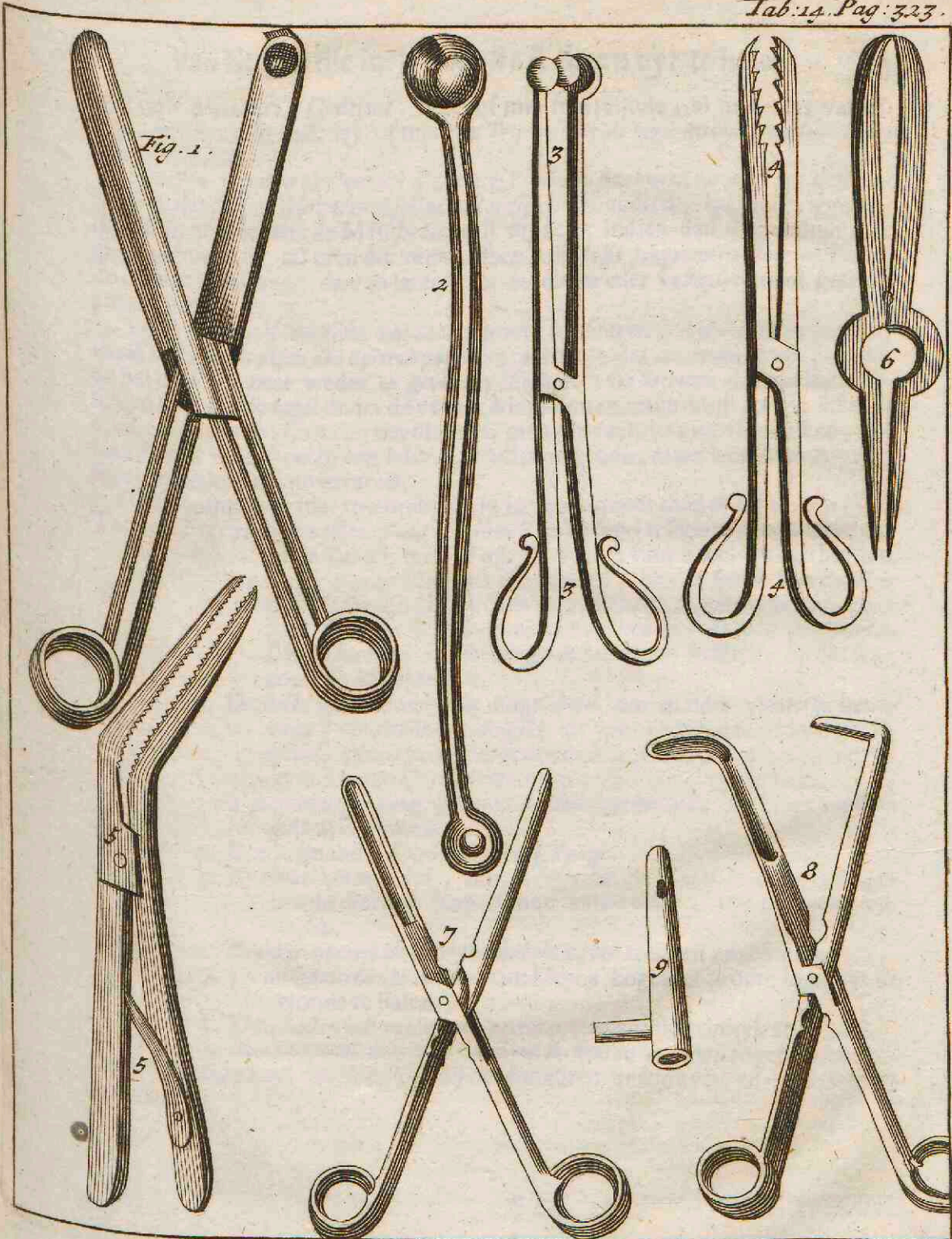
2. Een *krom op eene zyde snydende scherp mesje*, dienende om 't hoofd des doode vrughts te openen, de herzenen daar uyt te scheyden; als mede om eenig lid van het kind af te scheyden.

3. De *Tire-teste*, ofte *hoofd uythaalder*, met alle zyn deelen aan den anderen gevoegt.

4. De *Hoofd uythaalder* van zyn *koeler A*, en *steutel B*, afgezonderd; welkers eene eynde C. een *rond beweeglijk plaatsje D*, bevat; welk plaatsje D. daarom beweeglijk is, om zoo veel te ligter in 't hoofd des doode kind, door de gemaakte opening te konnen ingevoert werden: Dit

ronde

- ronde platte plaatje D. heeft ook op beyde zyn zyden een kleyn *knobbeltjen* E. E. hebbende de ronte van 't hoofd eens spykkers; welkers een dier knobbeltjes in d' openingen van het plaatje fig. 7. liter. L. L. passeeren moet, om daar inne vast te sluyten, wanneer de bovenste plaat fig. 7. lit. K. daar tegenaangebragt werd.
5. De *Tire-teste* in welkers bovenste deel C. het plaatje K. geplaat is, zodanig het zelve wezen moet, wanneer dat instrument in 't hoofd gebragt werd; en ingebragt zynde het plaatje als dan weder plat opgaande, als in fig. 4. te sien is, herstelt werd.
6. De *koker van de hoofd-uyttrekker*, in welke de *staf* ofte *Aanvoerder* F. G. H. I. met zyn *plaatje* D. K. in dezelve tot aan het eynde van de *koker* K. met zyn *gaatjens* L. L. moet ingebragt werden, op dat de haayrige huid en de beenderen des hoofds, welke tusschen deze plaatjens K. en M. zyn, van dezelve sterk omvat en beslooten mogte werden. Deze *koker* heeft omtrent zyn *plaatje* K. een lankwerpige *gespleten opening* N. dienende om het platte lichaam O. O. fig. 4. en 5. te huysvesten. Dit platte lichaam O. O. heeft twee kleyne *vleugeltjens* P. P. In zyn bovenste eynde op ieder zyde een, dienende om het bovenste eynde vast in balance te houden, ten eynde het zelve niet kome te drayen, wanneer met de sleutel B. gesloten werd.
7. De zelve *kooker*, op een andere wyze vertoont, om de twee openingen L. L. welke in het ronde plaatje K. gemaakt zyn, te konne zien; welke twee gaatjen L. L. dienen om de *knobbeltjens* E. E. fig. 4. te zien, in te plaatzen. Deze kleyne knobbeltjens dienen, zig in de beenderen des hoofds drukkende, om de platen van deze *Tire-teste* vast te sluyten, en te beletten dat het gecue gevat hebbe niet kome te ontslippen.
8. De sleutel B. welke op de schroef q. q. q. van het instrument gevoegt werd; ten eynde de *kooker* 3. 3. door middel van deze sleutel aangeschroeft zynde, de twee plaatjens K. en M. vast tegens malkanderen geslooten mogte werden.
9. Een *verwyderaar* met zyn *veer* A. en twee lange *nebben* B. B. om de inwendige opening van de *lyfmoeder* te verwyderen.
10. Een platte *zilveren Vrouw Catheter*.
11. *Impulsorium*, ofte *Inbrenger*, dienende, wanneer de vrugt qualyk gekeert voor de geboorte gedronge staat, om dezelve door middel van deze schroef boud A. A. met zyn platte draayende *Aandrijver* B. het voorste gedeelte C. van binnen in de moeder tegen het kind gebragt zynde, al zagjes draayende de vrugt te rug te duuwen, en te verplaatzen, het agterste gedeelte D. tegen zyn hand geplaatst hebbende.
12. De *speuyt*, door welke met olie inde *Uterum* gespeuyt werd, in alle zyn deelen afgezonderd vertoont, A. A. de *hulle rinne buys*, ofte *speuyt*; In welke desselfs *voordryver* ofte *aanzetter* F. geplaatst werd. Desselfs boven eynde B. met zyn schroef D. op welke het lange *pyfje* E. 't welk inde baarmoeder gebragt werd, in G. geschroeft werd, om in H. de ingebragte stoffe van olie &c: uyt te laten om in de *uterum* te vloeyen. I. desselfs *sluyt bus* ofte *knoker*, welk in K. op de schroef B. geschroeft en de speuyt A. A. alsoo gesloote werd. C. het onderste

gedeelte vande Speuyt met zyn schroef: L. desselvs *onderste slyt bus*; welke in N. op C. geschroeft en gesloote werd; en door welke in M.M. de *voorstuwer* ofte *Aandryver* F. in O in de *speuyt* A. A. ingelate werd.

- E. Het *yvoor* ofte *palmhoutse pypje*, welk in G. op de *speuyt* in D. geschroeft en vast gemaakt werd. en in H. de *voigt* doorlaat: I. Het *bovenste slytbusje* vande *speuyt*, het welke in K. op de schroef B. vast geschroeft werd.
- L. Het *onderste slytbusje* vande *speuyt* welk in N. op de schroef C. vast gedraayt werd; M, desselvs *opening*, door welke de *voorstuwer* F, in O, passeert.
- F. F. de *Voerstuwer*, *Aanvoerder*, ofte *Aandryver*, met zyn schroef O. op welke het *klasje* P, met vlas omwonden in Q. geschroeft werd.
- I. Het *klasje* vande *Voerstuwer* F. welk met vlas omwonden op dezelve in O, vast gedraayt werd.
- 13. De *Speuyt* in zyn geheel, met alle zyn deelen aan den andere gevoegt.

Q

A M P T

A M P T
 ende
 P L I C H T
 der
 VROEDVROUWEN.

I. HOOFDSTUK.

Van het ontfangen en swanger worden.

Nooyt kan een Vrouw ofte Maagt het zy Jongh ofte Oud, swanger worden, als door het vermengen van een mans persoon; welke *Erectio peno* tot haar naderen moet, om tot inde binne kamer, de *scheede*, te avanceeren, en aldaar zijn *genitura* te ontlasten: of welke ten minste vooraan die kamer zo dicht naderd, dat het *sperma* in de zelve in 't geheel of ten deele kan uytgestort worden; of wel dat de subtielste deelen van *damp*, ofte *uiterwaafsminge van het mannelijk zaad*, door de *scheede*, ofte den hals vande baar-moeder, en van daar door de *tubas fallopianas* tot het *Ovarium* kan overgaan, om aldaar het eene of 't andere *Ovum* te bevrugten.

Het *mannelijke zaad* komt nooyt verder als inde *scheede*, en blyft nooyt daar langh geplaatst, maar vloeyt zo ras het kan, weder uyt de *scheede* van zelfs naar buyten toe; ja zoodanig, dat indien een man na zyne gedaene werk, nog met zyn vrouw vereenight blyft, het *zaad* dikmaels ter zyde en tusschen sijn schagt sal uytbooren, om naar buyten te vloeyen, daar andersins het zelve in 't bedde ofte in 't hemd vande vrouw te rugh vloeyd.

De *Vrouw* ofte *Vrouwlykke sexo* heeft geen *zaad* ofte *genitura*: maar in de byslaapinge, terwyl het *venus* werk gedaan word, zo zypelt uyt de klieren

ren van de *Vagina* van rontomme, en van alle kanten der *scheede* geduriglyk een *Lymphatike vogt*; welke het binnenfte der *scheede* besproeyt en glad maakt: en dit is die vogtigheyt welke, dog t'onrecht, het *vrouwlyke zaad*, genoemt werd: welke vrouwlyke vogtigheyt, *lympha virginalis* genaemd, met het mannelijke *genitura* zig vermengende, een *dampe* ofte een *geest* van zig geeft, welke *syne geest* verder inwaerds overgaande, het resterende als dan te rugh naar buyten weg vloeyd.

Die *damp* ofte *geest* van het mannelijke *zaad* naar boven gaande, verspreyt zig door het vrouwlyke lichaam tot aan het eyerneft *Ovarium*; en die *geest* de eyeren besproeyende geeft aan een, twee ofte meer Eyeren het leven tot vrugtbaarheyt: welke besproeyde Eyeren van het *Eyernest*, na verloop van eenige dagen door de *Tuba Fallopiana* tot inde lyfmoeder overgaan, en de bevrugte eyertjes nu leven ontfangen hebbende, van tijt tot tyd in de *baarmoeder* grooter werden, en na verloop van negen maanden tot een ofte meer volwassene moederlyke vruchten ofte kinderen aangroeyen.

Dit vrugtje in Moeders lichaam, heeft na verloop van twee maanden alle zijn leden en deelen zoo innerlyk als uytterlyk, leggende rontomme inde *baarmoeder* met vliezen omvangen in een gedrongen en omflooten; werdende door de aderen, welken van de *navel* uytgestrekt zyn aan de *lyfmoeder* van de moeder *vastgehegt*.

Dat een kind uyt een *Ey* groeyd en voortkomt, lydt geen tegen spreken, alzo het *vrouwlyke Eyernest* dat genoegzaam vertoont; uyt welke eyeren inde *Tuba Fallopiana* overgaande en daar hangen blyvende, uyt die bevrugte eyeren inde *Tuba Fallopiana* kinderen zyn geformeert geworden; welke haar volkomen aanwas verkregen hebbende, en niet konnende door en tot de gewoone weg, om ter wereld te komen overgaan, by moeders levende lyve uyt dezelve zyn gesneden en zoo verlost geworden, hoedanig een Exempel tot *Lecurwaarden* in Vriessland aan een *Zoldaten* vrouw gebeurd is; welke een jaar daar naar, dog op de ordinaris wyze, van een jonge zoon weder in de kraam quam, en gelukkig verlost: van welke vrouw, als nog in't leven, een dood kind naar 2 jaren verblyff inde *Tuba Fallopiana*, door de snede uyt de *Tuba* is gehaald, en de vrouw gelukkig herstelt geworden.

Desgelykx zoo vintmen in yder vrouwlyke zexe op zyde vande *lyfmoeder* twee *Eyernesten* ofte *Ovarria* vol kleyne eyertjes; hebbende de grootte als ganzen hagel, dog den eene wat grooter als d'anderen, welke in alle gezonde vrouwen gevonden werden.

Dat uyt het mannelijke *zaad* geen kint voortkomt, kan men daar uyt afmeten, om dat het *zaad* aanstonts naar uytstorting in de *Vrouwlyke scheede*, weder daar uytloopt: Desgelykx wat tijt ook naa de vermenginge men de beesten komt te openen, men in derselver *lyfmoeder* geen het minste *sperma* vint; 't geene aldaar noodzakelyk moest te vinden zyn, soo het *zaad* in substantie tot de *baarmoeder* overgaat, en de vruchten daar uyt haar oorspronk hebben.

Als het Ey binnen inde *lijfmoeder* groot word, en het kind t'meerendeel al geformeert is; zoo komt uyt de *navel* van het kind een *Streng* voort, welcke zijn takken wijd en zijd, als de wortel van een boom, uyt-spreid: Deze takken te samen formeren de *koek*, *placenta* genaamt: Dese *Koek*, zoo lange het kint niet voldragen en nogh inde *baarmoeder* is, blijft aan de *baarmoeder* vast gehegt; maar wanneer het kint geboren werd, en in de geboorte zig sterk beweegt, als niet konnende langer in zoo een engte besloten blijven; zo dat de buyk vande Moeder naar boven, en onder, ja van alle kanten zo is uytgereckt, dat niet meer swellen kan; dan begint, het kint, van wegen de benaauwtheid, te woelen, en zig naa de mond vande *lijfmoeder* te keeren; zig zoo lang keerende en uyttrekkende, tot dat de omwindzels, de vliezen, gebroken zijn; als dan word het kint geboren: Dog somtijts scheurt het kint de *placenta* of *ie nageboorte* af, en het kind dan geen vastigheid meer hebbende, moet een uytgank zoeken, of sterven.

II. HOOFDSTUK.

Van de Teekenen dat een Vrouw Swanger is.

A Engesen het oogmerck van de nieuw-getrouwden in den huwelijcken staet alleen daer henen streckt, om Kinderen te procureren, gelijk de selve oock meestendeel de eerste vruchten daer van zijn; soo begeren en verlangen de jonge Vrouwen om de voortekenen van dien te weten: Derhalven hebbe geraden gevonden van de teekenen des Beswangerings alhier te handelen.

Het eerste teeken dan is, dat de stonden sonder koortse ophouen en hoe-wel dezelve wel, ses, agt, tien, twaelf of meer weken, uyt andere oorsaaken, kunnen opgehouden werden; of dezelve komen sich weynigh, en wel daer by te bleeck, scherp, en niet op sijn tijd te vertoonen ja; kunnen somtijds de stonden langer wegh blijven, sonder dat evenwel de Vrouwen bevrugt zijn.

Het tweede teeken kan afgenomen worden uyt een groot en ongewoon plaifler *in coitu*; edoch dit gaet niet altijd vast; want wy kennen Vrouwen, die sericus verklaren, dat noit plaifler *in coitu* hebben, en echter alle jaren kramen. Een metzelaers weduwe in jaren gesteygerd en van de knoddige religie, vvelke (als 't haren huylze een vrouw bedlegerig was welke zo een enge *vulva* hadde, dat zy, wanneer 't elkens van haer groot aengemaekte brutael en meest in weerwil veeltijts dronken man pijnlijk bekend wierd: Daer sy een schoone eerlijke vrouw op haer dagen en by de wereld

soo

loo bekend was, koorts en dat dagelijcx met verheffinge kreeg, welke haer in't korte weg sleepte, schoon naer tentamen of tastelijke examenen alles deede dat de medicine concerneerde) my veelmaels heeft verhaeld, dat zy alsfe 't meeste plaaisier met haer man hadde, terstont of aenstonts daer na seyde tegens haer gemael; ik heb het speck al weer weg; mitsgaders dat nooit sulx sonder beswangeringh haer is gebeurd; soo dat agt kinderen ter wereld heeft gebragt.

Het derde, bestaet uyt de trilling in de Leden, geeuwen en reken, dat de Vrouwen gevoelen na de vermenging met de Man; edoch daer op is weynig staetie maecten.

Ten vierden, steit men daar by de kleyne pijn ontrent de Navel na 't byslapen, hoewel geloove dat sulcx de Vrouwen meest overkomt, schoon niet ontfangen hebben, principael als de Mans wat traeg en langsaem in 't leertouwen, of 't genereren zijn, om dat den Onderbuyck, en consequenter den *Urachus*, wat te lang beweegt word.

Ten vijfden, d'aversie die zy heeft van vele spysen, en contrarie lust tot ongewoone dingen; gelijk oock by forme van een Hondshonger, *fomes canina* genaemt.

Ten sesden, dat de eerste twee maenden, of een weeck of drie meer, den buyck plat werd; want *à ventre plat enfant y a*, seggen de Franssen.

Ja werden somtijds soo sluyck, dat haer rocken van haar lijf vallen, en mogen het alderminste niet lijden, besouder als sy gegeten hebben, hoe zagt men haer oock aenraeckt, of meenen dat sulcx haer aen den Buyck quett.

Ten seenden, uyt de onlustigheyd, walgen, braken, en andre ongemacken, gelijk uyt het vervolgh blijcken sal.

Indien een Vrouw twee, drie, a viermael swanger gaet, soo waaneer sy dan beviad dat alle teekenen, met die gene die sy in haer vorige dragen opgemerkt heeft quadreeren, soo kan sy, en die daer van oordeelen moet, versikerder welen.

Ten agtsten uyt het swelllen van den Buyck, die van tijd tot tijd toeneemt en allensckens dikker word. Dit teeken, intonderheyt als zy meer versamelt hebben, gaat al zeer vast; de vrouw is 't meeste tyt niet bleek van Couleur, nog wateragtig, of met pyn en winden inde buyck gequelt: die het water hebben swelt den geheele buyck, maar die swanger zyn swelt den onderbuyck alleen, en dat in form van een punt nederwaerts na het Schaambeent roe.

Sommige dragen heel hoogh, andren in de zyde, zo dat daer en boven dickmaels maar van een Kind alleen swanger gaen, maer meerendeels different, als sy meer als van een Kind bevrugt zyn.

Ten negenden, uyt het leven 't geen zy ontrent de vierde, of in de vierde maend, of wel somtijds eerder voelen, en hoe grooter 't Kind werd, hoe distincter sy des selfs langsame, sagte en ordentelijke beweging gevoeld; 't welck d'erne tijd meer van een Meysje als wel van een Soontje

geschied, en weder ter contrarie. Maar de Vrouwen moeten hier in wel toezien, datze haar zelve niet en bedriegen; want ook de beslootene winden, of het water inde buyk kan dezelve doen swellen en sulck een leven doen gevoelen, hoewel datter dan inde buyk swaarte, en een rommelinge van winden met buyk pijn, gevoelt word.

Ten tienden, uyt de swelling der Borsten, en koude die sy in de selvige voelen, als sy maer eens koud drincken gedroncken hebben; en die van de Tepels, die wat blauwagtig van couleur werden, en eenige melck beghinnen te geven.

Ten elfden, uyt de Pijn die sy aen de Tepels gevoelen.

Ten twaelfden, als de litteekenen des Buycks, en veeltijds oock van de Dyen, van d'eerste Bevrugtheyd uytgereckt worden: of dat den Buyk met de dijen en der selver huyd, in die gene die voor de eerste mael bevrugt zijn, boven maten uitgeset worden.

Ten dertbiende, na 't seggen van *Jacobus Rouff*, en anderen, soude dese volgende teekenen vast gaen: dat soo seker niet geloove. Daer kunnen evenwel somtijds dese teekenen by de voorz. in dese Vrouwen, en andre teekenen in andre Vrouwen by gevoegt wesen, somtijds wel niet, soo dat geen van alle noch vast gaen.

Ook als de Vrouw voor de tweedemaal swanger gaat, soo worden alle de litteekenen, groeve, rimpelingen des buixx, welken naa den draght overgebleven waren, weder uitgespannen, en vertoonen als dan littekenen als van verbrantheit; hier nit kan men de beproefde maagden, welke een klitje gesweet hebben, kennen.

Dese zijn dan wel de uitgesogste welke hier vervolgens van hem beschreven zijn; te weten, pijn in 't Hoofd, schemering der Oogen, draeyingh des Hoofds, de welke segt hy als te gelijk komen, bevrugtingh denoteren. *Hoc credit judaeus appella.* De Oogappelen worden kleynder, de Oogen worden peers, blauw, geswollen, en met blauwe geswolle aderen doorweven; oock vallen in sommige de Oogen in, de Oogleden werden ingetrocken, en somtijds siet men verscheide coupleuren in d'Oogen; het Aengesigt word met puysten beset; de Vrouwen rispen dickwils bovenmatigh, zijn ook veeltijds schielijk blijde, anxtigh, en droevigh, krijgen pijn in de Lendenen, en afkeer van vermengingh, (daer swaerlijk geloof in stelle) de Dyen en Beenen swellen met pijn; hebben oock soo geen afreck, om dat de darmen gedruckt werden: Dese en meer, te langh om te verhalen, die den Autheur schrijft, kunnen onbevrugte soo wel overkomen als de beswangerde: en kan oock niet sien dat seker gevolg geeft, uytgesonderd de twee laetste, die na reden gelijkkenen, en veeltijds geoblierveert hebbe.

En wederom alle dese teekenen worden in alle Vrouwen niet gesamentlijk gevonden; maer soo de eerit gestelde teekenen meest concurreren, en dat men door de Vinger in de *Vagina* gebracht, den mond van de Baer moeder bevind exactelijck gesloten te zijn ('t welck altijd niet vast gaet)

gaet) en dat den *Uterus* geextendeert is, te meer, als de Vrouw al eenige tijd gedragen heeft, soo dat men de beweging van het Kind voelen kan: als dan kan men de Vrouw verskeren dat sy swanger is.

Evenwel diend men wel regard te nemen, om niet bedrogen te werden, als men iets in de *Utero* voelt bewegen, of oock 't selvige van 't geheele Kind, of wel van eenigh gedeelte des selfs alleen, of van verscheiden te gelijk, ordentelijck, of ter contrarie geschied.

Fernelius hangt dit zegel aen, hy neemt de pis van de Vrouw en mengt die met Wijn, en indien het water troubel word; even als t' nat daer Boonen in gekooct zijn, soo is de Vrouw swanger: hoe vast dat gaet dat laet ick de Gansen gelooven.

Dat het bloed van een swangere Vrouw niet soo goet soude wesen als van een die niet swanger is, hare stonden hebbende, waer door het bloed gelugt en gesuyvert werd, is vals; want ik hebbe veeltijds het contrarie bevonde, het bloed op een ander fatsoen als uit de couleur, dichte, &c. als *d'Oude* doen, geexamineert hebbende.

Sommige bloedrijcke, hebben haer stonden de heele dragens tijd, maer niet in soo groot een quantiteyt, andere maer wel de eerste twee, drie of vier maenden, waer van ik veele experientien hebbe.

Andre kramen alle jaren, sonder dat oit of oit stonden hebben gehad; ik kenne soodanige Vrouwen hier in den Hage.

Veele eten uytter maten veel, als of se noit versadigt souden werden, gelijk *fulcx* verscheide malen gesien werd.

Dit zijn soo de uytgesogte teekenen, welcke niet te min soo variëren, dat wel een nader examinatie vereyschen, en op welcke alle, ik geen groote Personagien soude willen vast toe seggen en verskeren, dat effectivelijck swanger waren, (gelijk seker Doctör dede, die een Princesse verskerde dat sy bevrugt was: desen Heer was al foxswanfende, gants en gaer de planck mis) maer wel andren die ligt gelooven, en aen welckers Descendenten soo veel niet gelegen soude wesen.

Het is ordinarij de manier die swaacke Vaetjens in haer hoop te vocden, de reden is, om, dat de swangere geerne met den uytstaenden Buyck proncken, en vervolgens daernaer verlangen om een levendige Pop te sien, waerom men in 't eerst haer niet bedroeft maken moet.

III. HOOFDSTUK.

*Van de valse Bedrugtingh, en der selver differentien:
als mede d'onderscheydingh van de ware Beswan-
geringh.*

Niet tegenstaende alle de voor verhaelde en wel verkerste kenteeken van swanger gaen, sal men evenwel niet ligtveerdigh oordeelen; want die niet regt swanger gaen, dragen winden, of een *hydropem uterinam*, valse Vrugten, of *Mola*, of eenige *blasen vol bloed*, gelijk als stinckende wind eyren, of vliessen vol *hydatides*.

Sommige hebben alle teekenen van swanger gaen, en verlossen onder tussen op de negende maend niet, als van water of slijm, of beyde gemengt, of ongemengt t'samen.

Men sal een Delinquante haer stonden hebbende, en die segt op haer Buyck geslagen te wesen, door welke sy de bloedstortingh heeft, niet ligt gelooven; maer tarderen, en de waerheyd afwagten.

Soo zijn oock niet geloofwaerdigh die geene welke de waterlugt correcteyten, tenzy soo langh, na dat sy de Vroedvrouw eer als den *Matricus* mogte bedrogen hebben, tot dat op haer tijd van een gesonde Vrugt verlossen, en soo in 't korte genesen werden.

Maer in *d'Hydrops uterina*, en die opstoppingh van bloed hebben, is'er een bewegingh van 't geheel.

De *Mola*, als een swaer pack, heeft eer een bewegingh van nedersacken. *Hipp. Aphor. 39. lib. 5.* segt, wanneer een Vrouws persoon melck in de Borsten heeft, sonder swaer te zijn, so is daar van de oorzaak dat de *Menstrua* verstopt zijn, maer die melk is meer een serositeyt als melk selfs, als hebbende in dit geval geen consistensie, als wel de melck van een suygende Vrouw; selfs in een swangere Vrouw is de melck noch heel wateragtig, en de selfde word niet eer dick als na eenige dagen, en dat min of meer in d'een of d'andre, al naer dat de Vrouw haer Kind na 't Kramen sal kunnen suygen.

Die door dagelijcx bywaken oordeelen swanger te wesen, namentlijk als maer haer stonden ophouden, en eenige pijn in den Buyck, en qualijckheyd voor 't hert komen te voelen; die verlossen dickmaels maar van een klomp vlees, gelijk veelmaels geobserveerd hebbe; en oock wel somtijds van blaesjes vol water, of een of twee vol bloed, dat geklonterd is; somtijds krijgen sy haer stonden een weeck a twee, of meer over de tijd; maer ik hebbe in veele geobserveerd, datse stucken bloed van verscheyde figuren geloofst hebben; alle welke teekenen eerder een remarque zijn van valse Bedrugtingh, so als uyt de uytkomst te sien is,

en welcken meest; by forme van *Abortus* ofte miskraem voor de tijd komen, en dat wel meest in jong getrouwde, die dat gewilligh swaer Ambagt, namentlijk 't ledertouwen so yverigh waernemen, als of sy daer goud uyt pueren souden; maer 't is elaes! meesten tijd waerlijck maer loot, en nog geen quicksilver, die noch wel twee en veertig stuyvers 't pond kost.

Somtijds is dese valsche Bevrugtingh alleen maar van winden, welke sommige Vrouwen in den Buyck rommelen, dat het raelt, en losen die met foodanigh eclat, als of die met force door den Edeldarm wicrde geperst.

Andre losen water, een emmer min of meer vol, en dat op de behoorlijcken barens tijd, voor of na, meenende, jalangh, effectivelijck swanger geweest te zijn; dese hebben een meerder pijn en beswaertheyd in den Buyck, en dat met fluctuatie en rommelingh, de Borsten slap, sagt en toegeslagen zijnde; de Dyen, Vroulijckheyd en Beenen zijn geswollen, en *Oedemateus*; en hebben in t'Aangefigt een leelijke couleur.

De valsche Bevrugtingh en *Mola*, blyven wel een jaer of meer in *Utero*, hange en beslooten, en zijn door haar duyfter en pondereuse bewegingh, van een ware bevrugtingh te onderscheyden, wordende soo sagelijck allenskens gevoed en geformeert.

De *Mola*, die na de Nageboorte van een *Abortus* of vleesig Lighaem overgebleven is, en in twee maenden minder of weynigh meer geloft werd, 't zy ook wat forme die heeft, werd valse Bevrugtingh genaemt, *Fauce Germe*; als mede die geenen welken in seven of agt dagen geloft worden en een blaes vol slijm vertonen, ook die wat vleesagtigh sijn, en t' fatsoen van een krop van een Vogel, en dat minder of meer groot, zig zien laten al na de tijd dat sy in *Utero* gelogeert, en volgens het voedsel dat sy gehad hebben, of het bloed daer van sy zijn doordroncken, werden alle valsche bevrugtingen genoemt.

d'Eene Vrouw (gelijck ider in 't particulier) lost eer dese valse Vrugt als d'andre, al na dat sy sonder koeckje of streng, of met een aen de Baer moeder vast zijn, dat meesten tijd met groote bloedstortingh geschied, en te meer alser iets van overblijft, 't zy van 't koeckje of wesen selfs.

Soo dat dese opmerckingen seer considerabel zijn; want een Vrouw die waerlijck swanger gaet, moet seven, agt, a negen maenden wagten, en niet eer verlost worden; ter contrarie van een valse Vrugt, hoe eerder hoe liever, en moet met die afhalingh niet getardeerd worden, of de Vrouw vergaet door bloedstortingh van onderen; oock alser maer iets overblijft is de dood voor de deure.

Platerus in sijn observ. verhaeld, dat seker Vrouw alle teekenen van swanger gaen, tot de twaelde maend, na haer Mans dood, hadde en verlosse van suyver bloed alleen, en bleef daer na gesond; soodat noch alle de teekenen van swanger gaen falen konnen.

IV. HOOFDSTUK.

Om de verscheide tijden van het Swanger gaente kennen.

DAer is veel aen gelegen, dat men seggen kan, dat een Vrouw van een Regte, of valse Vrugt swanger gaet, oock of het Kind in 't leven of door is: want volgens de Wet, als een Vrouw door schoppen, stooten, vallen &c. van een Kind, dat geleefd heeft, miskraamt; soo is die geene welke de schoop of floote toegebragt heeft, de dood schuldig, of andersins een pecuniele boete.

Men moet oock wel in agt nemen dat de Vrouw niet voor de Regte tijd verlost, al schoon de Vrouw, van noch soo groote pijn van den Buyck en Nieren klaegde, gelijk of 't die waren die gemeenlijk in 't kramen bespeurd werden; om soo de dood van de Moeder en Kind voor te koomen.

Zo egter de pijn groot is, soo sal men die soecken te stillen, de Vrouw op 't bed houdende, en die niet verwecken, om soo de Vrouw niet ongelukkig te doen miskramen; gelijk sommige Vroedwijven door onverfigt koomen te doen, die dan door scherpe clisteren arbeiden, &c. als sy maer de minste ontsluitingh voelen, en datter geen andre accidenten als pijn daer by zijn; maer men moet wagten tot de pijnen over zijn, en dan komt sijn de baarmoeder wel weder te sluyten.

Ter contrarie, indien daer convulsien en grooté stortingh van bloed zijn, soo moet men de Vrouw hoe eer hoe liever soecken te verlossen, om het prykel van de Vrouw t'ontgaen, als verder gesegt sal worden.

Men kan dan op de Rekening die de Vrouwen maken, na 't ophouden der stonden, op het leven van het Kind niet vast gaen, sulcx oordeeld men beter aen de dikte van den Buyck, en best als men *d'Orficie* van de Moeder voeld, dat evenwel in de twee eerste maenden soo niet vernomen kan werden, maer allenskens beter daer naer.

Soo dat men in 't eerste van 't swanger gaen de mond van de Baer moeder hard, Rond, en uytpuillende vind, die allenskens platter werd, en foodanigh verdunt en wijder, tegens de naest d'aenstaende barens tijd word, dat die als confuys met de Baer moeder selfs, als een Ringh of zoom voorkomt, en in die geene welke meest, die oud zijn noit gekraemt hebben; welke Ringh *le Coronnement*, of in duyts de geboorte genaemt werd, en soo sy over de negende maenden, 't zy dagen of weken gaen, soo zijn de Kinderen meest Robuust en van een gefonde Moeder;

der, ook wel somtijds swack en sieck, al na dat de Moeder met eenige acciden-
ten onderworpen is geweest, of quade manieren in haer leven gepleegt
heeft, een wyle deselve voor, of wel alle beyde in het swanger gaen
gecommitteert heeft, en dan is den Doctoor de eerste die gehaald moet
worden; om tot haer plicht de Vroedvrouw ernstelijck te vermaanen.

Vele Vrouwen die suygen, welcke na dat sy eens ofte noch eeniger-
maten haer Reynigingen gesien hebben, en soo swaar kome te werden,
Rekenen van die tijd af, namentlijck als de stonden niet meer en vol-
gen, en in die gene die weynigh opmerckende zijn, teekenen soo van
den dagh aen van haer swanger gaen, als van 't ware dragen.

Ten gaet oock niet altijd vast, om wel van de tijd van swanger gaen
te oordeelen, terwyle sommige Vrouwen dicker ter halver dragt, als wel
andren op 't leste zijn; want dat dependeert van de grootheyd van 't
Kind, en 't getal van Kindren; oock wel na de qualiteyt van 't water,
daer die in besloten leggen, of oock datter een *Mola* aen 't Kinds vlieste
vast is of wel anders.

Best weet men het aen de verwyderingh en plattigheyd, gelijk een
leder dat uytgereckt werd, van de mond der Baer moeder, door 't Hoofd,
Billen, of ander deel of deelen van 't Kind, of door 't gewigt van 't in
een gerolde Kind, gereckt en uytgeset zijnde, hoe na de Vrouw aan
haer baarens tijd is.

Deze dingen dienen wel geobserveert te werden, om de Vrouw op
haer tijd wel te verlossen, die, al schoon sy alle *Requisita* van gesont-
heyd heeft, twee a drie weken misrekenen kan.

Als den onderbuyck door 't Kinds bewegingen seer gepeynigt werd,
en der selver Spieren niet meer gereckt en uytgespannen konnen wer-
den, soo werd oock het *Diaphragma*, als van onderen sijn vlies, van
het *Peritoneum* hebbende, seer gevelliceerd, soo dat die Spieren en *Di-*
aphragma, gelijk in *motu convulsivo*, het Kind nederwaers uyt dryven
en drucken; welck Kind hoe nader het aan de negen maenden is,
hoe beter 't opkomt, als Robuster zijnde; soo dat een Kind van agt
soo wel als van seven en negen maenden, leven kan: gelijk ons d'ex-
perientie leert; maar die van ses maenden leven selden, als te prema-
tuur, hoewel exempelen hebbe dat ses maendige leven konnen; Som-
mige verlossen ses, vijf a vier weken en minder voor haer tijd, als desen zijn
de een meerder Vrugsbaren acker, gelijk in d'eene aerde en ander cli-
maet een kruid eer Rijpigheyd heeft; tot welck oock veel de manier
van een goet leven dient, makende, dat so 't Kind met de sevende maend so
groot is, dat den *Uterus* 't niet meer omvatten kan, en den Buyck niet meer
uytgeset kan werden, soo poogt het Kind, als geseyd is, en de gesey-
de Spieren t'samen effort, om 't Kind voort ter werelt te brengen.

Het vallen op de Knien, als andersins, en oock het stooten, schoppen,
ofte schricken doet den arbeyd verhaesten.

Daer sijn Vrouwen, die na dat sy wel ontfangen hebben, noch twee

a drie maenden haer stonden hebben, die dan bedrogen in haer rekeningh werden, komende voor, of wel op de a agtste maend in de kraem. Andren misrekenen, om dat zy op de vier maenden of langer haer stonden niet gehad hebben, voor dat sy ontfangen hebben.

Oock vverd een Vrouvv in haer Rekeningh bedrogen, die als sy op het punt van haer stonden te krygen is, ontfangt; vvant dan reekent sy een maend te laet, vvant de Reekening na d'eerste maand dat de stonden ophouden, en voor, als dan uyt is, voor vvelck sy even ontfangen heeft; en ter contrarie indien zy even na haer Reynigingen ontfangt, soo Rekent sy vvel drie vveken of meer mis, te rekenen van die tijd af, als haer reyniginge opgehouden heeft. Sommige ontfangen al schoon sy vloeyende bekent vverden, en dan rekenen sy soo langh mis, als sy gevvent sijn haer stonden vroegh of laet te krygen. Gelyck oock de suygende vrouwen doen, vvelke noit vloeyen soo langh sy suygen, of Regulier de stonden krijgen.

De manier van Rekenen is divers; *Hipp.* Rekent ses en dertig weken, dat is twee hondert en tien dagen, uytmakende seven maenden, voor de seven maendige, en agt en veertig weken twee hondert ragtig dagen, dat is negen maenden voor die voldragen gehieten werden, (en willen sommige seggen, gelyck *Joubert des erreurs populaires, Liv. 3. Chap. 2.* dat de Kinderen na de sesde maend op elck verschynen van de maend, eenige extraordinaire bewegingh maeken, gelyck van een agt maendigh Kind sulcx op de agtste maend geschiede zoude; 't welck ik by experientie hebbe dat het niet vast gaet: oock soo dragen sommige Vrouwen wel een gekeerd Kind twee maenden voor haer kramen; en sommige pas een uyr twee of drie te vooren) noch wil *Hipp. Menses lunares* van seven en twintigh dagen voor de *solares* van dertigh dagen prafereren; want segt hy 't is genoegh als de Vrouw 't begin van de sevende, agtste, negende, tiende, of elfde maend bereyckt heeft, om een vitale *fetus* voort te brengen; 't welck niet soude geschieden, soo de *solares Menses* van dertigh dagen compleet vwaren. Egter is het best, de Sonne-maenden, vvelckers negen maenden, negen en dertigh vveken, of tvveehondert drie en seventigh dagen uytmaken, daer de Maen-maenden maeragt en tvvintigh vveken, dats tvvee hondert tvvee en vijftig hebben; soo dat de Sonne-maenden een en tvvintigh dagen, dats drie vveken langer zijn, zo dat de legitime geboorte in de negen en dertigste vveeck geschied.

Nochtans zijnder, na 't seggen van *Sylvius*, geheele Familien, die tot in 't derde lid vvegens de Vrouwen, alle seven maenden Kinderen voortbragten. Oock van eenige Susters, die alle insgelijcks seven maendige ter vverelt bragten.

Het is vvaer de seven maendige zijn niet soo sterck, maar punctuelyker beklonken, als de agt en negen maendige kinderen vvel zijn; soo dat als al gefond zijn, vveele van die meest tvvee maenden langh bykans geduurigh slapen, en soo leggende gematteert vverden, en by na geen Nagelen hebbende, die dan soo allengskens aengroeyen.

Of de Vrouw een Jongerje of Meysje draagt en of se meer als van een Ec. 333

Wat de ses maendige aengaet, daer zijn hier als elders by onse veelc ge-
heugenis exempelen van; maer of daer niet veel vvat onder schuyt derf
ick niet seggen. Siet verder hier van de kortbondige Spreuken van Hipp.
lib. 5. aphor. 41. 51. en 61.

V. HOOFDSTUK.

Van de Teekenen als een Vrouw baren zal.

ALs een vrouw haar tyd van negen maanden heeft uytgegaan, zo zoekt
het kind een Ruymmer plaats, en begint zig sterk te bewegen, door
welke beweginge de moeder den arbeyd op den hals krijgt: Naament-
lijk de buyk werd door swaare pijn, ontrent den navel, lielen en banden
aangedaan, en welke pijn allengskens meer en meer swaarder werd, en
by vlaage komt d'eene vlaag swaarder als den anderen, zijnde deze vlag-
geu ofte arbeyd wert dikwils, door kolijk ofte buykpijn veeltijds verge-
telschap, beswaart.

Soo wanneer het kind inde buik van boven na beneden kruypt ofte
geplaaft is, soo is de buik boven de navel niet ongemeen dik maar set
sig meerder nederwaarts naar het schaambeem uit.

Wanneer alles sig wel opdoet en het kind in een natuurlijk schikkin-
ge geplaaft leyd, soo keert het kind met het hoofd zig nederwaarts na
de geboorte toe: Dit kan somtijts wel ses weke voor de baringe geschie-
den, als mede dat het water voor die tijd al breekt: maar het gebeurd
ook wel (dog seer raar) het water soo lang alvorens gebrooken zijnde,
dat het selve wel weder aangroeyt, insonderheyt als het kind zig wey-
nig beweegt, zo dat de gebrookene *Amnios en chorion* door fibren we-
der t' samen voegen en sig op nieuws sluyten, waar van ik twee exempe-
len gesien hebbe.

Wanneer de tijd van baaringe op handen is, soo begint de mont van
de baarmoeder zig te ontsluyten, en die vande scheede zig als een kraag
met Rimpelen te vertoonen; de uytterlijke lippen desselvs geswollen zijn-
de; hoewel in d'eene meer als wel in d'anderen: in sommigen werden
de lippen vande vrouwlijkheyt, ordinaris wel 4. 5. a 6. dagen voor de ge-
boorte dag, Rood en pijnlijk, dog minder in die geenen welke oud van
Jaaren zyn, hoewel ik het contrarie meer als tien maal gesien heb-
be.

VI. HOOFD.

VI. HOOFDSTUK.

Van de Natuurlykke en onnatuurlykke geboortens.

Nooyt kan een Vrouw sonder pijn en moeyte baaren, maar het is de gemakkelijkste baaringe als het kind met sijn hoofd voor uyt, en met het aangezicht na den endeldarm vande moeder gekeert is, en dat de armen langs zjn lijf uytgestrekt leggen; want op dat de baaringe wel komt te geschieden, zo is van noden datse voorvalt als het kind voldragen is; en dat op een goede regte en bequaame tijd, het kind in sijn behoorelijke stand gesitueert zijnde, sonder dat sig veel sware pijnen en andere toevallen opdoen en zien laten; dit alles met bequaame uytvloeyinge van bloed en water vergeselschap.

Als een vrouw den arbejd overkomt of weynig te voore al eer die zig openbaert, moet haar met veel spijs en drank niet overladen: is het lichaam verslapt, als dan kan een versagtende clisteer vleesnat, ofte zee-water of wel warm schoon water, vers bier met wat zout en bruyne zuyker geappliceert werden: gebruyken, of men geeft deselve ook wel een sagte buykmiddel met eenige afdrijvende middelen vermenght in, door welken sy afreck krijgt en de arbejd daar door verwakkert werd: Maar by aldien de vrouw niet wateren kan, en de blaas met water beladen is, soo moet deselve wat *diuretique* middelen ingegeven werden, en verwarremende stovinge van *Camemille*, *abrotumum*, *sambucus*, *sabnix*, *genever*, *Clavus* &c: in wijn gekookt en doeken warm daar in bevoegt, op het Lichaam deel leggen; waar door het water daar doorboorige Ruymte krijgt en sig ontlast, en het water van het kind door die selve middele mede als dan gebrooken werd: Dog somtijts beurd het wel dat het water niet breekt, maar als een blaes voor de mont vande lijfmoeder komt en uytstakt, als dan soo moet de vroedvrouw die water sak, met de nagels openen en soo wijd op scheuren dat het kind bequaam daar door passeren kan. Desgelijkx soo werde de liefen met een versagtende en penitrerende middel gesmeert.

Hier staat wel teletten datmen de vrouwe nooyt inde stoel moet setten, nog veel min doen werken, voor en alear den arbejd wel komt, en datter bequaame ontsfluytinge is, tot het water breekt of wel groeyt, want anders werd de vrouw alear de tijd daar is vermoeyd en afgemad: het is beter de vrouw een weynig over de kamer te laten gaan, soo om het water wel te doen groeyen, als ook om het selve met het kind wel te doen avanceeren en tot het doorbreeken te brengen, of om het water te doen breeken: Dit alles moet niet geschieden, of men moet wel versékert zyn

zijn dat het kind wel gekeert is, en in staat is om voor de geboorte te konne komen om afgehaalt te werden.

Als de tijd dan gekomen is, om het kind te doen gebooren werden, soo setmen de vrouw in een kraamstoel, wel lettende en agt nemende dat het *staart beentje* vry is, namentlijk dat de vrouw haar billen over de bril hangen, soo Zy nog zitten of leggen kan; de vrouw moet ook vry zijn om haar adem te konne halen; weshalven die vrouwen die de barendende vrouw onderstutten van boven houden moeten, op dat de barendende vrouw niet te veel soude nederzakken, waarom die deselve bystaan, haar handen onder de barendende haar oxels slaan sullen, latende de borst vry en liber om te konnen ademen. Dit gedaan zijnde zoo moettmen de beenen, zo veel als mogelijk is al schrijnende van den anderen gehouden werden, de bille wat na de bril vande stoel trekkende; wel zorg dragende dat de barendende een stoof zonder vuur onder haar heeft, om de voeten op te konnen Rusten, ook wel met een stoof met vuur al naar het sisoen van 't jaar is; middeler wijle de helpende vrouwen yder op hun plaats te laten zitten, en moeten de beenen zodanig houden dat zy de barendende vrouwe niet benaauwen, want den adem vande meenigte der omstanders, is veeltijts vande baarende vrouwe voornamentijck in warme dagen, en in een kleyne kamer) hinderlijk en benaauwt deselve te veel, en geeft veeltijts oorfaake tot groote flauwtens en andere ongemakken, zo datmen dikmaals genoodsaakt is de vensters vande kamer te openen, het geene in foodanig gevalle ook wel mag geschieden.

Wanneer de baarende nu wel geplaaft is, zoo moet de vroedvrouw mede op een laag stoeltje vlak voor de baarende gaan neder zitten, een kopje met olye van olijven onder de baarende gestelt hebbende, en een servet by haar genomen hebbende, om daar de couleur van het water of het geen bloed is te konne zien; aldus zittende zo moet de vroedvrouw met haar vinger met olye besmeert en in de vrouwlijkheyd der baarende gebraght werden, ondersoeken hoe het daar staat en of de moeder zig genoegzaam ontsluit, het water aangegroeyt, en in staat om te breecken is, dan of het breekt als mede hoe het kind gekeert is, en zig al beweegt, als mede of zy de lijfmoeder moet gaen houden, en het kind maer afgewagten, dan of zy met de vingeren, welken altijd met olye vet moeten besmeert zyn, de baarende moeder zal open zetten; en of zy de hand al gints en weer draayende, en de vingeren van den anderen verwyderende, naar binnen brengen moet; de baarende, middeler wyle zy haar werk doet, met sagte en troostelijcke woordkens hoope en moet gevende, met haar aan te maanen hoe de baarende arbeyden moet, en hoe het met alles staat; weshalve de vroedvrouw niet moet ophouden sagjes te werken de barendende haar pligt aan te maanen om alles door te zetten: somtijts dient iemand de barendende haar mont en neus voor weynig tyts toe te houden. Wyders zo zal de vrouw haar beolyde hand sagtelijk over den buyk strijken met veel omsigtigheyt de plaats der blaase mydende,

dende, en ter contrarie, wanneer het kind minder of meerder van d'eene zijde of na d'andere gefchickt moet werden om wel te plaetzen. Als het kind zig nu na de geboorte fchikt, zo zal de vroedvrouw met de voorfte vinger de vrouwlijkheid aen houden, de lippen van den anderen doende en ook zo veel als gefchieden kan, de mont vande baarmoeder dilateeren en met de vingeren openspalken, de waterweg forgvuldig mydende, wes halver een vroedvrouw met de vingeren, om uyt te fetten, nooit naar boven, alwaar de water weg is om die niet te quetzen, werken moet, maar al op zijde naar beneden toe, altijt het hoofd van het kind mydende als het inde geboorte ftaat, wel toezien de met de fchouders op te douwen, datmen niets komt te quetzen; maar zo wanneer zy met de vinger of vingers agter de ooren, aan het kind komen kan, zo vermag zy wel, met dezelve wat omkrommende, door die het kind fagjes naar haar haalen, want het trekken is gevaarlijk, befonder alft met gewelt regt uyt gefchiet.

Zo wanneer dan: het hoofd voor de geboorte komt, zo zal de vroedvrouw de lippen ophoudende de vrouw belaffen al arbeydende wel door te zetten, om zoo het kint te ontfangen.

Indien de fchouders van het kind niet willen volgen, zo zal zy haar voorfte vinger in t'lijf brengen, het kind met haren, eene vinger onder de oxelen vattende, en met haar voorfte vinger den Arm halen, en die gehaalt zijnde, dan weder d'anderen arm, al fagjes en behendig vattende, zoeke voor te brengen; dit alles moet fagt en niet met gewelt gefchieden, en de vroedvrouw moet wel toezien dat zy het kind op haar handen ontfanght en dat het felve niet fchielijk en valle, wel toezien de dat het kind zijn hoofd, knie of eenig andere deel niet komt te befchadigen; en indien het kind wat fchielijk door fchiet, zo zal zy het felvige wat fchuyven, op dat door het fchielijk vallen de ftreng niet en breekt, want by aldien defelve kort aan 't kinds buyk afbrak, zo zoude het kind dood bloeyen, en zo wanneer, defelve digt aan de koek quam af te breeken, foo zoude men die befwaarlijk konne afhalen.

Het kind gebooren zijnde, zo zal de vroedvrouw het felvige op haar fchoot leggen, en dat in zodanige fituatie dat het felve liber zijn adem halen kan, om niet te fmooren, gelijk door onvoorftigheit bewijze hebbe gefchiet te zijn; dit gedaan zijnde zo moet de vroedvrouw het lijf vande baarmoeder fluyten, eer de baarmoeder toeflaat: by aldien de nageboorte van felfs niet volgt, zo moet zy met haar platte hand de buyck fagtelyk van wederzijde de blaas na beneden na de vrouwlijkheit toe ftrijven; en by aldien de nageboorte als dan nog niet komt te volgen, fo moet zy zagtelyk met haar belyde hand langs de ftreng naar boven toe tot in de baarmoeder avanceren, om de hoek te naderen en voele of die volgen wil en los is, zo die nog vast zit, moetze die al fagjes zoeken los te pellen en vande baarmoeder zonder fcheuren af

af te fcheyden, en afgefcheyde zijnde, moet de felve al drayende fagjes naar fig halen, en door de geopende hals den baarmoeder naar buyte brengen; en zo wanneer de baarmoeder fig fluyt zoo moeten die opfetten zo als ik in mijn *Embryologia* Cap: 34. aangewefe hebbe; niet vergetende al eer de baarmoeder zig toefluyt defelve alvorens wel van alle t'gene dat na de geboorte in defelve mogte overgebleven zijn te fuyveren; als daar zijn een *Zuyger*, mola, nageboorte ofte flukken en brokken van defelve, klompen geronnen bloed; het welke fomtijts wel daar na moet gefchieden, als de Vrouw van groote pijn klaegt, of feer vloed; welke toevallen dikmaals foo fwaar zijn en zo toeneemen, zo dat al eermen de refterende overblijffelen afhaald, om de fterke en bedorvene vloed, wel een decoctum alvoorens inde moeder fpuyt, zoo om de pijn te stillen, als mede om de overblijffels los te maken; het is beeter dat de voorfichtigheid des vroedvrouws dat voorkomt, als fulkx te moete doen.

Dit boven gezeyde wel geobferveert, en de nageboorte wel afgehaalt zijnde, zo moet zy 4. vingeren breed of daar ontrent, van de buyk van 't kind af te rekenen, de ftreng afbinden, waar toe 3. a 4. dubbelt fchoenmakers spinaal, of grof ftopgaren, zeer bequaam is, makende daar van een ftreng; maar het gemaklijkfte is het volgende, men flaat de ftrik twee maal door, en dan een knoop daarop, welke men van boven toehaalt, en dan d'andere enkelde, met nog een ftrik daar op, welke als men de band vaster hebbe wil, men die beyde dan toehaalt, om d'eerfte dubbelde doorgeslagene ftrik vaster toe te trekken, op datter geen bloed door de afgebondene ftreng uytvloeyen zoude: want ik heb verfcheidemaal ondervonden, dat de ftreng niet wel afgebonden zijnde, geen kleyne bloed vloed veroorzaakte, zoo dat groote moeyte hadde, eer ik het felve konde ftuyten en ftampen, ja hen dikmaals genoodtsaakt geeft, op nieuws weder een knoop ofte band digt aan de buyk te leggen, om het uytvloeyende bloed te ftuyten, en op die weder een leggende ftrik, want op die wijze beforgt zijnde, zal nooit de band los gaan: Dit is dan, zo als boven ter neder gefelt hebbe, de ligfte en fekerfte manier van de navel af te binden; en zo gelegd zijnde zo znydmen een duym breed na de hoek toe af. Het kind afgebonden zijnde, zo geeft men het felve aan een vande mede helpers over, om zoo lang in een warm luur wel toegedekt te bezorgen tot dat de kraamvrouw geholpen en haar lichaam geflooten is; tot dien eynde zo zetmen de kraamvrouw ligjes en fagjes wat overent, doende haar wat fterker als ordinair in en uytademen: zommigen doen de Vrouw tegens haar vuyft blafen; wat nut dat dat toebrenght kan ik niet zien; het is genoeg om door het fterker ademen, waar door het middel fchot en buyk fpiieren meerder bewogen werden, de ingewanden in haar voorige poftuur te brengen, foo als die voor het fwanger gaan waaren.

Terwijl dit boven gemelde gefchied zoo appliceert de vroedvrouw

een fluytdoek van fagte ferveffen op de toegehoudene fchamel deelen doende haar voorts een ander fervef, of breede gevouwe doek om t'lijf welkers eynden door een ftrik vast gemaakt werden. De twee lange eynden welken aan de ronde fluytband gelegd werden, moeten zo lang zijn, datze van agteren onder de billen door paffereen kunnen, om over de fluytband welke op het fchaamdeel leid, tot op de buyk-band van vooren vast gefteft te konne werden, dog beter is een groote spons met roode warme Wijn bevogtigt tegens het fchaamdeel te appliceeren, van welke men der twee a drie hebben moet, om zoo wanneer d'eene vuyl is, een ander weder daar tegen te leggen.

Dit alles verrigt zijnde, zo zalmen de vrouw in een fagt warm bed leggen, en by aldienfe flaaue werd, haar wat caneel water of van een cordiaal late gebruiken, wel forg dragende dat nog te hoog nog te laag met het hoofd leyd, nog dat de beenen niet al te wijd van den anderen geplaatft nog oock niet te dicht aan een geflooten zijn: dit alles foodanig fchikkende naar dat de vloed meer ofte min is: middelerwijle de kamer duyfter en de Kraamvrouw ftill houdende, nog dat de kamer mede niet te heet nog te koud zy: niet toelatende dat de kraamvrouw door aanspraak geincommodeert werd: en zo wanneer de kraamvrouw van groote pijn klaagt, welke wel op een fwaare arbeyd volgt, fo kunnen defelve wel een ons olye van foete amandelen ingeven, en dat tot 2 a dry reysen daar mede continuere namentlijk wanneer de pijn continueert en niet vermindert.

De kraamvrouw van alles nu wel beforgt zijnde, zo gaat de Vroedvrouw met het kind inde mat zitten, het zelve met booter bier, ofte flaaue amandel olye reynigende en gereynigt zijnde als dan met warme wijn weder afwaffehen, wel forg dragende dat het kind zuiver zonder het minfte overblijffel gereynigt werd, welke overgebleven vuyligheit andersins naderhand jeukte en vierigheyt inde huyd komat te veroorzaaken.

Verders ftaat in alle miskramen wel te letten of de nageboorte gans in zijn geheel is afgehaalt, ofte van selfs afgefchooten, want het kind gebooren zijnde, zo moeten aanftonts de overgeblevene flukken vande nageboorte gehaalt werden.

Indien in miskraamen de pijn vermeerderd, het water breekt en dat de Vrouw begint te vloeyen met verheffing van pijn en fmerte, en datter onfluytinge bykomt fo moetmen foodanige forge dragen om de vrouw te behandle, als offer een volkomen vrugt op handen was om die, levendig of doot zijnde, te verlossen.

VII. HOOFDSTUK.

Wat te doen, wanneer een Vrouw geen arbeyd heeft, en deselve, nevens haar kind, swak en flauw is.

Wanneer een vrouw, het sy in 't swanger zijn of baaren, of wel, na het selve flauw is, zoo moet deselve van goet voedsel ver-
sorghet werden, 't sy een goede kragtige bouillon met rosmarijn gekookt,
of wel een goede kandeel van wijn en eyeren met saffraan; als mede
een goed cordiaal of eenige droppelen *sal volatile oleosum* in een goed
glas Rinsche Wijn, soo dat altoorens 't sy in den arbyt of na de selve yts
gedaan werd, men tragte moet de vrouw door goed voetsel ofte aromatische
versterkende genees-middelen te herstellen en te versterkken.

Soo wanneer het kind dood ofte seer swak is, of dat de vrouw selve
seer flauw en kragteloos is, naar dat lang in arbeyd geseten heeft;
en geen ween meer op handen zijn of dat die zeer flauw voorkomen
en niet doorschieten tot werkinge om den arbeyd door te setten; so
moet door alierhande middeles (te meer als 't kind wel staat) de krag-
ten verwakkert worden om de ween aan te setten, hier toe zijn zeer
dienstig de vlugge versterkende en sagtelijk dryvende middelen, als daar
zijn de *borax*, *oristoreum schenanthium*, *crocus*, *succinum*, *sal volat: ol: ci-*
namoni: succ: sabin en ontallijke van die soorten meer, wel toe sien wan-
neer de Vrouw verloft is, dat niet te veel om dese middele komt te
gebruijke, om dat deselve zoo wel de vloed als arbeyd komen te ver-
wekken.

By aldien het kind nog in moeders lichaam zijnde flauw is, so laat-
men de moeder versterkende middele gebruyken, zo als geseyd is, maar
het kind geboren sijnde wanneer flauw is, soo zal de vroedvrouw het
kind in de mond en neus den adem van *notemuscaat*, *caneel* en *nagelen*,
Orangie schillen &c. gekaauwt zijnde blasen; wijders zal het montje van
het kind met Wijn met heuning caneel en saffraan vermengt bestrijcken,
moet deselve een doekje bevogticht op de navel en polsje van 't kind
leggen.

Wijders is ook goed het geheele kind met Wijn te wassen, en op 't
hoofje een kuffentje van *notemuscaat*, *caneel*, *saffraan*, *folie*, *rosmarayn*,
mentha, *lavendels rosen* &c. te leggen, 't is ook seer dienstig het kind een
eyer lepeltje met *Spaanse Wijn*, ofte *malvesey* met weynige droppelt-
jes

jes sal volatile olefium in te geven, maar is de vrouw of 't kind van wegen de hitte flaauw, so kan men een venster openen en de kamer wat verkoelen; en de vrouw wat Rinsc Wijn met caneel geven.

VIII. H O O F D S T U K.

Of de Vrouw een Longetje of Meisje draagt en offe meer als van een swanger gaat.

Dat is noch uyt de lustige couleur en gaillardheyd van de Vrouw, of uyt het voorsetten van de slijcker Voet, als sy voort treed, of leunen op de slijcker Elleboogh, noch uyt het swellen van de slijcker Borst, of zyde van de Buyck; (soo het een Meysje is,) of uyt het zaet uyt de slijcker Kloot des Mans ontfangen, noch uyt geen andre circumstantien eenige sekerheyd konnende geven, te kennen, en nog contrarier van Jongetjens: Dit kan ik zeggen dat alle die versekeringsen, alleen maar dienen tot flatteryen, om de vrouwtjes so wat vergenoeginge te geven, om zig met die hoop in hun swanger gaan zig wat te troosten. Ik wilde dan liever het quaetste of minst gewenste voorleggen, als immers wilde sien, dat het meeste verlangen na een Soon of Dogter was; want 't best en meest verlangde is altijd welkom; ik soude als dan oock seggen, het ter dier tijd daerom soo gesegt te hebben; om voor geen ignorant te passeren.

Dat de beswangerde meer als een Kind draaght, is uyt de groote gefonde, en niet watersugtige swellingh des Buycks af te meten; en van twee, uyt de separatie die de *Linea alba*, als dan een holligheyd representerende, maect; hoewel dit niet altijd vast gaet, te meer als 'er drie of vier zijn; de verscheide bewegingh die de Moeder van ider besonder Kind soude voelen, is niet wel te gelooven, te meer als sy in een werck leggen.

Als de vrouwe pis (die 's morgens gemaect is) met Wijn vermengt, een geheelen dagh gestaen hebbende, een wolck op de grond drijvende heeft, soo is de Vrouw van een Soon swanger; en soo de wolck in 't midden drijft, soo ist een Dogter segt *J. Fernelius*, edoch hoe vast dit gaet weten wy, die sulcx contrarie bevonden hebben, *hominis est errare quandoque fingere.*

Van veelvoudige Kiaderen, als insonderheyd de historie van *Loorduynen*, moet men na discretie gelooven.

Siet oock *Hippocrates* kortbondige Spreucke, 't 5. boek de 42. Spreucke, daer

daer hy segt: Een swangere Vrouw die een Soontje draegt is moy gecouleurd; en indien van een Meysje beswangerd is, soo heeft sy die bekoorlijke schoone verwen. Onsen Oudvader heeft mogelijk soo geen liefhebber geweest van die kittelige Sexce, waerom daer soo naeuw niet opgelet heeft, alsoo dit sijn leggen niet altijd vast gaet.

IX HOOFDSTUK.

Van de Nabevrugtingh, Superfoetatio genaemt.

DE bewysen *ex corpore juris l. ff. si pars Hereditatis petatur. Co. Francisco Rousset.* in sijn Aenhangsel van de *Superfoetatio*, en *Rodric. a Castro, Hipp. lib. 5. Epidem. van de Laryssese Vrouw.*

Raymunda Johanne Forti, cap. 2. van de Superfoetatio fol. 453.

Rembert Dodoneo cap. 3. anotation. Bernard. Gordon. cap. II. partit. 7. en andre meer, souden ons soo veel niet doen gelooven als d'eygen ondervindinge; maer dat de *Superfoetatio* periculcus is, kan ick niet uytcijferen, tenzy die ontydigh werd afgelaeld: want dat de mond van den *Uterus*, en des selfs hals sich na eens ontfangen te hebben, in dat bevig vermengen, openen, is soo seker als iets, om de lugt of geest van 't Manlijk zaet, of wel na *Bido's* gevoelen, van 't zaet selfs door te laten; 't welck meest geschied als'er geen slijm in de Baeremoeder is, die nederfackende, den hals vervult, en alzoo 't door passeren van 't gesegde *vapen*, damp of zaet hinderlijk zijn.

De *Ouden* gevoelen, dat de Lijfmoeder na de ontfanckenisse zoo vast en dicht toesluit, dat geen Naeldens punt daer in gebracht kan werden, 't welck, om dat de ployen van den hals van de Baeremoeder selfs, zoo na de lengte op en tegen in den andren leggen, qualijck geschieden kan, sonder quetsingh; maer wel een Katheter, of dick *Specillum*, die de rimpelen en ployen sagt van den andren diduceert, gelijk wy ondervonden hebben.

De Lijfmoeder dan, blijft na de ontfanckenis zoo lang gesloten, dat een eytje of twee, ider een Kind of twee bevattende, zoo groot is, of zijn geworden, dat der selver Nageboortens zoo vast aen de Lijfmoeder, en der zelve strenggen zoo sterck zijn geworden, dat die voorz. Nageboorte, of zoo dat niet is, de strengh of strenggen, door het dickwils bekennen of arbeyden, gebroken komen te werden: Dan kan het beter gebeuren, dat als die actie van weder zyde met groote lust en *is* gepleegt werd, de Lijfmoeder sich opend; en insonderheyt in een Vrouws perzoon die gezond en happigh is, en geen verstoppinge van de deelen tot de generatie dienende heeft: zoo dat zy als dan voor de tweedemaal

ontfangt, ende na't ontfangen Kind of Kinderen, van welcke laetste een exempel hebbe, cenige tijd na d'eerste kraem voor den dagh brengt. En was dat zoo niet, dat de Baer moeder sich dan weder floot als voo- ren, zoo zoude veeltijds de Vrouwen, als dickmaels lust hebbende ge- spiickert te werden, in conformité van 't zelvige, zoo veelmael super- feteren, dat den Buyck voor alle de zeive te kleyn soude werden: siet verder onse *Embryulcia*.

En was het dat de baer moeder zoo dicht floot; dat die geen zaet, noch des selfs damp door liet, zoo zoude noit een *Superfetatie* kunnen geschieden, en al 't resterende bywakente vergeefs zijn.

Want het is notoir genoegh, dat behalven dat den hals van de Lijfmoeder, als geseght is, sich sluyt, zoo ook staet de scheede zoo heel wijd niet open, als van boven door de blaes, en van onderen door den Endeldarm ge- perst werden, en in sonderheyd als die vol staen; daer en boven beletten de uyterste behairde lippen, dat de koude lugt zoo niet inkomende geen schade doet, en de *Superfetatie* beletten zoude.

Oock wanneer der twee, drie, of vier dagen na den andren noch een Kind komt, schoon in sijn eygen Membraen besloten, kan geen *Superfetatie* geheeten werden; maer is mede een Kind van een de selvige ont- fanckenis; 't welck meesten tijd door onkunde van de Vroedvrouw, al- daer zoo langh na't voorige gehuysvest heeft. Maer de na ontfangene of *Superfetationes* schelen meest een maend, ses weken en meer: ook komen die gene die steels gewijs bekent zijn, een enckeldemaal wel van tweelin- gen en drielingen in de Kraem, maer noit van een *Superfetatie*.

De langduurige en veelvoudige ervarentheyd, heeft ons doen sien, dat de Nageboorte nu heel laag in dese, dan wat hooger voorwaers of agter- waers, dan op een der selverfatsoenen in d'andre zyde, en niet altijd om hoog in de grond van de baer moeder geplaeft of vast is, zoo dat 't somtijds de passagie of mondetje van een van de *Tuba Fallopiana* stopt, ende dat de lugt van 't zaet, of 't zaet selfs, geen toeganck heeft, en dat d'andre *Tuba Fallopiana* qualijk geformeert of verstopt, en met een quade stoffe vervult is; of dat voorens de mond van de *Tuba Fallopiana* door de nagel van de Vroedvrouw geexcorieert, ende daer na toe- gegroeit is, of dat twee koeckjens of Nageboortens soo dicht by den an- dren zijn, dat sy gesamentlijk den wegh van de *Tuba Fallopiana* stop- pen, d'andre als gesegt, qualijk gestelt zijnde, of dat ider Nageboorte van Kinderen in besonder werck leggende, elcke wegh der gelegde als wegen of hoornen stoppen, zijnde zo belettel van een *Superfetatie* of na bevrugting.

Maer zoo het mogte komen te geschieden, na dat het eerste Kind alleen in een *amnios* of d'eerste Kindren in het selve vlies besloten, en door een middelschot gesepareerd, of niet van een gescheyden zyn- de, ofte wel twee Kinderen yder in zijn *amnios* apart besloten, eerst gehaald ende ter Wereld gebracht waren, dat egter boven om hoog, ofte

ofte ter zyden in de baer moeder, noch een water en een Kind daer in bevonden wierd, zoo sal men considereren ofte dat selve oock wel sijn behoorlijke groote, en wadom mogte hebben, nae proportie met het andre ofte andre voor af gebooren, of dood ter wereld gebragt Kind of kinderen; want het kangebeuren, dat het selve een nae ontfanckenisse soude konnen wesen, 't welck men kan bespeuren, eensdeels uyt 't gene geseyt is, andersdeels daer uyt, dat het met de weeden, die als dan somtijds zoo ras noch niet agter blyven, niet voortgeset en word, 't welck als gebeurd, zoo zoude ik dat vlies ofte *amios*, in welke het kint is, niet willen breken, vermoedende dat het een *superfetatio* ofte Nabevrugting mogte zyn, het welck noch sijn volle wadom ofte ry-pigheid niet soude hebben; want indien men 't vlies brack, ende het kind haelde, zoo soude het perikel loopen van sterven, principael, als het niet op de sevende; en juyft voor de negende maend gehield wierd, 't welck andersints de natuur bevolen zijnde, op sijn tijd wel levendigh soude komen; en als sulcks geschied heeft men zyn conscientie bewaerd en gequeten. Jae het zoude somtijds gebeuren, dat groote Mevrouwen van 't eerste doode kind, of kinderen verlost zijnde, om erfgenamen te hebben, overtuygt souden sijn in haer gemoet, den Chirurgijn voor soo een grote voorfigtigheyd rykelyck te beloonen, als dat laetst komende levendigh quam; want men heeft exempelen, dat een na ontfanckenis wel twee drie weken, ja een maend, en langer na den andren komt; 't welck men in *Corpore juris l. 5. ff. si pars hereditatis petatur* lesen kan, als staende aldaer met dese woorden; *S. d. Laelius scribit se vidisse in palatio mulierem liberam qua ab Alexandria perducta est ut Hadriano ostenderetur, quintum post diem quadragesimum. Quid est ergo, &c. Siet by Franciscum Roussetum in appendice Historiae 3. de Superfetatione*, daer hy verhaeld van een levendigh kind, een Jongentje, dat tien weken na de eerste kraem quam; a *Caranza de Superfetatione cap. 19.* doet hier by: dat sulcx sonder na ontfanckenisse *superfetatio* genaemt, niet en heeft konnen geschieden; 't welck waerschyjnlyck is, en van welke opinie ik oock ben. Ik heb oock een exempel van een kind gezien, nu by na al volwassen, 't welck een geheele maend na zyn broeder quam, die dood ter wereld gebragt wierd. *Schenckius obs. 3. lib. 4. fol. 526.* verhaeld oock van een wondre *superfetatio*, of na ontfangen kind.

Om dan te toonen dat het niet goet en is, ende oock niet moet gepraetiseert worden, 't vlies van een na ontfangen kind te breken; zoo sal ick dese historie hier aen knoopen: ick hebbe een nig, zijnde een vermaerde oude Vroedvrouw, de welke my voor de waerheyd verhaeld heeft, en dese historie uyt haer mond heeft doen opschryven: dat Anno 1652. *Catelijn Buys*, Huysvrouw van *Jan Buys*, Meester kleermaker tot *Ger-nichem*, woonende te dier tijd in de kercksteegh, verlostede van drie kinderen, het eerste quam met de billen voor, 't welck gekeerd ende gehaelde

haeld zijnde; den navel afgebonden wierd; 't andere quam met de rechter knie, naer welcke den anderen voet, voor over den Buyck, en den arm agterwaerts na den rug leggende, volgde; nae dat dit kint oock gehaeld was, heeft het voortz Vroedwif de Vrouwe gekant, dat's met de kant van de hand onderfogt, ofte oock de nageboorte vast was, de andere hand op den buyck geleyd hebbende, om de nageboorte van onder den navel soo nae beneden te drucken; 't welck niet geluckende, heeft de vastfitende nageboorte met den vinger los gepelt, en getepareerd, edoch in het onderscheppen van de selve, heeft noch een ander water met haer hand vernomen, 't welck, nae dat sy ter degen onderfogt hadde, heel hoogh in de zyde tuffen de borst en heupe gevonden ende 't water (hoe wel onvoorsigh) gebroocken, ende het Kind wel gekeerd, sonder pijn, ofte weed gehaald heeft, naer welck kind de nageboorte strack gevolgt is. De Vrouwe heeft wel deze kinderen sefs drie wecken gesogen, maer 't middelste een Meysje zijnde, bleef alleenlijck over.

Waer uyt blijkt dat het lesste een *superfatatio* geweest zijnde, om dat het sijn volle wasdom en rypigheyd niet en heeft gehad, oock gestorven is.

Moriceau liv. 2. Chap. 4. fol. 213. en geloofst niet dat een Vrouwe twee mael ontfangen kan 't wel ick geloof dat hy daerom seyt: om dat alle de *Guden* oordeelen, dat zoo haest de Vrouwe ontfangen heeft, als dan de baer moeder zoodanigh sluyt, dat daer geen punt van een naelde in gebragt kan worden, 't geen ick oock aenneme; want den innerlijcken hals van de baer moeder zoo effen niet sluyt, dat een naelde sonder quetsen tot in de baer moeder gebragt soude kunnen worden, 't welck eententyer ofte *catheter* wel doen sal, om dat die doorsijn dickte niet en quett, en den weg beter door passeren kan. *Quod ipse cum prociim agerem aviditatieque mee in istius rei veritate scrutanda ut satis facerem, in scorio utero gerente & ex ulceribus veneris cancrasis vagina laborante, meumque auxilium petente (dilatatorio aperta vagina) expertus sum.* Ende was dit alsoo niet, hoe soude de tweede ontfanckenisse kunnen geschieden; want ten minste moet de *vapor, halitus, spiritusve seminis virilis per uterum tot d'ovaria* door de *tubas Fallopianas* komen, wyl de substantie van 't zaet, zoo verre niet opgetrocken komt te worden of en klimat, nae het heden daegse gevoelen.

X. HOOFDSTUK.

Van de Mola.

Mola, is anders als een vleefagige krom, sonder beenen of ledematen gedistingueert, geen forme of gereguleerde figuur hebbende, en is fomtijds in verscheyde vliessen gewonde.

Het gebeurd veeltijds dat in plaets van de Mola, een vlies groeyd, daer menigte blasen vol water, en sommige vol dunne, vuyle, stincende materie in is; gelijk ick hier in een Hoedemakers Vrouw gesien hebbe, welckers gelijke historie, *Lud. Mercat. lib. 3. cap. de Mola* beschrijft.

Geen Mola worden sonder by gewaect te hebben geformeert, want de klonten geronnen bloeds die de Vrysters fomtijds quijd werden, hebben geen consistentie, noch vleefige fibren, gelijk in de Mola en valse Vrugt te zien is.

De Mola werd geoordeelt voor te komen, niet alleen, om dat het Manlijke zaet niet vrugtbaer genoegh is, maer ook dat het selve te weynigh geeft en heeft, waer toe oock veel een swacke Vrouw 't helpt, of welcke soo sieck gaet, en schemeringh der Oogen, met draeyinge in 't Hoofd, en vlakke op d'Oogen, die in gevalle zijn, heeft.

Hoe langer de Mola in 't Lighaem blijft, hoe harder, grooter, en moeyelijker die ook valt om af te halen.

Sommige zijn vaster aen de Lijfmoeder als wel de ordinaris hack veel vaster. *Baldwinus Ronsseus cap. 23. de human. vita primord:* segt dat de Mola door het langh dragen wel in een steenagtige hardigheyd komt te veranderen, soo dat Mes, Haeck nog Tangh daer vat op heeft.

Buyten d'ordinaris teekenen van lwanger gaen, is in dit geval den Buyck harder, pijnlijcker, en schielijcker geswollen, soo dat men den aenwas merckelijck en Ras sien kan; want oock voor de derde maend een groote commotie gevoeld word, het welck van een Kind soo niet en geschied, en werd de gedagte Mola oock door 't drucken naer dese af geene kant beweegt, sulcx dat Ras wederom keert, het welck van een Kind soo niet en geschied.

Dit gebeurd wel 't meest van een wateragtigh, of sagre yleefagtige Mola, en dan is den Buyck oock soo hard niet, als of de Vrouw een Kind droegh, en het geeft oock soo geen geluyt als men daer op staet, gelijk wel in de wind en water fugt geschied; daer en is oock soo geen leven in als in een Kind, valt als een kloot naer die zyde daer de Vrouw oplegt, de Baer moeder door sijn swaerte alsoo mede slepende.

De Vrouw heeft oock groote loomigheyd in de Dyen en Beenen, die

die dun en mager worden, veeltijds beven, en meest tegen den avond swellen.

Sy krijgt van tijd tot tijd grooter suppressien van water, en wel moejelijckheyd van afsanck, met groote swaerten in den onder Buyck, die op 't leest pijnlijck word.

Haer Borsten zijn oock soo niet geswollen, en slapper sonder Melck; best voelt men naer de vijf a ses maenden door de *Vulva* een duyfterder leven als van een Kind, oock soo sy over de negen maenden gaen, blyven alle de teekenen over; en dese *Mola* werd wel tot vier en meer jaren toe gedragen.

Herman. Corbaus segt hier toe, dat de Vrouwen veele lacinatien of steectens in den Buyck gevoelen.

Mericcau verhaeld datter te *Parijs* een Kind gebooren was, geen *Cranium*, noch huyd, noch hair op 't Hoofd hebbende, maer een *Mola*, in plaets van de Hersenen, met een vlies overtrocken; welcke naer een subite dood, als pas ter wereld gekomen was, en men des selfs *Mola* geopend hadde, bevond men die met Aderen als een *Placenta Uterina*, doorweven te zyn.

De Vrouw die een *Mola* draeght, is noit soo lustigh en wel gecouleurd, en meer geincommodeert als of een Kind droegh; en indien sy die lang draegt, loopt perijckel van te sterven. Sommige dragen de *Mola* haer leven langh, daer *Paré lib. de Generations* van schrijft; dat een Vrouw die seventien jaren droegh, en daer mede stierf.

De Vrouw word oock in haer hoven lijf mager als in *Hydrope* te zien is; sy walgt, en braeck, de Lippen en d'Oogen swellen, en 't Aengesigt word bleeck, d'Oogen draeyen en verduyfteren, sy krygen oock een wreed gesigt, en vlacken in 't Aengesigt.

Daer groeid somtijds oock een *Mola Pendula* ofte *figus* uyt den *Uterus*, van welken wy in onse Observatien spreken sullen.

Somtijds groeid een uytwasling van vlees in de Lijfmoeder, en dat als een *Mola* voorkomende soo groot, uyt een ulceratie van dito Baer moeder voorkomende, dat het een *Mola* gelykent.

't Gebeurd dickwils dat in een of beyde de *Tuba Fallopiana*, water, even als dat geene daer bloedig vlees in gewassen is, in een vlies besloten gevonden werd.

In andren vind men een quantiteyt van klieren, en overvloedigh vlees, die den Buyck soo opswellen doen; soo als *Guillemeau* dat geobserveert heeft; en dat foodanige Vrouwen evenwel haer maen-stonden gereguleert hadden.

In 't afhalen sal men die sorgvuldigh, indien sy groot is by stukken verdeelen, en even als een *Placenta*, die aen den *Uterus* vast is, af pellen; want meest heeft de *Mola* geen strength, maer sit als een suyger aen de Baer moeder vast; en dese operatie competeert meest den Chirurgijn; sulcx dat het de pligt van een Vroedmoeder is, een *Medicus* of *Chirurgus* te doen Roepen, die sigh op foodanige operatie verstaet.

XI. HOOFDSTUK.

Van het Braken.

Vele Vrouwen walgen en braken tot het eynde haers dragens; anders houdt het gemeenlijk de derde, en wel de vierde maend op; en dat wel op die tijd als het Kind zig begint te bewegen, en dan krygen de Vrouwen haer verloren appetijt wederom.

De Vrouwen die hoogh dragen, braken vele en dat op de twee laetste maenden, om dat de Mage als dan zeer gecomprimeert werd; en die brakingh houd dan niet op, voor dat sy verlost zijn, welck braken somtijds een *abortus* veroorzaakt.

Dit braken als niet te hard in de eerste maenden aangaar, kan niet veel quaed, om dat de Maegh daer door geexpurgeert werd; maer wel als die violent is, en na de derde en vierde maend duurd; en dan diend die brakinge gestilt te werden, of daer volgt een *abortus* of moeilijke verlossingh op.

Als na eenige roborerende remedien gebruykt hebbende het braken noch duurd, soo loopt de Vrouw perijckel, en wel voornamentlijk als 'er een hick by komt; anders aborteertse; gelijk *Hipp. obs. 3. lib. 7. segt, a Vomitu singultus malum*: Dat is, als na of op het braken den hick volgt, is quaed; en dan is het de pligt van de Vroedvrouw, dat sy die Patienten aenraed een Geneesheer te halen.

XII. HOOFDSTUK.

Van de pyne der Nieren, Rugge, Heupen, en pyne der Borsten.

Dese is in d'eerste dragt grooter als in de tweede, om dat in d'eerste, het *Peritoneum*, Spieren van den Buyck en Huyd meerder in 't uytrecken pijn aengedaen word, oock selver wel van de *Uterus*; en principalijk van de Ligamenten van den *Uterus*, die oock niet min gereckt werden; doende pijn aen die partyen daer sy aen vast zijn, gelijk de ronde aen de Liesen, en de breede aen de Nieren pijn veroorsaken; welke pijn schielijk vergroot, als een Vrouw eens swickt, of schielijk een trap te veel af treed, of in een kuyl stapt, soo dat sy somtijds de reckingh van de breede Ligamenten hooren kraken, waar oppyne in de Nieren, walgingh, koortse en brakingh, met verlies van kragten volgen.

Dese pynen werden best geholpen door ruste en te leggen; of soo haer den Buyck overhangt, dat is over 't *Os pubis*, soo sal men die door een

breede bequamen Band, van bombazijn gemacckt, opschorten; en dan diend een Vroedmoeder de foodanige aen te manen, om daer toe een habil Chirurgijn te doen roepen.

De Vrouwen in 't beginfel van haer swanger gaen voelen pijn in de Borsten, om dat de stonden ophouden, en dienvolgens meer serum van het bloed in de klieren komt, om dat het Kind soo veel bloeds tot voedinge niet van doen heeft.

Dit swellen der Borsten met pyne, voelen oock die genen welke de stonden ophouden; dit is eygentlijk het werck van een Medicijn, en niet van de Vroedmoeder, die soo neuswijs niet moeten zijn.

XIII. H O O F D S T U K.

Van de difficulteyt van Wateren.

IN vele Vrouwen, wanneer dis op 't laetst van haer dragen zijn, soo comprimeert de Baarmoeder de Blase, en *Musculus Sphincter* dermaten, zo dat de Vrouwen niet, of qualijk, als met droppelen en groote pijn wateren kunnen, om dat de *Sphincter* sich niet wel openen kan.

't Gebeurd oock wel dat de pis soo scharp is, dat sy de Fibren in zodanige meerder bevende bewegingh door haer prickelingh brengt, dat het water haer tegen ondancck ontloopt; te meer alser steen by komt, die intollerable pijn verweckt, en meer gevaarlijcker in een swangere Vrouw, als in een die niet draegt is; om dat soo de steen groot en hoeckigh is, noch meer door de uytgesette Baarmoeder gedruickt werd.

In dit geval, sal de Vrouw het onderste van den Buyck opligten, om soo het water niet tegen de Blase aen te dringen, en liberder te pissen; te meer als sy agter over legt; of anders verlost sy wel voor de tijd.

Iffer inflammatie in de krop van de Blaes, soo is het een werck van een Medicijn, en niet van de Vroedvrouw; diens pligt als dan is, aldaer buyten haer functie niet te lapsalven.

XIV. H O O F D S T U K.

Van den Hoest.

Die hoogh dragen, zijn den hoest meest onderworpen, en soo die hevig is zo dat tot braken komt, is een van de swaerste oorsaken van mis-kramen; gemerckt als dan soo groot een force van 't *Diaphragma*, en Musculen van den Buyck geschied, door welke zeer geparist den *Uterum* drucken; dan isser weder een Medicus van nooden.

Die van haer eerste Kind swanger gaen dragen wel de meesten hoogh, en lyden in haer dragens tijd kortafemheyd; waerom sy Ruym gekleed sullen gaen; dickwils een weynigh eten, om dat als de Mage vol is, de kortafemheyd vermeerderd: ja men is somtijds genootsaeckt die *per vices* een weynigh bloed af te trecken.

In dit geval zo diend men de Vroedvrouw van een *Medicinus Doctor* te versorgen, en die te doen roepen.

XV. HOOFDSTUK.

Van de pyne, swellingh, en Varices, of verwyderde Aderen van de Dyen en Beenen.

DE bloedrijcke Vrouwen die veel gaen, en eenige andre exercitien doen, en welke smal van Heupen, of in 't kruys zijn, die zijn dese ongevalen meest onderworpen, voornamentlijk in 't laetst van haer dragen; en dat, om dat als dan de Vrugt de *venam cavam descendentes*, en de *iliaca vasa* soodanig druckt, dat het bloed, dat door d'Arterien na beneden de Voeten is gevloeyt, niet na behooren wederom na het Herte kan gebragt werden; waer door de Aderen uytsetten, de *Valvula* te kleyn werden, om het voorby gepasseerde te wederhouden; zo dat het bloed in die vaten gelijk als stagneert; het weyagtige des selfs door de verwyderde *poros* van d'Aderen door gaet, tot in de *Tubulos partium*, waar op dan brekingen van de *vasa Lymphatica*, en leckingen van gescheurde veseltjens komt te volgen; waer door noch meer verstoppingen komen; waarom die vogtigheden daer blyven staen moeten, 't welck pijn, en groote swellingh veroorsaect.

Dese Vrouwen moeten veel en egael leggen, op dat het bloed te beter circulere zoude, om meest door d'innerlijke vaten van de Beenen weer te rug te vloeyen: want als sy veel op de been zijn, soo sullen de Beenen des avonds meer geswollen als wel des morgens zijn.

Daer zijn oock Vrouwen die de Beenen soo dick hebben, dat daer putten in staen blyven, en dat geschied op die manier zo als *d'adema* geformeerd werd: Dit alsoo bevonden zijnde, zo is het een werck voor een *Medicus*; en dan moet een Vroedvrouw sigh daer niet mede bemoeyen.

Dese swellinge dan, sal gedurende de dragens tijd als *d'adema* geholpen werden: want gemeenlijk eyndigt die swellingh na de kraem; hoewel veeltijds gesien hebbe dat sy die behielden, en quade ulceration om die te genesen in de Beenen kregen, en bysonder binnens Beens by den Enklaeuw.

XVI. HOOFDSTUK.

Van de Tacken, Spenen Haemorrhoides.

DE Vrouwen die gewoona zijn weynigh af te gaen, of haer excrementen eenige dagen ophouden, en dat willens of tegens danck; oock in die gene die laegh dragen, en van een kloeck of meer Kindren bevrught zijn, en welke de kom van *d'ilia*, *Pubis* en *sacrum* gemaectt, kleyn hebben; dan gebeurd het dat den *Vterus* soo uytgeset, en den Endeldarm, daer sy op legt, soodanigh prangt en druckt, dat die Luyden eenige dagen sonder ontlastingh gaan, waer op innerlijcke of uyterlijcke groote tacken met veel pijn, of kleyne met minder pijn komen veroorsaectt te werden.

De geene die gewoona zijn Spenen te hebben, die lyden haer dragens tijd meest feest, om dat de gewoonlijcke ontlastingh van de *Menstrua* dan op houd; andren ontlasten meer, niet swanger zijnde, door *d'Haemorrhoides* als door de schoot; en weder ter contrarie, anderen wederom door alle beyde.

Indien de *Haemorrhoides* te veel vloeien, soo loopt somtijds de Moeder en 't Kind gevaer; en is in sulcken toeval niet nootsakelijcker als den Raed van een *Medicijn*.

XVII. HOOFDSTUK.

Van den Buyckloop der bevrugte Vrouwen.

VAN wat natuyr dien Buyckloop is, als sy langh duerd, is quaet; daerom dat een wijs *Medicus* tot dese sake van doen is.

XVIII. HOOFDSTUK.

Van de Maennelijke vloet, geduerende het swanger gaen.

MEN moet weten dat die vloed *Periodice*, even voor de bevrugtheyd komt; maer meest niet in soo groot een quantiteyt, insonderheyd indien overvloedig is, zo houd deselve op de vijf, ses a sevende maend op; hoewel verscheyde Vrouwen kenne, soo buyten als binnen den *Haegh*, die haer dragens tijd langh alle maenden, sommige in minder, andre in ordinaire quantiteyt losen; dit zo zijnde zo sal men letten of sy uyt de *Vulva* en dat sonder pijn, den *Uterus* gesloten zijnde komt, 't welck soo geschied, soo is het een werck voor een *Medicus*.

Dese sullen haer stil, en van de styvigheyd der Venus janckers, haer
 geselschap, outhouden.

XIX. HOOFDSTUK.

*Van de vloed des Bloeds der bevrugte Vrouwen; valse
 Vrugt of Conceptie.*

Dese vloed, contrarie in d'expurgatie der stonden, ten zy in een cacochym Lighaem, alwaer egter de pijn noch soo vehement niet is, komt meest in 't eerste met pijn, en is niet geduerigh periodice: edoch werd wel somtijds door de clonters van 't bloed gestopt, maer duurd niet langh; want indien die volhard, soo loopt de Vrouw en Kind gevaer van sterven: waer van wy seggen kunnen soodanige Lighamen geopend te hebben, alwaar wy weynigh of geen bloed in de vaten gevonden hebben.

Eenige die *Kickvoersen*, *Serpenten*, en verscheyde *Monsters*, of *Molasfratres Lombardorum*, van sommige genoemt, verlost hebben; gelijk sulcks in *Sweede* en in 't *Milanees* geschied; brengt nevens 't Kind een vloed van bloed mede, gelijk als andren welken van een valse Bevrugtingh moeten verlost werden.

In d'eerste maenden komt die meest van een valse Vrugt of *Mola* voort, die veeltijds maer een *Placenta*, na een *abortus* overgebleven, op die wijze grooter geworden is, en alsoo een strengh behouden heeft; zo als door ondervinding geleerd hebbe. In de volgende maenden komt die door vallen, stooten, springen, slaen, &c. soo dat wanneer de Nageboorte geheel, of wel maer voor een gedeelte los is; de Vrouw als dan van 't Kind verlost moet werden, of de Vrouw moet sterven: want soo langh als 'er iets in den *Uterus* is, dat die uytgeset houd, zo dat niet toekrimpen kan, soo duurd de vloed van bloed; en soo daer geen ontslytingh genoegh is, sal men die maken zo als gesegt sal werden. Edoch dese verlossingh moet niet eerschieden, voor dat door rust, en andre middelen de vloed niet komt op te houden, maer dan wanneer de Vrouw eenigfins slauw werd, en eer dat sy convulsien krijgt. Om ter degen van dese sake verlekert te wesen, zo moet men geen tijd verliesen om de Vrouw te verlossen, of sy sterft al eer men 't weet; gelijk *Hipp. aph. sc. lib. 5.* wel geobserveert heeft, *In fluxu muliebri si convulsio & animi defectus advenit malum.* Men sal dan liever dese accidenten niet afwagten, noch ook eenige *weeden*, want die ordinarij in dit geval weynigh, slap of geen zijn; en al hadde de Vrouw maer drie of vier maenden swanger gewerit, of noch minder, soo sal men die Vrouw verlossen als de vloed met pijn continueert, en halen alles af dat schadelijk in *utero* wesen kan. En soo een *Mola* geen strengh hadde, immediatelijk aen den *utero* vast, soo sal die met de Vingeren los gepeld, of soo handelen, als van de *Placenta extractione* sal gesegt werden. De valse Vrugt vijf of ses maen-

maenden gedragen zijnde werd flinckende, al na dat die vloed sterck, schielijk of langduurigh en traegh is; en noch minder, al na dat de Baermoe-der, die genoegh bevogtigt is, sich opend; waer door d'operatie gemakkelijk kan bevorderd werden segt *Moriceau*; hoewel onlangs 't contrarie ondervonden hebbe, daer die met moeiten en force opende, en de Vrouw verlosste; want de slap en flauwigheyd van de Moeder doen den *uterum* dehisseren, als of sy groote weeden hadde.

Men sal dan met een beolide toegevouwen Hand, of met soo veel Vingeren voor eerst als men kan, in 't Lighaem of *uterus* komen; ende soo het water van 't Kind niet gebroken is, dat dadelijk breken, en soecken het Kind in dese gelegentheyd by de Voeten te krijgen, ten ware het Hoofd te seer geavanceert was, ende maken dat, behalven de *Placenta*, geen klonten bloed over blyven.

Dese operatie indien met de Hand niet volbragt werd, gelijk sulcx meermaels gebeurd, sal de vroedvrouw soodanigh een Artz halen, die hem dese dingen verstaet, ende daer toe besondere handelingh en instrumenten heeft.

XX. HOOFDSTUK.

Van 't nederfacken der Baermoeder der bevrugte vrouwen, soo dat sy niet als met de Beenen schryende wijd van den andren kunnen gaen, en geen byslapen admitteren kunnen.

DE Baermoeder met de vrugt, komen dickwils soo verre neder te facken, dat men sulcx merckelijck door de *Vagina* voelen kan, soo verre geavanceert te wesen; edoch niet buyten 't Lijf, als in die welke niet swanger zijn. Dit accident komt door de pondereusheyd van 't Kind, de breedde Ligamenten relaxerende, en meest in pituiteuse, en die de *fluxum album* hebben.

Dese vrouwen krygen in 't laetste van haer swanger gaen een doovigheyd in de Lendenen, Dyen en Beenen, gelijk oock moeilijkheyd in 't water maken, en in de stoelgangh.

De soodanige past het best te leggen, of den Buyck met een Band op te schorten, en als sy wateren willen zo moeten zy den Buyck wat opligten.

Dese lyden pijn in 't bywaken, om dat de Roede tegen de mond van de Baermoeder komt aen te stooten, die alsoo verre voor aen geavanceert is, waer door de vrouwen veel voor haer tijd soude kunnen komen te kramen.

Dienen oock ruym gekleed te gzen; en men sal voorfigtigh wesen in die vrouwen te verlossen, op dat men geen *colli sine vulva inversionem*, en meer een

Van 's nederzakken der Baer moeder, Hydrop Uterina, Oedema &c. 353
een uytſackingh van den Uterus ſelfs make; als in ons Embryul. cap. 16. geleerd is.

In deſen gevalle, ſal men de Vrouw agterover, of ten minſten egael leggen, en niet ſittende noch ſtaende behandelen, en dat meer is, haer te voren niet laten wandelen. Men ſal haer oock geen ſcherpe noch ſterke cliſteren geven, om geen perſingen te verwecken; oock zo ſal men de Scheede niet bevoctigen noch ſmeeren, maer men ſal in ider weede de Scheede opſetten en te Ruggen ſchicken, altijd ter zyden het Kinds hoofd eenige vingeren houdende, om door die ſelve als de weeden komen, de ploeyen van de Scheede op te douwen; gevende alſoo plaets aen het Kind; en continuerende op die manier, tot dat de Moeder het Kind ſelfs voortſet, ende het Kind alſoo ter wereld kome; want men magh in geen-derley maniere het Kind in, of op eenigh fatſoen voort trecken, uyt vreeſe van ſelfs de Baer moeder uyt te trecken, die daer toe in deſen gevalle van ſelfs ſeer gedifponeert is.

XXI. HO O D F S T U K.

*Van d'Hydrops Uterina, d'Oedema; en van de lippen der
Vrouwlijckbeyd.*

Hier vooren hebben wy mentie gemaect, van die een emmer water door de *Vulva* looſen, waer van *Guillemeau lib. 1.* een hiftorie heeft, en *Ferr. in Patbol. cap. 15. lib. 6.* van een Vrouw die ſoo veel geel en heet water loofde door de ſchoot, op de tijd van haer ſtonden, zo dat ſe ſes a ſeven beekens daer mede volde, tot dat den Buyck heel plat was, op welck de natuurlijke ſtonden terſtond volgden, en de manen daer aen vergaderde loofde op even geſeyde fatſoen het water, en ſoo de ſtonden Deſe na dat geneſen was, wierd bevrugt, en verloſte van een voldragen Kind.

Die grootelijcx de witte vloed gehad, en ſchielijck langen tijd opgeſtopt hebben, die vervallen ligt in deſe ſieckte; alſer by een *Ascites*, of van die oock een *Hydrops uterina* komt, ſoo is het water *in utero* in geen vlieſen beſloten, ſegt *Moriccau*, wel, als het na de conceptie komt; maer hier deſerere ick niet veel geloof aen; want ik hebbe ſekere Vrouw een half vat water na haer dood afgetapt; en in den *uterus* wel ſes pinten vol ſlijm, als in vlieſen beſloten, en aen den andren vaſt, gevonden; van gelijcke in een *Mevrouw Ireſſon*, een Vrouw van hoogen ouderdom; die geen *Ascitica* was, maer een *Hydropem uterinam* hadde, zo vond ik als haer opende, dat in deſelve wel twee kannen vol ſlijm, als in verſcheyde vlieſen aen den andren vaſt lagh.

Van dat water dat in een of meer vlieſen legt, verſoſſen die Vrouwen ſoo
V
ligt

ligt niet; ja dragen het niet alleen over haer tijd, (gelijk in Mewrouw de *Bils* gezien hebbe, die na dat sy 't meest geloft hadde, schielijck stierv) maer al haer leven langh, ende worden seer beswaerlijck daer van genesen.

Sommige Vrouwen zijn waerlijck swaer, en krygen daer na een *Hydropem uterinam*; maer dan is het water buyten de vliessen van 't Kind, of anders word het Kind oock een *Hydropicus*. Men heeft vrouwen gezien, die wel ses weken, en wel twee maanden, en meer te vooren, wel drie pinten, en meer waters voor haer kramen losten, soo dat dat water buyten de vliessen van 't Kind geweest is.

Sommige vrouwen brengen een Kind voor den dagh, dat in sijn vlies soo veel waters heeft, dat men geoordeeld hadde van Tweelingen swanger te zijn.

In dese is niet beter als de tijd af te wagten, en dat haer sagtelijck een *Medicus* na behooren tracteert.

Eenige vrouwen zijn soo vol in haer Baer moeder van dit water, dat de heele *Vrouwlijckheyd* en *Dyen* soo dick werden, dat sy niet als al schreylingh en met groot ongemack konnen gaen.

Dese swellingh van de *Vrouwlijckheyd* is transparent, even als een *Phymosis*, gelijk dit oock is; en moet genesen werden eer tot verflervingh komt, en eer de vrouw komt te verlossen; want de swellingh de passagie vernauwt; en dit te doen is een Medicijn of Chirurgijs werck. Hier van heb ik een historie die onder d'observatien volgen sal.

XXII. HOOFDSTUK.

Van de Miskraem.

Als een kind 't zy levendig ofte dood voor zijn tijd gebooren vword, noemt men het een *storting*, *miskraem*, *mischinne*, &c. dog sommige noemen het een *storting* vwanneer een swangere vrouvv met pynen inde buyk, ontfluytinge van de Baer moeder, en veel bloeds met klonters en brocken afgaet, vvaar op dan gemeenlijck een misvvas van vlees, ofte een miskraem volghet.

De Miskraem die binnen de ses vveken, by of in forme van een vwind-ey, of in het ongedetermineerde begin van de besvvangeringh, soo kleyn als een druyf, of vveynigh grooter in sijn uytgestrecktheyd is; en in vvelkers beslagh het Kind gelijk als noch t'samen gevouven, en by forme van een klotje in den andren gerold legt, geschied, of vvel in 't eynde van de tvvede maend, of dat'er een valsche *Vrugt* geloofst vverd, is *Ecbolus* of *Expulsio*, dat's *stortingh* genaemt.

Indien dat een vrouvv de borsten schielijck slap vworden, of dat zy op 't eynde van haer tijd veel melks geven; ook als zy dikvils pijn inde leden

den krijgen, welcke naa het schaambeem zig verboeyd en uytstreckt, en dat met een persinge en beeweginge als of baren zoude: Desgelijke vvanneer de vrouvv vwateragtig gekleurde voght afgaet ofte ontloopt, 'tzy het selve stinkende is of niet met bloed vermenght, ofte dat het een klaere vogt is; De baer moeder ontslooten zijnde of dat deselve zig opend: van gelijcke als de vrucht van boven na het *schaam-beem* toefakt, zo dat de svvangere vrouvv hert kloppinge en trillinge der leden gevoelt en onderhevig vwordt, gedurigh door persinge genegen zijnde om stoelgank te maken; vvanneer alle deze tekenen zig op doen, zoo geloofv vry dat de vrouvv sal miskraemen.

Maer eygentlijk de Miskraem *Abortus* of *Fetus*, 'tzy 't Kind leeft, of dat het dood is, vwordt geagt die te vvelen, de vvelcke tuffen her eynde van de tvveede, en 't begin van de sevende maend geschied: ende als dese Kinderkens alleven, soo komen sy egter kort daer aen te sterven.

Wat de oorsaken van de Miskraem aengaen, die zijn verscheyden, gelijck als een al te groote naeuwte, ofte in een gedrongentheyd van de Lijfmoeder; 'tzy uyt d'eerste conformatie of door koude, en vvel als 'r daer by sterck en vinnigh uyt den Oosten of Noordooften vvaeyd; te meer als de Besvvangende ligt en dun gekleed gaet, of vvel door littekenen die seer difform en hard in den andren getrocken, gespannen, en uytgeset zijn, of door een versveringh, of een uytvassingh van vlees uyt een ulceratie dagelijcx tegen het Kind opgrocyeende, de Lijfmoeder van binnen benaewven, en het Kind sijn behoorlijcke en noodige spatie benemende.

Indien het Kind in s' moeders lichaem svvak is, zo zijn de borsten van de moeder slap, de moeder selfs ook svvak en niet veel cerende; zy voele vveynig of geen leven van haer Kind, en heeft haer stonden meer als eens gedurende haer draght.

Soo oock de al te groote Relaxatie der fibren van de Lijfmoeder, van vvelckers *Tonus* de behoudingh van de vrugt dependeert, vvaer door de Baer moeder meer als behoorlijk uytgelet en vervwyderd vwordt; soo, of door de eerste conformatie als andersins veroorsaect, en dat in de selve, het Kind te veel bevvergt vverdende, des selfs Nageboorte los gemaect, en van de Baer moeder gesepareerd vverd.

En minder oorfaake zijn de *wormen in de Baer moeder*, van welck noch onlangs een Raer exempel in 't Lighaem van een arme doode soerinne, na een misval gestorven, gesien hebbe; welke wormen de fibren van de Lijfmoeder dermaten irriterden, dat der selver *Tonus* geledeerd wierd.

Als mede een *Scirrhus*, *Carcinoma*: veranderingh van de Baer moeder in steenagtige zelfstandigheyd, Kanker, sweeren, Rouw en scherpigheyd, soo van binnen in de Baer moeder, als des selfs hals; mitsgaders der selver *Gangrena*, watersugt, of windgeswel *Emphysema* genaemt; de bovenmatige kleynheyd van de Baer moeder uyt d'eerste conformatie, watersugt van de *Tuba Fallopiana*. &c.

En op dese volgen vele accidenten; als s'haeuwrens, overmatige schaamte, verschriktheyd; gelijk van eenig periculus voorval, onder welck wel de

moeste zijn, overrompeling van Struykroovers, hevige en furieuse vegtingen, en andre Rescontres, als brand van eenige plaatsen, daar schade voor haar, of naaste Vrunden en Buyren by is: gelijk ook uytsporige vresen, droefheden, gramschappen, geweygerde onbekomelijke dingen, daar sy Swan-gere ten uysterste lustig na zijn; inordinaar schielijk en buyten maten lacchen, blijdschap; overmatige pyne des Hoofds, en andere Leden, door veelvoudig drinken veroorzaakt; gelijk ook het irregulier en continuuel slarpen van Brandewijn, Anijs en Genever, van welk, claes! geen kleyne experientie hebbe.

Hier by komen de niet gedetermineerde en onbedagte schadelijke bewegingen van veel byslaapingen, die de jong Getrouwde elkandren op verscheyde manieren en tyden oeffenen, invoegen dat de Karre die soodanig gement werd, veeltijds omstort.

En tot welk sekerlijk het dertel dansen, geeuwen, uytrekken der Leden, *Pandiculatio* genaamt, waar door de vliessen des Vrugts ontbondene of de teedere streng gebroken, en de Nageboorte van de Lijfmoeder gescheyden werd, niet weynig contribueert.

Daar en boven doen de veelvoudige nagt-brakinge, opheffen van iets dat te swaer is, schielijk en confus gedaan, het plots onverhinderlijk hard nedervallen op de knien tegens de aarde, en nog meer tegen een harde vloer soo veel effect, dat neffens mijn Voorzaten, vele daar van voor de tijd hebbe sien verloffen.

Dat meer is, wat schade en oorzaak van misvallen of miskramen, het schielijk verbaast hard schreeuwen, oneyndig sterk, kort agter een volgend beswaerd hoesten toebrenge, is alleman bekent; soo wel als ook de harde slagen, schoppen op den buyk, hevig en met geweld aangekomen ofte toegebracht, en andre onverwagte schielijke nederstortingen meer.

En wat schade het defect van voedsel, en in weeldige rijke het continuuel overladen van spijs en drank, als die van hard, koud, overvloedig verkoelende liqueuringeswolgen doet, daar kan men mede wat van seggen.

Den Blixem, gelijk sulcx de naeuwkeurige bekent is, kan het kind in 's Moeders gesond blyvende Lighaam dooden, 't welk als dan een misval komt voortte brengen.

De Ruymfschootige Aderlatingen op de Voet, tot verscheyde malen gereitereert, te meer als in 't eerste beginsel, en veel meer op 't laatste van de dragt, schielijk agtervolgend goeffend is; of wel dat neffens die de sterke purgatiën, violente sweet-dranken, en afdryvende dingen, soo uytwendig als inwendig, en daar toe expres gebruykt scherpe Clisteren, als andre schadelijke *Medicamina deleteria* ingegeven en geadhibeert werden; of den rook van snuytsel van een kaers; stank van een Reool, de beswangerde voorkomende, zijn alle seer schadelijk.

Hier by komen de vehemente koude-pis, de haast verkregene bolle en wateragtige vettigheyd, met sterke witte vloed, benauwtheyd en te groot een bedwang van kleederen, en neffens die stalc, als andre stijve plant-

chet-

chetten, vallende siekte, Roodeloop, of andre windige buykloop, sterke continuëlen afgang, waen kamergang, braken, colijk, 't hoord, sterk hevig en langduurig nieten, besonder in quynende Lighamen, en veelvoudige of te groote sterke, of wel montreufe vrugten, die in teedere, voornamentlijk selden tot perfectie komen; gelijk die sonder Voeten *Apodes*, met drie Handen *Trimani*, twee Lighamen *Bicorporei*, of drie Voetige *Tripodi*, als andre Wanschepsels besonderlijk genaamt, een doode Vrugt in sijn werk in den andren gedrongen, en in ruym water leggende en swevende, of dat de streng verrot; of wonderbaar door den andren geslingerd, en gelijk als geknoopt is, de toe en uytgang van 't bloed belettende; of wel dat het bloed in de streng geclonterd is; van welke twee laatste wy in onse observatie iets remarquabels sullen doen sien, welke alle bovengenaamde Miskraamen kunnen veroorsaaken.

Daar en boven willen verscheyde, dat wanneer een Vrouw over de wortel *Ciclamen*, of over een Serpent *Amphysema* genaamt gaat, sy aantonts miskrame; maar of dat waar is of niet, hebbe ik noit ondervonden, als daar geen geloof aan defererende; ook soude voor mijn part, onder verbetering, niet wel kunnen afmeten, d t soo een hoogte de *Effluvia* van soo een Wortel of Serpent, hoe vlugtig die ook waren, sonder onderruffen gediffipeert te zijn, souden kunnen opgeheven werden, en een misval veroorsaaken. Soo ook dat een Vrouw over de stonden van een ander gaande, of met de selfde van onderen bestreken; als andersins, door wol of werk met de stonden doordronken, in de *Vulva* gestoken, en aldaar onthouden, der selver vlugtige deelen opgaande, wel soo een schelmagtig effect soude procureren; hebbe noit sulcke exemplen gehoord, maar wel gelezen, en hoe dat toegaan soude behoest nog Vroedvrouw, nog imand anders te weten, en derhalven onnoodig daar veel over te redeneren.

Tot alle dese voor verhaelde kant tot meerder verzekering gelezen en gevoegt werden de kortbondige Spreuken van *Hippocrates*, namentlijk de 12. van 't derde boek; en de 31. 34. 37. 43. 44. 45. 60. van het vijfde boek; de 27. aphor. van 7. boek.

De teekenen van aenstaende misvallen werden best bekend, als vele en verscheide van de voorgemelte, t'samen de Beswangerde overrompelen; hoewel dat een der voorsz principaelste veeltijds genog is om een misval te causeren.

Soo ook als 't Kind swak is, en dat de Moeder des selfs beweging niet meer en voeld, selver als sy niet welen is, en weynig voedsel genuttigt; en dat by haar dragenstijd haar gewoonlijke ontlasting behoud; of dat selfde min of meer qualijk gecouleurd, te veel in quantiteyt ten Respekte van de beswangering, met het slap werden der Borsten sig openbaren, waar door een langsame toekomende Miskraam te gemoete gesien werd.

Desgelijkx wanneer het kind dood is, ofte soo swak is dat het niet langer leven kan; ook als de moeder swanger zijnde schrikt, ofte seer oplopend werd, of valt, of geschopt werd, ofte seer ziek is, en met loop, koort-

ze, trekkinge der zenuwen werd aangetast. Desgelijcx zoo wanneer de flank van een niet wel uytgedoofde kaaris haar bevangt; alle dese toevalle konnen miskraamen veroorsaaken.

Ter contrarie een jegenwoordige of praesente Miskraamsteeken is, als de Vrugt groot, kloek en Robuust zijnde, de Borsten van de Berrugte te vooren gezwollen, schielijk slap werden; en dat sy in de eerste maanden van haar beswangering uyt de selve melk gedrukt heeft; het welk altijd in een misval, contrarie in een regte kraam geschied, en dat daar als dan meer teekenen by komen; gelijk de overvloedige hardigheyd der borsten, de welke continueel veel melk geven, en insonderheyt als 't op het laatste van de dragt gaat; haar qualijk gecouleerd water, even als of daar bloedig vlees in gewassen was, met flank voorkomende, en wel daar naa etteragtig zijnde, of dat, suyer bloed en na dat clonteren komt te ontlasten, lastig en dringende zijnde; en dat 't Kind met groote beswarende pijn der Lendenen, Heupen, bovenste, en insonderheyt ondersten buyk gelijk te voorschijn komen; in voegen dat in die tijd de Lydster van verscheide meer anderen, dikwils komende en herkomende vagerende pijnen ontrent de schamelijke deelen, of de scheede toegedrukt werd, en onder de weeden klaagt, soo wel als daaren boven somtijds van pijn in 't hoofd, der oogen, koude, bevinge van de uysterste leden, flauwtens, trekking van zenuwen agterwaarts over *opistotinos*; hier welke die gene meest ervaren, die sterke en schadelijke Medicinen, met quaad voorneemen en insigt gebruykt hebben, soo dat nog daar en boven sterk afgaan, geduurige herklopping, keering van 't kind, en ontsteking van de Baarmoeder, en de scheede met de nabuurige deelen lijden.

Uyt welke allen, naa dat sy meer of min hevig, enkel of veelvoudig 't samen komen, de voorseggingen als dan gereguleerd werden.

Soo dat wanneer de nageboorte maarten deelen van de baarmoeder gesepareert is, maar beter dat die haast afgehaald werd, of door inspuyttingen, dog niet soo goed, gants los gemaakt werd, de Vrouw tot sy sterft vloeien sal.

Men sal dan niet wagten tot dat'er accidenten komen: want *Hippocratus lib. de morbis mulierum* seyt, dat metter tijd den buyk swelt, de reynigingen niet en vorderen, en dat daar koorsen, buyk pijn, walging, bangigheyd, flank, beswyminge met benauwt sweet, en *stranguria* volgen; de welke niet eer op en houden, voor ende al eer de nageboorte half verrot uytgedreven word. *Euchar Rb dion cap. 8. fol. 44.* seyt dat sodanige Vrouwen aenborstlig worden, en geduurig alemen, even als imand die hard geloopt heeft. *Reux cap. 4. fol. 26.* voegt hier by, dat de Vrouwen pijn in het Hoofd hebben.

Die d'eerstemaal ontrent de laatste maanden kraamen, lyden de meeste weest, als zijnde die Miskraam ten hoogsten dangereus.

Vrouwen die Rank, teer en mager zijn, werden gesegt de misvallen meer onderharig te wesen, voornamentlijk d'eerstemaal van haar swanger zijn, gelijk ook die gene die meermaals gemiskraamt hebben.

En wederom die geene de welke gefonde en voldragene Vrugten voortgebragt hebben, zullen de misvallen soo niet onderhavig zijn.

Eyndelijk, dat alle Miskramen periculeuser zijn als natuurlijke kramen, segt Hipp. aphor. 30. lib. 5. met dese woorden: Een Bevrugt wanneer van een hevige siekte aangetast werd is doodlijk, en aphor. 55. lib. 5. de Beswangerde wanneer door koortsen, of andere siekten, sonder manifeste oorszaak afgemat werden, krijgen een swaeren arbejd of als sy miskramen loopen perisikel.

Die geene die Tweelingen dragen, en als een der borsten slap werd, misvallen sy van een van beyde de Kindren, en als haar de flinker borst slap werd, misvallen van een Dogter, en ter contratie wanneer de rechter slap werd van een Soon, volgens 't seggen van Hipp. aphor. 28. lib. 5. maar dat gaat soo vast niet, als meermalen 't contrarie bevonden hebbe.

Die ook klagen van pijn in de nieren, en door den geheelen buyk, zijn een vloed van bloed, en op die, of sonder die selvige, indien persevereren, een Miskraam subjeet.

Cosme Viardel chap. 13. fol. N7. verhaald, dat sekere Vrouw, al waterende in de pot, een klomp als een vuyft loosde, in welke, geopend zijnde, men vier kleyne Fetus als een vinger lang vond, van eender groote en proportie zijnde, en in twee werken leggende, ider sijn navel hebbende, nochtans niet gesepareerd, makende een forme van een Charapignon; en niet tegenstaande 't seer moeilijk was om die te onderscheyden, zo vond hy echter het twee Knegtjens, en twee Meysjens te zijn, dese quamen met een bloed vloed ter wereld.

XXIII. H O D F D S T U K.

Hoe een Swangere Vrouw haar gedragen sal.

SY sal een goede dieet houden, alle koude, waar door verkoudhejd en aan 't hoefen soude komen, vermyden, vermits die schudding in 't hoefen haar kan doen miskramen; soo ook de stank van een keers, en doove kolen, waar van Libault en Moriceau, elk een exempel hebben, Libault van 't eerste, en Moriceau van tweede.

Sy sal niet te gullig zijn in 't eten, waar door den Uterus door de Marge en Darmen, ook het Diaphragma en de Spieren van den Buyk soodanig gecompriimeert werden, dat door den adem haling benaeuwte werd, of wel een breuk komt te volgen; ook sal sy haar wagen voor springen, insonderhejd in 't eerste, en op 't laatste van haar dragt, om dat de Vrugten die eerst geseft, of rijp zijn, ligt af vallen; ook geen swaere packen oplichten, hard schreeuwen, of haar veel uytrekken; waarom Moriceau niet hebben wil dat die Vrouwen haar selfs hullen, kammen, door welk na mijn oordeel de Secundina van den Uterus af separeert, en soo een arbejd door verlossing voor de Regte tijd veroorsaakt.

Sodanige Vrouwen moeten ook geen hooge schoenen dragen om niet te twikken, wyle sy haar voeten over den buyk niet sien kunnen. Sy sal haar ook stille houden in 't eerst en leste, om dat in 't eerst niet miskramen souden, en in 't leste het Kind dat met het hoofd om hoog, en de voeten om laag natuurlijk tot ses weken, en een maand en later voor de negen weken, den buyk van de Moeder Respicirende, niet voor de tijd met het hoofd om laag zoude benijtelen, of een andere quade keering bekomen. Waaron ook haar niet dikmaals, en kort te vorens agter den andren twee maanden voor de kraam sullen laten soenen, om de compressie van den buyk, en groote beweging 't gesegte causerende.

De schrik van een kanonslag of donder, kan ook, gelijk wel gesien hebbe, een Vrouw doen misvallen, ook andere schricken, als willens, of niet willens haar aangedaan.

Indien den Endeldarm door de Baarmoeder gecomprimeert werd, in voegen dat sy niet afgaan kunnen, soo sal men met sagt en niet scherpe Clisteren den stoelgang bevorderen, of anders soodanig tracteren als een *Medicus* sal oordeelen te behooren.

Sy sal haar wagten van groote bewegingen des gemoets; ook sal men haar niet schielijk eenige droevige tijding brengen, gelijk *Moriceau* verhaald, dat een Neef van sijn Knecht, om dat hy hem uyt den huys gejaagt hadde, wierd verradelijk dood gestoken, soo dat dit doode Lighaam de Soone wierd t'huys gebragt, welk gehoort en gesien hebbende, de Vrouw terstont van een Kind van agt maanden verlosste, 't welk tot sijn vijftig jaren altijd bevende handen behield, gelijk de Moeder hadde doen sy verlosste.

Vele Vrouwen moeten haar hovaardye (om te willen lang van taille wesen) dan afschaffen, en haar soo naeuw niet rygen, waar door dikwils voor de tijd komen te kramen, het Kind benaewwd zijnde: En in Vrankrijk, daar de swangere Vrouwen haar laten swagtelen, wytend dan op de Vroedvrouw, als soude sy haar den band, om gemakkelijker te dragen, qualijk aangedaan hebben.

Sy sullen ook in geen Badstoven gaan, geduurende sy swanger zijn, om niet te misvallen.

Sullen in 't laatste van haar dragen ook niet gelaten werden, om dat soo die wat copieus was, sy miskramen souden; 't diend derhalven dan wanneer om eenige siekten noodig is, met discretie en met Raad van een *Medicus* gedaan te werden.

En ook is altijd het Laten ter balvoer dragt niet goed, nog noodig: *Hipp. aph. 31. lib. 5.* segt, een Beswangerde indien gelaten werd miskraamt, te meer hoe groter de Vrucht is: dit is te verstaan van een groote Lating.

De scherpe Purgatien sullen hier ook ge-eviteert werden.

Sy sal ook niet op een Wage, Karre, of op een dravend Paard Ryden, want 't wel keeren moet van selfs geschieden, en door dese middelen keerd men 't Kind qualijk; en of 't Kind maar drie dagen, of minder voor de verlossing gekeerd was, soo moet men daarom sulke gecke parten niet begin-

beginnen; oock sal sy Ruym gekleed gaen, en al vervoogtigende dingen die niet stoppen eeten, maer zodanig voetzel welke de Darmen slijberig maken, nuttige, gelijk bouillions, en die soo vet als sonder walgen verdragen kunnen, want door Purgatien of Clisteren den afgangh te bevorderen is niet goet, ten ware den nood sulcx vereyft.

Die de Witte vloed niet subject zijn geweest, maer naeuw en gesont zijn, en geen relaxatie van de *Vulva* hebben, die kunnen een lange Spongie, in olie van soete Amandelen gedoopt, in haer Vrouwlijckheyd soo diep ingebragt als 't mogelijk is, steken, en eenigen tijd te voren dragen, om de passagie Reckbaer te maken, gelijk oock de Bedaegde, en die geenen welken nog noit te voren gekraemt hebben, 't kunnen doen.

XXIV. HOOFDSTUK.

Van de rechte en behoerlijke tijd van Kramen.

DE *rechte Kraem-tijd* is op de negen maenden, te meer zo wanneer de Moeder en 't Kind zig natuurlijk vertoont, ja alles daer toe dienende, sonder datter eenige considerable accidenten zig opdoen, en dat het Kind levendig en wel gekeerd voorkomt.

Oock werd een goede Kraem gesegt, als 't Kind in 't leste van de sevende maend of later komt, want hoe meer het de negen maenden naderd, hoe volmaeckter het is, en kragten genoegh heeft om de uysterlijcke *injuriën* te wederstaen; soo dat de agt maendige als veel Ryper, immers soo wel als de seven maendige Kinderen in 't leven blijven.

En gelijk dan de Vrouwen geen geprefigeerden tijd hebben om te copuleren, en te ontfangen, waarom oock veeltijds misrekenen; alsoo hebben sy dan oock soo gerekent hebbende, geen besiernden tijd om te Kramen.

Dat het dan oock ligt en Ras komt te gebeuren, dat het Kind de vliessen op behoerlijke tijd, plaets en maniere breeckt, en met het Hoofd voor de mond na den Endeldarm van de Moeder zig keert; invoegen dat op sijn tijd de wateren van 't Kind behoerlijk uytvloeien; en na de volkome geboorte de *Lochia*, wanneer dat zo voorvalt, dan is het een rechte Kraem; maer alle dat hier van afwijckt is een onbehoerlijke verlossingh.

XXV. HOOFDSTUK.

Van de teekenen die den Arbeyd vergeselschappen.

SOo haest sommige, en meest die geene die eerst Kramen sullen, als noch in dat werk onkundige, eenige pijn in den Buyck voelen, en som.

somtijds ontrent den Navel, zo laten zy terstond de Vroedvrouw halen, om haer te verlossen, denckende dat sy den arbeyd al op den hals hebben.

De Vroedvrouw sal dan wel ter degen hier op letten, of het arbeyd is of niet; want een Vrouw voor de tijd te verlossen, is dickwils deselve, en 't Kind de dood aanbrengen.

De valse pynen welke in zulk een geval zig dikwils vertoonen, zijn dan colijck met winden, den heelen Buyck door Rommelende, en dat wel meest na beneden; gelijk de weeden; en dese kunnen door Clisteren, &c. geholpen werden dat komen op te houden, daer de Regte weeden vergrooten en verdubbele.

De Vrouw kan oock pijn in den Buyck hebben door een loop die komen wil, ofaenstaende is, 't welck men aen de daer opvolgende dejection of ontlastingen door den Endeldarm weten kan.

De Regte teekenen zijn dan, die een weynig dagen voor de verlossing komen: en dat de swellingh die hoogh was, nu regt na beneden gesakt is; 't welck maect dat de Vrouwen in die tijd soo niet als vooren gaen kunnen; oock soo komen haer Beenen en de Vrouwlijckheyd te swellen: en als'er eerst eenige slibberige, en na die wat rode of bloedige vœgtigheyd uyt de Moeder vloed, sonder dat noch het vlies daer het Kind in legt gebroken is; van gelijke so krygen zodanige een bevingh over 't heele Lijf.

De teekenen, welke effectivelijk sig moeten vertoonen dat de Vrouw in arbeyd is, zijn de volgende, namentlijk dat de Vrouw groote pijn ontrent de Navel (om dat het *Peritoneum*, en den *Urachus* gerekt worden) Nieren en Lendenen voeld, welke verdubbelende, tot beneden in den Buyck en Liesen komen, dewijl door 't Kind de Lijfmoeder van binnen, en consequenter 't *Perioostium* van *d'Osfa pubis*, &c. gecomprimeert werden, vergeselschapt zijnde met reitererende weeden; sy heeft het Aengefigt rood ontslooken, en dat door de continuele efforten die sy doet, om haar kind ter wereld te brengen. Somtijds komt'er een slaeuwte op de weeden, 't welk somtijds wel een gelukkige verlossing geeft.

De schamelheyd begint te swellen, of is al dik geworden; welk mede van 't effort van 't Kinds hoofd komt, die het tegen die nabuerige partyen van binnen doet, en door de werckinge des Kinds deselve uytset en voorwaers drijft. In sommige werden de geswollen lippen van de Vrouwlijckheid pijnlijk en rood, en dat somtijds wel vier, vijf a ses dagen voor de geboorte; dog minder en ordinaris in de gene die bedagd zijn, hoewel 't contrarie meer als tienmaal gesien hebbe.

De Vrouw braakt dickwils, 't welk een teeken is dat haast kramen sal, dewyle de pynen verdubbelen, die goed zijn dat continueeren, en dattot soo lange tot dat het werk gedaan is.

En dese braking komt van wegen de zenuwen van 't sesde paar, als vooren gesegt is, meer door de bewegingen van 't Kind beweegt zijnde, gelijk oock daar van de pynen in den buyck haar oorsprong hebben.

De Vrouwen krijgen een bevingh in Handen, Armen, Voeten, Beenen, en Dyen, en dat sonder koude, maer met warmte over 't heele Lijf, en dan is den arbeyd aen 't gaen.

De vogtigheden die uyt den *Uterus* komen zijn eerst wit en dan bloedigh, welke als met d'andere teekenen t'samen gaen, verlost de Vrouw infallibel haest; en dit noemen de France Vroedvrouwen, *Marquer*; en dan sal men de Vrouw aen slaen.

Wanneer de Baer moeder sich opend, en men voelt het werck of vlies daer 't Kind in legt, het welke meer of min gespannen gevoeld werd; al na dat door de min, of meer stercke weeden voort gelet is: wanneer zulks nu voor komt soo als geseyd is, dan is het ordinaris seggen, dat het water sich formeert, te meer als wanneer men voelt, even eens als of men met den Vinger tegen een windey taste; en als het water heel langwerpigh voor uyt geformeert word, dan zo komt het Kind meest qualijck.

De pyne dan indien aengroeyen dan en verdubbelen zo komt eygentlijk het water te groeyen of te breken; en dat oock wel door de force van 't Kind; en dan kan men, wyle het water ontloopt, het bloote Hoofte van 't Kind voelen; of wel eenigh ander deel meer als 't Kind niet wel gekeerd is. Alsoo breeckt het Kind de vliessen, en 't water ontloopt de Moeder; doch somtijds gebeurd het wel, dat het water niet en breeckt; maer dat het sich met de *Membraen* in form van een vol water zijnde Blaes, voor aen 't eynde van de *Vulva* komt te vertoonen; 't welck de Vroedvrouw met haar Nagels, na gelegentheyd van saeken, somtijds genootsaek is te breken, ten zy door middel van dat men de Vrouw laet wandelen, van selfs breeckt, soo verre voor uytgelet zijnde. Beter is het de Vrouw over een emollierende stovingh te setten, en soo de partyen gelacheert zijnde, het water beterte doen groyen en soo te doen breken.

Desse dingen alle, of de meeste t'samen komende zo voorkennende teekenen 't samen komen, kan men de Vrouw in de stoel setten, en oock niet eer: want men moet de Vrouw niet eer laten arbeiden, maer beter is het haar noch wat over de Kamer te laten gaen, op dat d'onfluytingh, en het water grooter word, of breeckt; te weten, of ten naesten by gekeerd is; en het Hoofd tot voor by de *Labia Vulvae* geavanceerd is, soo magh men 't water wel breeken, andersins ontloopt het voor de tijd, en maect den wegh droogh.

Wanneer het water eenigen tijd te vooren gekroken is, dat twaelf, agt, ses, vijf, vier, twee, en een dag te vooren, van vericheyde gesien hebbe, ja eens ses weken te vooren, en dat het Kind qualijck gekeerd komt, soo is 't een tegen natuurlijke verlossingh; want dan werden de partyen, die hier door bevooght ende Reckbaer gemaect moeten werde, droogh. Edoch het water groeid wel weder, als maer de openingh soodanigh beset blijft, dat'er niet meer water uyt kan; gelijk by ervarentheyd ondervonden hebbe, insonderheyd als 't Kind sich niet

leer beweegt; en als men dan niets in 't water van 't Kind voeld zo sal men het selvige geensins breken.

Wat aengaet de natuurlijke situatie van 't Kind, is dese dat het voor 't keeren, ordinaris in de eerste seven maenden, met Rugh en Billen van binnen tegen de Lendenen van de Moeder, en met de kin op sijn Borstje, beyde de Handjens op de kinen; of tuffen de hasen van de knietjens, Neus ende strength, tuffen de knietjens d'Oogen op de Duymen, de Beenen gevouwen, leyd, in voegen de Hielen en Billen komen te raken, en dat het als dan voor over met het Aengefigt na den Endeldarm van de Moeder komt te beuitelen om dat het Hoofd als het swaerste eerst nedervald, het kind die leggende, en zy in 't laaft zo keerende komt als dan natuurlyk voor de geboorte om verloft te worden.

Het kind natuurlyck komende, sleet met sijn een gedeelte van dese *Membranen* over 't Hoofd of Aengefigt, in een facile geboorte hangen blyvende, en scheurd die af, 't welck in een moeilijcke baring niet en geschiet, en dit is den *Helm* daar de superstitieuse Wyven soo veel van schreeuwen.

XXVI. H O O D F S T U K.

Van het aen of onder slaen, en wat voor 't Handwerck te considereren valt.

DE teekenen van een waren arbeyd, wanneer aenstaenden is, of dat beginnen, soo staet de Vroedvrouw met een of twee beolide Vingeren, de Vrouw op haer bed leggende, of op een stoel sittende, of wel staende aen; dat 's sy steeckt de vingeren tuffchen de uyerlijcke lippen van de Vrouwlijckheyd door de *Vagina* ter zyde waerts de *Meatus urinaris*, heen die boven al moet verschoont en gemijd werden, tot aen de mond van de Baer moeder; en onderloekt of daer onsluyting is, hoe groot, en of daer in de *Vulva* ook geen opstakel is, 't welck eerst geremedieerd moet werden; dat sy dan de Vrinden en Vrouw waerschouwen een *Medicus* te halen, wel toetsende, en haer wagtende van met de Nagel de mond van de Baer moeder, soo niet en dehisceert, of open staet en gaept te quetsen: Daer en boven diend sy oock te letten of de Schamelijcke deelen en Edeldarm geïnflammeert zijn, dat eerst door een *Medicus* zo het doenlyk is moet geproffigeert vverden, en sy Vroedvrouwe diend alle de banden, 't zy aen rocken, keurslijf, schortekleed, en kouffen los te maken, en te vernemen hoe lang 't geleden is dat de Vrouw niet gewatert of ter stoel geweest heeft.

Indien een tweede Vroedvrouw komt, soo sal sy onderstaen of ook den Endeldarm niet onstoken en geïnflammeert is, en dat door de force die de eerste

eerste Vroedvrouw somtijds met de Vinger, om 't staert beentje agterwaers te douwen, veroorsaect mogt hebben, gelijk wel geschied te zijn, gesien hebbe; oock als dit al geschieden moet, soo moet het na dat de Vrouw al in de stoel sit of legt geschieden.

In dit aenlaen sal sy dan neerstigh sien of letten, hoe verre 't water gegroeid is, of wat deel daer voor komt; het water of niet gebroken zijnde, of daer den mond van de Baer moeder hard, en gelijk calleus niet wel reckbaer is.

De tweede Vroedvrouw sal oock vernemen, of ook, na dat het Kind qualijck gekeerd mogte wesen, de Vrouw eenige *partum promoventia*, gelijk sy Vroedvrouwen ordinariis van desen of genen *Doctior* hebben, 't zy poedertjens, &c. qualijck ter materie, in quade keersels dienende, ingenomen heeft, waer door de Vrouw wonderlijk gematteert word; en of de kragten van de Vrouw groot genoeg, welke als eenigstas vervallen zijn, sy een *Medicum* te moeten hebben zelfs cysen zal.

Of, het water ontloupen zijnde, de partyen niet droogh zijn geworden, die sy dan met olie van *Lelien*, *Amandelen*, *Verbasci*, of by gebreck van dien van *Oliven*, na dat de Vrouw agter over geplaest is, door onse Spuyt allenthalven bevogtigen zal: welke als neffens de voorste Vinger sonder quetsen tussen het Hoofd of ander deel ingebragt is, invoegen de pijp soo verre tussen beyde is geavanceert, dat de olie in de *Uterum* kan gespuyt werden, dan spuyt sy een weynig in de selve, en zij breije de Spuyt d'een of d'andre wegh om 't Hoofd of lid, en spuyten dan t'elckens soo al wat, en als de Vrouw op behoerlijcke wyse dan weder geplaest is, soo sacket en spelt de olie allenthalve neder, en maect soo de wegen glad, de welke den Vinger met olie bestreken soo niet heeft kunnen doen of bereycken, als zynde de olie van de selve al afgeveegt al eer tot 't *Os uteri* komt.

Indien de Vrouw, door dien in een geruymen tijd te vooren niet afgeweest is, den Endeldarm met verharden dreck beset heeft, sal geclisteert werden dat moet als dan geschieden al eer het Hoofd van 't Kind in de Geboorte staende, waar door den Endeldarm seer toegeperst werd. soo dat de pijp van de Clifteen-spuyt; noch zelfs de Clifteen, niet passeren kunnen, en de Clifteen te rugwaers wijkt en ontloupt: maar by aldien egter onkundige Vroedwyven, haer het clifteen niet verstaende, en als daer geen handelingh van hebbende, die egter het kind in de geboorte staende, met force inspuyten, door welck als dan veeltijts een quetsingh veroorsaect werd, waer op ontlastingh van minder, of meer bloed volgt; gelijk ik verscheyde malen geobserveert hebbe.

De Clifteen dan moet door een *Medicus*, die die na vereys van saken sal weten te concipieren, gepræscribeert werden; want somtijds moet die scherp zijn, somtijds *anodyn*, somtijds *carminans*; en somtijds moeten daer dingen by gedaen werden die de Geboorte vervorderen, &c. soo dat dit het werck van een Vroedvrouw niet en is.

Oock sal de Clifteen door een habile geschickte Clifteenster geapliceert werden, op dat de Vroedvrouw sigh sulcx willende acematigen, de Clifteen-

steer pijp niet in de *Vulva*, in plaets van den Endeldarm brenge, of die qualijk Regeere; waer van *Roonbuisse* een Remarcabel exempel verhaeld.

Oock soo de Clisteer, het Hoofd in de Geboorte staende, tot in den Endeldarm passeert, welke agter het Kind sijn Hoofd, vol opgeschovene verharde drek beladen sit, soo spant en reekt sy de Endeldarm in diermaten uyt, en dringt den *Uterum* tegen het Kinds Lijf agter het Hoofd, zoo aan, dat alles denckt te scheuren en te bersten wat daer by of ontrent is; so dat de verlossingh door de pijn van de Moeder, en door de benauewingh het kind aengedien, kan vertraegt werden, zo dat een van beyde, of wel beyde, soo heel swack en flauw na de verlossingh zijn, kunnen komen te steruen, en ook wel sonder de verlossingh; insonderheyd soo het Hoofd van een kloeck en sterck kind groot, en d'openingh die *d'Ossa pubis, ilorum, en coxitis* t'samen maken, kleyn is, en het staert-beentje niet agterwaerts wijcken wil; de vliessen van den *Uterus* en Scheede taey zijnde, voornamentlijk in Bedaegdens haar eerste kraem, soo dat dan het Plicht ancker der Vroedvrouwen namentlijk de Clisteer, niet als schade doet.

Hier is dan best d'inspuyting van olie door de *Vulva* te doen en dat rondom't Hoofd, soo verre als het reycken kan, want het en gebeurt niet altyd dat die tot in den *Uterus* komen kan.

'k Heb by ondervindingh, dat, het Hoofd niet in de Geboorte staende, een scherpe Clisteer hebbende doen appliceren, geen de minste afstreck quam, gelijk ook niet op de tweede sterkere clisteer, soo dat geneesci-reert was met mijn Vinger de verharde drek, en daer na met een langwerpigh, vlack, hol, Lepelsgewijs (uyt sagt houd, glad en egal gemaect) Instrument soo veel ik konde uyt te halen; gelijk gedaen hebbe; na welck een sagt en pijn-sillende Clisteer geapliceert zijnde, de Vrouw geluckigh is verlost.

Zo wanneer de Vrouw in langen tijd niet gewatert heeft; 't welck de Vroedvrouw uyt het relaes van de Vrouw, persing en swelling van de Blaes, en uytwendigh door 't voelen op den Buyck, als inwendigh van de mond van den *Uterus* en fluctuatie, mitsgaders undatie van de pis in de Blaes, in 't opligten van de Vinger gewaer word.

Want de Blaese puylt onder de Navel veelmaels seer hoogh en puntig uyt, gelijk veel maels ervaren hebbe: en de fluctuatie word door de Vinger soo diep als mogenlijk is in de *Vulva* meest gevoel, voornamentlyk als de Blase niet heel vol waters is.

In dit geval, sal de Vroedvrouw den Buyck sagtelijck van ondren opschorten, en het *Os uteri*, of dat deel dat in of tegen de selfde en Blaese staet, door een of meer Vingeren in de agterover leggende Vrouw opsetten sonder de Vrouw pyn aente doen, want als dan moet sy in dat te doen ophouden de ploy of kreuck van de geprangde Blaese, soo die daer is, met de Vingren om hoogwaers ontvouwende, want soo daer een ploy is, deseive is dickwils alleen de oorsaeck waer door het water ooghouden werd; en by aldien door dese middellen 't water niet ontlast wer-

werd, soo moet de Vroedvrouw een *Medicus* laten halen; om de *Catheterrimum* te institueren, eer daer inflammarie van de Blaese en des selfs hals komt. Of ook wel op die een *gangrana*, waer op de dood van de Moeder immediatelijk moet volgen; gelijk ik meer als eens ervaren hebbe; en dat oock al eer 't Hoofd van 't Kind in de geboorte schied.

Want soo de Vroedvrouw met haer werck voort vaert; als de Blaese soo vol water staet, soo maect sy dickwils dat de Blaese berst en scheurd, waer door vloed van water, en allenthalve inflammarie, *gangrena*, en wel de dood op volgt; of ten besten een deerlijke versweering, *ulcus*, of *ulcera*, en door die fistulen en een niet reparable en gedurig droppel pissen; voornamentlijk als 't heel hoog in de vliesagtigheyd van de Blaese is komt te volgen; soo dat daer by die Vrouwen geduurigh soodanigh stincken, dat men haer by wesen vlieden moet.

Sy sal ook in geenderley manieren van buyten op den Buyck daer de Blase is drucken, om het Kind sijn Hoofd, dat tegen 't *Os pubis* staet, te willen neder douwen, en soo voor de Geboorte te brengen; in sonderheyd als de Blase met water beset is, om de scheuringh der selver, als om de daerop volgende accidenten, te ontgaan, en den *Uterum* niet te kneusen.

De Vroedvrouw sal noit, gelijk de onervarene tragte te doen, het niet oplitbare *Os Pubis* met forcen op ligten, waar door zy soude meenen plaets voor 't Kind te maken, dat niet geschieden kan, om de Blaes en der selver hals met de *Vagina* niet te kneusen, waer op de voorgefeyde accidenten komete te volgen.

Indien de Vrouw water-dryvende middelen heeft gebruykt, soo moet in geenderley maniere d'ontlastingh door Medicamenten gevordert worden, te meer als vorens noch veel gedronken heeft, maar wel door de Catheter, soo die ontlastigh wederhouden word; waerom sy alle in arbeyd sittende Vrouwen niet veel te drinken sal geven, en soo de dorst sulcx al vereyffende is, niet veel te gelijk, maer weynigh seffens, en dat meermaels.

XXVII. H O D F D S T U K.

Van de barende Vrouw, en van de Omstandereffen, of die gene welke in den Arbeyd dienen.

Sy diend gehoorfaem, couragieus, lijdsfaem, sagtmoedigh, stil, ende niet ongelatigh te zijn.

De Omstandereffen dienen voor al niet snapagtigh, maer wel opmerkende, voorfigtigh, en ten hoogsten maar vijf in getalle te zijn, als een die

die de Barends met haer Handen onder de Oxelen genomen onderftut, en na den nood het vereyft, met eenige cordiale Reucken of liqueuren verquickt; de tweede en derde fitten op zyden en houden de Beenen van den andren, en ook fomtijds ider met een Hand de zyde van den Onderbuyck tegen den andren fagtelyck drukkende, om 't Kind beter op fijn fchor te brengen, en altemets den overhangenden Buyck ook ront fagt op te fchorten; fonder nochtans de Blaes te quellen.

De vierde pafst op doecken te warmen, ende Sluytband met Compreffen aen te langhen.

De vijfde om 't Bed te warmen, op dat alles wel fonder confufie zoude toegaan, en hoe defen meer in Arbeyden geweest zijn, hoe beter; want fy weten wat op dien teerlingh loopt, en zy encourageren de kleynmoedige, of flydrugtige en eerft kramende beter.

XXVIII. HOOFDSTUK.

Van de noodwendigheden die een Vroedvrouw voor den Arbeit van nooden heeft.

TEn eerften onfe Stoel hier agter aangevoeght verbeeld en befchreven, de welke allefins kan toe gevouwen worden, en ook felfs voor een Ledikant doen verftrecken, gelijk de platen der felfer fullen uytwyfen: De hoogte van de leun van agteren is vier en een halve voet hoog, en vijftien duym en een vierendeel agter van onderen tot het vouwen, de leun die neder-gelaten werd, is twee en twintigh duym en een quartier hoog, twee duym breed; de nederflaende zyde is by na twee duym breed, de hoogte van vooren tot de greep is twee voet en anderhalf duym breed, de wijdheyd van vooren vier en twintigh duym en een half, de breete van onderen op zyde is agtien duym en een half.

Ten tweeden twee ftoven, in de Winter met wat vuyr, om de Voeten op te fetten; een laegh floeltje of banckje voor de Vroedvrouw, en twee andren, daer op ider een Vrouw op zyde fit, om de Beenen van den andren te houden.

Ten derden Wijn, en een kommetje met olie van Olyven, of foete Aman-delen, of Pomade falf, of verfe ongefoute Boter, of flijm van Quacker-len, &c. wat Kattoen of een fagte Spongie, een Sluytband als een Latijnfe T, welckers dwerfe dat om 't Lijf gaetfoo breed niet en behoefd; als dat tuffen de Beenen door paffeed; Compreffen &c.

Daer en boven diend de Vroedvrouw met een laeds gewyfe kokertje voorzien te zijn dat als een kiftje met een haeckje of knip flotje gemaakt is, ligt om open en toe te doen en welen moet; daer de Spuyt, Schare en fmalle bandjens, foo lang als noodigh zijn afgelineden in leggen, die gedraid,
of

of van drie draden gevogten zijn, en van grof, bol en sagt stop garen welke aen d'eynden met een knoop voorsien moet zijn en dat voor 't los draaien. Sy sal ook een scharpe Schare by haer hebben.

Voorts is'er veeltijds een Doctör van doen, die best na eygen exploratie gene noodigh agt in geven sal.

Na de verlossingg't Kind wette reynigen, en voorts te handelen als een besadigde Vroedvrouw toestaet te doen.

XXIX. H O O F D S T U K.

Hoe men de barende Vrouw plaetsen en stelsen sal.

DE teekenen van een kort aenstaende verlossing, of die van waren arbeyd als sich die vertoonen, soo ontrijgt men de Vrouw haer keurlijf, doen in t'arbeijden de schortkleeds band en Rocken los, om dat de niet benauwen of prangen souden, en om dat den arbeyd te beter doorgeset soude konnen werden.

Edoch beter is'et, dat de Vrouwen, eer den arbeyd komt, een kort half Hemd aen hebben, welk pas over de Navel komt, om dat niet vervelen soude of bevuylt werden.

Dan setmen (de Rocken agter opgeligt hebbende) de Vrouw met haer Rug tegen het licht, in onse Stoel, daer een dun kussen agter in legt, in den hoeck daer hy wervelt; latende haer soo verre voorwaers avanceren, dat de Billen voor een gedeelte voor over den bril uytsteken, en het staertbeentje liber zy om soo agter over half sittende en half leggende te Rusten; en moet onder de Oxelen van agteren over de Schouderen heen, door beyde de Handen van een Vrouw deselve soodanigh ophouden dat sy niet te veel nederwärts sacke, en haer adem liber hale kan, sonder dat de Borst gedruckt word.

Wyders zo set men ider Voet op een stooft, latende de Beenen wijd van den andren geëcarteert door twee Vrouwen aen ider zyde een sittende, soo van den andren houden: Inmiddels houd de Vrouw haer Handen aen de handvatten, of grepen vast, om alsoo beter te konnen arbeijden.

Ondertussen de Vrouw met soete woorden hoop gevende, en soodanigh te persuaderen dat dog stil sitten.

Hier in Holland, in sommige Steden, hebben sy expresse Vrouwen, *Schootsters* genaemt, die haer in plaets van een Kraemstoel laten gebruyken, en op welekers schoot de Vrouwen verlost werden.

En als men de Stoel noch *Schootster* niet hebben kan, soo diend men sich van andre Stoelen, of soo men best kan bedienen.

De gebuggelde doet men steylder overend sitten of staen.

Die beter behagen soude mogen hebben in andre manieren, als in de-
se onse manier van plaetsen, die lese het rwaelfde capittel van onf *Em-
bryl'cia verasol: 51. Sequent* alwaar de meeste besunderheden van die,
't welke ik tot hier toe geschreven hebbe, in staen.

Dit 's dan wat aengaet de maniere van de Vrouw te stellen, alser geen
quade keersel van 't Kind voor handen is.

De vette Vrouwen moeten agterover gelegd werden.

De Vroedvrouwen weten niet hoe nodigh een *Medicus* veeltijds ver-
eyft word, als de Vrouw seer bloedryck, of dat 't Kind qualijck ge-
keerd is, daer te passe komt.

XXX. HOOFDSTUK.

Wat te doen is als de Vrouw geplaeft is, en als 't Kind
met het Hoofd voor komt.

DAn plaest sich de Vroedvrouw voor de Vrouw, settende onder haer een
sauciertje met olie, of iets anders, als gesegd is; hoe wel somtijds als
alles wel staet en gaet, 't werck wel sonder dat volbragt werd; edoch
't aenstaen gaet met een besmeerde Vinger altijd beter.

Sy neemt een a twee doecken of servietten op haer schoot, om de cou-
leur van water of losende bloed te onderscheyden, de Handen by gele-
gentheyd te droogen, en om oock met die na de Geboorte 't Kind 't
ontfangen.

Als dan staet sy de Vrouw weder aen, en onderslae hoe verre of groot
de ontsluitingh is, of 'er water gegroeid is, en of het op 't point van bre-
ken staet, dan of het tijd is dat 't gebroken werd, of al breeckt; dat al-
tijds van selfs te geschieden moet afgewagt worden, ten ware om rede-
nen die uyt het gevolg blyken sullen; en offer eenigh deel in is of niet;
en hoe het Kind dienvolgens gekeerd is, hoe het sich beweegt, en of sy de
Moeder op sal setten, als mede de nacuwen mont van den *Uterus* verwy-
deren, &c.

Indien de mond van de Baer moeder sich niet genoegh na lang wagten
opend, en de weeden kleyn, langsaem en de Vrouw koorfigh, flaeuw
en swack word, soo is hettijd dat sy de beoliede, en na de lengte in en by
den andren in een gedrongene uytstekende Hand zyn met een verborgene
duym, terwyle de andre de lippen van de Schamelheyd diduceerd, al
sagt draeiende inbrenge, en wat nederwaers drucke; om de *Meatus U-
rinarius* te myden, en alvoorens soo d'ene voor en d'andre Vinger na
in 't *Os uteri*, soo veel op zyde na den Endeldarm toe van de *Meatus Urinarius*
af; als mogelijk is, neffens het deel of water dat voorkomt, inbrenge
sou-

sonder nogtans de Blaefe te quetsen: en moet als dan de Vrouw heel agter over leggen, om dat de Vrugt en 't water te rugge fouden sacken, in de mond van de Lijfmoeder, soo verre 't mogelijk is; ja als 't geschieden kan de heele Hand al draeiende in den *Uterus* brengende, om dan met eenen soo veel mogelijk is 't Hoofd, of soo dat niet wel geschieden kan, de Voeten 't best voor te schicken, 't welck egter beter toegaet, als'er libere spatie genoegh, en 't Kind niet kloeck is, andersins gaet het soo gemackelijck niet toe; terwyle d'andre beoliede Hand dan van dese zyde de Blaes, dan van d'andre al sagtelijck wryvende, 't Hoofd Regt voor de Geboorte helpt schicken; van die zyde meest druckende na welke 't Hoofd meest inclineert.

Als sy nu 't Hoofd regt voor de Geboorte gebracht heeft moet zy het sorgvuldigh daer houden, en de Hand niet eer uyt de mond van den *Uterus* trecken, voor dat de Vrouw weder behoorlijck geplaeft is; en dan kan men wel met de Vinger in den Endeldarm gebracht, het staert-beentje sorgvuldigh agterwaers uyt douwen, sonder het te breken, om alsoo spatie en Ruymten te maken.

Dit alles moet geschieden eer daer inflammatie, die hoe minder hoe beter, of andre accidenten komen; of soo daer al zijn, sijn tot die verdwenen zijn van de Hand soodanigh te oeffenen onthouden; en soo den arbeyd soo vehement is, soo is het noch beter dit handwerk so sagt als mogelijk is te doen, als moeder en Kind te laten verlooren gaen.

Anderfins belet de gewoonlijcke swellingh hoe weyniger die is, hoe minder die het werk belet, dat is die niet bloedrijck zijn, en ter contrarie in bloedrijcke de verwyderigh en 't diduceren soo niet; al schoon de *Plexus Retiformis* door veel bloed op geswollen uyt geset, de *Vaginum* seer vernauwt en de Schamelheydt doet swellen, welck bloed, alser inflammatie by is, oock verdunt, en weder van de aderen opgenomen werd, en dat door bequame sloovingen.

Dit alles soo voorforgt, geobserveerd, of 't gene geremedieert moet wesen geholpen zijnde, zo sal de Vroedvrouw sien, elcke voorste Vinger ter zyde de *Meatum urinarium* en Hoofd van 't Kind ingebragt zynde, en agter 't Kinds oortjens gestoken, en wat voor die derwaets omgekromt hebbende, aldacr, en waer wel wat force kan gedaen werden in consideratie van d'*Ossa petrosa*, sonder nogtans het Kind te quetsen, het 't Hoofd met discretie na haer soeke te trecken: want 't gebeurt veeltijds dat de strengh om den Hals; of om eenigh ander deel van 't kind geslingert is, die door het te schielijck en hard trecken gebroken soude kunnen werden, of soo niet brack, zo soude die nageboorte geheel gesepareerd van den *Uterus*, en dat voor de tijd, en by aldien soo stuckt wys of gebroken en of gesepareerd wierd, dan zoude noch grooter bloedstortingh als anders komen te volgen, dat periculis, andersins is het drucken, nypen, en over den andren schuyven van de huyl van 't Kinds Hoofd, en t'indruken van 't *Cranium* seer schadelijck; ja brengt, als dickwils soo ick ervaren hebbe, van onvoorsigtige Vroedvrouwen, de dood welmede; soo wel als het

sterk Rucken en niet Regt uyt na beneden toe trecken pernitieus is: en schoon al na benedenwaers getrokke werd. is het egter gevaarlijk om dat daer door de *vagina* wel tot in den *anum* toe gescheurt werd, de weeden ondertuffen waernemende; want anders soo 't Kind lang in de Geboorte staet, en zo dit alles waergenomen werd, sal sy de Vrouw gebieden als de weeden komen, die dringende so veel 't haer mogelijk is door te setten, schoon sy eenige pyn voeld als het Kind in de Geboorte schiet of staet, 't welk door d'extensie geschied; en sy mogte meenen dat het door de Vingeren van de Vroedvrouw geschiede, en dat de Schoudertjens vast blyven staen, zo sal de Vroedvrouw haer voorste Vinger langs het geborene Hoofdje, soo verre als sy die in brengen kan, tot soo van bovenen, of van beneden, onder 't Kinds eene Oxeltje heen brenge, en sien soo 't Armtje te halen, 't Schoudertje op zyde ven de *Meatus urinarius* affschuyvende, en al draeiende douwende, en in al dit doen afhalen, en dan den andren Arm, en zo voorts sagtelijk al draeiende 't Kind afhalen, en op haer handen ontfangen, dat niet op d'aerde valle, en alsoo aen 't Hoofd of eenigh ander deel gequest kome te werden.

En indien het, gelijk veeltijds gebeurd als de wegen Ruym en glad, en 't Kind kleyn, en wel gekeerd is, schielijk komt, soo sal men het selvige ondertuffen, en dat om 't even geseyde, als mede om 't breken van de streng die, soo wanneer digt aen den Buyck van 't Kind quam te breken, soo soude 't Kind schielijk dood bloeden; en by al dien digt aen de *Placenta* af-brak, soo soude die *Placenta* met meer moeiten, en langer tijd moeten afgehaeld werden.

Indien 't Kind wel gekeerd in de Geboorte benar blijft staen, de weeden langsaem en flauw zijnde, soo diend de Vroedvrouw een *Medicum* te bevorderen, en vorders te sien doen, dat synen rad goetvinden sal.

't Kind als 't gebooren is, sal 't de Vroedvrouw op haer schoot leggen, en dat sodanigh dat het wel ademen kan, het selve in doeken of servietten winden, ter tijd toe dat de Nageboorte gehaeld is; wel toefiende dat het Kind niet kome te valle, of niet ongeschickt en hard in haer schoot legge, dat daer door de streng mogte komen te breken, of anders zo werd, als'er Ruymte genogch is en de Nageboorte vast aen den *Uterus*, en 't Kind flauw is, deselve eerst afgebonden, de streng so latende hangen en bloeden; en werd 't selve aen een ander overgegeven, die 't Kind afwasse en opbakere en 't geene den Doëtor voor de flauwte geordineert sal hebben moetmen ingeven; te meer alser noch een of meer Kinderen zijn; want hoe eer 't Kind gereynigt en de vuyligheyd van de huyd afgewassen is, hoe bster het voor het kind is.

XXXI. H O O F D S T U K.

Van het afhalen der Nageboorte.

SOo haest een eenigh Kind geboren is, ten ware om redenen gesegt, zo sal de Nageboorte, een onnat en schadelijk overblijffel in *Utero*, afgehaeld werden, al eer den *Uterus* sich komt te sluyten, en de expulsie, die van selfs soude vermeend werden te geschieden, aenbevolen werden te agtervolgen en voortezetten, waer op anders meesten tijd veel quade accidenten, en somtijds de op dood volgt, als 't niet Ras en geschied, en dat door des selfs verrottingh; gelijk in 't vier en dertigste Hoofdstuk van onse *Embryologica* fol: 108. *U seq*: wijdloopigh te sien is.

Sy sal dan ten minsten de streng tweemaels om de voorste Vinger slingeren, om die soo beter te kunnen houden, en trecken so dreunende sagtelijck by de selfde, somtijds de voorste Vinger van d'andre Hand op de streng leggende, deselve soo verre om hoogh in de Scheede als sy sal kunnen, voorsigtigh nederdowen, en soo gesamentlijck dan weder al dreunende, of sagt schudden, en met de Vinger de streng nederdruckende, door d'andre Hand met omsigtigheyd trecken, altijd van die zyde daer de *Placenta* meest los is, op dat de Barmoeder sich niet omkere, ende soo met de *Placenta* uyt het Lighaem getrocken werd, gelijk ick wel gesien hebbe; oock om de streng, of vast sittende koek niet te breken.

Ondertussen doet sy de Vrouw sterck op en neder al ademende den Buyck bewegen, of door een Vinger in de Keel gestoken tot braken toe doen walgen; of doen haer stijf in de vuyft blasen, of sterck dringen als of kacken wilde, en haer soo laten arbeeyden als of se moeste een Kind ter wereld brengen.

Maer is de Nageboorte vast of groot, soo houd de eene Hand de streng, in maniere als vooriz is, aen de voorste Vinger vast, en dan volgt sy de streng langs met de beoliede, en overlangs toegevouene Hand, al draeiende de selve inbrengende, van de water wegh af, dog meer nabeneden toe, om die niet te quetsen; en als tot de tacks gewyse geswollen Aderen van de koek gekomen is, zo moet zij de Vingeren uytbreyden, welken wel van de Nagelen gesneden en glad geschraapt zijn moeten; soeckende rondom of oock de koek nergens los is; daer dan los is, zo sal deselve met een of meer Vingeren los gepeld werden, den *Vterum* sagtelijck met het buytenste der Vingeren opwaerts van de *Placenta* diducerende. De selfde Nageboorte indien in d'een of d'andre zyde legt, daer de ingebragte Hand soo niet by kan, van buyten den Buyck met een sagt wryvende Hand, na de Hand die in 't Lighaem is toeschuyvende; ja somtijds geschiet het gelijk my gebeurd is, dat deselve in een plooy van de neder-

geflackte en toegeflagene *Vterus*, na de geboorte van 't Kind, lagh, die soo op of na de Hand in 't Lighaem toevoerende; gelijk oock als dan wanneer die in een dilatatie particulier van den *Vterus* legt, gelijk blijcken sal uit de historien welke my wedervaren zijn.

Oock moetmen de vrouw laten dringen, &c. als voorsz is, al na vereys van saken; en met dit doen sal niet vertoest werden, eer na een moeilijke verlossingh de partyen inflammeren.

'k Heb meenighmael dese operatie gedaen, maer noit geen soo engh gevonden, dat na de verlossingh mijn Hand in 't Lighaem niet hebbe konnen brengen, soo dat, daer 't Hoofd en 't geheele Kind is door gepasseert, wel een Hand met voorfichtigheyd ingebracht kan, en magh werden.

De Nageboorte als los gemaect is, word door de strengh aen de voorste vinger versckert, en met de andre Hand uytgehaeld; ondertussen blijft d'andre Hand in 't Lighaem, versamelende de stucken van de vlicsen, 't geronnen bloed, een of meer stucken, die by ongeluck van die gene, die de habitude van de kock te separeren niet en heeft, als overmits de *Placenta* den, fragil, min of meer verrot, al na desake mogte voorvallen en mede brengen, daar overgebleven zijn, die soodanigh voor de Geboorte brengende, dat de Hand, als de *uterus* door de vuyt sagtelijk al omdraierende sonder quetsen is opgefet, en in behoorlijcke figure geschickt daar door kan, om dat deselve soo veel te beter, dat mogelijk de Hand niet heeft konnen mede slepen, uytgedreven soude konnen werden, en de *Lochia* beter souden konnen volgen.

Oock scruteert dese Hand het best al eer uytgehaeld werd, of'er een ander Kind in een besonder werck noch in *Vtero* is, 't zy het selve Rijp is of dater een *Superforatio* is; of dater eenige andre vreemde en schadelijcke dingen in deselve mogten refteren, als genoegsaem uyt de oorsaecken van een moeilijke verlossingh afmeten is, en gelijk breeder sal gesegt werden, als wy van de Tweelingen sullen spreken.

Als dit alles soo beschickt is, so sal sy de vrouw sterck in en uyt twee a drie mael laten ademen, om alsoo door de compressie, die den *Vterus* daer door leyd, van 't geene in *Vtero* mogte gebleven zijn, en dat de Hand niet mede heeft konnen voeren, uyt te dryven.

Maer sy sal haer van sulcx te doen wagten, als de vrouw langh en sterck vloeid, of gevloeid heeft, en dat sy door dese manier versckert is, dat'er in *Vtero* niets en reffert.

Maer het sterck ademen moet agtergelate werde als alles wel afvloeid, soo dat na het afbinden van de strengh en dat sy de lippen van de Schamelheyd tegen en by den andren gevoegt, en soo gefloten heeft, en voor d'applicatie van Compres of Spongie en Sluytband sulcke sterke ademen niet en behoeft.

Soo de Nageboorte in *Vtero* blijft, de strengh digt aen de selve afgebrocken zijnde, zo sal men de beoelide Hand terstont tot in den *Vterum* brengen, en de *Placenta* soecken; die men aen de veelvoudige ongelijkheden, die de

de *umbilicale* vaten maken, in haer beginsel by de streng kennen sal, en zoo daer aan vast is, sal sy deselve voorzigtigh los pellen, de neder gellagenen, gerimpelden, en gefronsten *terus*, door de ontlastingh van bloed en dat min of meer, na dat groot is geweest, veroorsaect zijnde, zal zy van deselvighe diacueren, sonder den *Vterus* te quetsen, of die te vatten; en in diervoegen onakeeren, en sorge dragen, dat niets van de *Placenta* over blyven, waer door, soo noch yts vast blyft, gedurige weeden en vloed van bloed volgen zoude, welke soo lang duren tot die los zijn, of de vrouw sterft, oock al sloot den *Vterus* toe, en dat sy de Hand peynigde, soo moet even wel de Vroedvrouw niet eer uyticheyden, voor sy alles vreemts, en dat schade doen soude, heeft afgehaelt; en by aldien iets in *Vtero* mogte over gebleven zyn, en dat die al gesloten was, soo magh de Vroedvrouw wel toefien en ten eersten een *Doffor* halen laten.

De Nageboorte word dan door medicamenten mede wel uytgedreven; maer indien de nature soo sterck niet is, dat sy de medicamenten aen het wercken helpt, soo sijn die te vergeefs; en eer de vervallene Vrouw dan weder kragten krygen soude, soo sluyt de Baer moeder toe, en de Nageboorte begint te verotten, waer door dan de nabuurige partyen mede geïnfecteert worden, en de krachten metter tijd verdwynen, en alsoo in 't eynde de dood daar op volgt: Hier by komt noch dit te considereren: dat de afdryvende middelen in 't gemeen heet zijn, waer door d'innerlijke partyen verhit en ontstoken worden, soo dat daer op dan koortse, wakin-ge, onrust, en andre toevallen, ja eyndelyck de dood volgen, ten ware men mogelijk eenige dingen ingaf, die de Nageboorte afdreven en welke verwarmende en verdunnende zijn.

Hierom is het dan best de Nageboorte met de hand te halen, eer de Baer moeder sluyt; in welck te doen, *Hildanus in epistol. ad Michaelem Doringium fol. 904.* vermaend, dat men wel toefien sal de Baer moeder in plaets van de Nageboorte te grypen, en soo uyt te trecken; gelijk hier voor weynigh jaren *Henricus Stapedius* in Duytsland geobserveert, ende my (seyt hy) vertelt heeft, waer door de Vrouw den selfden dagh stierf.

De harder klonten van bloed en lappen der vliessen het Kind omwindende, die veroorsaken een wreevelingh in *Vtero*, soo langh als daer in komen te blyven.

Somtijds isser een plooyse gewyfe uytsetting van de gerelaxeerde scheede, die sal men met de Hand sagtjens en glat op setten en uytstryken.

Hoewel altijd de *Vagina* soo wel als den *Vterus* om hoogwaers met de voorste Vingeren geegaleerd moet werden, als alles dan afgehaeld is, soo is het niet quaed; indien de Vrouwen een geheel heend aen hebben, des selfs voorste tuffen de Beenen tegen de Vrouwlijckheyd te douwen, om dat noch wind noch koude den noch openen *Vterus* schadelijck sy, ter tijd toe tot dat de Sluytband geapliceerd werd. Van de misbruycken en quade handelinghe in 't afhalen van de Nageboorte, siet cap. 34. van onse *Embryologia. vera fol. 108 & sequ.*

XXXII. HOOFDSTUK.

Van het af-binden der Navel Streng.

Soo haest als eenigh Kind gebooren, en des selfs Nageboorre afgehaeld is, moet de streng afgebonden, en afgesneden werden, (en niet eer om dat de Baer moeder geen koude vatten soude) twee duyme, of drie schaerse Vingeren breed van den Buyck af, met drie a vier los gedraeid Schoenmakers spinnael; grof stop of breydgaren; of plat heel smal los gekert grof, dick en sagt geweven wit garen lint, welke wel het alderbeste is; de strik moet dubbeld door geslagen zijn en men moet die Redelijck vast toe trecken, leggende daer een loopende knoop op, en diend tweemaels doorgeslagen, om dat niet los gaen soude, en met een loopende knoop om die los te kunnen trecken; namentlijk als de eerste strik niet vast genoeg mogte toe gehaeld zijn, om dan die vaster toe te trecken, en dan weder de loopende knoop daer op te leggen, op datter geen sypelingh van bloed overblyve; en als de band aldus gelegd is zo sal die ooit los gaen.

Die met vlas binden, veroorsaken veelmaels dat de uytterste *Membranen* van de Navel by forme van snydingh gequetst werden, waer op groote sypelingh van wateragtige vogtigheyd volgt; ja loodanigh, gelijk verscheyde malen gesien hebbe, welke moeilijck te helpen was, insonderheyd als op nieuw geen band agter de voorige gelegd kan werden. Ik heb verscheyde malen op nieuw een band moeten leggen, en dat wat digter na den Buyck van 't Kind, soo om de sypelingh van water als bloed te beletten, dog insonderheyd in die kinderen welken een dicke streng hadden, en die na het afbinden gesloncken was, soo dat den band te slap vond.

De Baker sal de band van selfs laten afvallen, om ter degen van de consolidatie van de Navel verzekert te zijn, welk gemeenlijck den seven, agt, negen a tienden dagh geschied; hoewel niet altijd: ik heb de consolidatie na de drie weken eerst gesien; als die den vijftden dagh of eer separeerd is niet soo goet, en die kinderen bloeden veeltijds op nieuws weder, of komen gemeenlijck te sterven.

Dit afbinden van de Navel moet niet eer geschieden, voor dat het kind gekreten, of gepist heeft; insonderheyd soo 't heel blaeuw, en als over 't Lijf met een *ecchymosi* beset ter wereld komt, om dat het gecoaguleerde bloed van binnen den Buyck voor de Navel, en voor aen in de streng eerst weder buytenwaers in de streng gedreven moet zijn, en dat door middel van die concussien persingh, gelijk breeder in *abs. Nostris* te sien sal zijn; doende soodanige kinderen schreeuwen of niesen, oock kacken, en dat door 't wryven van den aers met wat fijn sout, of door 't setten van een Setpilletje, 'tzy van Spaense zeep, of een entje dun gesneden kaers en

in zijn snot gerold, daer na in olie gestoken, 't welck het gereetste is; ende dan moet het bloed nog wel forgvuldigh van den Buyck na de *Placenta* toe, met de Vingren wegh gestreken worden, eer men den Navel bind.

In Kinderen voor de behoorlijcke tijd gebooren, en een teere strenghebbende, sal men de band niet soo stijfleggen als wel anders geschiet, om dat niet voor de consolidatie af vallen soude, en soo weder komen te bloeden; nog noit in dese gelegentheyd deselve met vlas of een dunne draed afbinden, op dat niet gequetst werd; waer op sypelingh van water of bloed volgt: en so de Navel na't binden tegen den band vol wind mogt staen, zo sal men na een half uyr of uyr, of anders, soo men het later onder het verschoonen van 't Kind gewaer werd, den band los maken, de wind uyt laten, en op nieuws binden.

Die het verkoude en geklonterde bloed uyt de Navel in den Buyck van het flaeuwe Kind (ik segge zeer schadelijk) tot versterckingh strijcken, doen seer qualijk, om dat klonters in 't bloed makende, de bewegingh van het bioed in 't Kind soo niet kan opvolgen; en die bewegingh vermindere, derhalven meer flaeuwens komt te maken; andre accidenten te veroorsaken; waar op somtijds de dood komt te volgen.

Daer en is oock geen onderscheyd te maken, of de streng in Jongetjens langer, en in Meysjens korter moet afgebonden werden; want al was de Navel een spanne langh van den Buyck afgebonden, sy soude doch digt aen den Buyck separeren.

Dan inijnd men de strenghe een duym breed boven den band af, en dat na de Moeder toe: oock doen die geene die de Nageboorte op den Buyck der Kinderen leggen, de selve eer sterven, als daer door haer een langer leven te verschaffen.

XXXIII. H O O F D S T U K.

De manier van de Sluytband aen te doen, en de Vrouw op te bedden.

't **K** Ind diens Navel afgebonden is, word in luyeren gewonden; sodanigh dat liber ademen kan; en is soo langh bewaerd, tot dat de Vrouw na vereys van saken twee a driemaels, als gesegt is, sterck uyt en in geasemt heeft; en dat de Vroedvrouw de lippen van de Vrouwlijckheyd samen gedruckt, en een sagte linde Compres matigh dick, of groote sagte Spongie in warm water uytgedruckt, met een band Redelijck breed, drie a vier dubbeld gevouwen om 't Lijf plat en egael gespeld heeft; en dat deselve nog een wat breedere, en een andre oock soo dubbeld gevouwen end, in 't midden van de vooriz band genaeid, en datse deselve van agteren door de Beenen over de driekantige Compres of Spongie, dievoor de Vrouwlijckheyd

lijckheyd gelegd is, voor op den andren band vast gemaect heeft.
Dese band moet niette vast toegetrocken werden, want soude andersins d'onlastingh beletten.

De tweede en volgende dagen neemt men de Compres dunder, halende den band minder toe, soo om de lippen van de Vrouwlijckheyd niet te quetsen en schueren, als om de *Lochia* beter schot te geven, mede om en het dat *serum Lochiorum* niet in de Compres en band soude vloeien, en des selfs groffte deelen geklonterd in de *Vulva* soude blyven, de verdre onlastingh belettende: evenwel die partyen wel voor de koude bewaren: en men moet de Vrouw met het Hoofd en Borst wat hoogh leggen; om dat sy gemakkelijker Respireren soude, en op dat door dat middel beter d'onlasting van de *Lochia* soude geschieden.

De Vroedvrouw sal de Vrouw haer hemd van ondren de Billen wegh trecken, ten ware sy een half-hemd aen hadde; ende Vrouw op een *gealuynt rood leer* leggen, op dat het bedde niet bevuylt werde; dat door een Spongie, soo veelmaels de vrouw nat van de *Lochia* legt, gereydigt kan werden, en onder ider leydmen een hase kuffentje, en de Been en niet te verre van den andren ofte dicht by den andren voegende; meer of min na de vrouw te veel of te weynigh vloed; hoe meer dan de vloed ophoud, hoe meer de band gelaxeert moet werden.

De Vrouw dan als verschoont werd, soo neemt men een andre spongie, leggende de voorige uytgespoelt in water uyt te trecken. De figure van de band is als dese T. en in het eerste deel pag: 170. en 237 Tab. 7 en 9. fig. 17. 21. en 7 afgebeeld te zien.

XXXIV. H O O F S T U K.

Van de Reyninghe van 't Kind.

Soo Ras de de Vrouw in 't warme bed gelegd is, gaet de Vroedvrouw in de mat voor 't vuur sitten, het Kind over al wel ter degen met warme boter en bier, of olie en water affwassen, maer in de Wijnbraeuwen door een sagt haeren borsteltje, als ook het Hoofd; want als 't niet wel gereynigt is, blijft de huyd lelijk, rouw en juckende; want sommige Kinderen zijn soo vuyl, als of met rotte kaes besmeert waren.

Sy sal oock d'Oogen met warme wijn uytwassen en afdroogen.

De Oore en Neuse met een gedraeid doeckje of pegceel Reynigen.

Oock wel toe sien of den Endeldarm en Schafstje, of Vrouwlijckheyd open is, want daer diend op gelet te werden, alsoo de Kinderen, soo Ras als de warmte van vuur gewaer werden gemeenlijk pissen.

Hier na vertoont de Vroedvrouw aen de Omstanders de Nageboorte, met de Vliesen geheel, of soo met stucken is afgehaeld, en Zy voege die by den andren, oock de stucken van Vliesen indien gesepareert zyn vertoonende, soo wel als de klonters van 't bloed.

XXXV. H O O F D S T U K.

Van Het Bakeren van 't Kind.

Hier van diend evenwel wat gezegt, alhoewel geen Doctor voor Baker oit of oit ageert.

Het hoofd dan zal eerst bedekt werden, daer het open is, en dat met een dun linde kuffentje met zyde of watte gevolt, anders neemt men een Compres vier dubbeld, van dun oud en sagt doeck, vier Vingeren in 't vierkant, deselve met een speld aan de linde muts vast gespeld, en boven die een wolle muts; geen steppen met banden, om dat die kepen in 't hoofd maken, en het selvige defigureren.

Ook zo hebben de capricieuse, irraisonnable, en geen kleyntje gepassioneerde, geheel anderen en contrarien als wel de verstandige, vernuftige, niet wijsneufige en leergierige Wyven, kinderen hulfels, die met hondert duysent plooyen, voor 't gemak so sy voorgeven, om de kinderen haar hoofden gevouwen en gefronst zijn; in welkers plaats immers wel een muts glad om 't hoofd gemaakt soude kunnen werden.

Daer na zo leyd men eenige doekjens agter d'Ooren, om aldaer 't sweet en vuyligheid t'absorberen, die andersins smerten veroorsaeken.

Wyders zo leyd men een Compres over de Borst, en doeken onder d'Oxeltjens, en Lieffen, voorts het zelve in de warme luyeren leggende; dog men moet het niet te vast binden ofte swagtelen, om het een libere Respiratie te doen hebben, ook niet te vast op de Mage, om 't braken van 't sogh voor te komen, 't welk als soo veelmaals aen den andren verwekt werd, worden de kinderen gewoon te braken; soo dat al schoon sagter en lossier wierden gebonden, 't braken soude blyven duuren, en dat tot groote schade van 't kind.

Voorts sal men een doekje om den Navel winden, en een vierkant Compresje daer op; leggende de Navel na de Borst toe om hoog, op dat soo niet subject soude zijn bloed te loosen; by aldien de band quam los te werden: altijd wel toefiende dat die genoegsaem dicke Compres schoon en droog blyve; want als de Navel afgevallen is, sal men meermaals het kind verschoonen, om dat de pis de dunne cicatrice exorciert, ja soo, dat wel weder komt te bloeden, en krijgen de kindren als dan pijn in den buyk, colijck, ja volgt ook wel de dood na. Derhalven zoo zal men wel forge dragen om een vaste cicatrice te maken, dan weder een Navelband daer over, en lydelijk vast op de Compres gespeld: men moet geensins het hoofd met banden binden, al waren de Suturen al wat van den andren in de geboorte geweken; want dat doet de kindren lange hoofden krygen: ook zoo moet men haer camuse Neusje niet spits douwen, of dwingen, waer door altijd komen te snuyven.

De Beenen moeten Regt neffens den andren, met de linde luyr omwonden werden, en voorts met de wolte toegeflagen, en met de Rollwagtel omflooten werden.

Voorts moeten de Armen langs 't Lijf over d'eerste luyr tuffen de tweede gewonden werden, om dat als se blood waren schuyren soude.

Daar na omwinden het hoofd met een doek, die aan de muts en op de schouderen vast gespelt is, het selve daar door Regt houdende, winde het kind als dan wijders in een dekentje om warm te houden: 't moet Regt gebakert zijn, of soude anders tot droefheid mismaeckt werden.

Sy sal ook noit het kind aan de Borst leggen, voor dat de *Phlegma*; die in de Mage is, overgebleven, geëvacueert is, om dat de melk met die vermengt niet verderven soude; welk *Phlegma* men faciliteert om door de mond quijt te worden, met het kind een lepelkje of twee gesuyckerde wijn te geven; houdende het hoofd wat op, en dat soo twee driemaal den eersten dag, hervattende ofte herdoende, leggende het kind op zyde, dan weder op d'andere zyde, en niet op den Rugge in de wieg.

Sommige geven het kind wat olie van soete Amandelen sonder vuyr getrocken, en met suycker vermengt in: De Joden geven haar kindren boter en honing, volgens 't geene geschreven is in het 7. cap. *Esaia*: Edog de gesuyckerde Wijn is 't beste.

Dan na 't gebruyck van dese Remedie, legt men het kind te Rusten op zijn zyde, om dat de gemelte stoffe zig zo veel te beter uyt de maeg soude onlasten, dan of het kind op den Rugge lag.

Men sal, segt *Paré*, de Ledematen van het kind voor het bakeren eenige dagen lang bewegen, om de humeuren die overvloedig tuffen de Ledematen mogte welen te discutieren; settende het kind een *Suppositorium* van Spaanse zeepe, om de *Meconium* (in het Frans *la Poix* genaamt) te onlasten: of men wryve den Aers darm, om soo een *stimulum* te maken, waar door het Kind komt te kaeken.

Dese *Meconium* en stinkt niet, gelijk de drek doet van 't Kind wanneer het gegeten of gesogen heeft.

XXXVI. H O O F D S T U K.

Van de verkiesingh van een goede Minne.

DE Vrouwen van conditie, en veele fatgoenlijke Burgers Vrouwen, die altijd (*a bon point*, seggende de Fransen) willen wesen, en niet geerne dat embaras hebben; gelijk oock veele uyt manquement van sogh, en Tepels, &c. dienen haar van een Minne, gelijk oock die moeten doen de welke niet heel wijs, boosaardigh, of ongesont zijn; 't contrarie is, dan best, dat een wijse gesonde Moeder (van wat conditie

fy ook is) haar Kind selfs fuyge. Welcke Minne, schoon fy het leste fogh niet hadde, daarom foo niet te prafereren is, maar alleen daarom te agten en te verkiefen om dat goet Kinders is, en van foodanige een inborst, fo als men het Kind geerne fagh: want het Kind ook naffens het voedsel den aerd der Minne aenneemt.

Sy fy dan wel gemaeckt, gefont, geen siekte, als *vallende-siekte*, *scrophulen*, *gigt*, *steen*, of eenige erf-sieckte onderhevig, ja selfs niet met de minste fuspitie van pocken, &c. Zy moet niet te groot noch te kleyn, te vet of te mager, noch niet fwanger zijn, voor al bloedrijck, en vast van vlees: fy moet ook haar stonden niet hebben, want de goede Minnens krijgen die eerst vijftien, sestien, seventien of agtien maenden na haer verlossingh: zy moet ook niet verliefd, en met geen witte vloed gequelt zy, en sal verder net, proper, en welsprekent zijn, dat sonder stameren, om 't Suygelingetje in tijd en wijle niet qualijck te leeren spreken: men moet geen *Rosse* nemen welken leelijck Riecken, maar een Brunet, niet swart van hair, en welcke geen stinckende adem heeft, en met een gesonde Neus en tanden voorzien is; om dat als de Minne het Kind dickwils kust, 't selve in sijn Longe infecteren zoude, waar uyt een stinkenden adem voortkomt: sy sal de Borsten breed, en geheel sonder litteeckenen hebben, doch niet excessijf groot, maar wel vast en vleefigh, de Borst breed, de Teepels wel doorboord maar wel vast, niet te groot, niet te kleyn, niet te hard, nog te sagt, Redelijck verheven.

't Best is, dat de Minne tuffen de twintig en dertigh Jaren oud, om dat dan 't vigoureuſte en gefontſte zyn; die jonger zijn, hebben haar volle wasdom en uytgefetheyd foo niet, en d'anderen ſelden foo veel fogh. Sy sal ten minſten vijf a ses weken gekraemt hebben, om ter degen gereynigt te zijn, maar best van haar tweede of derde voldragen kind, om dat dan met kinderen gewoon is om te gaan, zy moet niet gemiskraamt hebben; daar zijn Vrouwen die gefontſt zijn als fy fuygen, welcke andersins sieckelijck gaen, en dese hebben fogh genoegh, door welck zog de kinderen bol en vet werden, gelijckenen te zijn; die ook foo wel en eerder komen te sterven, en als Tanden krygen seer siek zijn.

De Minnen dese condition hebbende, foo moet men op haar fogh letten. Sy moet dan fogh genoegh hebben om 't Kind te kunnen voeden, dog niet te overvloedigh; om dat als het Kind het niet al fuygen kan, de melck in de Borsten niet kome te klonteren, en foo een inflammatie in de Borsten kome te verwecken, en voorts daar op volgende abscessen: doch 't is noch beter te veel als te weynig; wyle fy dat kan uyt melcken, of een ander kind laten fuygen.

De melck moet van een goede, en middelmatige substantie en consistentie, niet te waterigh noch te dick zijn.

Men sal dan eenige druppelen in de Hand laten melcken, en daar na de Hand wat schuyns houden; foo de melck Ras wegh loopt, is sy te dun.

blijft sy te seer aan de hand hangen, zo is deselve te dick en te slymig. De beste is, die tuffen beyde is, welke allenskens afloopt, en de plaats wat ge-
verft laat; de witte is de beste; dezelve moet soet, en aangenaam van
Reuck zijn, en goet van smaack, dat 's soet als of gesuyckert waart; moet
sonder scherpigheyd zyn, en geen andere vreemde smaack hebben, maar
moet gelijk en effen, en niet schiftende zyn: die van de Roffe couleur
slnckt gemeenlijk, &c.

De Minne sal ook vigilant, en sorg dragende zijn, het Kind soo Ras
Reynigende als van nooden sal zijn: zy sal oock wijs, voorsigtigh, niet
koppigh, haestigh of twilfgh zijn, om geen quade impressien aan 't Kind
te geven; sal vrolijk, niet melancolijeq zijn, gaillard, sober, niet over-
gegeven aan Wijn, noch aen Venus, ten zy met haar Man, volgens 't
leggen van *Joubert cap. 7. liv. der erreurs populaires*, om dat de arme en
andre Vrouwen by haar Mans slapende, en haar Soo somtijds dechargerende
(van die slobberige vogtigheyd van de *Oude* zaet gesegt) geen rasende ge-
negentheyd soude krijgen om by te slapen, want die passien doen quaad;
en daarom werden de Boerinnen om haar werckzaamheyd en sindelijckheyd
hier te Lande 't meeste voor Minnen verkoren, om dat soo veel aansoek
niet hebben

Deze vrouwen voeden evenwel haar Kinderen wel, en als sy bygesla-
pen hebben, soo wil *Moricau* eerst twee a drie uren daar na 't Kind de
Borst gegeven hebben, als de beweging in 't bloed gestilt is, hoewel dit
soo niet geobserveert werd: oock werden alle dese conditien selden in eene
Minne gevonden, maar die de meeste heeft, is wel de beste.

XXXVII. HOOFDSTUK.

Wat de vrouw te doen heeft die haar Kind selfs suygen wil.

SY sal ten principaelsten haer Borsten, met sagte warme doeken warm
houden, om het klonteren van melck te verhoeden; zy sal oock den
eersten dagh haer Kind de Borst niet geven, maer ten minsten tot den
tweeden of derden dagh wagten, maar noch beter is het als den sesden
dagh over is, om de fureur en groote toevloed van melck te laten voor by
gaan; maar laten die van een andre vrouw suygen, tot dat de melck be-
ter consistentie gekregen heeft, en niet soo ploulijck, met meer en te veel
serum vermengt naar de borst vloeid; 't welck den vijftienden of dertig-
sten dagh eerst ophoud; daerom het best is te wagten tot dat de Reyni-
gingen gedaan zijn: want de melck in de eerste twee dagen (*colostrum* ge-
heten) de Kinderen een indispositie in de Mage veroorsaackt, welke voor
doodelijck gehouden werd; daerom sal de Moeder haar d'eerste dagen,
of tot sy gereynigt is, haar van een Suygster, of jongh Hontje laten suy-
gen, en geven 't Kind so lang aan een Minne om dat te zuygen.

XXXVIII. H O O F D S T U K.

Van het Reglement dat een Kraam-vrouw houden moet.

DAt is stil te wesen, en voorts haer sober te houden, gebruyckende goed vlees-nat, &c. leggende in een donckere Kamer, geen of weynige sagte aanspraack lydende; en insonderheyd d'aflegginge van complimenten te vermijden, en het kraam-maal niet voor de derde of vierde weeck te geven, om dat haar oock geen beswaerde kost soude gegeven werden, welcke allen andersins veeltijds d'oorfaack zijn in d'eerste dagen van koortzen als andere siectens, latende haar sagt en met stilte verbedden, alle togt van vensters en deuren verhindert zijnde.

XXXIX. H O O F D S T U K.

Als het Kind de Scheede met ployen voor uytset.

Dit geschied in 't baren, of daer is voorens al een *Vulva Procidencia* voorgegaan, door kramen, of in 't swanger gaan veroorzaackt zijnde.

Als dan dit in de baringh geschied, Zo sal de Vrouw voorens niet wandelen, noch sittende, noch staende verlossen, noch haar scherpe clistren laten setten, die de weeden vermeerderen; noch de Scheede met olie of iets diergelijk bevogtigen; maar agter over, of ten minsten egaal perpendiculair, in onse Stoel gelegd werden, en setten in ider weede met de vingeren, die sy geduurigh ter zyde de waterwegh, dat die niet geforceert werde, en ter zyde 't Hoofd van 't Kind houd de ployen, van de *Vagina* op, die alsoo houdende, en dat in dier voegen plaats aan en voor 't Hoofd van 't Kind gevende; continuerende op die manier, tot dat de Moeder het Kind selfs voortsette, en soo ter wereld brenge; want men magh in geenderley wyse 't Kind voort trecken, uyt vreele van den heelen *Uterus* (die in dit geval laxe genoegh is) geheel om te keeren en uyt te trecken.

Evenwel, indien de Relaxatie niet geheel groot is, soo kan de Vrouw als 't Kind op sijn schot staat, en de vingeren noch, als geseyd is, in de *Vagina* blijven, wel weder in behoorlijke maniere geplaetst werden; want als de Hand, sijn Vingeren van den andren uytgeset en gespreyd hebbende, de eene zyde van de Scheede opgeset houd, soo kan sy met de andre Hand 't Kind wel halen, en soo doende sal d'andre zyde van de Scheede soo geen nood hebben van te volgen.

't kinds

't Kinds Hoofd als gebooren is, soo sal sy de Vrouw weder agter over laten sacken, en alsoo 't kind sagtelijk halen, en agter dat, de Nageboorte in gelijke maniere om Redenen voorgeseyd sagtelijk afhaken.

Hier dan is neerstigh te considereren dat de Scheede en Moeder wel op, en in ordre geschickt werden, de vrouw met de Billen soo hoogh als 't Hoofd in 't bedde gelegd zijnde, en haar seer stil te houden belast moet werden.

XXXX. HOOFDSTUK.

Als 't Kind, tegen een vande zijden der Schaambeenen, met 't Hoofd benard staat.

't Hoofd op een der Schouderen leggende, in een der zyden van de Baer-moeder, 't Lighaem na d'een of d'andre zyde gekeert, of des selfs Buick om laegh of om hoogh geplaat, of anders min of meer wonderlijk in den andren gellingert of gevogten zijnde, geeft een moeiljk werck, en diend haest geremedieert; of 't Kind sterft: te meer als de Moeder en 't Kind beyde grooten arbeyd doen.

Hier sal men de vrouw met het Hoofd heel laegh agter over in onse Stoel laten sacken, de Hand in de Moeder brenge, het Kind eerst te Rugge setten, en dan het Hoofd Regt voor de Geboorte brengen; en indien, na dat de situatie van 't Kind mogte wesen, de voeten bequamer voor gebragt konden werden, sulcx dan te doen: als dan met de spuyt de partyen, in maniere gesegt, bevogtigen, de vrouw in behoerlijke figure weder in de stoel opschikken, en dan laten arbeyden, en 't kind soo halen, maer voor al de weeden waer nemende.

XXXI. HOOFDSTUK.

Als 't Kind, met het Aangesigt tegen het Schaam-been stuytende, niet passerem kan.

Hier moet de Vrouw weder agter over gelegd werden, en dan moet sy Vroedvrouw met de voorste Vinger van ider Hand te gelijk, ter zyden de waterwegh socken, tegen het opperste Kakebeen onder de Neuse, of anders tegen de Wange, soo sy best kan, 't Kind op en te Rugge te setten; als het water vorens ontlast door een *Medicus* of *Chirurgus* afgetapt is.

De onvoorsigtig en jonge Vroedmoes hebbe geweten, dat als d'eene of d'andre Koon voorin de Geboorte stonde, sy seyden het de Billen te wesen, als kort daer aen de soodanige met 't Hoofd voor haelde. En dan sal sy van weder zyde de toegekrompene Blaes opsetten, en sagtelijk het Hoofd

Wan neer het Kind met de Schouderen tegen de Schaem-beenen Ec. 385
Hoofd neder douwen, tot dat sulcx voor de Geboorte kome; daer na sal sy het Hoofd agter de Oortjens met de Vingeren alsoo houden, tot dat de Vrouw in die situatie, als in een goede keerfel gesegt, geplactst is; obseruerende voorts 't geene van de behoorlijcke figure van keerfel gesegt is.

Cosine Viardel cap. 12. fol. 112. een van de onnosselfte die ik van mijn leuen gelefen hebbe, hadde een Compres voor over de punten van sijne vingeren met een band vast gemaect; welckers eynde hy door den hals van de Moeder liet hangen; met welcke Compres hy het Aengesigt redresseerde, 't welck niet noodigh is, als maer de Nagelen wel gekort zijn.

XXXII. H O O F D S T U K.

Wanneer het Kind met de Schouderen tegen de Schaem-been-gevest blijft staen, en niet voort en kan; of als de Mond sich boven de Heupen van 't Kind vast toe komt te sluyten.

Hier sal men alles observeren, als allet 'geene t'welk wegens de breedheyt van de Schouderen geschied; men sal 't Kind onder de Kin, en agter 't Agterhoofd gevat hebbende, nu na dese, dan na d'andre zyde douwen, en alsoo draeiende afhalen. Heeft dan een Vroedvrouw lange Vingeren, kan sy pogen die nevens 't Hoofd wat aen dese of gene zyde gedouwd of geschoven onder een der Oxelen te brengen, en soo, of het Kind regt met de Rugh om hoogh keeren, of dat beter is den Arm halen; en dan volgt gemeenlijck het Kind wel, al is den andren Arm oock niet apart gehaeld; 't welck soo de mond van de Baer moeder haer niet komt te sluyten, niet noodigh is.

Mogte de wegh te droogh wesen, die kan eerst door onse Spuyt met olie bevoigtigt werden, in maniere hier vooren gesegt.

Sluyt de mond van de Baer moeder sich boven de Heupen om *d'inania* van den Buyck soo vast toe, soo sal men de wegh bevoigtigen, de Vrouw agter ovet gelegte hebbende; dan soo 't kind qualijck gekeert is, al draeiende wel keeren, invoegen dat de Heupen bezyden den waterwegh komen, en de Vrouw weder in dat postuur stellen als van de behoorlijcke keeringh gesegt is; en soo als dan sonder vertoeven afhalen.

XXXXIII. HOOFDSTUK.

Wanneer de Strengb tweemaal om den Hals geslingert is, het Hoofd geboren zijnde.

ALs dan sal de Vroedvrouw een loode platte, ronde, of tinnē, silvere stomp en voor botte Naelde nemen, en steken die tussē den Hals van 't Kind, onder door een der *circumvolatien* van de strengb, met een zegelgaren draed gevademt, welckers eynden even langh moeten hangen blyven, treckende dan de Naelde door, snydende de genoegsaem door getrockene eynde af, 't eene aen dese en 't ander aen d'andre zyde schuyvende; ten minste drie vingeren breed van den andren, en binden die ider besonder met een dubbeld doorgehaelde strick vast toe, en een enkelde contrarie strick daer op; want anders als men by een der selviger geknoopt uythangende genoegsaem lange eynde sal af moeten trecken, soo soude de boven strick los gaen.

De strengb als dusdanigh afgebonden is, soo worden beyde de gebondene eynden van weder zyde gecopuleert, en door d'eene Hand opgelygt; dan in 't midden met een Schaer, of beter met een krom Mesje, gelijk wy in de *Embryulcia vera* beschreven hebben, de strengb onderschept, en afgesneden.

Dit word gedaen om dat men niet verskert is, met wat eynde het Kind afgehaeld sal werden; want indien dat eynde, dat men het Kind volgt, niet gebonden was, soo soude het Kind, (soo geen perijckel van sterven liep, of stierf) ten minste min of meer flauw werden, en dat door de bloed vloed uyt de ongebondene strengb vloeyende; te meer als'er een gevolg van quade beletselen, die gebeuren kunnen, na dat het Hoofd al geboren is, daar by komen.

En was ter contrarie het eynde van de *Placenta*, of Nageboorte niet gebonden, het was te beter, gelijk van de Tweelingen sal gesegt werden; maer dit moet alsoo geschieden, om verskert in een twijffelagtige saek te wesen, en daerom laet men oock wederzijds de eynde soo lange hangen, om by die, en door die, de rest van de strengb, en soo voorts de *Placenta* te kunnen vinden; doende zo als van de *Placenta Extractions* geleerd is.

Dit, al hoewel selden gebeurd, is my voor gekomen, waerom dese manier gepractiseert hebbe.

Na d'afbindinge en doorsnydingh van de strengb, zo ontward men de selvige, en men hale soo 't Kind, en dan de Nageboorte af.

XXXIV. H O O F D S T U K.

Als de Strength sich voor doet sien, of eerst voor komt.

D It gebeurde soo wel als dat het Kind op eenige ander fatsoen voor komt, en wel als alleen met den Buyck voor gekeerd is; en dit voorval is periculcus, om dat in die gecontundeerde strength veeltyts het bloed verkout, klontert en stremt: en dierhalven 't Kind komt te sterven. Welcke contusie van de strength meest geschied als het Hoofd voor en besonder tegen een naeuw en harden mond van de Baer moeder staet; en met force dringt.

De Vrouw diens Kind veel water in de vliessen heeft, en welckers Kind een lange strength heeft, zijn veel dit voorval onderhavig; de strength alsoo uyt schietende.

In dit geval sal men de Vrouw ten eersten agter over leggen, en de strength inbrengen, op dat die niet verkouwe, en die agter 't Hoofd van 't Kind soecken te douwen, en dat sonder omslingeringh: of als 't Kind met eenigh ander Deel voorkomt, die op zyde, aen die zyde daer sy is uytgefackt, na men best sal kunnen schicken, en de selve aldaer soo lange bewaren, tot dat het best geoordeelde Deel, of Deelen voorkomen; by welke het best gehaald kan werden; en op dat de strength niet weder uyt sacken soude, of indien men de Hand van doen heeft, sal men wat cattoen, of sijn pluxel, of wel sijn werck, of een doeckje in de passagie stoppen, waer door de strength is gefackt om der selver hersacken te beletten, hoewel meest niet noodigh is.

't En is niet vreemd, dat een ingebragte strength weder uyt sacken met de weeden.

In dit geval sal men de Vrouw agter over laten leggen, en het Kind soo haest 't mogelijk is halen; by dat Deel of Deelen die eerst voorkomen, en by de welke best en gereeds 't gehaald kan werden; hoewel als den Buyck voorkomt het dan beschamelyker is, maer beter is 't met de Voeten, de Hand in 't Lighaem, in de noch soo agter over leggende Vrouws Lijf moeder gebragt hebbende, om 't Kind te keeren.

XXXV. HOOFDSTUK

Als de Nageboorte voor 't Kind gebooren is.

Dit geval is noch swaerder, als wanneer de strength geboren is, en komen de kinderen meest of ordinaer dood en gefickt, soo niet in der haest afgehaelt werden.

Oock soo loopt de Moeder perijckel, wegens de groote vloed v n bloed die daar altijd by is; om redenen als van de valse Bevrugting geseyt is; de welke men kennen sal, als men de strength die in 't midden is, de gewolle aderen, of zo de koeck mogt omgekeerd wesen, aen des selfs sagtigheyd welke men sonder resistentie als dan voeld, als mede aen de vloed van bloed.

Soo de Nageboorte in de passagie voor 't kind staet, soo sal men die halen, en noit in of te rugge brengen, om dat tot geen belesel in de operatie soude wesen, en om dat 'er meerder spatie soude gegeven werden, als geheel van den *Uterus* gelepereert zijnde; en als dan 't Kind soecken, schikken en afhalen; ende wel agt nemen de strength noit eer af te binden, voor 't Kind gehaald is, om geen tijd te verletten; te meer om dat men nach leven van 't Kind soude verhoppen; 't welck in die gelegentheyd groot perijckel is; als mede om inder haest de vloed van bloed te stillen, die eerst ophoud als de Vrouw van alles ter degen verloft is, gelijk van de valse Bevrugtingh geseyt is.

komt het kind levendigh, soo is het meest slaeuw; dan kan men het wat *Hippocras*, *Wijn*, met of sonder *Caneel-water* geven, dat beter is als superflitieuuslijck de *Placenta* een tijd langh in warme *Wijn* te leggen, en de strength af te binden: ik heb verscheyde foodanige gehaald dat de kinderen noch in 't leven bleven, maer van welken sommige na een, twee, drie, vier a vijf dagen daer na stierven; of men de Nageboorte, schoon in *Wijn* warm gehouden, op den Buyck des kinds komt leggen is een Out wyfs raad, 't welck haer eer doet sticken, gelijk sulcx by experientie ondervonden hebbe.

XXXVI. HOOFDSTUK.

Als 't Kind met een Arm voorkomt.

Het is dan t'zy dat het kind wel, of qualijck gekeerd is, in foodanige manieren als in onse *Embrulcia Vera* geseyt is; of gelijk d'ervarentheyd sulcx breeder leert; soo moet hier een haestige verlossingh op volgen,

of den Arm, te meer soo door het toewringen van den mond van de Lijfmoeder seer benacuwd werd, pers en blaeuw te werden, en also verlick.

Dat het kind qualijk gekeerd is, als voor eerst, als het met het Hoofd van binnē tegen de Schaambeenen vast staet; 't zy ook van vooren met 't Aengesigt tegen het selvige; dat my den tweeden October 1618 in een Lootgeters Vrouw, waer by de Heer Doct. *Cornelis Stalpert vander Wiele*, des nachts ten een ure my versogt te komen, en zelfs mede present was wedervaren is. Of dat het met het Agterhoofd tegen de Schaambeenen staet, het kind op den rugge leggende, invoegen men niet anders als het *Os lambdoïdes* beslaen kan, noch dat het kind in geenderley wyse verplaest kan worden.

Derhalven moet de Vrouw in onse Stoel terstond agter over gelegd, en den Arm van 't kind met olie, door onse Spuyt bevoogt worden, en die dan soo veel het mogelijk is met een Hand sonder breken, of disloceren, in de Baer moeder uytstrekken, als het oordeel best sal goetvinden; de Vrouw verbiëdende 't arbeiden.

En als dan sien, al soude het wat met meer force toegaen, nochtans sonder quetsingh van 't kind, Baer moeder, of strength; het kind met het Hoofd, of Voeten voor, soo als best beslagen kan werden, en best volgen wil, te halen.

Dit inbrengen van de Arm is moeilijk om doen, maer facielder als 'er groote ontfluyting, en den *Uterus* ruym is.

XXXVII. H O O F D S T U K.

als 't met beyde de Armen voor komt.

Hier moet de Vrouw al weder in onse Stoel agter over gelegd worden; en als 't met beyde de Armen en 't Hoofd regt tussē beyde van die voor komt, soo kan men de Armen pas boven d'Ellebogen beslaen; en als het Hoofd op den Rugge na de Lendenen des Moeder toe legt, soo slaen de Armen het langste uyt de Geboorte; staet het Aengesigt tegen 't *Os pubis*, soo steken de Armen niet soo verre uyt. En by al dien de rest van 't Lighaem, of regt om hoogh, of aen een van beyde de zyde komt te leggen; dat sal men kunnen sien aen de situatie van de geboorne Handen; coek soo komt den Arm sijn uyt de Geboorte korter te vertoonen, op welckers Schouder het Hoofd legt; weshalven alser ruyme spatie, en genoegsaem bevoogtinge is, soo moet men die Armen te rugge inbrengen, de Hand in den *Uterum* brengende, om den Arm regt uytlangs 't Lijf te kunnen uytstrecken, en na die, den andren Arm door de selvige, of d'andre Hand; latende de Vrouw in dit inbrengen expireren, en langsaem inspireren.

Gebeurd het dat het Hoofd, beyde de Armen geboren zijnde; foodanigh gebogen werd, dat de Kinne op de Borst leyd, of het Agterhoofd tegen den Ruggegraed staat, of een der Ooren op dese of gene Schouderen geplaatst is, of tegen het Sleutelbeen, of onderste kakebeenen zydelings tegen de Sleutelbeenen rust; of dat het hoofd foodanigh op zyde agterwaerslegt, dat het Oir vry is, 't zy 't kind met den Rugge of Buyck om hoogh of ter contrarie legt.

In desen gevalle helpt een goed oordeel van een Vroedvrouw wonder veel: Als 't kind als dan foodanigh gekeerd is, moet de Vrouw weder opgeset werden.

XXXXVIII. H O O F D S T U K.

Als 't kind met een Voetje voorkomt.

DE Vrouw dan agter over leggende, soo brengt men 't selvige soo verre in als men kan, voerende de hand in den *Uterum*, soeckende 't andre Beentje, dat daer dan niet verre van daen is, en brengen het voor in de Geboorte neffens het andre; de welke als gehaald sal zijn, soo keerd men de Vrouw wat na, of op die zyde, daer van daen 't laetste Voetje gehaald is, om beter 't kind na die ledige plaets te doen sacken: 't welck als gedaen is, zo haald men het zelve by de Voeten, deselve by den andren houdende, ende boven de Enklauwen gevat; dan by de Dyen boven de knien, tot dat alsoo als dan sagt een weynigh gins en weder draeyende, de heupen geboren zijn; soeckende met de hand langs schuyns van boven het Gemagt van 't kind, na *d'Inania* om hoogh nevens d'ingebragt d'hand, aen ider zyde; en als die beyde in de Geboorte zijn gebragt, soo haeld men 't onder Lijft neder; en soo haest de Armen soo verre geavanceert zijn, vat men by de selvige, halende soo voorts 't kind al na beneden het staertbeentje toe: En in dit geval zo sal men de Vrouw als van een wel gekeerd kind handelen.

Indien men het tot de borst toe haeld, soo kan de hand soo wel niet paffen; daerom sal men altijd agt geven, dat het kind met het Aengesigt om laegh kome, om dat het niet mogelijk met de kin tegen het Schaembeen soude blyven staen, en de Mond vol water of bloed krygen, waer door soude konnen stikken.

En by aldien het kind niet wel gekeerd leyd, en tot den hals toe geboren is, soo sal men het aldaer omkeeren in maniere als voorsz is, en halen soo het hoofd, de weede waer nemende.

't Gebeurd wel dat eenen Arm om hoogh steeckt, soo dat men die niet kan beslaen, en dat die soo om hoogh stekende, langs en neffens 't hoofd legt, welke arm indien groot is, met meerder pijn door een drooge en tra-
ge

ge wegh, en ter contrarie soo kleyn is, door een ruyme gladde passagie heen moet, als dan sal men het selvige so men best kan ter wereld moeten brengen.

Als 't Hoofd dan groot, de wegen eng en dor zijn, soo loopt het wat hard af, te meer als de mond van de Baer moeder sich sluyt, die egter hier om 't Kinds arms wille deselve soo niet kan stranguleren, om dat het Hoofd 't grootste gedeelte van 't *Fetus* is, en dan noch een Arm neffens sich heeft, en soo aan d'overige zyde van den Arm ligt over komt te wijken; waarom 't best is beyde de Armen eerst neffens 't Lijf te halen: hier sal men dan spuyten, en de weg glad maken. Blijft het Hoofd alsoo met den Arm staan, soo sal men met een, of beyde de voorite Vingeren, boven de Schouder van 't kind, tussen den Arm en Hoofd, van onderen of van bovenen ingebracht, het kind neder douwen; terwyle de andre Hand den Arm boven den Elleboog gevat, na 't staartbeentje toe al heen en weder schuyvende op zyde uyttrekt; maar dit gaat altijd so gemakke-lijk niet toe.

XXXIX. H O O F D S T U K.

Wanneer 't Kind met beyde de Voeten voor uyt komt.

Het zy 't kind met het Aangefigt om hoogh, of laegh, of op zyde komt, dat en varieerd niet meer van 't even verhaelde, als dat men 't eene Beentje niet behoeft te soecken, en dat men hoe eer hoe liever het soodanigh draye, dat het Aangefigt na beneden komt.

Maar indien beyde de Armen om hoog, 't zy Regt of gebogen komen, zo moet de Vrouw heel agter over met het Hoofd seer laeg gelegd werden; en de Hand in 't Lighaem gebragt zijnde, ten minsten eenen Arm halen, al eer de Vrouw in ordinare posture gestelt werde, soo 't andre door d'andre Hand niet gehaald kan werden. Dien Arm altyds eerst siende te bekomen, de welke om den Hals geslingert mogte zijn, hoe wel 't moeilijk om doen is, en veeltijds niet gedaan kan werden.

Staan de voeten aen weder zyden in den *Utero*, van des selfs mond, soo moet men de Hand in de agterover leggende Vrouw inbrengen, en halen soo de Voeten, eerst wat op geset zijnde; en doen voorts als gesegt is.

Als het Hoofd noch niet geboren is, en men bevreest is dat den *Uterus* zig soude sluyten, soo sal men met soo veel vingeren als men kan, tussen den Hals van 't Kind de *Vagina* en *Collum uteri* open houden, tot dat de weed of weeden komen, en dan schielijk met d'andre Hand, de Beenen met een doeck gevat hebbende, het kind nederwaarts trecken, terwyle d'ingebragte hand al te Rug wykende de spatie open houd.

L. H O O F D S T U K.

Wanneer 't kind met de knietjens voor komt.

IN dit geval de Vrouw agterover gelegd zijnde, zo zal het kind opgeset werden, en sal de Vroedvrouw het eene Beentje voor, en het andre na tot en in de Geboorte buygen en schikken: Soo het eene al geboren was, het andre knietje dan weder soo buygen, dat het weder tegen d'eene of d'andre zyde van de Lijfmoeder blijft staan, als dan soo sal het geborene beentje eerst weder opgeset werden, en daar na als voorz is 't knietje Regt gebogen zijnde, het beentje dan voort gebragt, en soo neffens het andre gehaald werden; voorts de vrouw handelen als in de twee voorverhaalde Hoofdstukken gesegt is; het eerst geborene Beentje wat opzyde douwende, om spatie voor het andere te maken.

L I H O O F D S T U K.

Als het kind met beyde de armen en beenen te samen voor komt.

'**Z**Y dan dat het Lijf dwers, of na een der zyde is hellende, als dan moet de Vrouw soo veel mogelijk is met het hoofd om laeg leggen, en moet de Vroedvrouw als dan de handen beyde eerst inbrengen, en dan daar na de voeten tragte te halen, welke wel het beste is; te meer als de ontflyting soo groot niet is als men wilde; voorts deselve handelen als te vooren gesegt is, observerende d'ineconvenienten te helpen, als hier vooren genoegzaam is aangewesen.

L I I H O O F D S T U K.

Als 't kind met den Rugge, Zyde of schouder-bladeren poogt voor te komen.

HET hoofd dan wanneer in duslanig gevallen in een van de Zyden van de Baarmoeder leyd, meenigmaal de streng eens en meermaal om den Hals gaffigert zijnde, de Beenen Regt uytstekende, of gebogen zijnde.

Somtijds

Als 't Kind met den Rugge, Zyde of Schouder-bladeren poogt &c. 393

Somtijds legt de Ruggegraed regt voor de Geboorte, dat men den Buyck niet, en somtijds weder min of meer wel kan beslaen.

Het selve geschied oock soo van 't Borst-been, en wel zo dat de Borst door 't buygen van 't Kind benauwd werd, door dien 't Kind soo gebogen is, of het is min of meer naer onderen of boyenen sich representerende, in voegen men de *cartilaginee* van de Ribben alleen, of wel de Ribben mede, of die, sonder der selver *cartilaginee* kan beslaen.

Somtijds kan men niet van de Borst voelen, als maer alleen de Lendenen. En wederom zodanig dat men niet als de Hals 't opperste van de Schouderen, en 't onderste van 't Hoofd voelen kan, zo dat daar nevens den Arm nog wel om den Hals geslingert is, de Kin op de Borst leggende.

In dese sware moeilijke gevallen, zo sal men de Vrouw soo laegh agterover leggen als sy sal kunnen verdragen.

En indien sy sterck is, en weynigh of niet gevloeid heeft, (want na het vloeyen soo slaat den *Uterus* toe) zo sal men de Vrouw by de Beenen schudden, op dat de Vrucht na 't *Diaphragma* toe sacke, en dan door d'ingebragte Hand 't selvige noch optetten by die Deelen die sterckit zijn, al na dat het Kind gekeerd is, en soo keeren als best slagen sal; 't zy met het Hoofd of Voeten voor.

Maer heeft de Vrouw lang in arbeyd geseten, veel gevloeid, en is sy verzwackt, soo loopt 't Kind, en wel de Moeder gevaer; want de Baer-moeder die niet dicker als een Rijxdaelder, en veeltijds in een barrende Vroew, dunder is, behalven daer de Nageboorte vast zit in den andren onder het vloeyen te samen krimpt, even als een Blaese die vol water is, wanneer sy vers uyt een Beest gesnede zijnde, haer water verliest, soo werd sy oock dick en rimpeligh, en als vleesigh in den andren gedrongen, en dan is 't Kind soo niet te keeren, te meer als de Baer-moeder sich soo sluyt.

LIII. H O O F D S T U K.

Als 't Kind met de Billen en Dyen voort komt.

DAn soo moet men de Vrouw seer laegh met het Hoofd agterover leggen, en doen als in 't voorgaende Capittel geseyd is, na dat de kragten en vloed groot of kleyn zijn.

Dan de Hand in 't Lighaem brengen, en soo 't Kind optetten, en tussen de Dyen de Knien loecken, een der selvige buygen, en soo d'eene Voet voor en d'andre na halen, soo 't mogelijk is; want dese Geboorte is seer moeilijk, en neemt veel tijd wegh. Iffer dan niet veel ontsluitingh, soo loopt 't Kind en de Moeder wel mer eenen gevaer.

Is 't een kleyn kind in een ruyme Baer-moeder, soo kunnen beyde de voorste Vingeren van ider Hand te samen, tussen door de Billen en Dyen

van 't kind heen en weder douwende het selve los maken, verschuyven, en opgefet hebbende, de Beenen halen.

LIV H O O F D S T U K.

Als 't Kind met den Buyck voor komt.

DIt, hoe meer 't kind verders qualijk gekeerd, is in levendige kinderen, daer wy hier van spreken de swaerste voorval; om dat men geen vat en heeft om 't kind te kunnen keeren, en om dat de soodanigh gekeerde, meest komente sterven, als mede om dat den Ruggegraet niet verre agterwaers uyt en kan gebogen werden, zo dat dien volgens het kind blijft staen; ten zy het selve heel kleyn, smal en mager is, en in een Ruymen *Uterus* van een kloecke Vrouw geplaaft is, als wanneer noch levendigh komen kan.

Deze keeringh geschied meest als de korck of strengh eerst geboren is.

De Vrouw als agterover legt, zo sal de Vroedvrouw, als de Vrouw na geseyde conditien geschud is, 't kind met d'ingebragte Hand soodanigh sagtelijk opsietten, gins dus dan herwaers keerende, tot dat zy 't selvige met de Beenen hale, zo het mogelijk is; anders maet het Hoofd, of by dat geene naeft by de Geboorte mogte wesen.

En by aldien sy den Arm kan bereyken, sal sy die halen, om 't Hoofd so naer de Geboorte te brengen, en na den Arm weder ingebragt mogte zijn, als dan het Hoofd voor de Geboorte brengen, en door de Hand voorts doen als voorsz is.

Komt het kind met de Ribben van de Borst, en eenigfins met den Buyck op zyde te samen, soo komt de Nageboorte soo ligt niet voor af, als of 't kind vlack met den Buyck voor quam.

L V H O O F D S T U K.

Wanneer Twelingen 't eene met het Hoofd, en 't andre met de Voeten te gelijk komen.

DAt daer Twelingen zijn, weet men aen de dichte van den Buyck, en aen 't leven van 't kind zo uytterlijk als innerlijk, als ook door 't gevoel van noch een water en kind; als dan sal men 't meest genaderde, 't zy met Hoofd of Voeten halen, het ander op en wegh schikken, 't welck na 't eerste

ste geborene, 't zy met het Hoofd of Voeten als dan na voore gemakkelijke komen sal, of gehaald sal konne werden.

Hier moet dan 't water, indien in een water sonder separatie leggen, gebroken zijn, welck wanneer se in een water leggen weest Monstreus zijn te meer als dan als buyten gewoonte eene koeck met communicatie van Vaten hebben, en die moet men dan halen, soo de Reden best leert.

Selden gebeurd het anders, en mogte het geschieden, dat sy wonderlijk in den andren geslingert lagen, sonder dat Monstreus zijn, soo sal men de Vrouw agterover leggen, en die kinderen met de besmeerde ingebragte Hand, soo best mogelijk is ontwarren, en halen een van die voor, die 't meest geavancert, best gekeerd, en op sijn schot staet. Komt het doode voor, dat sal men afbinden en afsnyden, en in der yl het levendig, al was het van beter in quader situatie veranderd, keeren en halen.

Zijn daer *Didymi* of Tweelingen, die zijn meesten tijd in een *involucro* of vlies, door een scheidts-vlies gesepareerd, selden soo net in 't midden, dat d'eene spatie niet grootere, en d'andre kleynder voor het kleyndere Kind is, dewyle men in Tweelinge meest het eene Kind kloecker als het andre bevind.

Raer is het als 'er drie Kinderen in een werck door twee scheidtsmuieren gesepareert leggen, al hoewel wete sulcx gebeurd te zijn.

In dit geval, soo raseen dood of levendigh Kind ter wereld gebragt en afgebonden is, soo moet sy de streng laten bloeden die aen de *Piacenta* is, om dat dan de Nageboorte als dan dunder word, waer door meerder spatie gegeven werd en dan de selvige volgen, en ondersoecken in *Utero* met de Hand, of oock de sake (dus gesegt) soo geschapen is; dat sy ook ondersoecke of oock de *Placenta* of Nageboorte aen die vliessen, of noch een Kind in een besonder af-scheidsel bevattende vast is, 't welck als foodaninghe bevonden werd, zo sal zy die koeck voor een gedeelte los maken, in maniere als gesegt is: want de geheele separatie na de verlossingh van de Kinderen als dan geschieden, moet om dat de Vrouw soo niet gevloeid heeft, soude beginnen te vloeien, waer door de wegen glad gemaakt werden, en de Vrouw ontlastingh soude krygen; door welcke ontlastingh veel accidenten verhoed werden: Sy sal terstond het water van 't naest aengelegene Kind, soo niet gebroken is, in sijn hoogste en opperste, breeken en dat soo veel het mogelijk is met een gier in 't rond wegh scheuren, om beter plaets te maken; of dat gene eerst halen welckers water eerst gebroken is, eer de Baer moeder toekrimpt. dan die streng wederom volgen, om perfect te weten, of oock niet dese Tweelingen in een werk gelegen hebben, en of het derde ook niet in een besonder werck onderscheyden gelegen is.

Zijn sy alle in een werk leggende, welcke sy aen de connectie en contig-niteyt van de Nageboorte, en digte by een gesitueerde streng, als de dikte van den Buyck, 't zy aen dese of in gene opper of onder zyde, die meest uyt-puyt, weten sal, soo sy wel op de naed of zoom, of wel min of meer breeder en hard vlies lettet, de *Placenta* separerende, alsoo sulcx

meest geschied; want andersins alffer communicatie van Vaten was, soo zoude het levendige Kind door de verminderend wordende circulatie, die het doode dan dat toebrengh, oock flauw werden, soo geen perijkel liep, als niet haest gehaald wierd; sy sal dan sonder vertoeven het water van het derde kind breken, de streng van het tweede laten bloeden, en soo het kind halen: dan alle de strengen door de eene Hand te samen vatten, en de koeck halen, eer den *Uterus* sluyt, te meer als de Vrouw veel vloed.

Dese kinderen als in een werck, leggen, zijn altijd van een ontfanckenisse, en dese proceduure moet alsoo geschieden, gelijk altijd met goed succes practisere, makende dat meenighe Kind en Moeder het leven behouden, die andersins door quade proceduuren perijkel loopen, en wel komen te sterven; te meer als den *Uterus* of Baarmoeder toegekrompen, en 't andere Kind qualijk gekeerd is en de Moeder door quaet rapport van de Vroedvrouw, aenden *Dollor* van hem, of andersins *Scelestam manu obstetricis partium promoventia* bekomen en ingenomen heeft, in hoe meerder en stercker quantiteyd, hoe erger; want ik foodanige meest *ex alvi fluxu pertinaci* na eenige dagen, weken of maenden, ja na een jaer, al na dat van de Medicijns voorfigh en wijlick getraecteert waren geweest, hebben sien sterve.

Maer wat het derde kind in een besonder werck belangt, dan soo sullen de twee eerste strengen met haer koeck eerst gehaald werden, en dan moet sy ondersoecken of dat kind rijp en van een ontfanckenis is; 't welk sy aende grootheyd van 't werk en kind, als stereke bewegingh, weten sal; en als dan moet sy sonder vertoeven 't werck breken, en het kind halen. Dits te verstaen, als'er twee ider in een besonder werck zijn: 't eerste dood of levendigh gekomen zijnde; het gebeurd oock datter Vierlingen zijn, in twee besondere vliessen, en die behooren gehaald te werden, zo als van de Tweelingen in een werck door een vliess gesepareert gesegt is.

En 't geene in de Moeder is by aldien komt dood te zijn, soo sal het, al was het een *Superfetatio* oock gehaald werden, na dat de besondere *Placenta*, van het eerste oock gehaald is.

Is dan het twee, of derde kleynder in een besonder werck, met minder bewegingh, dat is dan een *Superfetatio*, en dat sal men sich wagen van dat te halen, maer sich contenteren met alle het geene dat schadelijk is uyt den *Utero* gehaald te hebben; en dan gebeurd het veel maals dat de Vrouw na twee maenden, ses weken of drie maenden, min of meer, een gesonde Vrugt voor den dagh brengt, gelijk my wedervaren is, foodanige een *Superfetatio* eenigste erfgenaem gebleven zijnde.

In dese gevalle, werden de weeden, die veeltijds na de verloffingh blijven duuren, soo niet voortgeset, dat daer door de *Superfetatio* by forme van *Abortus* komt.

Maer is het water van dese *Superfetatio* gebroken, 't zy hoe 't ook veroorsaect is, soo sal men wat wagen, en sien of de vloed van 't water ophoud, 't welck soo het in tijde geschied, sonder dat veel water naer adenant de groot-

grootheyd is ontloopen, soo sal men dat soo laten rusten; indien andersins, zo moet men de *Superfœtatie* af halen: ende sien of men het opvoeden kan; want het konde wel een *Septimeftris* wesen: als oock om de Moeder buyten perijckel te stellen, en om geen een trage vernaeuwde en dorre passagie te gemoet te sien, waer door 't teere kind niet wel konnende passeren, oock mogte komen te sterven.

LVI. H O O F D S T U K.

Als Tweelingen beyde met het Hoofd voorkomen.

DE Tweelingen als te gelijk met het hoofd voorkomen, moeten, of sy in een, of ider in een besonder werck, leggen haer water soodanigh voortkomende, dat ider in 't belonder door een groote ruymte van de mond der Baer moeder kunnen gevoeld werden, of dat ider sijn werk eerst gebroken hadde, 't sy door haer stercke kleynheyd de vliessen dun en teer zijnde, om te gelijk te kunnen komen; evenwel soo moet 't een voor 't andre, na dat het voorvalt, het sterckste, grootste, 't zy en sterker of dunder vliessen heeft, en dat ordinaris dat eerst het voor met 't gebrokene water komt, afgehaeld werden.

't kan gebeuren dat het eerste sterck genoegh is geweest, en het water, of verre voor uyt geset of gebroken heeft, en egter in de langduurigheyd van nat te executeren, is komen te sterven, en in de Geboorte is blyven staen.

Het andre op zyde, met of ongebrokene water, wat hooger neffens 't eerste in *Utero* op dese of geene zyde staende, en dan sal men soo haest het mogelijk is het naest geavanceerde, al was het dood, halen, niet lang vertoeven, om het levendige dan mede te halen als of gelijk quame; als dit alsoo wilde geschieden, soo soude dat kunnen gebeuren; want een Monster met twee Hoofden, als des sels Hoofden gepasseerd zijn, om dat hoe qualijk een geformerd is eenige lighaem hoe meer het in een gedrongen is en van wederzijde half in een gesmolte Borst, en Buyck ligter als twee gesepareerde soude kunnen volgen; het andre soo veel mogelijk opschickende, en dat in soo veel het doenlyk en behoorende situatie, op dat niet door eenig inconuenient qualijk gekeerde mogte werden.

Edoch, als het levendige eerst gehaeld kan werden, is het best, om redenen vooren verhaeld.

En als 't eene gehaeld is, soo heeft men spatie genoegh om 't andre te halen, als men de tijd, een van de grootste secreten in de operatiën, wel waer neemt; dat het by 't Hoofd of Vosten gehaelt wort al na de sake legt, zo als gesegt en best te doen is, houdende het minst geavanceerde, in de agterover leggende Vroow soo lange te rugge, met de voorste Vingeren, van dese of geene Hand, tot dat het eerste bequaem in de Geboorte staet.

In dit ondersoecken, sal sy wel nederstigh agt geven, of het geen Monster met twee Hoofden is, dat men voor eerst door d'ingebragte hand, tegen en tussen d'*Interstitia* sluytende, weten sal, als het met de Hoofden voorkomt.

En mogte daer soo veel ruymte wesen, soo dat de Hand de Hoofden passeren kan, soo konde die sich selfs min of meer verfekeren, na dat haer bereyck streckte, van de gestalte van Monstreusheyd; 'tzy dan dat de Borsten, Ruggen of Buycken aen den andren, of door contigniteyt of continuiteyt vast zyn: van welke ider in't besonder historien genoegh zijn, en waer van wyders mede *ex praxi* spreken kan.

Is het doode qualijck gekeert, welk indien sy 't selvige niet opsetten kan het andre levendige onderwylen slaauwigheyd, of de dood soude veroorsaken; soo is het beter het doode, in de agterover leggende Vrouw, op te setten of uyt den wegh te schicken, en soo het levendige eerst te halen: al soude sy 't vlies van dat levendige, niet gebroken is, als maer verfekert was dat een natuer Kind was, breken.

In desen gevulle 't zy het kind levendig of doode voor komt, en sal sy niet wagten, al schoon den *Virus* sich quame te sluyten, maer die, in maniere geslegt openen, en met het werck voortvaren.

Iffer een *Absces* die den doorganck belet, die sal door een *Medicus* of *Chirurgus* geopend werden; en iffer een *ulcus*, die sal men niet myden, om meerder perijckelen t'ontgaen, en kan oock die selve daer na genesen worden.

De Tweelingen zijn meest in een werck gesepareert, hoewel my verscheydemalen is voorgekomen Tweelingen van een ontfanckenisse, ider in sijn besonder werck leggende, met besondere koeken gehaald te hebben; oock dat ik op de sevende maend een Vrouw van een Soon verlost hebbe, die over de negende maend van twee Dogters weder beviel; ider een besonder werck hebbende: oock verlost de Vrouw wel van de *Superfœtatio*, welke dood zijnde eerst, en van 't voldergene kind laetst, en dat so wel op de sevende of negende maend komt te gebeuren en voor te vallen.

LVII. HOOFDSTUK.

Wanneer beyde de Kinderen met de Voeten voorkomen.

IN dit geval, sal men de Vrouw agterover leggen, en ondersoecken of tussen beyde Dyen na en in de Liesen gebragt, onderscheyden sal; 't geen soo wel als t werden examineerende geschieden kan circumferentie van de Heupen en Billen, is 't dan dat men noch aen dese of geene iets van de Heupe of Dye, of der selver iets gelijcx vind, soo is 't Monstreus.
Komen sy beyde met de Beenen voor, *Agrippæ* genaemt, soo sal men,
als

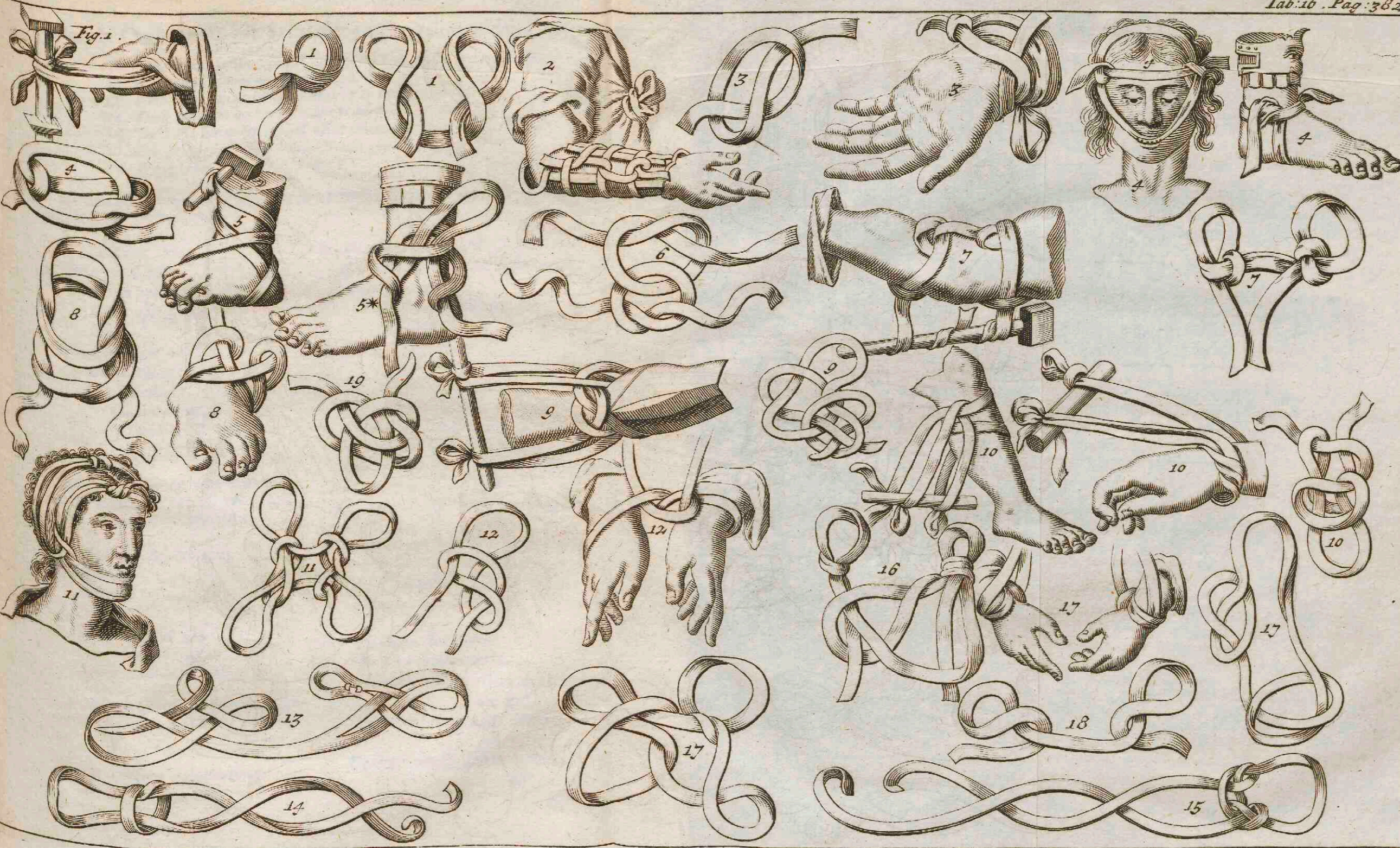

Fig. 1.

als in 't voorige cappittel gesegt is, het minst geavanceerde opsetten, &c. in agt nemende dat men geen Been van 't andre Kind neemt of grype; en dan doen als gesegt is.

Hier en boven diend een Vroedvrouw d'oorfaken van 't moeilijk baren, of swaren arbeyd, der selver teekenen en voorseggingen, met die van een dood kind, wel te verstaen; 't welck ik in 't begin van mijn *Embryulcia vera* wijdloopigh beschreven hebbe, zo dat maer eenige weynige daer toe doen soude kunnen.

Eynde van het Ampt en Plicht der Vroedvrouwen.

De behoeffels tot het Ampt en Pligt der Vroedvrouwen behoorende zijn de volgende.

T Ab. 3. fig. 1. De *Kraamstoel van agteren* verbeelt. A. A. desselfs ytere beugels door welk het agterste stuk de Rug in H. opwärts of nederwärts gezet werd.

B. B. de zyd leenen met de handvatten C. C. welke bovenste zyd stuk in D. D. door kleviren neergeslagen kan werden; en welk zyd stuk in E. E. door kraam en haak aan het Rug stuk vast gemaakt werd.

F. Het agterste deel van onderen der kraamstoel.

G. G. de krammen in welke de style van een ledikantje (de rug neer geslagen zynde, gestockt werden.

1. Dezelve *kraam stoel van binnen* vertoont I, I, I, I. het *opshuylende sleetje*, om de zyd stukken vast te zetten.

K, K, K, K. de zyd krammen om de stylen van het Ledikantje in vast te zetten

L, L, L, L. de kleviren door welke de zyd stukken in der anderen geslooten werden.

2. Dezelve *Sleet op zyde* vertoont.

4. Dezelve *Stoel met zyn neder geslagene zyd stuk* B. op zyde van binnen vertoont,

3. Dezelve *Stoel in den anderen gevoegt*, om gemakkelijk te kunne dragen. N. De Rug van de Stoel.

6. De *Kraam stoel van agteren neergeslagen*, en ledikants wyze opgezet.

O, O, O, O. De stylen van het ledikantje in de krammen G. G. en K. K. vast gezet.

P. Het *Stoel kussen van de Kraamstoel* in Q. Q. vast gemaakt.

7. De *Speuyt* in zyn geheel om in de Uterum te speuyten.

8. De *Knoop strik*, om de nael streng af te binden.

Deze onderstaande Nommers behooren tot *Tab. 1. fol. 318.*

13. *Krokodille Beks tang* regte om doode vrugten af te halen.

14. *Kromme Kaaymans Beks tang*, tot 't selvige gebruik als boven.

B E S O N D E R E
A E N M E R C K I N G E N ,
D E

Vrouwen en Kinderen Betreffende.

I. A E N M E R C K I N G E .

Een plaaisierige Verlossingh.

It is seker en waar, dat de driften der Vrouwen heviger als die van de Manlieden zyn, en ik derve verskeren, by experientie bevonden te hebbe, dat sy-lieden doorgaans niet half soo kleyn-seerig als de Mans zyn, 't welk onder allen in een Vlasbereyders Vrouw (een plaaisante Voddede) tot Naaldwijck gebleken is, dewelke eenige dagen in arbeyd geseten hebbende, van een qualijk gekeerd dood Kind verlostede. Middelerwyle onderhief sy, by haar kragten zynde, my met de knoddigste boere loopjens die oit gehoord hebbe: sulcx my moest verwonderen, dat sy haar in soo swaren arbeyd dermaten gedroegh.

II. A E N M E R C K I N G E .

Remercable lecking van de Streng, door onbehoorlijk afbinden veroorzaakt.

Verscheyde maal hebbe ik Kinderen getractoert van aanmerkenswaardige sypeling van 't water uyt de Streng, door binding derselver met Vlas veroorzaakt, sulcx dat genootsaakt ben geweest een tweede band, op die manier als in mijn Vroedvrouwen Boek aangewesen hebbe, onder de voorige

Besondere Aenmerkingen, de Vrouwen en Kinderen betreffende. 401
voorige te leggen; boven dien is mijn oock gebeurd, gehaald zijnde, dat een Kind deerlijk bloedende vond, in welck *ut supra* den vorens geswollen, en na geslonckene Navel-streng te herbinden genoodsaecht was; op welke doen 't gewenste succes volgde ik soude veel exemplen kunnen by brengen, hier in 's *Gravenhage* voorgevallen en van my en anderen beschouwt, van kinderen, welker navelstreng door de vroedvrouwen niet wel afgebonden 't zy dat de streng niet te vast het afbinde geslooten of dat dat deselve door het binde door gesneden was, door bloedlekkings uyt deselve zyn dood gebloed.

III. AENMERKINGE.

Een seer groot Vles-gewas in de Neck van een eerst geboorte Kind.

SEkere mijn wel bekende Vroedvrouw, quam in de maend *Augusti* 1667 my vragen, of ik de curieusheyd hadde om een dood Kind te zien, het welke een monstreus geswel, of om beter te seggen, een harde uytwasfingh met Aderen door-weven, en Huyd overtrocken, de grootheyd van het Hoofd weynigh wijckende, in het agter onderdeel des Hoofds was hebbende. 't Gedagte Kind alhier in de Wagefract besigtigende, zo versoght ik het selve te mogen openen, maer 't wierd my stoutelijck en affronteus geweygerd.

Dito Vroedvrouw affirmeerde my, dat indien dese Vrouw (de welke al vorens om een potje bier en brood wel een Kind wilde baren) geen uyttermate groote ontsluitingh hadde gehad, seeckerlijck niet soude verlost zijn geweest, geconfidereert de force die sy Vroedvrouw geoeffent hadde.

IV. AENMERKINGE.

Een afsgrifselijcke inversie van de Vulva, binnen welke den Uterus (welkers mond geexulcereert en soo wyt was dat twee vingeren te gelijk daer in soude hebben kunnen steken) gants bnyten het Lighaem was hangende; soo dat de openingh die men sagh ten eynde de uytjacking van gedagte Scheede, den mond van de Lijfmoeder was.

LEentje Vincke, Huyfvrouw van *Leendert Vincke* mijn Turfboer, na dat sware arbeyden doorgestaen, en tweemaels door myn van een dood Kind verlost was geweest, d'eerstemael door mijn, na welck noch jegenwoordigh, den vijftienden February 1681. als ik dit schryve, een negen jarige Dochter heeft naergelaten; en de tweede mael, na de verlossingh van gedagte Dogter, als weder in nood sat, door de Vroedvrouw; wanneer de saeck soo desperaet niet en stond, sulcx naer 't onderslaen, de voorsz Vroedvrouw liet begaen, gevende eerst de Lydster eenige *Cordia-*

lia, daer na *Partum promoventia* en dat by pofen in forme van een Tinctur, ter tijd tot dat de weeden na behooren wackerden. Na dese verloffingh zo kreegh dese vrouw foodanigh een *inverste van de Vulva*, en dat met uytſackingh *van de Baer moeder* zo als boven gemelt is. Sy dan volgens mijn Raed het eerst, de geulcereerde Baer moeder genesen, welke ik daer na door seker van mijn bedagt en uytgevondere *veers gewyse Instrument* gestadigh hebbe ingehouden; sulcx dat sy weder Turf heeft konnen treden, het somtijds om te Reynigen, of om *Leendert's* wille wel heeft uytgenomen. Dit Instrument heeft sy totin 't Jaer 1681. als sy stierf gebruyckt, en alsoo onderhouden.

V. AENMERKINGE.

Geslootenheyd van de Vulva, in een seventien jarige Dogter.

A Nno 1668. den een en twintigsten Maert, by de Franje geroepen zynde by een sekere jonge Dogter, de welke uytermaten dickbuyckigh was, soo dat pijnlijck gaende, haer Werck-kuffen nauwelijcx op haer schoot konde lyden; bevond (na dat haer en haer Moeder tot d'inspectie geraden hadde) dat de *Vulva* door een taey Vlies gants gefloten was, welck ik soo wijd opende dat mijn vinger daer in konde brengen, diduceerende de selvige wyders na behooren; in welck doen een seer grote quantiteyt swart, wateragtigh, geschift en stinckend bloed vloeid; soo dat den Buyck allenxkens slonck, en sy na weynigh tijd, haer gesontheyd bekomen hebbende, haer ten huwelyck begaf.

VI. AENMERKINGE.

Moeilijcke verloffingh van een onde gebeyde Vryster, in welke het Agterhoofd van 't Kind by den Neck seer geprangt en vast lagh.

DE Heeren *Cornelis Stalpert*, en *A. de Hertoge*, Medicine Doctoren, gaende over sekere Dogter, die verre in jaren geavanceert, bevrugt en in barens nood sat, sagen wel dat sonder 't Manuael niet te vorderen was; zy wierden dan te Raden den Patient en bekenden te exhoreren, dat sy my ontbieden souden, 't welck ook den vierden October 1668; geschiede aldaer dan t'haren huysse onder de Uyleboomen gekomen was, zo vond ik in 't onderslaen weynig ontsluiting, en het Kind met het Agterhoofd, of ter plaetse van het *Os Lambdoides* seer geknelt tegen 't *Os Pubis*; ik leyde 't Vrouwmens met het Hoofd agterover, en dat heel laeg, en dilateerde met mijn Hand soo veel ik konde den mond van de Baer moeder; soo dat, mijn voorste vinger om 't keeltje van 't doode Kind gebragt hebbende, met force 't gedagte Hoofd wat nederwaers kreeg; konnende verders met de hand alleen niet meer uytregten; maer een opening by en

en in de Suture gemaect hebbende, bragt het selvige met de verdere daer toe dienende Instrumenten, niet sonder grooten arbeyd en moeijikheyd, wegens de enge en qualijk Rekbare passagie, ter wereld; de Nageboorte was by geluk niet vast.

VII. A E N M E R C K I N G E.

Geluckige verlossing van een Vrouw op haar dagen van haar eerste Kind, 't welk dood zijnde, met 't Aengesigt van binnen tegen 't Os Pubis seer benard lag.

DEn tweeden October in 't jaar 1668. quam d'Heer Doctor Cornelis Stalpert, des midder-nachts my selfs halen, om sekere bejaerde Vrouw, van een doode Vrugt te verlossen; welke Vrugt met het Aengesigt tegen het Schaambeent seer vast geknelt lag, invoegen mijn Vinger in des selfs Montje konde steken; ik leyde de Vrouw agterover, en bragt mijn propulsorium in gedagte Montje, ende stiet het alsoo te Rugge, na welk ik den taeyen, en niet genoegsame ontslotene mond van de Lijfmoeder, met mijn beolide hand dermaten dilateerde, dat dé selvige, doch met moeiten, in de Baarmoeder kreeg, en met welke ik het hoofd voor de Geboorte bragt; maer was als doen genootsaakt wyders mijn operatie aen het hoofd te doen, en door dat middel het Kind op soodanigen manier ter wereld te brengen; welke operatie ik in een half uyr volbragt: het Aengesigt van 't voornoemde Kind was gants doncker blaeuw, en op de Neus excorieert.

VIII. A E N M E R C K I N G E.

Schielyck en geluckige Verlossinge van een Vrouw wiens Kind met de kruyn van 't Hoofd agt dagen benaud in de geboorte gestaan hadde.

DE Huysvrouw van seker Commis agt dagen in arbeyd geseten hebbende, en dat met een wel gekeerd Kind, welckers hoofd met de kruyn in de Geboorte staende, soodanig swart en verrot was, dat met de Nagelen myner Vingeren de Huyd en Pericranium gemackelijck separeerde, en verders d'operatie sonder eenig Instrument in een quartier uurs op den twintigsten September 1668. in 't by wesen van d'Heeren W. Liebergen, C. Stalpert, en P. van Wouw, niet sonder verscheyde quetsuren van mijn Vingeren, volbragt. Dese Vrouw hadde de passagie wegens haer ouderdom gants taey en seer engh.

IX. AENMERKINGE.

Remercable bloedstorting van een Vrouw die meende zwanger te zyn.

A Nno 1679. in de maend van Mey, wierd ik geroepen by sekere winkeliers Vrouw, de welke seer vloeyde, en van welke vloed een blase soo groot als een kleyn Struys ey, meest vol geklontert bloed zijnde, de oorzaak was; gelijk naer 't openen van de selfde blase ik anders niet en bevond; dit was haer, op de pot sittende om haer gevoeg te doen, met een eclat afgegaen. Gedagte Vrouw loofde noch veel kleyne blaesjens vol bloedagtig water, na welk de vloed begonde op te houden.

X. AENMERKINGE.

Notable nederzackinge van een vol water staende blaas.

A Nno 1669. den veertienden April, des nagts gehaeld zijnde om sekere Smit's Vrouw te verlossen, zo bevond ik in het onderflaen, dat de geheele *Vulva* van boven benedewaerts, door de Relaxatie van de volle Blaes, soodanig was vernaeuwt, dat niet als met moeite tot het *Orificium uteri* konden kome; al eer ik dan mijn *Catheterismus* quam te administreren, zo ligte en fette ik de Blaes, soo veel mogelijk was, om hoog; sonder dat nogtans de minste droppel water te voorfchijn quem, en appliceerde doen aenstonts mijn *Catheter*, en tapte een considerable quantiteyt water af, naer welck de Vrouw een wel gekeerde doode Vrugt in seer korten tijd ter wereld bragt.

XI. AENMERKINGE.

Een Kind in sijn volle werck komende.

A Nno 1679. den vierden Augusti, buyten Naalwijk geroepen zynde, om sekere Vrouw te verlossen, de welke drie dagen in arbeyd geseten hadde, na dat ik haer onderflagen hadde, zo bevond ik aldaar een Redelijke ontsluitinge, als mede een groot water in een seer tacy vlies beslooten, niet wetende uyt wat voor een partye het selve voorquam. Ik wierd dan te rade haer *partum promoventia* by form van Tincture in te geven, geconfidereert sy Lydster jong, fris en sappig sonder koorts was, en geen of weynig weede was hebbende: dese myne Tincture forteerde, naer 't ingeven van drie verscheyde Doses, ider een quartier naer den andren, soodanigen effect, dat sy vlage op vlage kreeg, welke ik haer gebood door te setten, het gene sy ook dede; en dat met soodanig succes dat ik sonder moeite het Kind in sijn volle werk ontfing.

XII. AEN-

XII. A E N M E R C K I N G E.

Een seer geluckige Verlossing van een Vrouw, welke, hoewel sy meer gekinderd hadde, een dood Kind dwers met een gebogen Hals, gedrongen en seer vast leggende by haar hadde.

Hier in de Vlamingstraet in den Jare 1669. geroepen zynde, by sekere fatgoenlijcke Vrouw, om haer in het bywesen van de Heer *Theodorus Liebergen*, van een qualijck gekeerd dood kind te verlossen, bevond ik pas soo veel ontsluiting dat ik mijn Vinger om het halsje van het kind konde brengen, 't hoofd lag aen de slincker kant op zyde seer gebogen, en heel vast; soo dat hoe ik haer oock plaetstede, in geenderley manieren versetten konde: de Reden waarom ik het hoofd van den Romp separeerde, na welck ik den hals soo verre na boven toe weg kreeg, dat voor aen de Borst konde komen, en welke soo verre dede avanceren en dat door mijn snalle Tang; dat een soo grooten opening daer in maakte, bequaem om mijn Tang *Crocodillen-bek* genaemt t'appliceren; met welke de Borst en Onderlijf, met de Nageboorte afhaalde, en op het laetste het Hoofd, welke ik door behulp van gemelte Tang, waer mede den Hals vattede, al draeyende met redelijcke force afhaalde. *Deze Crocodillen beks Tang, siet Tab. 1. fig. 13. fol. 318. het tweede deel.*

XIII. A E N M E R C K I N G E.

Remarcable passagie voor de Catheter in den hals van de Lys-moeder.

Een sekere Corporaels Vrouw, drie maenden beswangert, uytermaten met *crauagie* besmet zynde, hadde daer en boven noch een kleyn opsetje van *Juffr. Venus* in haer Schamelheyd gekregen, in welkers examen ik mijn curieusheyd, gelijk oock in sekere Hoertje, waer van in mijn *Embryulcia* mentie gemaakt hebbe, voldeed. Ik bragt dan den *Catheter* door den hals van de Lijfmoeder tot in des selfs holligheyd, waer uyt blijktt dat den hals van de Lijfmoeder soodanig niet sluyt voor de *Catheter*, als de punt van een Naelde.

XIV. A E N M E R C K I N G E.

Extraordinaire vloed voor de behoorlyke Kraam-tyd.

Sekere Kleermakers Vrouw alhier in 't *Elfmoersstraetje*, welke ik den *seftienden Februarij* 1670. van een doode Vrugt verloft hadde, liet mijn in 't laetst van haer weder bevrugting; edoch voor de behoorlijcke tijd van haer kramen, maer elaes na een vloed van veertien dagen, als sy te

swack, en het te laet was iers te onderstaen, nevens d'Heer Doctor *Cornelis Stalpert vander Wiel* halen, wy vonden geraden, wyle de kragten te seer vervallen, en geen indicien van gelukkige Verlossing waren te gemoet te sien, van de operatie af te zien, en ontsliep gemelte Vrouw dien selven nacht.

XV. AENMERKINGE.

Seer langduerig en moeilyken arbeyd, van een Vrouw (een dwers gekeerd dood Kind by haer hebbende) welckers Vulva met groote ployen i'elckens voor quam.

A Nno 1670. in de maend van Junij by den Hoorn, als men na *Ter Goude* toc rijd, by seekere Vrouw geroepen zynde, die in 't Veen by gemelte Stad gewoond hadde, en in haer eerlste kraem soodanigh een arbeyd, en onkundige Vroedvrouw hadde, waar door een seer groote *Vulva inversionem* gekregen had; om haer brood te winnen, sonder dat hulpe gevraegt hadde van een Medicijn of Chirurgijn, dagelijcx moest arbeiden en Turftreden. Ondertussen hadde haer Man een vierkanten Boer een robusten Vlegel zynde de gedagte in versie of uythangen van de Scheede in *Congressu* dermate ingebragt, dat sy weder bevrugt van een dwers vast leggend Kind in barens nood sat; in diervoegen dat in d'operatie, my idermael als iets tenteerde, de ployen van de *Vulva* soodanig molesteerden, zo dat ik werck hadde die op te setten, en gelijk of effen te brengen, ik verlost hare egter; maer met verloop van tijd sonder eenige vlagen. De kraem geeyndigt zijnde, quam dese arme sloof my bedancken, welke ik een Instrument van mijn geinventeert dede maken, om de procidentie van de gestaureerde Scheede te wederhouden.

XVI. AENMERKINGE.

Fracture van 't os Coxigis, separatie van de Iliä, met het os Sacrum, Pubis hernia, en losing van purulente materie door de Vulva.

A Nno 1678. den sestienden Augusti visiteerde ik de Huysvrouw van *Harmen* een Thuynman, welckers *Staertbeentje* gebroken, de *Ossa Ilii* van 't *os Sacrum* en *os Pubis* van den andre geweeken, bevond, door een oude totebel, een Vroedvrouw tot Voorburgh dat veroorsaakt zynde. By alle dese voorhaelde was in de selvige ses maenden te vooren een groote breuck, in de slinker zyde voorgevalle, met een of meer excoriaten of quetsingh van den *Uterus*, die noch leelijcken etter van sikh gaven, gecauseert. Dese Vrouw ginck voor overbockende, en dat geduurigh met de grootste lancinerende pyne, als of het barens vlagen waren geweest; en boven dien met soodanige krakinge van gemelde beenen: dat men de selvige seer gemakkelijk hooren konden.

Niet

Niet tegenstaende alle dese inconuenienten om dat dese pynelijcke Vrouw gefwagtelt gingh, heeft sy d'inportuniteyt van haer Man dermaeten moeten lyden, dat weder bevrugt wierd; en ik by haer, geroepen zijnde 's nagts aen de Geestbrugge, in barens noot besogt, de welke daer na door mijn Raed van een ervarener Vroedvrouw is verloft, sulcx sy haer na die kraem beter als voor heen bevonden heeft.

XVII. AENMERKINGE.

Afgryzelycke uytzacking van den Endeldarm.

A Nno 1670. den vijftden October buyten Wassenaeer geroepen zynde by een Boerin in barens-noot sittende, bevond een soo groote *uysackingh van den Endeldarm*, als oyt mijn daege gesien hebbe: dese was veroorsaecht door dien den arbeyd te vroegh en te hevigh met poeders door de Vroedvrouw verweckt was. Gemelte Vrouw na dat verloft was, fomenteerde ick den Endeldarm, bragt de selve daer na in; maer hoe wyders dese Vrouw gevaeren is naer mijn vertreck, weet ik niet, alsoo noyt verder Rapport daer van gehad hebbe.

XVIII. AENMERKINGE.

Een extraordinare goote scheuringh van den hals van de Blaas.

I N den Jare 1971. den sestienden Januarij by sekere Vrouw hier op 't Speuy geroepen zynde, bevond dat de vroedvrouw de selvige soodanig geassisteert hadde, in voegen sy de krop van de Blase dermaten gewond had, dat ik mijn vinger door de selve wonde gemackelijck in de Blaes konde brengen; dese vrouw haer water niet konnende houden, en eenige maenden alsoo ellendigh nat gaende, en verscheyde excoriatien van de vrouwelijckheyd smartelijck lydende, hebbe ik haar door groote moeyten noch tot verligtinghen gebragt.

XIX. AENMERKINGE.

Een langagtige Calabas-gewyze, en zeldzame Vleesagtige klomp.

O P den tweeden April 1671, is alhier een vrouw van sekere Konst-Schilder van een vleesagtige klomp, soo groot als een middelmatigh Struys ey verloft, hebbende een hals de dicke van een pinck, aen welke een platte en veel gaten hebbende koeck was, sonder notable vaten. Dit Lighaem geopend hebbende, vond verscheyde meenigvoudige Tepelagtige verheventheden, soo kruyswijs als anders, en op verscheyde plaetsen aen den andren vast; tussen welke en haer platagtige connecterende vlie-

sen

en anders niet als bloed vond: van buyten was gemelte klomp hobbelig, met veel langagtige soo Regte als kromme strepen voorzien.

XX. AENMERCKINGE.

Een seer welbehangen Vrouwlijckheyd.

SEkere Uytheemse Lieutenants Vrouw, *Communis generis*, alhier in de Boeckhorst-straet, als zy my haer stucken geopenbaerd hadde, bevond na besigtiging dat sy *Nimphas* so groot hadde, dat wederzijds by na twee vingeren breed buyten de Lippen der Vrouwlijckheyd propendeerden; sulcx dat schompermuylende, waerlijck geen regte contentantie konde houden, in 't ondersoecken van hare seer hard gelubde Chankers, en een suyver groenbaertje, alias een *Gonorrhoea*) dese was voorsien met geld als een Padde met pluymen, en heel verd met Conijn zijnde, wilde haer *non numeratis pecuniis* van mijn laten cureren, en verlost boven dien een Kamer tot mynen Huys; maer den uytslag was foodanig, geconsidereert dat de Moeder met een schoone wurp in mijn Huys, een schoone Kraemheer soude geworden hebben; weshalven om die historie haer de visite quytshelde, met aenradiging, dat sy hoe eer hoe liever na haer Land soude gaen, het welck sy, geen troost fiende, na weynig weken in de maend April 1671 dede.

In dit geval soude de manier van *Johannes Raymundus Fortis lib. de morbis mulier. cap. de Mola fol. 435.* plaets hebben, als voor gemelde in arbeyd hadde geseten, soo maer in de Hersenen van een ervaren Man konde komen, sulcx te behooren, vermits hy nogmaels seyde *cap. de Faetu mortuo pag. 470.* dat men de Vrouwlijckheyd door de hand van twee Vrouwen wederzijds soude laten diduceren, gelijk hier gemackelijck by het propenderend binnewerck soude hebben kunnen geschieden; maer dien Heer na 'k bemerck, heeft alleen sonder practijcq Pedants gewyse geschreven.

XXI. AENMERCKINGE.

Een Hernia Uterina.

DEn eestten Mey 1671 by een Dame, om te visiteren de Huysvrouw van sekere haren gewesen Koetsier versocht zijnde, de welcke my dede voelen haren seer over 't Schaembeen hangenden Buyck, met klagte van pyne, en verskering van een ses maendige Bevrugtheyd. 'k Fabri- ceerde haer een gevolve bombazyuen breeden Band met riemen en gespen, waer mede den Buyck opschorte, en dat met groote commoditeyt en solaes; gemelte Vrouw droeg haer tijd wel uyt, maer had een swaren arbeyd van een qualijck gekeerd dood Kind: Ja ik was geneceffiteert de Vrouw zants laeg met het Hoofd te leggen, en den Buyck na 't *Diaphragma*
te

te doen schuyven: om dat qualijk het Kind van binnen over het Schaembeen na buytenen gevoeligk konde manieren.

XXII. AENMERCKINGE.

Remarcable openingh van een Vrouw de welke versnymt, en met het volle Lighaem gestorven was.

Indien de schockantheyd beminde, zo soude ik Man en Paerd noemen, en de mislagh so van de Medicijn als Vroedvrouw kenne aanwysen, en hier allegeren. Dese Vrouw dood gevloeid zijnde, als ik de selve opende, bevond haer *Aortam* en *Cavam* hier en daer met een kleyn weynigh geklonteert bloed, dermaten waren sy toegelagen. Wat aengaet het Kind, lagh in sijn volle werk; maer was des selfs Nageboorte voor het meerendeel van de Lijfmoeder gesepareert. Als dit den negenden Mey 1671. experimenteerde, zo moeste ik te beurle gaen, wegens den overvloed van geld r' geen tot de begravinge van het Lighaem nodigh was.

XXIII. AENMERCKINGE.

Aenmerckenswaerdige extensie van 't Peritonaum of Pensack,

Den vier en twintigsten Julij 1672. by een Ruyters Vrouw, onder de Ulebomen geroepen zijnde, bevond dat sy swaer gebroken was, veroorsaect door dien de Vroedvrouw haer ontydigh *Partum promoventia*, in abundantie had ingegeven, door dat middel de weeden te veel en te hevig hadde verweckt, als doen doorsetten.

VIII. AENMERCKINGE.

Een seldsame valse Bevrugtingh.

Den vier en twintigsten Maert 1672. verlosste ik sekere fatcoenlijcke Koopman in Wynen sijn's Vrouw; de welcke veel bloed door de schoot gelofft hadde, dat de afhalingh geen meer uytstel lyden konde. Gemelte valse Bevrugtingh was van figure als een Kind sonder Hoofd: en sonder Armen en Beenen tot de Knien, ja soo groot als een Swanen ey, in een seer aerdigh loofwerks gewyse, een half stroo breed dick zijnde, en met Aderen doorwevene gefronste Membraen, by na geheel omringt. Voor de gespletene en alleen vlesige opperste party, was in een uytmytende vlesigh gewas, soodanigh met veselen van den andren geschikt van Venkel zig opdoet: Het onderste alleen was van binnen cartilagineus, dog verder vlesigh met dwalende bloed vaten doorweven, gelijk oock het bovenste dat mede met een Huyd omtrocken was. Gedagte Vrouw iskort na de verlossingh, en haer vloed minderen behouden geworden.

XXV. AENMERKINGE

Notable Separatie van 't os Pubis of Schaem-been

SEkere vijf en veertigh jaren bereyckende Franse Dame, van haer eerste Kind in barends-nood sittende, verlosse ick van een dood Meysje den twaefden Mey 1672., in 't bywesen van de Heeren Petrus van Gedeon d'Assigniés, en Johan Stalpert, Medicine Doctoren: en bevond dat het os Pubis ruym een vinger breed van den andren geweken was, en den vijftienden Julij noch omtrend een stroo breed zig van den andere vertoonde. Gedagte Dame dagelijcx verbindende, nevens voorgenoemde d'Assigniés, van een Absces, aen het bovenste van haer Schamelheijd, zo bespeurde ik dat des selfs Liesen mede voor de genesigh, ingevallen waren. Van 't voorz. Absces separeerde een schilfer, van 't os Pubis soo groot als een stuijver.

XXVI. AENMERKINGE.

Inverso Vagina, of omkeeringh van de Scheede.

IN 't Jaer 1672 den dertienden Julij, hebbe ik gevisiteert seekere Boerin in Stompwijk, van een afgrijsslyke geswollen, en op verscheijde plaetsen gegangraeneerde wyhangende Scheede: veroorsaect door mishandelingh van de Vroedvrouw. Dele soo ellendige Patient hebbe ik niet sonder moeyte tot volkome genesingh gebragt.

XXVII. AANMERCKINGE.

Considerable Schirrhus van de Lijfmoeder.

DEn vierden Oktober 1672. heb ik sekere arme Vrouw haer lighaam geopend, woonende alhier by 't Sand, de welke in haer leven waende swanger te wesen, maer bevond dat die bevrugtingh een extraordinaire groote Schirrhus was.

XXVIII. AENMERCKINGE.

Geulcereerde Cancer van de Vulva, de mond vande de Waterwegh consumerende, met groote hardigheyt der omleggende Deelen.

IN 't Jaer 1672. in de maenden van December, Januarij en Februarij, heb ik meer als vijf en twintigh mael het water van sekere Metselaers Vrouw, woonende in de Oly-molen op de Prince Graght, over het Hofje van de Heer van Nieukoop afgetapt, welckers voorste gedeeltens van de

Scha-

Schamelheyd, Waterwegh en Scheede gereeds weg geknaegt waren, de nabuuri-
ge partye met groote hardigheyd uytgefet zijnde, De *Catheterismus* gaf
my de eerste mael wel twee uren werck, eer den soo ver wegh geknaeg-
den Waterwegh, vermits de groote hardigheyd en swellingh my uyt-
termaten obsteerde konde vinden, en een adres daer van kreegh; het
welck gewoon geworden zijnde, als doen eerst de nieuwgierige Lief-heb-
bers, soo Doctoren als Chirurgijns hebbe derven gelyden, omme sulcx
te sien; maer elaes! dese arme Vrouw is ellendigh uytgemergeld gestor-
ven.

XXIX. AENMERKINGE.

Fungus Cancrosus, of Kankeragtige wijgh in de Scheede geexstirpeert.

IN den Jare 1673. den negenden Februarij heb ik een *Fungus Cancrosus*
van de Scheede, in een Vrouw geexstirpeert; wel twee vingers breed,
en ruym een hand breed langh zijnde; hebbende een smalle *basis* aen de
slinker zyde, en even agter de plooyen onder de Waterwegh zijn oor-
sprock nemende; en was van figure als een klepel, voor een gedeelte
uyt de Vrouwlijkheyd uythangende: Dese Vrouw is verwonderens
waerdigh in korten tijd genesen geworden.

XXX. AENMERCKINGE.

*Omkeeringh vande Baarmoeder, selfs door mishandelingh van de
Vroedvrouw.*

HIer op de *Lungegragt in de Weverspoort*, wierd ik de veertienden April
1673. geroepen by een Vrouw die van s'avonds te voren van tien
uuren, tot den veertienden dito half seffen in arbeyd geseten hebbende,
ik van een levendigh Kind verlostte, welckers Nageboorte aen de Lijf-
moeder, die tussen de Dyen hongh, de helft grooter als een Struys ey
zijnde, en van de Vroedvrouw onvoorsigtigh omgekeerd en uytgetrocken
vast was, en welcke *Maartje* Moer selfs, een half uyr na de dood van
gemelte Vrouw, daer van gesepareert heeft.

De verdere notable voorvallen zijn te sien in mijn *Embryulcia vera* die ik
in 't openen van dito Vrouw ervaren hebbe.

XXXI. AENMERKINGE.

*Aenmerckenwaardige doorbooringh van den bals des Waterwegs en Scheede,
door scharpe steentjens veroorsaect.*

SEkere arme Vrouw klaegde mijn dat gants pynelijck langen tyd by
droppelen waterde, en een prickeliagh als of het door punten van

naelden geweest waren, in haer Vrouwelijckheyd gevoelden.

Den veertienden Junij 1673. examinerende deselve, zo bevond ik dat een puntigh steentje de Waterwegh en *Vulva* gereets soodanigh doorboord hadde, dat het selvige gemackelijck met een Tangetje gevat hebbende, door de *Vulva* afhaelde; op welke terstont een groote quantiteyt bloedigh water, eenige materie, met verscheyde roode en kantige scherpe, doch kleyndere steentjens volgde: het voorige was by na soo groot als een Amandel: Gemelde Vrouw, vermits de loofingh van continueel graaveel, is altijd ondigt gebleven.

XXXII. AENMERKINGE.

Wonderlijk rapport van een Vroedvrouw.

Den achtsten October 1673. by een Slypers Vrouw op het Groenewegje, welke agt dagen in arbeyd geseten hadde, en gants afgemat was, geroepen zijnde, ondersloegh de selve, vindende dat het *slijcker Beentje* gebooren was; daer nogtans de Vroedvrouw halfterrigh persisteerde te seggen, dat daer noch geen genoegsame ontslytingh was, egter begeerde de Vrouw verloft te zijn; maer na dat ik dese krancke Vrouw van het bed op een Hoofd-peulen gelegd hadde, bevond dat de selvige soodanigh verswackte, en raedsaem was, my van die operatie te onthouden, van mijn pligt te zijn, de Vroedvrouw haer foute aen te wyfen, gelijk geschiede; dese Vrouw eer ick uyt den huys gingh agoniseerde, en gaf eyndelyk kort daer aen de geest.

Hier uyt staet te leeren de nootfackelijckheyd van 't onderslaen, en exammen door de Hand van den Geneesheer, alvorens hy het veeltijds bedriegelijck rapport van de sommige Vroedvrouwen aenneemt, en alsoo *Partum promoventia* in geeft, welke in vele gelegentheden perniciosus zijn, voornamentlijk daer de Kinderen qualijck gekeerd sijn vertoonen.

XXXIII. AENMERCKINGE.

Pijnlijcke, en een vierendeel jaers duurende separatie van 't Schaem en Ysbeen.

Cornelia vander Kaa, mijn Moeder, als ik haer seker boekje, by forme van een voorloopertje, geintituleert *Embryulcia*, ofte af halinge van een doode Vrugt, &c. toegesonden hadde, welck boekje als sy dat doorlesen hadde, my den dertigsten October 1673. in haer Brief dit volgende toefschreef. Dat ghy schrijft van 't *Schaem en Ysbeen*, heb ick selver bevonden, doen ick van onse *François* verloft zijnde, na de kraem, en ruym een vierendeel jaers continueel niet als buckende gaan konde, en dat nog met applicatie van mijn Hand op 't Schaembeen; onder welck mijn Lendenen benedenwaerts na 't Staertbeen toe soo pijnlijck kraeckten, dat somtijds de gang staken moeste.

XXXIV. AENMERKINGE.

Een t' samen toegegroeiide Scheede, onstaen nyt een Gangrana, die op een groote contusie en laceratie na de voorige verlossingh volgde.

DE Huysvrouw van Zeger Noortkerck, Schoenmaker alhier, hadde (redelijck bedaegt zijnde) van haer eerste beswangeringh een harden arbeyd: en wierd daeren boven van de Vroedvrouw soo sagt gehandeld, dat de Scheede niet alleen gekneust, maer gescheurt en geexcorieert was; sulcx een *Gangrana* daer op volde. Dese geringe Luyden haelden een fameuse Pockmeester, de welcke de pessarien of des selfs gebrayck niet wel gekent of vergeten hebbende, gedagte Vrouw soodanigh gecureert hadde, dat het grootste gedeelte van de Scheede met afgryfselijke harde cicatricen t' samen gegroeit was; over welck mijn dan moest verwonderen, niet soo seer van de naeste bevrugtingh, als hoe plaaisierigh de congressien moeten toegegaen zijn geweest. Den laetsten October 1672. na dat de Vroedvrouw te vergeefs dese Vrouw gefatigeert, en het Lighaem vry wat geforceert hadde, opende ick gemelde gestotentheyd, en verlostede haer alsoo van een doode Vrucht; welcke ik sekerlijck levendigh ter wereld soude gebragt hebben, indien by tijds geroepen was geweest. *Nota.* De t' samen geheelde cicatricen waren soo hard, als of men door *Cartilaginea* quam te snyden.

XXXV. AENMERKINGE.

Proffytelyke waterloosingh voor een Courtsane.

EEN seftien jarigh en geensins difforme Engelse en lecker Duyts sprekende Galante, veel kalckagtigh en gravelige stoffen onderworpen zijnde, klaegde my den twee en twintigen Januarij 1674. dat sy in by na drie dagen seer pijnlijck, geheel water geloofst hadde, en indien niet geholpen wierd zo meende zy te sterven. Haer dan de *Catheterismus* wilstende administreren, vond by 't gevoel geen Waterwegh, soo dat genecefsiteert was inspectie te nemen, dewelcke my in 't minste geene uytganck van den hals der Waterblase, veel min een teeken van de selve dede beschouwen. Meermalen dan de tegen natuurlijcke situatie van de Waterwegh ervaren hebbende, exploreerde wel naeukcurigh in de Scheede waer een openigh van gemelte Waterwegh te vinden mogte zijn, welcke ik vry verre en gants agter de *Ruga* bespeurde, en door welcke ik onder mijn Vinger de *Catheter* inbragt, sulcx een enorme quanteyt van slijm en drabbigh water aftapte. Dese vrouw na datse exempt van pijn was, vragden ick of die maniere van waterloosingh haer niet molesteerde; sy antwoorden my sulcx behendig te moeten doen, om

haer linde niet te besoetelen; maer dat in tegendeel haer wat gedroogt was, in dier voegen sy 't elckens weder voor suyvere Maegt passeerden, volgens haer eygen seggen.

XXXVI. AENMERKINGE.

Mars boven Mars.

IN 't Jaer 1674. den vijftienden Maert, dede my sekere Vroedvrouw een Meysje sien, het welcke de *Nymphas* dermaten groot, en buyten de Lippen van de Schamelheyd, welcke sy bedeckten, uytstaende en geformeert hadde, dat niemand anders soude geseyd hebben, of sy waren de Vrouwelyckheyd selfs constituerende geweest. Dit poppegoetje van het doode Kind hadde geerne uytgenomen en opgelet; maer die lieden waren daer te kostelyck mede.

XXXVII. AENMERKINGE.

Seer moeilijke, dogh wel uytvallende sware Verlossing, van een Boerin op Ryswyckerhoeck,

IN de Huysvrouw van *Rosland van Marel*, eenige dagen in arbeyd geseten, en sterck gevloeid hebbende, vond ik een redelycke ontsluitingh, na dat het sliicker Armtje, met het Schouderblad afgeset hadde, soo dat ik mijn Hand inbragt, en het regter Armtje op welcken het Hoofd ruste mede als gehaald hadde moest weghnemen, verders na dat het dwers leggende Kind met het trecken soodanigh gekeerd hadde: dat ik het selve beneden de Borst by den Buyck konde beslaen, zo dede ik veel arbeyd als mogelijck was, om het Kind met de Voeten te halen, maer te vergeefs: Ik maecte dan een openingh even onder de *Cartilago ensiformis*, door welcke d'Ingewanden afhaelde, 't welck als gedaen was, mijn Hand van onderen agter den Ruggraet bragt, de welcke dermaten voorwaers boogh, dat tussen mijn Hand van onderen opzyde, den Ruggegraet in sijn bovenste, met myn dubbelden Haeck vatte konde, en alsoo het Kind eerst met de Voeten kreegh, sonder nogtans dat ik d'eerst geborene streng quetste. Den negentienden Maert 1674. is gedagte Vrouw van haer tiende Kind de naeste kraem daar aen verlost, maer overleden.

XXXVIII. AENMERKINGE.

Remarckable Verlossingh van Tweelingen, van 't welke ik het laetste leevendig haelden.

ANno 1674. den vijften Julij, verlostte ik sekere Franse Vrouw van een dood Kind, welckers regter Arm geboren was, het welck als afgesneden

heden hadde, liet de streng ongebonden, langs welcke mijn Hand inbragt, en bevond de Nageboorte voor een gedeelte vast, separeerde en haelde also de selvige; dit gedaen zijnde, vond noch een rype Vrugt in een bysonder werck; en vermits dese Vrouw veel swartagtigh stinckende water twee dagen te vooren geloft hadde, en na des selfs loofingh sterck vloede, soo en derfde ik, uyt vreesse van dat de Vrouw te swack, en de Lijfmoeder te seer vernaeuwt soude werden, geensints wagten: my dan verskert hebbende van de rypigheyd van dese Vrugt, zo brack ik de vliessen, en haelden also met groote loofingh van water een Dogtertje, met de Voeten voor, en vervolgens de Nageboorte, welke ik in de slinker zyde, verre van die plaets daer d'andre vast was, van daen haelde, en na die d'andre.

XXXIX. AENMERKINGE.

Een raere Verlossingh van een dwars leggend Kind, welck met den Elleboogh voor quam.

VEele Mans trouwen in haer ouderdom om gemak, soo sy voorgeven; gelijckerwijs seker Backer, *Sonsbeek* genaemt, woonende alhier op het Speuy, sijn bejaerde Meyt ten Wyve genomen hadde, de welke verlostede in het slop van den Turfmarckt, en dat van een dood Kind dog qualijek kekeert.

In dit doen moeste ik den Arm affetten, en een openingh in de Borst maken, met exemptie van een gedeelte eeniger Ribbens, perforatie van 't *Diaphragma*, exenteratie van Borst en Buyck; en doorsnydingh van den Ruggegraed: sucx dat een engh en taeyen wegh vindende, eerst het bovendeel, en daer na den *tweeden Augusti 1674.* het onderdeel ter wereld bragt.

XXXX. AENMERKINGE.

Seldsame situatie van een Kind in de Geboorte staende.

E*lisabeth Tombois* Vroedvrouw, heeft my by sekere Vrouw in 't France Quartier doen ervaren, dat het Kind met sijn regter Hieltje onder tegen het regter en onderste Kakebeentje, de Teentjens agter het Oir, en den regter Arm om den Hals gessingert in de Geboorte stond, het welke wel soo niet konde voelen, maer den uytflagh van de Geboorte completeerde 't verhaelde.

Noteert, dat het gesegde Kakebeen gants slim en difform na den Hiel daer het tegen gestaen hadde was gewassen: dit is den *tweeden Octobris 1674.* voorgevallen.

XXXXI. AENMERKINGE.

Scer groote contastie van den Buyck ende Waterblaes, waer op Gangrana ende de dood gevolgt is, veroorsaecht door het onmatig persen ende drucken om het Kind te verschuyven, in een Vrouw die in baren/noot sat.

IN 't Jaer 1674. buyten Delft geroepen zynde, by sekere Juffr. de welke *sub terminis fagi*, aldaer een veesje van twintigh nagels soude laten, bevond de kraem soodanigh gestelt, dat het eene Armje gebooren zijnde, den Buyck der boven-gemelde tot verstervingh toe uyttermaten geswollen en ontfleken was, boven dien dat sy met koortsen, en met verheffingen en flaeuwens overvallen wierd, sulcx naer ordonmantie van een Cordiael myn affcheyt genomen hebbende; uyt die gene die dit schoon Mensch bywoonden, twee dagen daer na versont dat sy overleden, en haer Buyck soo swart als een kool was.

XXXXII. AENMERKINGE.

Bysondere situatie van Nageboortens in Tweelingen, ider in een bysonder werck besloten.

IN Fe'ruarij 1675. verloske ik sekere Vrouw alhier van een doode Vrucht, het welck soo ras niet geschied was, of daer formeerde sich een ander water, brack derhalven de vliessen, haelde aenstonts het andre Kind, en vervolgens de Nageboortens, de welke vast sittende separeerde, en bevond sy voor een gedeelte over den andren lagen.

XXXXIII. AENMERKINGE.

Remarckable, faciel en geluckinge Verlossingh van een Vrouw, ter werelde brengende een Kind met een Hyärocephalus ofie Waterhoofd.

DEN vijftienden Maert 1675. geroepen zijnde, om te verlossen een Burgers Vrouw, vijf dagen in arbeyd geseten hebbende, welckers Kind sijn slinker Beentje gebooren was, bevonde de *Vulva* allenthalven droogh, so dat de Vrouw met het Hoofd heel laegh gelegd hebbende, door mijn bysondere daer toe geinventeerde Syringh, langs het beentje door de *Vulva* een groote quantiteyt warmen Oli van olijf in de Lijfmoeder speuyte, na welck het Beentje inbragt, en het andre nevens gemelde by den andren gevat hebbende, bragt die beyde buyten 't Lighaem, 't welck soo ras ik dat gedzen hadde, de Vrouw weder overeynd in de stoel setten liet, sietten-
de

de op die manier als men doet wanner men een wel gekeerd Kind haelde; en bragt vervolgens het geheele Lighaem met de Armtjes op zyde, met weynigh moeite maer het Waterhoofd met force in een moment ter wereld, en vervolgens de Nageboorte.

XXXXIV. AENMERKINGE.

Een dubbelt gestrickte knoop van de Sirengb van een dood Kind.

DEn vijftden Augusti 1675. geroepen zijnde tot Delf, om te verlossen sekere Vrouw van een doode Vrugt, bevond 't Armteje gebooren, het welck wegh genomen hebbende, kreegh het Lighaem by de Voeten, en bevond als doen daar een dubbelde knoop in de sirengb te zijn.

XXXXV. AENMERKINGE.

Een uytermate groote uytsetting van een vol water staende Blaes.

ONder alle Vrouwen die ik het water afgetapt hebben, is noit schrickelyker uytsettingh van Blaes en Buyck, in een ophoudingh van water mijn voorkomen, als op den vijftden Augusti 1675. onder de Uylebomen in een Vrouw wiens Man een Santkraey was. Dese Vrouw een groote inflammatie in de krop van de blaeshebbende, en tot een *absces* gekomen zijnde, waer door groote pyn quam te lyden; tapte ten overstaen van d'Heer Doctor Kock, wiens Patient sy was, een uytermate groote quantiteit water, met stinckenden etter af. Dit aftappen van water was genootsaeckt alle vier en twintigh uren eenige dagen gedurende te hervaten.

Meermalen zijn mijn sweeren van de kroop van de Blaes in Vrouwen voor gekomen; maer hebbe my noit alleen op innerlijcke Medicamenten konnen verlaten, wyle de genaenelijcke langhduurige genesingh door 't innemen van Medicamenten, hoe bequaem sy oock zijn, indien op geen ander middel verhaest werd, den Patient en Geneesheer seer verdrietigh valt; derhalven zo tapte ik het water in de foodanige drie a viermael in vier en twintigh uren af, en spuyte een genoeghsame quantyt bequame injectie in de Blaes, de selve veranderende naer vereys tot de volkome genesingh.

XXXXVI. AENMERKINGE.

Verwonderens waerdige, schielijck en naeuwe ontsnytinge van de Lijfmoeder.

ANno 1675. in de maend September, in het verlossen van sekere Smits Vrouw, de welcke seer hevigh gevloeid hebbende, als haer wel gekeerd

keerd, en met het hoofd in de Geboorte staende doode Kind afgehaeld hadde, quam mijn te vooren een soo subiten vernaeuwing van de Lijfmoeder, als oit voor of na geexperimenteert hebbe: ja was de selvige soo eng en vast geslooten, dat met groote moeite de Nageboorte moest afhalen.

XXXXVII. AENMERKINGE.

Een uyttermate verhardingh van vuyligheyt in den Endeldarm, van een Vrouw in arbejd sitende, welckers doode Vrugt voor, doch weynigh in de Geboorte stont.

SEkere bedaegde Vrouw, welcke haer dragens tijds, in sonderheyt op het laetste, seer snoepagtigh en ongeregelt hadde, soo met 't nuttighen van Mispels, rawe Queen als Kastanien; dede my in barens-noot sitende op den twaelfden November 1674 roepen, de welke my klaegde dat sy in seven dagen geen afreck gehad hadde; wierd derhalven te rade een large en seer scherpe Clysteer te appliceren, gelijk selfs de selvige, de Vrouw op zyde gelegte hebbende, met verdragh inspeuyte; na dese applicatie volgde in de tijd van twee uuren geen afreck, maer wel benauwtheyt en pyne der omleggende Deelen. Ik bragt derhalven mijn beolide Vinger in den Endeldarm, en vond de Excrementen wonderlijk verhard, soo dat aenstonts geneessiteert was mijn houte lapidilsgewyse Lepels te gebruycken, en met deselvige de gedagte vuyligheyt allenskens af te halen, het welck soo niet en geluckte, of moest de Vrouw agterover leggen; ende na dat noch een gedeelte by poosen hadden afgehaeld, de selfde Lepel in pekcl gedoopt inbrengen, tragende alsoo een *Stimulum* te maken: in welck afhalen van meer-gemelde verharde dreck, een soo subiten afgangh quam, dat niet alleen mijn Handen, maer mijn geheele mouwen bevuy'd wierden, met foodanigen foulacs en effect, dat de Vrouw in een uur verlostte. Siet diergelyke historie *cap 10. fol 44 45 46. &c.* in mijn *Embryalicia vera*.

Het gebeurd evenwel somtijds dat de Clifteer, hoewel op sijn be hoorlijke tyd en plaets geappliceert zijnde, geen operatie en doet; in welck geval men de excrementen soo veel mogelijk is, eerst met de vinger, of met een wilgen of sagt hout instrumente, in form van een Lapidils gewyse lepel uyt den Endeldarm halen sal, en dan de Clifteer setten, gelijkkerwijs wel hebbe moeten doen, insonderheyt in seker swaer patient.

XXXXVIII. AENMERKINGE.

Verwonderens waerdige scheure van de Lijfmoeder.

DEn twaelfden December 1673. in de St. Jacobstraet, by de Huysvrouw van *Joris Maes*, in barens noot sitende geroepen zijnde, verhaelde my dat nu voor de vijfde mael beswangert zynde, t'elkens met groote moeite en pynelijckheyt haer Kinderen gedragen hadde; maer met

met geen grooter als wanneer sy verligtingh gevoelde, uytermate grote pynen hadde doorgestaen; ik bevond oock dat sy flaeuwteus, bebenauwtheyd, grillingen en koortse hoe langer hoe meer toenemende hadde, en dat daer en boven sy oock veel donckre groene dunne vuyligheyd by forme van braecken door de mond loofde. Dese Vrouw verlostte ick van een Kind, hebbende beyde de Armen om den Hals geslagen, met de mond vast tegen 't *os Pubis* staende, seer vast beklemmt, 't welke al eenige dagen dood was geweest, zijnde op veel plaetsen geexcorieert en geheel swart; sulcx des selfs huyl friabel was. Na de Geboorte van dit Kind vervolgde ik de streng om de Nageboorte te halen; maer eer by de selvige quam kreegh mijn Hand vol darmen, de welke soo veel mogelijk tegen hiel dat met mijn lincker Hand by de streng treckende de Nageboorte afhaelden, op welck veel geronnen bloed volgden; den dertienden dito zo opende ik haer doode Lighaem, welckers Buyck uytermaten geswollen was, ter presentie van beyde de Heeren *Stalpers* der Medicijnen Doctoren; onder welck openen een afgryselijcke stinckende wind uyt den Buyck quam, waer door genootsaecht waer deure en vensters open te doen setten; naer welck, in 't vervorderen van d'operatie, bevond dat den *Uterus* vreeslijk gescheurt, veel geronnen bloed in den Buyck; wyders dat het *os Pubis* by na een duym breed van den andren geweken was. Dese Buyck uyt curieusheyd gemeten hebbende, vond dat de zelve anderhalf el min een taelje in circuit dik was, daer de Vrouw vorens gants mager en ranck was geweest.

XXXXIX. AANMERCKINGE

Uytermaten geswollen Nymphen met exulceratien.

SEkere Capiteyns Vrouw, liet my in 't Jaer 1675. haer Lighaem visiteren, van welckers Schamelicke Deelen, ik de Water-goddinnen seer geswollen, boven maten hard, ende op verscheide plaetsen geexulcereert vond, 't welck seyde van haer Man gewonnen te hebbe, met lamentatie wegens des sels ongeluck in haer eerste hoogh beswangertheyd; het welck ligtelijck konde geloven, want niet alleen den Buyck, maer de geruyme helft van de *Dye*-beenen waren met honderde rimpelen doorweven, even alleens gelijk in een jong Meysje dat een dozijn Scheetjens van twintigh Nagelen geloofst heeft gehad.

Dit kortgatje, of mogelijk dagt zy dat ik niet beter wiste, paeyde mijn met soodanige verdigtfels ter tijd haer genesen hadde.

L. AENMERCKINGE.

Een torrible wysfacking van de Scheede en Moeder, waer op de Darmen volgende, welken tot voor het Lighaem konden gevoelt werden.

ANno 1676. den seftienden April, quam tot mynen huyl Martijntje Mettijn, van welke ik pag. 70 in mijn *Embryulcia Vera* een historie van

van den vijftienden April 1673. hebbe een Lysemakers Vrouw zynde, (de welke Arm, naect, en om dat haer Man geen congressie met haer hebben konde, versmaed en deerlijk, als door den dranck hem de muts niet wel en stond, getraecteert wierd, om haer te laten visiteeren van noch eenige Doctoren ten sine attestatie mogte erlangen, om een kleetje als onderhoud van de Diaconie te krijgen. Wy sagen dan dat de *Fulva* soo groot als een Struys ey in manieren boven verhaeld uythongh, toonende sich de mond van de Baer moeder eenigfins verwydert, des selfs Lighaem was van de gekeerde Scheede bekleed, welke Scheede op twee distinctie plaetsen geulcereerd, en op een plaets gemortificeert vond, soo dat uyt medelyden haer tot den agt en twintigsten April verbonden hebbende als by na genesen was, sy wegh bleef. Gedagte Vrouw hadde de voorisz uyt sackingh, de welke dagelijcx in grootheyd toe nam, voor agtien jaren door een ichrick gekregen, en van die tijd af noit bekend konnen werden; soo hard en geswollen was dese procidentie en *inversion vagina* daer men sonder eenige moeiten de neergefackte darmen konde voelen. Dese vervaerlijke quael neemt dagelijcx in grootheyd nog toe.

LI. AENMERKINGE.

Separatie van het Schaembeen en Ysbeenen in ider kraem.

ANno 1673. den veertienden Mey, en 1676. en den negentienden November geroepen zijnde tot d'Heer N. N. om hem te assisteren, in de verlossing van syne Huysvrouw, bevond *de Ossa Pubis* dermaten van malkander geweken, dat mijn duym gemakelijck tussen beyde konde leggen, r'elckens een levendige Vrugt, edoch met swaren arbeyd voor den dagh brengende. De kraem geeyndigt zijnde, moeste sy om d'ontsettingh van dito Beenen wel ses weecken als een Kind op nieuws leren gaen, dit is gebeurd tot seven maele toe, soo mijn dien Heer selfs heeft geaffirmeert.

LII. AENMERKINGE

Aensienelijke loosingh van stinckent water door de Vu'va, drie dagen voor de verlossingh, en een loosingh van pis so swart als inckt, wel drie weken te voren.

DE Huysvrouw van Mr. vander Balck, Kleedermaker in de Wagestract, een tijd langh quaetdeeghs gegaen hebbende, als nu in barensnoot sat, dede my nevens d'Heer Kraeyvanger zalr. Remonstrants Predikant en Medecine Doctoor, roepen; alwaer gekomen zijnde, rapporteerde sy, de Vroedvrouw, haer Man, en andre vrienden, dat wel drie weken te voren *Urine een zo swart als inkt*, en als een niet welruykende logie iterativelijck geloofst hadde; en de vroedvrouw in het besonder relateerde dat de vrouw drie

drie dagen voor mijn komfte een groote quantiteyt ffinckent water door de Scheede was quijt geworden. Na dit onderfloegh ik de vrouw, en vernam het rapport van de vroedvrouw waer te zijn, dewyle als noch diergelijcke ftoffe afvloeyde. Dese vrouw verlostede ick minder als in een quartier uurs, maer is na eenige weken komen te fterven: ik heb noit Vrouwen sien opkomen die sodanigen ffinckenden wateren loofde, te meer als fulcx langh geduurt heeft, en als daer nevens veeltijds een Buykloopis, gelijk fulcx meermalen ervaren hebbe; en dat noch dese Winter tot *Delft*, by d'Oude Kerck, daer eock te langh gewagt was.

LIII. AENMERKINGE.

Verwaerlofingh van Moeder en Kind.

ANno 1676. den negantienden Junij, geroepen zijnde nevens de Heeren *Cornelis, Johan Stalpert, en A. Kock*, Medicine Doctoren: om raed te plegen ten behoeve van sekere Verwers Vrouw op 't Spuy, en quam in ervaringh dat de felvige van een gefont Kind, een Tweelingh zijnde verlost was, en dat de Vroedvrouw niet eens geexamineert hadde, of oock dese Tweelingen in een werck, door middel van een vlies gefepareert, ofte besonde sijn eygen Nageboorte hebbende, oock wel van een ontfanckenis, en gelijcke rypigheyd waren geweest; nemaer sy liet de strengh toegebonden hangen, de welcke met de Nageboorte, indien van een Kind dat sijn besonder werck om sijn hebbende was geweest, terstondt moeste afgehaeld werde en na dat onderstaen hebben, of het andre Kind oock sijn perfecte rypigheyd hadde, dan of het een *Superf. tatio* was; daer en bovenindien die beyde in een werck leggen, en van een ontfanckenis waren geweest, soo had sy terstont behoore (dewyle de wegh door de G.boorte van het eerste Kind gebaend, glad en glibberigh was) het werck van het andre Kind te breken, en het felvige alsoo lewendig ter wereld te halen; maer niet de vrouw als doen noch sterck genoegh zynde, van de afhalinge van haer doode Vrugt te intimideeren door de hand van een Geneesheer, in die operatie ervaren, veel min ik swyge de strengh te binden, de Vrouw te laten dood vloeyen, en 't Kind te verwaerlosen: Geconfidereert den *Uterus* even als een Blaas door ontlopingh van sijn water, soo oock door lofingh van de vloed samen rimpelt, dick en veruaeuwt werd, en alsoo belet dat het Kind soo gemackelijck niet gekeert kan worden; te meer, daer de Nageboorte van een besonder Kind nog in de baer moeder vast zit, welckers strengh niet behoorden afgebonden te zyn: soo weynigh als die van Tweelingen in een werck leggende; om als het bloed de Nageboorte ontloopt, soo subsideert de felvige, en geeft plaets voor het andre Kind, dat terstont gehaeld moet werden.

LIV. AENMERCKINGE.

Breuck van de Lijfmoeder, door 't schoppe van een sterck qualijck gekeerd en seer arbeydend Kind in barensnoot.

IN 't Jaer 1676. den tweeeden Julij ben ick 's morgens ten agt uuren geroepen, om *Aeltje Baroens*, Huysvrouw van *Christaen Doorganck*, Mr. Backer, ten overstaen van d'Heer Doctor *Th. odorus Lybergen* te verlossen, welke seer hoogh dragende, wel veertien dagen te voren van continuele pijn klaegde, ende mijn hulp begeerde; maer wierd dagelijcx door *Jannetje Moer* van *Steenbergen* malicieus getroost. Haer onderslaende, vond het regter Armtje geboren, het welck met het Schouderblad in het lidt afnam; na welck met myn wel beolide Hand in den *Uterus* bragt het Hoofd tragt ter wereld te brengen, dat vast sitende, en seer glad zynde, beter opwaerts als nederwaerts konde brengen, gelijk dermaten geschiede met de Borst en Buyck, dat tussen de Liefen komende, het eene Beentje wat voorwaerts gehaeld, en in dat doen het Kind soodanigh gekeerd hebbende, sulcx het andre Beentje met het voorige eerst, en vervolgens het geheele Kind met de Nageboorte gemackelijck ter wereld bragt: edoch eer de weynigh vast sitende Nageboorten volgen wilde, kreegh mijn Hand vol Darmen, door het gat dat het Kind, wiens Beentjens tot de Knietjents heel root, en op verscheyde plaetsen geexcorieert waren: gemaeck hadde. Dese Vrouw volgens myn prognosticatie leefde weynigh uren daer naer; alsoo door gemelte Vroedvrouw eenige dagen opgehouden zijnde, onder voorgeven dat het Kind wel gekeerd, en op sijn schot stont.

LV. AENMERCKINGE.

Een ongeboorde inversio sive praecidentia vesicae van den hals van de Waterblaes.

ANno 1676. den twaefden October; quam tot my sekere geringe Vrouw, de welke my klaegden dat sy eenige seer sware verlossinge in haer tien jarige huwelyck geleden hadde, en dat haer Man nu en dan beschonken, haer met schoppen, als anders qualijck tracteerde; daer en boven dat haer Buyck als een buydel nederwaerts sonck, en dat sy moeielijck konnende wateren, met haer Vinger ter plaetse van de Waterwegh een uytpuylingh voelde, het welke sy mijn beyde liet sien en voelen. In het examen bevond den Buyck alsoo overhangende, de *Meatus urinaris* de lengte by na van een lidt van een pinck wonderlijck geployt, buytwaerts omgekeerd. Dese Vrouw liet ik den Buyck opschorten, en met breede band van bombazyn met gaten en nestelingen, voor naeuw toerygen. De *inversio van de Waterwegh*, na dat met een spongie in bequaeme stoving

ftoving gedoopt, en alfoo geformeert hebbende, bragt ik met een *Specillum*, over welcke een hoosje van seem gemaect, en in een astringerent *Liquor* gedoopt hadde, bequaemelijck in. Gedagte Vrouw is gants door myn toedoen tot geneefingh gekomen.

LVI. AENMERKINGE.

Ficus Cancrosus uyt den hals van de Lyfmoeder geexstirpeert.

SEkere fatsoenlijke Dame alhier in den Hage, klaegde dat een geswel uyt haer Vrouwelijckheyd hangende hadde, 't welck als het de tijd van haer ordinarijs reynigingh was, sich soo in dichte als lengte merkelijck uytsettede. Dan geroepen zijnde neffens beyde de Heeren *Stalpers*, *Medicinae Doctoren*, examineerden de sake, en bevonden dat de *Basis* in den hals van de Lijfmoeder selfs, en niet in de Scheede zijn onspronck genomen te hebben. Wierden dan te rade eerst een strick soo diep men konde om 't selvige te leggen, en die wel verskert hebbende, met haer uythangende dragen alfoo dese *Ficus* uytwaerts te trekken, en boven die soo diep, mogelijk noch een andre onder mijn Vinger te leggen (terwyle d'Heer *Johan Stalpert* uytwaerts trock) van de gemelte *Ficus* is gedagte Dame niet lang daerna door onse voorsorge genelen.

Aen dese *Ficus* (vier duymen langh, en derdehalf breed, der selver *Basis* een geruymen duym) hongh een stuck vlies vast gegroeid; buyten de tijd van suyveringh wel twee duym breed voor uyt de *Labia Vulvae* hangende. De aftekeningh door myn, is in d'Observatien van d'Heer *Cornelis Stalpert vanden Wiel* te sien.

LVII. AENMERKINGE.

Seldsams situatie van de Clitoris en Waterwegh.

IN den Jare 1676. den vijftden November; des nagts tot sekere *Smits* Vrouw in in de *Wagestraet* geroepen zynde, de welcke haer water niet konde loosen; ende ik als nu haer het water soude aftappen, bevond dat de *Clitoris* gants laegh, en op de rand van t *os Pubis* den mond van de *Waterwegh* binnewaerts voor in de *Scheede* geplactst was, soo dat de selve niet konde beschouwen; maer speurde die na met het voorste van mijn Vinger, langs en onder welke, als die alfoo gevonden hadde, mijn *Catheter* niet sonder moeite inbragt, door de welke wel ruym anderhalve water pot pisafapte; zijnde de *Blaes* boven by de *Navel* foodanigh getwollen, dat den *Buyck* soo spits als een *Suyckerbrood* uytgepuylt was.

LVIII. AENMERKINGE.

Remarcable kortheyd van de Strengh.

In't Jaer 1676. casueel tot Schevelingh zijnde, liet mijn de Vroedvrouw een dood Kind sien, dat sy weynigh tijd te voren van een Vrouw gehaald hadde, welckers strengh geen hand breed langh was, maer veel dicker als ordinaer, zijnde de selvige vol geronnen bloed, en het Kind gants blaew en des selfs huyl voos.

LIX. AENMERKINGE.

Een continuele ontlastingh van Water

In't Jaer 1676. een myne bysondere Vriendinne, Hnysvrouw van sekerre practisijn, klaegde my dat inde mishandelingh onder 't moeilijk baren, van haer Soon uytermate groote pyne geleden hadde, en dat als noch geensins haer water konde houden: sulcx dat een aftringerend *Liquor* veelmaels in de Blaes spuytende, met eenen de omleggende partye met dito nat afwasten, en een stuck spons met het selvige bevogtigt, in de *Vulva* bragt: waer door na verloop van langen tijd totaliter genesen is geworden.

LX. AENMERCKINGE.

Seldsame conexie van de Moederlever in Tweelingen, de welke in een werck besloten waren.

DEn *derden April 1677.*, vond tot Pijnaker in de nagt een seer kort en kleyn Wijsje, gereets van Tweelingen verloft, welckers Nageboortens meer als een duym breed van den andren door een calleuse Membraen vereenigt waren. Met het derde zijnde een dood Kind, om welck af te halen ick gerequireert was, de Vroedvrouw besigh zijnde, die myn seyde dat gcreeds het Hoofd geboren was, sulcx haer liet begaen, en my in een korten stond het Kind latende beschouwen.

LXI. AENMERKINGE.

Seldsame Miskraem.

DEn *vijf en twintigsten April 1677.*, heeft alhier de Molenaers Dogter in de Nieuwe Brouwerie gevallen, en een tumultueus leven van het Kind, ontrent een uur duurende, 't welck allenskens was vermindrende gevoeld, invoegen sy verders een seer slap leven bespeurde, tot dat

dat veertien dagen daer naer, als sich een kleyn water (met weynigh ontfluytigh) geformeert hadde, en alsoo brack, welck vier dagen alleckende duurde; na dese vier dagen heeft sy des morgens ten drie uren wacker werdende, geen de minste veranderingh aen haer Borsten, die van natuuren seer kleyn waren gevoeld; maer ten seven uren des selvigen morgens de voornoemde Borsten seer hard, als of sy Blasen vol wind waren bespeurt, sonder dat men de minste putten daer in konde douwen, als alleen by de Tepel; en als men daer druckte quam daer een weynig sereus sog uyt.

Dese Borsten sonder de minste inflammatie of roodigheyd waren pynlijck, en uytarmaten groot, welcke dichte en grootheyd door een discutierende pap in vier a vijf dagen verdween: soo dat de geseyde Borsten haer vorige satsoen en kleynheyd bequamen.

Den dagh daer aan na dat ik de Borsten gevistteert hadden, zo heb ik de Vrouw aengeslagen, en geen ontfluytigh bevonden, na dat wel versckert was van de dood van dit by na ses maendigh Kind.

De vloed van 't gebroke water hield op; met de totale nedervalling van de Borsten.

De Vrouw in dese tijd veel flaeuwigheden onderhavigh zijnde, soo wel als een groote stanck door de Mond, is door behoerlijcke *Cardiacs*, &c. soodanigh gerestaureert, dat te rade geworden ben, neffens d'Heer Doctor *Jacobus van Wouw*, haer *per vices partum promoventia* in te geven; naer welke successivelijck de weeden soodanigh zijn gevolgt, dat den vijftienden dagh naer het ophouden van 't water uyt het geborstene werck, en weder aen-een-placking der vliessen het water onthoudende, op nieuws een water buyten de *Vulva* door de ontslotene mond van de Baer moeder, soo groot als een Swanen ey sich voelen liet; in welck de Beentjens van dit Kind waren, soo dat met de Voeten ter wereld gekomen is, niet tegenstaende ik het Hoofd, om de niet ruyme ontfluyting moeste 't samen douwen, eer ter wereld gebragt konde werden, gelijk geschied is; maer wy bespeurde datter iets van de vliessen moest overgebleven zyn, door dien dese Vrouw kleyne weeden bleef houden, en soo nu soo dan, zo als gebleken is, stucken van geseyde vliessen loofde, met eenige klonten bloeds, 't welk tot den *ses en twintighsten Mey* noch met stanck vloeyde; soo gebruyckte ik *Injections*, nevens de Medicinen die haer in gaven.

Den *dertien Junij* zo klaegde dese Vrouw, dat van die tijd af dat sy verlost was, seer dick geworden was, ja soo! dat nu dicker was als in die tijd als sy op 't point van kramen was, en dat sy somtijds rommeling de welcke verchoot voelde; welke dichte met ter tijd verdwenen is.

LXII. AENMERKINGE.

Mismaecktheyd van de Lijfmoeder.

IN 't Jaer 1677. den *negen en twintighsten April* heb ik verlost sekere arme Vrouw van een dood Kind dat met den Buyck voor quam, het Lijf haem

haem van de Vrouw, welke eenige dagen na haer verlossingh stierf, geopend hebbende, bevond dat den *Uterus* van binnen de figuur als een Hert hadde gelijk men op de kaarte blaederen vind, zynde de selvige in syn gront seer vleesigh, en alsoe geklooft; van buyten was het boven aen rimpelaghtigh, en hol gelyck een Appels onderste.

LXIII. AENMERKINGE.

Impotentie van Waterloosingh, dickwils reitererende, met horrible pyns en uytsettingh van Blaes en Buysk, sonder manifeste worsaeck.

IN't Jaer 1677. den twaelfden, eenen twintigh, en twee en twintigsten Mey geroepen zijnde tot Meester *Jan Vor*, op de Visschersdijck, besogt ik aldaer sekere Juffrouw, welke seer pynlijck was, hebbende haer water in dries dagen niet kunne maken; en bevond by inspectie des selfs Lighaem uytzermaten schoon geformeert; maer de *Genitalia* in conformité van soo grooten Lighaem considerabel kleyn en engh; de *Meatus Urinarius* naer advenant zeer kleyn, invoegen geneceffiteert was, myn kleynste *Catheter* t'elkens te gebruycken, door de welke ik idermael een gantsc waterpot vol haer aftapte; naer welck de pijn terstont op hield. Myn staet oock noch te voren dat ik haer het water afgetapt hebbe ten overstaen van de Heer Doctor *Marcellus van Maerle*, als sy tot seker Kleermaker in de Harderstract woonde.

LXIV. AENMERKINGE.

Tweevondige separatie van de Vliesen, in welke Twelvinge besloeten lagen.

DEN veertienden Julij 1677. aen den Leydsendam geroepen zijnde, ten overstaen van d'Heer *Johan van Weyningen*, *Medicinae Doctor*; als ik sekere Vrouw van een qualyck gekcerd dood Kind verloft hadde, en een ander levendigh Kind ter wereld gekomen was, remarqueerde in het examineren van de Nageboorte, dat der selver vliessen, in welke de Twelvingen haer onthouden, door middel van twee verscheyde van den andere staende gesepareert waren geweest.

LXV. AENMERCKINGE.

Gedenkwaerdigē Cicatrice aen de slinker zyde in den Uterus, alwaar de Tuba Fallopiana zyn openingh begint.

IN het Lighaem van sekere arme Vrouw, welke vorens door myn verloft zijnde, in haer laetste kraem gestorven was; als ik ten versoecke van

van haer Man dito Lighaem opende, zo bevond ik ter plaetse daer dito *Tuba in Utero* syn openingh gehad hadde, een seergroot en hard lid-teeken, het welcke hy vermoede den *vijsrienden Augusti 1677.* gekomen te zyn, en dat door mishandelingh van de Vroedvrouw in haer pynelijcke tweede verlossingh.

LXVI. AENMERKINGE.

Sier moeielijcke en langduurige verlossingh van een Vrouw, in welck het doode Kind met sijn Rugh voor tegen aen de Geboorte wonderlyck benard lagh.

SEker kleyn Backers wyfje, alhier in het Westeynde, van haer eerste Kind beswangerd, en een wyle tyds in arbeydsnoot geseten, en alle raed en daed, soo van kommeerens als Vroedwyfs te vergeefs geexperimenteert hebbende, dede my ontbieden, om haer van dat packje te verlossen. In 't exploreren zo vernam ik dat d'ontiluytingh voor een dwars leggend seer geprangt Kind en dat met den Ruggraed voor niet respoondeerde: na dat dan mijn prognosticatie, voor haer niet seer favorabel, aen haer Man, Vrienden en Omstanders privaet voor oogen gesteld hadde, zo onderstond ik, wernstelijck gebeden zijnde, d'operatie, en maecte voor eerst soo veel verwyderingh van gedagte ontfluytingh als myn mogelijk was; het welck als gedaen hadde, ik als doen onder myn voorste Vinger door een bequaem Mesje, een opening tussen de Ribben maecte, in welck mijn *Kostrum onocrotali* inbragt, door welckers behulp den Ruggraed doorneed: maer wat moeite wyders myn het exentereren en verder divideren van het Lighaem gaf, soude myn Handen, indien spreken konde, agt dagen langh duurende konnen getuygen, welcker nog een pynelycke geheugenis daer van houden; egter haelde ik de Borst, Armen en Hoofd eerst, vervolgens het onderlyf met de Nageboorte daar aen volgens, het welke niet sonder groote moeyte, en pijn en tijd spillingh toegingh.

LXVII. AENMERKINGE

Kragt van den Arentsteen.

EEn kort en kleyn teer Backers Wijfje, hier in den Haeg, redelyck be- daegt, van haer eerste Kind dat gestorven was, een geruymen tyd in barens angsten geseten hebbende, soo dat seer afgemend zijnde, my ontbood, hadde, ik weet niet door wat aenraden een *Arentsteen* in de regter hofse steken, dewelcke haer verlossingh soude hastelyck en faciel bevoor- deren. *Nota*, Indien in de slinker hofse ware geweest, soude een contrarie effect geforteert hebben; maer derve verklaren dat die verlossingh seer swaer was, moeilijck toegingh, en vry wat duurende, en eer dat ik gedaen hadde niet een droogen draed aen myn Lijf, noch haer op myn Hoofd hadde, of het was nat van sweet: ja konde myn Vingeren noch eenige

dagen daer na niet als met pyne roeren, gelijk uyt de historie die in haer den *agtienden Augusti 1677.* geobserveert hebbe af te meten sal zyn. Siet hier 't effect van dien fameusen steen, daer d'Oude soo van geroemt hebben; waerlijck soo groot een fabel, als 't seggen van *Raimundus Joannis Fortis Veronensis*, de welke aldus daar van schrijft, wy hebben een seldsame Geboorte gesien in sekere Edele Venetiaense Dame, na dat de Hand van het Kind was ingebracht, als wanneer haer Man met sijn Hand door olie van Lelien vet gemaeckt haer heupen wryvende, en dese woorden sprack, *Secunda sislite corpus, ubi praeceperit vobis magna Dei Genetrix.* Dese woorden waren soo ras niet gesproken, of gedagte Dame verlostetstont; na dat vele andre dingen te vergeefs in 't werck gestelt waren. Den curieusen Leser sal dit vinden in syn boek *de Morbis Mulierum cap. de Partu Laboriosopag. 460.* Soo dit niet waer is, kan daerom wel gelogen zijn.

LXVIII. AANMERKINGE

Verlossinge van een Vrouw, die van de Vroedvrouw Elysaeth Tombois verlaten was.

DEn twee en twintigsten September 1677. des nagts te bed leggende, verloft my *Cornelis Bontekoe*, Medicinæ Doctör, om hem in een sekere Patientte t'assistieren; onder des wierd geklopt, en quam een half Corporaelschap Wyven my halen, om sekere Vrouw in de Koediefftraet te verlossen; van welke gedagte Vroedvrouw gesegt hadde, dat voor haer geen hulp en was, maer dat alsoo met het volle Lighaem moeste sterven, dewyle alle die poederkens die sy de Lydster ingegeven hadde geen operatie deden. (*Nota*, 't Kind te willen afdryven als 'er een Arm geboren is) Gemelte Doct. *Bontekoe* gingh dan met my, en woonde d'operatie by, alwaer gekomen zynde, bevond het slineker Armtje geboren, na welckers amputatie ik bevond het Kind een weyningh op zyde gedraeid te zijn, de Borst en het Agterhoofd tegen 's Moeders opperste van 't *os Sacrum*, den regter Arm om hoog, met de Beenen in den andren gessingert op zydewaers, welke met groote moeite los maekten en eerst haelde, vervolgens 't gantse Kind ter wereld bragt. Dit jong schoon Mens kreegh een stercke vloed, met een Buyckloop, over welke ruym drie weken gingh, eer dat dese soo verfwackte Vrouw tot genesingh bragt, en de selvige leeft noch, woonagtigh hier in den Haeg.

LXIX. AENMERKINGE.

Seldsame geschapentheys van het os Uteri.

DEn seven en twintigsten September 1677. geroepen zynde tot *Monster* om een *Boerin* te verlossen, in welke het *os Uteri* over langs, contra-

trarie de natuurlycke figure) seer weynigh ontsloten bevond, soodat siende de Vroedvrouw myn wel onderregt hadde, en dat de vlagen niet overvielen, resolveerden sonder iets meer te ondernemen naer huys te keeren; vier dagen daer na als wederom gehield was, bevond dat sy in hevigen arbeyd sat, de Mond van den *Uterus* was gerelaxeert, soo dat de selvige moefte aen een kant schicken, als wanneer het water twee dagen te voren gebroken zijnde, den dreck van het Kind vernam, en het Kind by de Voeten alsoo dood ter wereld bragt.

LXX. AENMERKINGE.

Remarcable gestingerheyd van de Strengb.

IN't Jaer 1677. den negen en twintigsten September hebbe ik sekere Galante, van een dood en seer qualijck dwersleggend gekeerd Kind verlost, welck Kinds Navel-strengb wonderlijck in 't rond gestingert, en allenthalven door Membranen vast gehegt was.

Dese Courtisane hadde veel remedien om den arbeyd te verwecken, door onkunde van de Vroedvrouw ingenomen; sulcx sy een vehemente *Continua* kreegh, en ick eenige dagen wegens de selvige haer hebbe moeten vifiteren, tot haer volkomen genesingh toe.

LXXI. AENMERKINGE.

Seldsame verlossigh van een mishandelde Vrouw.

ANno 1677. den negen en twintigsten November, ben ik geroepen in de *Veur*, digte by *Voorschooten*, om te verlossen de huysvrouw van *Huybert Jansz Noorveen*; een robuste Boerin, van haer vijfde Kind beswangerd zynde: de welcke een qualijck gekeerde doode Vrugt by haer hadde, alvorens seer gevloeid hebbende, waer door het Kind te meer van den *Uterus* benard; en van den Chirurgijn van *Voorschoten*, die sich soodanige operatien venteerden te kunnen doen, met een haeck soodanigh aengetaft was, dat als ick de Vrouw ondersloegh en inspecteerde, zo bevond ick 't verder avancerende en het op zyde leggende Aengesigt van het Kindje, den *Uterus* en Scheede deerlijck mishandeld en gelacereert was; soo dat protesteerde, en gedefisteert hebbende van soodanige operatien te willen entameren: dien nacht eeter noch door veel biddens d'operatie ondernam, de welcke waerlijck de langduerigste, en wel mede de moeilijckste is geweest die oit gedaen hebbe. Dese Vrouw vermaende ick dat sy haer naer den *Haagh* soude laten transporteren, om van my wyders na behooren gecureert te worden; nemaer heeft aldaer blyven plaggen met d'een of d'andre Lapsalver; soo dat vermoede soodanigh moet genesen zijn, dat onbequaem voor de Man gebleven is.

Noteert, dat den Chirurgijn een Mesje, Tant-tangh en Schaer gebruyckt hadde: hy dede wyders de Vrouw, die wel vier uren onderhanden gehad hadde, soo langh sitten, onder het roken van een pijp Tabacq, die hy privaet soogh, met voorgeven de kramp in sijn Vingeren, en midsgaders de koors kreegh; soo dat ick middelerwyle gehaald wierd: Verlofte haer, maer hebbe soodanigh het Kind moeten gesepareerd af halen, dat weynigh Deelen konds te voorschijn brengen, sulcx my mijn dagen noit gebeurd is.

LXXII. AENMERKINGE.

Remarcable Miskraem.

ANno 1678. geroepen zynde in de Poten, by de Dogter van *M. Barents Schagt*, Mr. Chirurgijn, vond de selvige seer gealtercert, door eenighevigh inconvenient, in barents weeden zittende; haer dan onderflaende, bespeurde groote ontfluytingh, met een notable vloed van bloed, en een propulsie van de misdragt van drie maenden. De vloed en de agter een volgenden weeden continuerende, gaven my te kennen 't selvige hoe eer hoe liever af te halen gelijk oock alsoo executeerde, soo dat, na dat de gemelte opgebed was, tot examen quam.

Ik ervond dan, met affirmatie soo van haer als haer Moeder, dat sy te voren in haer laetste bewangeringh, een stortingh gehad hadde en dat met verlies van iets, dat sy wegens de rottingh soo niet onderscheyden konden, verlost was, en dese massa in water afgewassen, scheen te zijn een overblyfsel van de *Placenta* van 't vorige Vrugtje, welckers afgebrokene strengh vleesagtigh geworden, ruym een duym dick, en tweelangh en hol was: aen 't eynde der selver was een heel werckje vast, in sich hebbende een Vrugtje; en dat notabel is, liepen de vaten van de koeck van het Vrugtje, door desen dicken hals van de voorige Nageboorte, tot des selfs Lighaem toe; en was dit werckje omringt van een Leveragtige substantie, met veel Aderen doorweven, gelijckerwys de Longe het Herte amplectert en was wel een vinger dick, en twee handpalmen groot, van figure by na als een Vygeblad; edoch het werckje lag aen die substantie wel een duym breed bloot vast.

LXXIII. AENMERKINGE.

Afhalingh van een Mola.

ANno 1678. den negen en twintigsten Junij geroepen zynde buyten den Leydsendam, om te verlossen de huysvrouw van *Jan Houtheen*, de welke wel vier dagen te voren als sy verlost was, continueel sterek vloeyde, en een harde koorts hadde. d'Oorsaeck was een overgebleven *Mola* ten deelen van den *Uterus* gesepareert, de welke verder sagtelyck

separeerden, en met veel klompen geronnen bloeds afhaelde, en haer, namaels geduurig vloeien bleef en dat met verheffing van continuele koortsen verscheide mael besogt; maer wat raed ik dede, heeft sy eyndelijck het afgelegd. Ondertussen drong sterck aen, om het Lighaem na de dood te mogen openen, en door dat middel d'oorfaeck te onderfoecken, maer wierd my afgeslagen.

LXXIV. AENMERKINGE.

Langzame, maer weynig pynelycke verlossinge van een Vrouw, welckers doode Kinds sincker Handje geboren, en beyde de Voetjens op het schot stonden.

Tot Oegstgeest, nevens de Heer Cornelis Bontekoe, Medicinæ Doctor, by den Bailliu sijn Huysvrouw gevoerd zijnde, vond de situatie van 't doode kind met het handje voor. Naer behoorlijcke stelling van de Lydster poogde dito handje in te brengen, maer gants te vergeefs, sulcx dat de voetjens opgefet, en aen een zyde geschoven hebbende, 't gedagte Armtje moeste weg nemen, na welk het geheele Lighaem by de voeten niet sonder mociten ter wereld bragt.

LXXV. AENMERKINGE.

Extensie van de Waterweg, benedewaers na de Vulva.

Ophet huys Hoefyser, den sevenden Maert 1678 ghaald zynde, om te verlossen de huysvrouw van Cryn den Boer, vernam in het exploreren dat des selfs Waterweg de grootheyd van een groot hoender ey in de Vulva uytgeset was, ik ligte derhalven de selve met mijn Vinger op, de selve na boven douwende, na welk het wederhoudene water na wens sijn schot nam, in dier voegen dat de spatie voor 't kind een groot gedeelte ruymmer gemaect wierd.

LXXVI. AENMERKINGE.

Remarcable verlossinge van een Vrouw, welckers Kind met het Aengesigt na de regter Liefte van de Moeder, het Agterhoofd na de sincker en met het Oir op zyde voorquam.

Den sevenden Maert 1678 onderweeg Wassenaar gercepen zijnde, by de huysvrouw van Arien Ariensz vander Goes, in barensnoot sittende, ondersloeg de selve, bevond het boven-gemelde kind met het grootste gedeelte van de Streng geboren, de welcke noch hard klopte, niet tegenstaende

staende een geruymen tijd buyten het Lighaem gehangende, door de onnossele onkunde van de Vroedvrouw niet ingebragt was; ik leyde de Vrouw derhalven agter over, en introduceerde de gemelde Streng, liet de seer slaeuwe Vrouw opbedden, en *Cordialia* in geven, soo voor haer als het slaeuw levend Kind; middelerwyle dat op de selve tyd op een ander kort buyten gehaald wierd, belaste ik de Man, Vrienden en nabuurige Omstanderssen, soo ras de Vrouw meer kragten, 'tzy met of sonder weede mogte gekregen hebben, of dat het Kind gestorven soude zijn, sy my in der haest soudent halen, en dat dan komen soude; maer elacs! haer aller botte vernuftigheyd had soo grooten plaets, dat sy my des andren daegs, digtaende middagh halende, ervaren dede dat het Kind met syn seer uytgefette Hoofd, om welkers hals de Strengh gellingert, en de Borst ten deel gebooren was; boven dit was seer remarcabel, dat uyt de mond van het Kind soo een cadavereusen stanck quam, dat qualijck imand in de Kamer konde duuren. Geve dan in bedencken; of my met het losmaken van de Streng, en verdere afhalinge van de Vrugt niet en spoeyde, gelijk in korte spatie geschiede; maer dese afgesloofde oude Neut verwisselde niet lang daar naar het leven met de dood.

LXXVII. AENMERKINGE.

Een seer geswollen dood Kind, dat des andren daegs so swart als een Moor was.

DEn elfden Maart 1678. neffens de Heer *Cornelis Bonteker*, en *Matton*, Medicijne Doctores, op het huys te Hoefyser gekomen zijnde, om een seer geswollene Kind te besigugen, van welck de Vrouw daegs te voren doormy verlost was, vonden het selvige uytermate geswollen, en met wind gevold; ja soo! dat als op den Buyck douwde, een afgryselijcke stinkende wind, noch erger als den dagh te voren ten Monde uytquam. Dit Kind was gants swart, en meest allenthalven geexcorieert, en de huyd, als doorgants de selve gesneden hebbende, bevond die dick, voors als een sponsje was, en gelijk als met wind en geronnen bloed doordroncken te zijn, en der selver veselen van den andren gediduccert, d'Arterien van de Navel waren leedigh; maer de Ader was dick en vol geklonterd bloed, tot een sekere remarcable knoop welcke in 't midden van de Strengh was.

LXXVIII. AENMERKINGE.

Een Streng op drie plaetsen, even als schakels van een kettingh gesepareert.

Verlost hebbende de huysvrouw van een Molenaer, woonende voor by de Schenck-kan tot *Stompwijk*, in 't Soetermeerse Meer, genaemt *Tirck Cornelisz vander Minlingh*; ervoer een aerdigh voorval, namentlijk dat

dat de Strength op drie distincte plaetsen in maniere verhaeld gesepareert was, en soo weynig gekrinckelt als oit myn dagen (daer soo veel Vrouwen door my verloft zyn) gesien hebbe, en dat tot verwonderingh van de Omstanders, onder welcke Pater Wykerstoot, Pastoor in Stompwyck, curieus zynde: als om andre redenen, sijn den negentienden Maert 1678. oock liet vinden.

LXXIX. AENMERKINGE.

Een Fracture van het os Coxigis.

DEn veertienden Augusti 1678. wierd by een Kraemvrouw geroepen woonende agter de Nieuwe Kerck, de welke van sekre Vroedvrouw (hebbende Handekens als beuckspaentjens) soo curieus was gehandelt, dat het Staertbeentje bevond gebroken te zyn, met geen kleyn swellingh en inflammatie van d'omleggende Deelen: oorsaeke dat de seer pynlycke Vrouw qualijk leggen, ik swyge sitten konde. Gemelte is egter tot kure gekomen, hoewel den Haver alweer binnen hadde, eer genesen was.

LXXX. AENMERCKINGE.

*Exstirpatie van een uyttermate groote, vol water zynde, en meest gegangra-
neerde Nympha.*

SEkere Wynkopers Dogter alhier, beswangert zynde, kreegh een *Phimosen* in de slincker *Nympha*, wel soo groot als de palm van een Hand, de welke op zyde klaer, maer dicht in de Vrouwelyckheyd gegangraneert was; sulcx te rade wierd de selvige gants wegh te nemen, gelijk oock den sestienden Augusti 1678 dede, ende hebbe wyders haer tot volkome genesingh gebragt.

LXXXI. AENMERKINGE.

*Lachiorum suppressio intempestiva, of te voorbarige opstoppingh van de
Kraemvloed.*

DEn vyfden September 1678. geroepen zynde geweest tot Voorburgh, by sekere Juffrou, die clandestine een Wormtje geloost hadde; dese hadde een seer groote vloed; ende gelyckerwys de onderlingen affectie van een der soorte van Gesintens, soo verre gaet, dat sy somtyds de capaciteyt van Persoonen overslaet; soo hadde de Vroedvrouw een sekerre eers van d'Academie gekomene Doctor raed gepleegt, de welke op dat rapport, sonder nader examinatie, de voornoemde sterck astringerende poeders dede in nemen, waer door de vloed opgehoudte zynde, sy hevige continuele koortsen kreegh, soo dat genootsacckt ben geweest
haer

haer op de Voet te Laten, *Aperientia* in te geven, als oock met een langagtigh gesneede spongie in openende *Spirituosa* nat gemaect, en in de *Vulva* gebragt, de *Lochia* te provoceren, het welck met soodanigh succes allenskens is gesehied, dat sy tot perfecte genesingh is gekomen; sulcx sy apparent weder voor reyne Maegt heeft gepasseert.

LXXXII. AENMERKINGE.

Een considerable scheure van de Vulva tot in den Endeldarm.

Onder de veelvoudige laceratien van de Scheede, langs het *Perinaeum* tot in den *Anus*, is dese geweest de remarcabelste die myn dagen gesien hebbe. Een Droogscheerders Vrouw, den tweeden dagh hares kraems visiterende, bevond dat dito Scheede uytermaten gekneust, en tot in den Endeldarm gescheurt was: gedagten Endeldarm seer geswollen en geïnflammeert zynde. Dese scheur was in een sweer veranderd, als met een spongie in warm water gedoopt deselve uytgewassen hadde, en dat de selvige gelijk een *ulcus putridum & depasceus* (dermaten was die stinckent, en vol laps gewyse maaselen) moeste gecureert worden, zo nam ik een groote Vis-penceel, met een houtesteel, in loog uyt asse van esse schorffe gedoopt, en wies met deselve de meer-gemelte Ulceratie; alsoo vorens gereynigt en uytgedroogt, t'elckens tot de volkomene mundificatie toe; maer wat de veer ik dede, soo bleef de *Vulva* dermaten wyd, dat wel twee Mans te gelyck ingangh gevonden soude kunnen hebben; ik wierd van dese haer Man wel brutael beschropt, my in den baerd wryvende, dat ik ditro Vrouw qualijck genesen hadde, en dat *Nota*, syn rond hout te kleyn was voor soodanigen hulck, waerlijck een seldsamen betalingh die ik den seiven en twintigsten December 1678. ontvingh.

LXXXIII. AENMERKINGE.

Een seldsaem aenhangsel van een Vlies, in forma van een Blaes aen de Placenta vast zynde, 't welck in sich een saet en oneffen klomp vlets als een Druwen ey behield.

I N 't Jaer 1679. den *derden Maert*, wanneer sekere Soldaets Vrouw verloft hadde, zo examineerde ik de Nageboorte aen de welcke dito Vlies vol water vast was; gedagte klompje hadde een halsje het welcke in maniere van een spongie vol gaten, aen gemelte koeck gehegt was en bevond de gementioneerde *Secundina monstreus* groot te zyn.

LXXXIV. AENMERKINGE

Remarable astringie van den Endeldarm, en verhardingh van de faecale Excrementen; in een Vrouw de welke in barensnoot saz.

SEkere Boerin by *Noordorp* den arbeyd hebbende, hadde in tien dagen geen affreck gehad, in dier voegen den Endeldarm soodanigh opgepropt was, dat niet tegenstaende het water van't kind vier dagen te voren ontloopen was; sick geen Hoofd of iets konde beslaen, maer wel bespeuren dat gedigte jonge Vrouw heel hoog droegh: in dese gelegentheyd roeyde met de riemen die ik hadde, so dat tot *Delf* een Clysteer dede halen, de welke geen effect forteerde; sulcx dat van de slegstte Tabacq die men aldaer krygen konde met pis een Clysteer kooppte, in welckers colature een goet gedeelte Sout dede smelten, en de selvige door de Vroedvrouw appliceren; edoch de eerste wilde niet wel passeren, de tweede zynde de derde, hiel zy ontrent een halfuur in, de derde de vierde in rangh dede effect: maer de vyfde abfolveerde den gerequireerden afgangh, waer op aenstonts't Kind behoorlijk factte, en wel gekeerd voor quam, 't welck met weynigh moeite gehaald hebbende stierf eer ik vertrock.

Dat hier knoddigh was, een corporaelschap Boerinnen pisten hier een deuntje in het rond, waer voor sy groote aerde backen met Mee, daer in Biscuit gebroekt was, na de verlossingh uyt lepelde, soo goet inneems waren sy geweest.

LXXXV. AENMERKINGE.

Een gesloote Meatus Urinarius uyt de eerste conformaite, van de welke op de behoorlycke plaats maer een Vestigium te sien was, en in plaats van dien een spleet in de hals van de Blaes en Vulva.

IN den Jare 1679. den 27 *Mey*, ben ik geroepen op de Langegracht alhier by sekere swangere Vrouw, welke van haer man tegen den Onderbuyck deerlijk geschopt was, sulcx haer water in eenige dagen niet hebbende konnen maken. In dese seer pynelycke Vrouw vond op de behoorlycke plaats van den uytganck des Waterwegs, maer een geslotene Vestigium soo dat even onder het *os Pubis* in de *Vulva*, schruterende een spleet tot in de Blaes schuyns doorgaende vond, door welke myn *Catheter* niet sonder moeite inbragt, en alsoo een seer groote quantiteyt bloedigh en stinckend water affapte. Dese Vrouw heb ik door fomentatien, als anders tot genesingh gebragt, in welke wonderenswaerdigh is, dat sy selden binnen de vier en twintigh uren waterde; moedende apparent den hals van de Blaes soodanigh uytgeset worden, dat der selver spleet met die van de *Vulva* als dan eerst responderende, den maten verwyderd word, dat sy haer water door de Scheede langs het Lijf aflopende, seer ongemackelyck loofde, en dat de spleet door de t'lamentreckingh van den hals van de Blaes soodan-

Besondere Aenmerckingen,
danigh vernacuwd word, dat sy als dan haer water weder soo lange kan houden.

LXXXVI. AENMERKINGE.

Een levendigh Kind soo blaeuw als een lasuir.

SEekere Vrouw wiens Man een myner grootste bekende en vrienden tweemalen seer benaeuwde en swaren arbeyd door gestaen hebbende, liet my halen den *seventienden Junij* 1679. om haer als *Medicus* te assisteerre. Gedagte sat negen en veertigh uuren in arbeyd eer van een wel gekeerd kloeck Kind verlosse: noteert sy al over de veertig jaren was, en alsoo my de vroedvrouw rapporteerde daer geen groote ontilluyting by was; maer hadde den hevigtten arbeyd die oit of oit gesien hebbe; 't voorsz Kind was geen plaets uytgesondert over 't gehele Lighaem wonder blaeuw; ik liet dan het geronnen bloed van den Buyck af na de Nageboorte strycken, daer na de Navel afbinden. Het Kind wel ter degen reynigen, en met Brandewyn afwassen, wyders alle dagen als gebakert wierd, met sterke Wyn in welck een gedeelte *aqua reginae hungariae* dede mengen, reynigen, tot de totale verdwyning van de gemelte blaewigheyd. Meer Kindren hebbe ik gesien de welcke hier of daer of wel meest over al blaeuw waren; maer noit diezelycke een.

LXXXVII. AENMERKINGE.

Tweelingen beyde Jongens, van welke het eerste dood en qualyck gekeerd leggende en ter rug geset zynde, het andre dermaten woelde, dat het water brack, sulcx dat het selwige alsoo eerst levend ter wereldt bragt.

HEt welck my noit meer is voorgevallen, is dat in een geslotene Koets, in 't Jaer 1679, in Julio, des nagts gehael ben, na giffingh wel twee uuren hier van daen, alwaer 'k en weet niet waer ik een Persoon van Tweelingen verlosse, het eene levendigh het andre dood zynde, na dat ik in de heel agter over leggende Vrouw het doode te rugge geset hadde: sulcx het andre in manieren geset, eerst met de Voeten haelde.

LXXXVIII. AENMERKINGE.

Verlossingh van Tweelingen, welckers Nageboorte ik gants niet gesepareerd en met communicatie van vaten bevond.

DEn negentienden *Augusti* 1679. verlosse ik sekere Boerin in Wilsveen van Tweelingen, welckers Nageboorte in geenderley wyse gesepareerd was, wanneer deselve examineerde, bevond deselve communicatie van

van vaten te hebben, een *Lusus nature* welcke noit gelooft hadde.

LXXXIX. AENMERKINGE.

Een seer notable purgatie der Stonden, in een Meyje den tweede[n] dag van haer Geboorte.

IN't Jaer 1679. een fatgoenlijke Juffrouw, de welke van *Utrecht* gekomen zijnde, en t'haren Vaders huys[e] deerlijk onbeswangert van een vloed *per sinum muliebrem*, met veelvoudige slacuwrens sieck te bed leggende, als na verloop van drie weken door mijn gecureert, na haer woonstat gekeerd was, zo recommandeerde haar een sekere uytermate grove en dicke Dame, den *Haeg* en mijn te besoecken, ten sine mijn oordeel, over haer dertien maendigh Dogtertje, het welke waerlijck schoon, ende uytermaten poeseligh van den tweeden dach als de wereld sagh, *statis mensibus*, meer als conform des selfs ouderdom en grootheyd toeliet, de stonden door de schoot gesuivert wierden.

Gedagte Dame was gelogeert alhier in 's Gravenhage ten huys[e] van den Procureur en Solliciteur *Disponteyn*, residerende in de Hofstraet. Na verloop van een jaer of anderhalf, is dit Kind door mijn toe doen allenskens genesen geworden, en met de Vader en Moeder naer *Indien* gegaen.

XC. AENMERKINGE.

Extraordinaire moeijelijke afbalingh van een dood Kind met den Hals gebogen leggende, en opperste van de Schouderbladen voorkomende, welck alsoo vast sijende niet verplaest konde worden.

SEkere Boerin in 't Gebied van *Veur* in barensnoot sittende, de welke meer als vier kruysjes telde, dede my in September 1679 halen, om haer van een Vrugte verlossen; alwaer gekomen zijnde, bevond een middelmatige ontfluytingh, het Kind gekeerd in manieren als boven; weshalven alles wat tot de verplaetsingh en verschickingh van 't voorsz dood Kind aangewend hebbende, het Hoofd van den Romp na dat gesepareerd hadde, opwaerts voerde; sulcx dat door middel van mijn *kromme Kaimansbeck*, fol. 318. fig. 14. de Borst dermaten vattede, dat de selvige alsoo, maer met soodanigen force ter wereld bragt, in voegen verscheyde der selver *Vertebren* daer door van den andren geweken waren. Den Romp als nu afgehaeld was, kreegh ik met geen kleyne moeite eerst de Nageboorte, en na dat den *Uterus* door mijn Speuyt glad gemaeckt hadde, greep den Hals met mijn *rechte Kaimansbeck*, fol. 318. fig. 13. en haelde alsoo draeiende met geen kleyne kragt het Hoofd. Dese is wel geluckigh in 't korte haer danckleggen ter Kerke wesen doen.

XCI. AENMERKINGE.

Geluckige verlossing van een Vrouw welckers doode Kind agt dagen in de Geboorte gestaen hadde.

SEkere Kleermakers Vrouw alhier, in het Jaer 1680. in de maend van Maert agt dagen in arbeyd geseten hebbende, was uytermaten afgemat, en welckers Schamelijcke Deelen ik seer hard en geswollen vond, het Hoofd op zydewaers een weynigh in de geboorte staende, sulcx dat *facillimo negotio* een openingh met myn vooruyt snydend Mesje tot het *Cranium* kruysgewys, en na die een ronde openingh met myn *Ventibulum* door gemelte Hersenpan maecte; waer door met myn Lepels in forme van *Lapidillen*, de Hersenpan uytgehaeld hebbende, de beenen van 't Hoofd dermaten met myn snalle Tangh inboogh, datik het selvige alsoo door den engen wegh haelde, en soo vervolgens het gantse Lighaem van 't Kind ter wereld bragt.

XCII. AENMERKINGE.

Voorspoedige verlossing van een Vrouw tot Maelstuyt, welckers doode Kind met het kruys seer benard dermaten voor quam, dat in des selfs Endeldarm van ouden komen konde.

IN 't Jaer 1679. in de maend van Mey, verlosste dito Vrouw van een doode Vrucht, gesitueert als boven, en leyde haer agterover, speuytende soo veel warme olie in de Baer moeder als ik konde, staek daer na myn *Impellens* of *Impulsorium* kromme eynde in 't Aersgaetje, en settende het Kind foodanigh op, dat met myn Hand 't eene Voetje voor, 't andre naer, en soo vervolgens in korten tyd de gantse vrucht ongeschent met syn Nageboorte afhaelde. De vrouw eerst agter over, en na dat de voeten gehaeld hadde wedervoorover geplaets hebbende.

XCIII. AENMERKINGE.

Een wonderenswaerdige dilatatie van de Baer moeder.

ONder alle d'observatien die my in mijn Practijcq, concernerende 't Vrouw werck voorgekomen zijn, is dese geen van de minste. Wanneer in 't Jaer 1680. in de maend van Julij, gerequireert zijnde om te verlosse een Juffrou op haar Hoffede in noot sittende, van een dwers leggend doode Kind, 't welk als nu afgehaelt, en mijn hand in den *Uterus* langs de Streng gebragt hadde, konde geen Nageboorte beslaan of voelen, sulcx dat

dat genootfaakt was deselvigc al fchuddende en treckende, foo beft konde af te halen; het welck loo niet en fuccedeerde, of daar refterde een groot gedeelte van dito Nageboorte, en der felver vliefen. Dit als nu wel beoogt hadde, ging den felven weg om van 't reftant en om gedagte Juffr. Lijfmoeder te purgeren; maar eilaas! vond geen middel, onder en tuffen vloaide de arme Lydfter extraordinaris fterck, sulcx dat den derden dag na haar overlyden in 't openen desfels Lighaam, ter presentie van haer Man (die mijn speciael daer toe geroepen hadde) ervoer dat op zyde, alwaer de Voetjens gelogen hadde, een extenfie van den *Uterus* gereets toegerimpelt, met een hals van figure als een Engelfe boetelje vond, in de welcke als open gefneden hadde, de fragmenten van boven-gemelde Moeder-koeck, midsgaders der felver vliefen vond leggen.

XCIV. AENMERKINGE.

Een overgeblevene Nageboorte, van welck weinigh van de Sireng overgebleven zijnde, door Topica te voorfchijn gebragt wierd.

Een Brabands Maagdeken 't welck klaagde, om vooreens dat zy gespeelt hadde, feer ellendig en jammerlijck verlost was, wilde niet tegenftaande heel koorfig van my den *dertienden September 1680.* een drank geprefcribeert hebben: om dito Nageboorte af te drijven; maar dede haar een fcherpe Clyfter als haer onderflagen hadde, en een injectie van *Spir. vini & Salis armoniac.* appliceren, waer op een gewenfte ontlasting, foo van gedagte Nageboorte als van foecale excrementen is gevolgt, en zy wyders door mijn toedoen is genefen geworden.

XCv. AANMERKINGE.

Een feer pijnlijke Strangurie, en waen Kamerganck, in een barende Vrouw.

Een ondertrouwde Maagt in barenfnoot fittende, dede my als *Medicus* den *twalfden December 1680.* verzoeken, om haar te vifiteren; haer onderflagen hebbende, bevond daar weynig apparentie van kramen, en met een uytermate pynelijke waterloofing, by forme van druppelen, en niet minder genegentheyd tot afganck; de welck beyde zoo door innerlijke als uytterlijke remedien, te weten drancken, ftofvingen, clyfteren, als de injunctien van den Navel des Buycks niet cefferende, maar zoo langh duurden, tot dat de verloffing daer op volgde.

XCVI. AENMERKINGE.

Wonderlyke annexie van de Nageboorte, in een Hernia Uterina.

DEn negentienden Maert 1681. dede my sekere Boerin (een uyttermate kloeck en robuust Vrouws persoon) roepen, om haer van een doode Vrugt te verlossen. Gedagte boerin veel swaren arbeyd gedaen hebbende, hadde een *Hernia uterina* voor een groot gedeelte over het Schaembeen hangen; uyt welckers concaviteyt ick de vast-sittende Nageboorte met groote moeiten a spellende ter wereld bragt. Dese na dat haer kraem geeyndigt had, ried haer dat sy een band soude dragen; maer wat sy wyders gedaen heeft is myn onbewust.

XCVII. AENMERKINGE.

Funiculus bifidus, of dubbeldt strength.

EEn Vrouw wiens Man Frans leeren gaat, *Jan Louis Offet* genaemt, na dat haer verloft hadde van een doode Vrugt, alhier in de *Koediesstraet den aytsten May 1681*, bevond dat de *Strength* wel een span van de Nageboorte at als een gaffel gesepareert was, haer wel drie vingeren breed van den andren in gedagte *Placenta* infinueerende.

XCVIII. AENMERKINGE.

Een onvoorsigtige en alte hastige opstoppingh van hevige purgatiën, op den tweeden dagh des Kraems.

HEt en is in de herstienen niet te brengen van schoorvoetende, wrevelige en eygen wyse Medicijns, soo oude als jonge, (de niet grootse en er varene haer eer latende) dat, gelijckerwijs my menigmael is voorgekomen daer van een *Lochiorum fluxus immodicus* verscheide oorsaecken zyn, de welcke sob schielyck stortens gewyse de arme Kraemvrouwen wegh neemt; indien de oorsaeck der selver door de Handkunst niet wegh genomen werd. Ick derve verskeren, dat menige geholpen hebbe; soo met hier afhale van klompen bloeds, stucken van vliessen, en wel van de Nageboorte, *Mala*, als valse Vrugt sonder haer eenigh medicament in gegeven te hebben, ofte te willen ingeven.

Het deerd myn waerlyck, dat jonge laetdunckende Medicijns, en Oude op de veel jarigheyd harer promotie roemende, 'k en wil niet seggen dat voorsaker wete, de schuride schape meest bleeden, en datter veele zyn de welcke weynigh practycq, en andre die veel practijcq hebbende, als haer al soodanige voorvallen occurreerden, het *Manuael* ondersock noit
(sou-

(soude segge indien daer notitie van hadde) geentameert hebben; maer haer vernoegen met het fraudulent rapport veeler vroedwyven. Met dit waerseggen hope d'ervarene en wel geintentioneerde Medicijns ik haer eergeensins gekreuckt te hebben; my selve reverterende tot de historie van sekerere myne Lantsvrouw, dewelke in *May* 1781. een groote rappide storting van de kraem-vloed, den eersten dagh met continuele groote flaeuwrens lydende, des andren daegs een medicament van seker Doctor, die al heel gerenomeert wil zijn in nam; waer door gedagte vloed den selfde dagh gants cesserde ende sy daer na haer ordinaris maendelijcke vloed, wat middelen aengewend heeft, noit heeft kunnē recupereren, veel minder swanger werden; maer wel een schamelijckē roodigheyd des Aengesigts heeft moeten lyden.

XCIX. A E N M E R C K I N G E.

Wonderlijcke verlossing van een Kind, met de Armen voor wykomende.

Sekre vrouw aldus in arbeyd sittende, dedde my seer voersichtigh by tijds roepen, om haer in noot te assisteren: vond dan *ut supra* beyde de Armtjes gebooren, en een genoegsaeme spatie; sulcx dat de vrouw agterover met het Hoofd om laegh gelegte hebbende, gedagte Armtjes inbragt, en wyders een gesonde frisse Dogter *Agrippa* ter wereld haelde, het welcke de vroedvrouw hadde behooren te doen; maer was soo een arme talm als oit gesien hebbe. Gemelte vrouw quam mijn den *veertienden Julij* 1681. met een schoone schotel harer Aartvrugte, regalerende betalen.

C. A E N M E R K I N G E.

Een remarcable wjtwasping, in het onderste deel des Agterhoofds van een teer Tweelinckje.

De Huysvrouw van een Edelman verlost zijnde, dedde mijn den *twin-tigsten Junij* 1681. (ontboden hebbende) besigtigen het Agterhoofd van een harer miserable tweelinckjens, alwaer ter plaetse een sagt, bol, rood, en met geswolle aderen doorweven geswel, wat grooter als een Gansen ey sig vertoonde. Gemelte geswel wierd met het wassen van de Maen grooter, en met het declineren des selfs bleecker en kleynder.

CI. AENMERKIGEN.

Spoedige verlossingh van een Vrouws-persoon, welckers doode Kind met den Buyck voor quam, de Nageboorte met de Sirengb buyten het Lighaem hangende.

T Ot Hillegom den zeven en twintigsten August. 1681. verlostede ik sekere (ik en weet niet) vrouw of vryster, van een dood Kind, gesitueert *ut supra*, makende een openingh in den Buyck van 't gedagte Kind, en exentereerde als doen dito Buick; sulcx dat wyders de Lendenen gebogen hebbende, het Kind met de voeten haelde. Dese waerlijk my een pampiertje in de hand douwende, beloonde my so genercus, dat wenste waarlijk maer een soodanige ter week mogte aentreffen; waer uyt konde bespeuren dat het aldaer geen smaldoeck en was.

CII. AENMERKINGE.

Verwaerlossingh van een Vrouw en Kind, door onkunde van twee Vroedwyven tot Vlaerdingen.

A Nno 1681. den vijftienden Augusti ben ik geroepen by sekere Boer, een schoot weegs van Vlaerdingen woonende, om sijn Vrouw te verlossen; daer komende, bevond het sijncker Armtje geboren, de Vrouw agoniserende, de welke in die tijd dat tot Vlaerdingen wat gingh eten, met de Vroedvrouw van Maessland, die mede daer voor heen by geweest was, en door haer goeden raed die sy bygebragt hadde; die twee botte brutale Vroedwyven tot geen reden hadde konnen brengen, stierf; soo dat een half quartier uirs daar naar als weder quamen overleden was.

Dese Vrouw hadde agt dagen in arbeyd geseten, en vijf dagen met een dood Kind, welckers Arm sy met haer beyder wijsheyd ter wereld bragten, en verders niet deden als de Vrouw continueel te temteren en te mishandelen: so dat het Lighaem, al hadde sy opgekomen en verlost geworden, nootfakelijck gegangraneert hadde moeten werden. In 't examen van den toestant van de Lydende, seyde de eene, dat doen ze het *Mecanium* of dreck van 't Kind bespeurde, een seker teeken te zyn dat het Kind dood, en dat sy als doen den arbeyd eerst vernam, nemende dat voor een teeken van arbeyd; en d'andre gevraegt hebbende wanneer dat sy het Armtje vernam, en hoe het voortbragt, seyde dat sy dat niet wiste, oock niet of sy het voor een Armtje of Becntje nam; en dat niet wist t' onderscheyde of sy de teentjens of vingertjens gevoeld hadde.

CIII. AENMERKINGE.

Een Miskraem door 'nemen van snuijs-Tabacq veroorsaect.

EEn jonge dartele Pry, ontrent vijf maenden getrouwt zijnde, de welke uyt al haer wesen en actien dede blijcken, dat meer omgekeerd was als een Braedharingh, hadde onmatig veel snuijs-Tabacq daer mede sy bedrogen was opgesnuijt, waer op een continueel gnielen, en een Mis-kraem quam te volgen, en weleke haar leven op den eersten September 1681. met considerabile vermageringh geeyndigt heeft, dermate hadde sy gevloeit.

CIV. AENMERKINGE.

Remarcable verlossingh van een Vrouw een dood Kind by haer hebbende, van welck een Armtje geboore was.

ANno 1681, den negen en twintigsten December des nagts geroepen zijnde in 't slop van Drieboeren, om sekere vrouw van een tamboer van de Compagnie van den Lieutenant Collonel Boham van een dood kind te verlossen, bevond het lincker Armtje geboren, welke ik in geenderley manieren konnende inbrengen wat devoir oock dede; ik was derhalven genootsaect het selvige met het Schouderblad in het lid t' amputeren, naer welck ik de vrouw soo veel mogelijk was agter over dede leggen, om spatie te winnen het welke nogtans weynigh voordeel dede. Ondertussen het Kind qualijk konnende keeren, kreegh van ondre, met mijn voorste vinger onder het Oxeltje, het ander Armtje, het welck in 't afhalen digt by de Schouder quam te breken; middelerwijl keerde het Kind soodanigh, dat hoewel niet sonder moeite het armtje als het voor gemelte van 't Lighaem separeerde. Hier na examinerende hoe best het Hoofd te sullen kunnen halen, bevond geen nader wegh wyle de Borst onverplaatselijck voorquam, als langs het *os Sternum* de *Cartilagines* van de Ribben soo veer mogelijk na den Buyck toe dermaten door te snyden, dat ik het eene deel van den beck van mijn kromme Tangh in de Borst konde brengen, het welck gedaen hebbende neep van binnen en buyten het *Strenum* tot elkander toe, en alsoo treckende kreeg het Kind dubbeld met den Buyck voor, na welck het Onderlijfeerst, en vervolgens de rest volgde, en op die, de seer vast sittende Nageboorte; maar met groote moeiten.

CV. AENMERKINGE.

Een Vrouwlijckheid met Tongen.

DEn vier en twintigsten April 1682. heb ik de *Catheterismus* aen sekere bedaege *Vrouw* geadministreet, ontrent de welke de Heeren Medicijs *Cornelis Stalpert vander Wiel*, en *Samuel Cabeljan*, alles gedaan hadden dat de *Konst* vereyste: In d'operatie kreeg geen water, als wanneer ik in 't herdoen *aquam sambuci* 't welck laeuw, om slijm, kalckagtigheyd of gruys uyt den geswollen hals der Blase, soo daer mogte geweest zijn, uyt te spoelen, in de Blase gesyringeert hadde. Gedagte *Juffrou* hadde de *Meatum Urinarium* niet wel geformeert; sulcx dat ik neffens deselve een *Tong* onder in de spleet van de vrouwlijckheid quam te beschouwen, welke soo groot als een gemeen blad van huislook was, maar voor een weinig spitsier, en met een magtigen rugge in 't midden. Daar en boven ver-toonde zig aen de slincker zijde onder aen noch een kleinder tonge, met noch eenige diergelijke hooger in dito *Schatelheid*; de considerabelste was d'onderste, welke opgeligt hebbende, de helft van d'opening voor de *Man* gemackelijck bedeckte of stopte.

CVI. AENMERKINGE.

Afhalinge van een seer remarquabel Nageboorte.

IN 't Jaer 1682. den *derden Mey*, heb ik buiten *Watering* een vrouw verlost, welke drie weken sterk gevloeid hadde, 't *Kind* dood ter wereld gekomen zijnde, was door de vroedvrouw afgebonden, en de *Streng* deerlijk gelacereert, sulcx dat ontrent de selvige in geenderley manieren iets derfden ondernemen; maar bragt mijn *Hand* so verre, dat ik de meest vastfittende *Nageboorte* gants separeerde. Dese *Vrouw* seer swack zijnde, na dat verlost was, kreeg den negenden dag een groote *Buickloop*, sulcx sy den twaalfden is ontslapen.

CVII. AENMERKINGE.

Een Keyserlijke Snede.

DEn vierden *Augusti* 1682. tenteerde ik te verlossen de *Huisvrouw* van *Marcellis een Weerd*, op den hoeck van 't slop over de *Turfmarcht*, maar 't *Kind* was soo verrot, dat alles wat ik aangreep afscheurde, middelerwijlen verliepen de kragten van de *Vrouw*, die geweldig vloede, soo dat d'operatie staackte te volvoeren, 't geen my nooit is gebeurd.

Dese

Dese Vrouw beftierf het des andren daegs, en des avonds ter presentie van d'Heer Doctoor *Cornelis Stalpert van der Wiel*, den hoog-geleerden Chirurghijn van *Kempen*, *Jan van Valen*, Chirurghijn Militair, en andre, opende ik 't Lighaem by forme van de Keiserlijke Snede, sulcx dat het Kind wonder uitgeset, geswollen, swart en verrot bevond, en dat vermengt met groote stank, so dat het *Epidermis* van de huid gemackelijk separeerde, 't welck dien geexperimenteerden Chirurghijn seide (met de neusdoek de neusgaten stoppende) dat het *Vlies* daer 't Kind in besloten legt 't *Epidermis* was: siet hoe grondig dien held van de *Chorion* en *Amnios* wist te redeneren. Egter om 't contrarie te toonen, schilde ik 't selvige tot 't uiteinde van de teentjens af, en naar dat het Kind uit de Baarmoeder gehaald, en de Navellstreng afgesneden hadde, toonde hem d'*Involucra*, midsgaders hoe de *Placenta* aan den *Uterus* nog voor een gedeelte vast was, die ik gemackelijk van den anderen separeerde. Doen stond hy en keek als *Pret. snot*. Dese man te vroeg uit het ey gekropen, en van sijn Patroon te ontijdig van de leeringe ontrocken om hem zo greet als geck met een winkel te beneficeeren; t'onrijp dan door zijn groote voerman door gunst en *sic jubeo, sic volo* tot meestertje gevordert, en aan een Vrouw en daar door aan een Winkel geholpen; werd een *petit maitre*, geworden zijnde van zijn gunstenaar *per fas aut nefas* aan practijk om menschen onkundig te handelen geholpen; en was verbonden om zijn heer *a petit valet*, wanneer Anatomizeerde, een arm ofte been vast te houden: te lichten, en als snobber metter doeken en spons aan te reiken, tafel en instrumenten schoon te maken, om alles rein en schoon te houden, en op een wenk *a patris chien* op te sitten. Hier door wierd hy tot een hoofdman, om te leeren de kelk te storten gevordert, en om mede met een deeken onder hunner glazen geluit *Evacuare Leypnos* gepromoveert te worden. Dit is nu die Kemp-haan die *cum grosse teste & peu de cerveau* zig verbeeld een groot man te zijn: en die om dat hy een gehange dief als een *Lamo* welke het peerd om de bouten vilt, heeft helpen vasthouden en het vleis van de beenen schrapen om *a la marmitorie* het in *cubina cosmogama les sonore vitri unio optimo pleni ol. simul.* te koken; daarom *cum manibus Rusticorum sur a la stupide* sig verbeeld een *Anatomicus* te zijn, maar het pas de toes van een kleen dier *videtur* uit staan en voor een geringe barbas barbirs oortje, die de wind met sijn knevels dwingt ende niet lang gekipt te houden; en na ik konde bemerken, van een goed *Anatomist* ter dier tijd mijn groote vrund uitgesonden, om sulcx te besigten, en daar rapport van te doen te vergeven; also dien haen met zijn dicke geswolle kop en rode kam te vroeg uit 't hok gelopen kraeide.

In gedagte Vrouw, 's daags te voren noch redelijck by haar kragten, bevond ik de Baarmoeder aan de zijde al gealterceert.

CVIII. AENMERKINGE.

Administratie van de Catheter.

IN 't Jaer 1683. den *dertienden Augusti*, hebbe ik sekere Vrouw alhier op 't Speuy, ten verſoecke van de Heer *Cornelis Stalpert vander Wiele*, Medicine Doctſer, niet konnende wateren, de *Catheteriſmum* geadminiſtreert, in welck doen obſtacul vond, ſoo dat als de pis afgetapt hadde, een groot gedeelte ſlinckend ſlijm door de *Catheter* volgde, en mijn voorſte vinger naar exemptie van meer gedagte *Catheter* in de *Vulva* bragt, in welke even agter de *Ruga* een ſoo groot hard geſwel buiten alle bedenken vond, welke alleen de oorſaak konde geweest hebben van 't wederhouden der *Urine*. De mond van den *Uterus* was oock ſeer hard, en der ſelver omleggende Deelen meeft opwaers na de Blaes toe van de vorige extuberantie ſeer uytgeſet, als zynde geweest een mede werckende oorſaak, en oock wel meeft de reden van meer-gedagte wederhoudingh van 't water.

Nota, Welk gementioneerde ſlijm, na dat de buye om 't water te doen loſen uytgeblaſen hadde, mijn Mond en Keel ſodanig infecteerde, dat ick genootſaecht was tot een van mijn daer digte bywoonende kenniſſen te gaen, alwaer *fortuito* wat Brandewijn vond, met welke gorgelde, en wyders eenigemaelen mijn Mond geſpoeld hebbende, dito benauidheden verdwenen. Den *voertienden* dito des avonds ten half ſeven tapten ik weder ter presentie van den voornomden Heer het water af, na welck andermael leelijck ſlijm, en daer op bloed volgde; meer aengeruorden Heer hadde de curieuſheyd, en ſondeerde deſelve *per Vulvam*, welke mede de ſake zo als voorſz is dusdanig bevond. Den *ſestienden* dito hebbe nochmaels als voorheen haer door de *Catheter* wel *veertigh oncen water* doen loſen.

Den *ſeventienden* dito, als de voorſz Patientie des middags ten half eene geſtorven was, opende des avonds 't doode Lighaem, ter presentie van de Heer Doctſer *Bar en van Weyningen*, en bevond meeft de geheele Blaes geulceert, en een hardigheyd in den hals van de Blaes en Schede, en noch een grootere in de maond van de Baer moeder te zijn, geſamentlijck de *Urine* wederhoudende; gelijk ik nochmaels den *agtienden* dito de Heer *Cornelis Stalpert vander Wiele* hebbe doen beſchouwen.

CIX. AENMERKINGE.

*Oeningh van een doode Vrouws Lighaem, nyr welck een dood Kind ge-
haeld wierd.*

DEn een en twintigſten *October*. 1682. heb ik aen de Geestbrugge geweest, en aldaer een *Ruyters* Vrouw, genaemt *Margriet*, ſoo als den adem daer

daer uyt was gegaen, geopend, om dat ik vermoeden buyten 't doode, dat noch een wel gekeerd levend Kind by haar hadde was, alsoo de Vrouw dermaten dick was, &c. edoch 't was alleen de groote en uytgefetheyd van 't verrotte Kind, 't welck soodanigh den doorganck met sijn grooten wat op zyde leggende Hoofd gestopt hadde, dat als even gezeyt een openingh de grootheyd van een paer stroo breed in *Utero* gemaeckt hadde, soo gudsde de *lochis* met geweld daer uyt. Wyders vond dito *Uterus* een stroo breed dick en heel swart, en de *Placenta* heel om hoog meest vast, en haer Darmen waren mede schrickelijck gealtereert en bruyn, hoewel wy, te weten de Heeren *Cornelis Stalpart*, en *Helvetius* medicyne Doctoren en ick, haer des morgens van agt uuren tot over negen uuren noch levend vonden, en na maels haer den geest sagen geven. Dese wilde geensins gedogen dat haer doode Vrugt door my afgehaeld soude werden; maer koos den agtsten dagh haes arbejds liever te sterven, en heeft noch twee doode Kinderen te voren gebaerd, sonder oit andre levendige ter wereld gebragt te hebben.

CX. AANMERKINGE,

Wonder groote Phymosis.

S Ekere Corporaels Vrouw, geboortig van *Gornihem*, woonagtig alhier op 't Speuy by de Nieuwe Kerck, na dat verscheyde malen van een *Phymosis* geviseert hadde, in beyde de lippen van vorens gequetste Schamelheyd, door 't kramen veroorsaect, soo monstruus en groot, dat wederzijds wegens de persingh meer als anderhalf duym groot, seer doornigtigh, en op sommige plaetsen weder met een *gangrana* sijn verতোonde; ik ordinerde een discutierende stovingh, de welke meer de minerende versterkingh profligeerde, als wel de gewollentheyd; gemerckt gedagte op het point van 't kramen was. Den vijften *September* vond haer gants swack en afgemat, en in 't aen of onderslaen weynigh ontsluitingh, met eenige difformiteyt van de mond der Baer moeder en Scheede, gecauseert door de onvoorsigtige genesingh na een mishandelingh; naerlatende onafschoenlijke cicatrics. Middelerwylen gebruyckte zy *Cordialia*, en voor haer swacke weeden niet van de sterckste *partum promoventia*, welke soodanigh een effect forteerden, dat daer op den selden, zijnde Sondag's morgen ten halfnegen uren, niet sonder moeyten een verlossingh van een levendige Dogter gevolgt is. De selve klaegde des avonds dat een Buyckloop hadde, waer voor haer provisioneel een *Amigdalatum* praescribeerde; den sevenenden dede haer purgeren, met een half dragma *Rubarb. mirab. citrin. cinamon. examinat.* Den agtsten gaf haar 2. gr. *Laud. opiat.* daer mede de vijf en twintigstoelgangen in seltien uren ophielden, sulcx sy wyders is behouden geworden.

Seldsamer verwydering van den Navel, en der selver Streng.

Op Maendag den teventen October des Jaers 1682. benick nevens den Geneesheer en Doctor *Stalpert vander Wiel* des avonts geroepen geworden, in de Poort van Maeyke Soenen op de Langejagt, alhier in den Hage, by het Kind van *Anthony Bry*, Kleermakers Gast, 't welck door de Vroedvrouw *Elisabeth Cavalliers*, op den selven avond was ontfangen; en wy bevonden dat het voorz Kind met een *Exomphalos*, dat is *Hernia umbilicalis*, of Navelbreuck geboren was, en was deselve soo transparent van boven, dat men de kringkelen van den darm *Ilium* daar door konde beschouwen; hebbende van buiten de gedaente als in de plaet die in d'Heer Doctor *Cornelis Stalpert vander Wielen*, te weten in sijn toekomende Observatien werd afgebeeld. 't Voorz Kind vermits een daerhaest volgende verstervinge in de voorz breuck, (gelijk wy albereyds voorseyd hadden) onstaen was, stiest op den tienden October des Donderdagh's nagts; derhalven wy des anderen daegs versogten het doode Lighaem te mogen openen, 't welck ons wierd toegestaen: ende geschieden sulcx in tegenwoordigheyd van d'Heeren Doctoren, *Cornelis Stalpert vander Wiel*, *Samuel Cabeljaeuw* en *Theodorus Schoon*, midsgaders de voornoemde Vroedvrouw *Elisabeth*; en vernam dan voor eerst dat het bovenste vlies van dit Navel geswel niet anders dan een dilatatie of verwyderingh van de Streng was, 't welck geopend zijnde, quamen de dunne Darmen te voorschijn, die seer vast aen den Pensack gegroeid, en soodanigh t'laem vereenigt waren, dat het niet wel mogelijk was die selve sonder quetsingh daer van te konnen separeren, of af te scheyden, soo dat wy na verder gedaen ondersoek bevonden, dat den *Ilium* ontrent een span langh boven den *Cacum* of blinden Darm, seer veer uytgeset, verwyderd, en aldaer ruym driemaal soo dick en hol, als op andre plaetfen der selven was.

De Kraemvrouw tot verscheyde malen by ons ondervraegt zijnde, of sy gevallen of gestoten was, berigte ons van neen, maer wel, datse ter halver dragt zijnde, een tijd langh na den andren, verscheyde Mantels al staende op een Tafel gedriegt had, waer toe dan van nooden was, datse niet alleen haer Armen wijd en breed uyt strecken most, maer oock genootsackt was haer Buyck doorgaens tegen de Tafel aen te dringen.

CXII. AANMERKINGE.

Een remarquable breuck in de Baer moeder, sodanig dat 't Kind gants buiten de gebroekene Lijf moeder op de Darmen lag.

Op den derden Maert 1683. is door my geopend, ter presentie van de Heeren *C. Stalpert*, *Kock*, *S. Cabeljau*; dede *T. Schoon*, Medicinæ Doct. en meer andre die dit voorval beschouwden, 't doode Lighaem van *Elisabeth Grante*, Huysvrouw van *Hans Hasevelt*, Tamboer van de Compagnie van de Heer Lt. *Collonel Boban*, oud 44. jaer, de welke voorheen vijf Kinderen moeilijk gebaerd hadde, so als voorleden jaer door my van een doode Vrugt verlost is, (na dat de voornoemde *Elisabeth* den laesten Februarij in arbeyd geseten, en door groote pyne afgemat zijnde, mer 't volle Lighaem den eersten Maert gestorven was) bevond en hebbe gesien dat de Lijf moeder in haer grond soo veer was in stukken gebroken en van een geschoven, dat de Vrugt, zijnde een Soontje, geheel met een goed gedeelte der Navelstreng, in 't hol van den Buyck des Moeders gebragt was, en moeste dit Kind niet langh buyten den *Uterus* geweest zijn; want 't was maer op den Rugh een weynigh van 't *Epidermis* onbloomt, leggende mer de Voetjens hoogh, en 't Hoofd nederwaerts hangende, een weynigh na de regter zyde synes Moeders gebogen; en vernamen wy verders dat, (vermits 't voorsz doorbreken des Lijfmoeders een groore menigte bloeds uyt de selfstandigheyd des voorz Lijfmoeders in de helligheyd des Buycks uytgestortte hebbe, waer in 't voornoemde Kind, boven op de Darmen gelijk als swemmende was) 't Water, soowy berigt waren Vrydags, zijnde drie dagen voor haer dood gebroken was geweest, en wierden gewaer dat de mond des Baermoeders oock noch na de dood, inwendigh soo wijd geopend was dat men een kleyne vuyft daer in brengen konde. De Lijfmoeder was ingekrompen, sonder bloed in sijn bevattende, heel schoon en wit, en was de Nageboorte recht tegens 't *Pubis* vast: soo dat die gants en geheel moeste afspellen.

R E G I S T E R

VAN HET

T W E E D E D E E L.

	tab:	fig:	pag.	
A				
Angeſicht tegens het ſchaam-been ſtaan- de, hoe te procedeeeren.	76.	383.	403	noedwendigheeden voor deſelve, als medevoor de Vroedvrouw, alvoo- rens d'arbejd op hande is.
Aanſlaan wat en wanneer.	364.	365.	366	368
_____ een arbejdende vrouw hoſda- nig.		43.	57	hoe deſelve te plaatzen en te ſchik- ken.
<i>Abertus</i> oorſaak en kenteekenen.	354.	355.	356.	369
<i>Abſter</i> in <i>Viero</i> .			7	geplaaft zynde wat te doen, te meer als 't kind met 't hoofd voorkomt.
Aderlatinge ter halvere dragt niet altyd goed.	360			370.
_____ in 't laaſte der dragt niet altyd goed.	360			371.
_____ te doen ter halvere draght.		20		372
_____ nootſaakelykhejd der ſelve in dra- gens tyd.		ibid.		kind, dood kind by zig hebbende hoe te plaatzen en te behandelen.
_____ te veel ſchadelijk.		ibid.	21	31. 32. 33. 41. tot 51. 93
Afhaling tyd, 't kind dood zijnde.	36	37.	38	verloſt zijnde hoe op te bedden.
<i>Agrippa</i> wat beduyd.		31		378
Amber ſwangere vrouwen ſchadelijk.		19		<i>ſlayeband</i> , hoe deſelve aan te doen.
<i>Amnios</i> gebrooken, groeyd weder te ſamen.	12.	76		ibid.
_____ zeer ſterk <i>amios</i> .		339		verloſt, van een Vroedwyf verlaten zijnde.
Arbejd moeyelykke teekenen.		18		428
_____ voorzegginge.	25.	26		mishandelt zijnde, <i>zeldzaame ver- loſſinge</i> .
_____ voorzeggende teekenen der ſelve.	27.	28.	29	ibid.
_____ oog-Appelen werden in de ſelve verwydert.		29		van een kind wonderlijk gekeert ver- loſt.
Armtjes of armije gebooken wat te doen.	78.	79.		431.
<i>Arond-ſteen</i> zijn kraght.	80.	14.	15	438
_____ B.		427		Baarende van een kind met de buyk voorkomende en de nageboorte met de ſtrengt buyten het li- chaam hangende verloſt.
Baarens tyd kenteekenen.	12.	333.	361.	442.
_____ welke de gemakkelykſte.		334		442.
_____ wat in deſelve te doen.		ibid.		421.
_____ behooryklyke tyd.		361		442.
_____ hoe lange maar duuren moet.		30		van een dood kind 8 dagen in de geboo- te ſtaande verloſt.
Baarende vrouw een doode vrucht by haar hebbende hoe aan te ſlaan.		57.	60.	406.
_____ hoe te plaatzen.	51.	52.	53.	4.
_____ <i>gebuegde</i> , hoe te plaatzen.		336		6 7. 8. 9. 10. &c. 19. 20 21
_____ <i>vetten</i> , hoe te plaatzen.		55		gemakkelykke en natuurlykke.
_____ hoe te behandelen.	335.	336.	364.	12
_____ verloſt zijnde, hoe te bezorgen.		365.	366	belotzel, <i>door 't kind veroorſaake</i> .
_____ geen arbejd hebbende ſwak en ſlaau zijnde wat te doen.	338.	339.	340	13
_____ wat omtrent deſelve te doen, als mede dier geen en welke aſſiſteeren.	338.	339.	340	door <i>vet</i> , <i>uieſen</i> en <i>ſtrengt</i> .
		367.	368	10. 18
				door uyerlykke voorwerp- pen.
				19. 20
				door Vroetvrouwen veroor- ſaakt.
				21
				moeylykke teekenen der ſelve,
				28
				langduurige en moeylykke.
				406
				Baarmoeder quaade geſtaltens.
				5. 6. 7
				ibid.
				<i>ſteenen</i> in deſelve gevonden.
				9. 10
				met <i>vet</i> begroeyd.
				5
				in twee verdeelt.
				5
				zeldzame geſtaltc.
				428
				<i>wormen</i> in deſelve voortgeteelt.
				5
				<i>breuke</i> door 't ſchoppen van het kind.
				422
				29. 408
				<i>geſchoude</i> .
				36-

R E G I S T E R.

<p>gaulcereers. 69</p> <p>groote passagie in de hals derselve voor de Catheter. 40</p> <p>geheel omgekeert met de koek daaraan vast. 70, 71</p> <p>schielykke en naauwe ontfluytinge. 417</p> <p>buyten het lichaam hangende met de vrugt daar in. 7, 69, 70</p> <p>de groote als een Vogelstruys Ey buyten het lichaam hangende. 70</p> <p>'t hoofd des kinds in dezelve blyvende, hoe te behandelen. 72, 73, 74</p> <p>hals <i>ficus Cancrosus</i> geeststirpeert. 423</p> <p>inzwendige mond, hoe te verwyderen. 57</p> <p>hydrops oorlask. 353, 354</p> <p>geopent zijnde, wat te observeeren. 71</p> <p>het hoofd op zyde daar in zynde &c. 75</p> <p><i>Ficus</i> uyt dezelve groeyende. 346</p> <p>nederzakkinge. 352</p> <p>mismaak theyd. 425, 426</p> <p>wormen in dezelve, oorzaak des doodts. 355</p> <p><i>scirrhus</i> en <i>Carcinoma notabilis</i>. 6, 355, 410</p> <p>gescheurt doodelijk. 291, 29</p> <p>wonderens waardige dilatatie. 438</p> <p>in de ontfankenisse waare gestalte. 341, 342</p> <p>mond zeldzaame gestalte. 428</p> <p>gescheurt <i>cum placenta connexionenotabilis</i>. 440, 441</p> <p>gescheurt in swangere met het kind buyten dezelve op de darmen hangende. 448</p> <p>steenagtig gevoude en zeer groot uytgezet. 6, 7, 12</p> <p>afstres in de zelve. 7</p> <p>natuurlijk hard. 70</p> <p>waterzuytige oorzaak. 353, 354</p> <p>omkeeringe door mishandeling van de Vloedvrouw. 411</p> <p>uytarmate uytgesakt, met de daar op volgende darmen. 419</p> <p><i>Cicatrix</i> merkwaardige. 426</p> <p>Bedde, kort bedde wat, 55</p> <p>Beentjens ofte beentje gebooren zijnde wat te doen. 81, 15, 392, 5, 411</p> <p>Beenderen door een vloed ontlact. 5, 411</p> <p>Befwangeringe in een meysje van negen jaren van een Griekkinnetje van tien jaren. 6</p> <p>met een gestootene scheidde. 8, 9</p> <p><i>sine penis admissione</i>. 7, 8, 9</p> <p>Bevrugtinge hoe geschied. 323</p> <p>de verscheyde tyden te kennen. 330, 331</p>	<p>niet voor de rechte tyd te verlossen, ibid</p> <p>wanneer te verlossen. ibid.</p> <p>convulsien opkomende wat te doen, ibid</p> <p>valschen en zeldzaamen. 409</p> <p>valsche, tyd reekeningen. 332</p> <p>wanneer te verlosschen. 329</p> <p>valsche oorzaak. 353</p> <p>kenteekenen: 328, 329</p> <p>onderscheyt van de waare. 328, 229</p> <p>waare, tyd reekeninge. 323</p> <p>kenteekenen. 330, 331</p> <p>Billen inde geboorte voorkomende wat te doen. 15, 90, 91</p> <p>Blaas <i>caruncula</i> in de zelve. 11</p> <p>bokkeneels stukken van een kind gequest en geopent. 22</p> <p>geborsten. 47</p> <p>betstiens perykel. 49, 50</p> <p>convulsien met daar op volgende <i>Gangrena</i>. 416</p> <p>hals, ongehoorde inversie en uytzakkinge. 422</p> <p>bals, schewinge zeer groote. 407</p> <p>spieet in dezelve. 435</p> <p>nederzakkinge vol water zynde. 405</p> <p>sneen, hoe te behandelen. 49, 50</p> <p>groote als een Okernoot, door de waterweg geloft. 50</p> <p>als een Duyve ey geloft. ibid.</p> <p>in de scheidde gesakt. 10</p> <p>stenen in dezelve naar buyten voor zig een opening makende. 11</p> <p>derselve verscheyde legginge. ibid.</p> <p>speenen der zelve. ibid.</p> <p>kloven der zelve. ibid.</p> <p>vsweeringe wanneer ongeneessijk. 49</p> <p>oorzaak. ibid.</p> <p>ulceratien met openinge door een steen veroorzaakt. 22</p> <p>uytsettinge <i>horribile</i> zonder manifeste oorzaak. 426</p> <p>vol water zynde. 417</p> <p>Blaasjes vol bloed geloof, 328</p> <p>met etter groeyende. 345</p> <p>vol water geloof. 328</p> <p>Bloedvloed, ziet vloed.</p> <p>Borst der kinderen voorkomende wat te doen. 90, 91, 15, 393</p> <p>Borsten pijn der bevrugten oorzaak. 347</p> <p>gevaar. ibid.</p> <p>der zuygende, hoe te behandelen. 382</p> <p>Buyk <i>contusie</i> groote, met daar op volgende <i>Gangrena</i>. 416</p> <p>leop der bevrugte oorzaak. 350</p> <p>in de geboorte voorkomende, wat te doen. 91, 92, 442, 394</p>
--	--

R E G I S T E R.

nytfettinge groote, zonder manifeste oor-
 laak. 426
Braaken der bevrugte, oorzaak. 347
 ————— gevaar. *ibid.*
C.
Adavernenfs flank, doodelijke teekenen. 36
Calculi, de water-wegs hals en fcheede doorbo-
 rende. 411
Cancer, ziet kancker. 411
Cancrofus Fungus vagus geexftirpeert. 411
Carcinoma det baarmoeder. 355
Catheter wanncer en hoe te applicieren. 48, 49
 ————— platte zilverre voor de vrouwen. *tab: 2. fig: 10. p. 318*
 ————— waare administratie. 446
Chirurgijn hoedanig wezen moet. 41, 42
Cicatrix uteri merkwaardige. 412
Cives, fwangere vrouwen fchadelijk. 19
Clyfter, wanncer te applicieren. 46, 47
 ————— qualyk geappliciert. 47
 ————— van een quaaade gevolg. *ibid.*
 ————— van rook van *tabak*. 48
Clitoris, zeldzaame fituatie. 423
Condyloma in de baarmoeder. 6
Coronnemēt wat. 330
Coxygis os gebrooken. 407, 433
D.
Damen nytermate uytgezakt. 419
Dyen inde geboorte voorkomende, wat te
 doen. 90, 91
Dogters in baaringe verwekken meer pyn, en ma-
 ken dezelve moeylykker. 13
Doorn aan *fchaam* en *ftaartbeen* gegroeyt. 6
E.
Etroma wat, en oorzaak. 355
Eyren der vrouwen hoedanig bevrugt, en tot
 de baarmoeder overgaan. 323
 ————— hoedanig geconftitueert. *ibid.*
Embryulcia vera voorzegginge. 36, 37, 38
 ————— manier van behandelinge. 41, 42
 ————— aanwyzinge van de manier en tyd. 36, 37
 ————— teekenen der zelve. 31, 32, 33
 ————— wat voor dezelve te confidereeren
 valt. 43, 44
Endeldarm wonderlyke aftrictie en *excrementen*
 verhardinge in een baarende. 435
 ————— *uytzakkinge* naar moeylyke baaringe. 11
 ————— *fwaaere uytzakkinge*. 407
 ————— *uytlyghyde* derfelve uyttemate *verhardinge*.
 418
Enter blafen in de *uterus* groeyende. 345
Excrementa der Endeldarm uyttermate *verhardinge*.
 418, 435
Excrefcencia notabilis in het onderfte deel des agter-
 hoofds van een tweelink. 441
F.
Ficus uyt de *uterns* groeyende. 346
 ————— *cancrofus* uyt den hals van de *lyfmoeder*
 geexftirpeert. 423

Filius ante patrem quid. 18
Fyatteres lumbardorum quid en oorzaak. 352
Fungus cancrofus uyt den hals van de *lyfmoeder*
 geexftirpeert. 423
G.
Anze beks tang. *tab: 1. fig: 12. pag: 319*
Geboorte wat. 330
 ————— *natuurlyke* en *onnatuurlyke*. 334
Genitura der vrouwen wat. 322
 ————— vrouwen hebben geen *genitura*. 322, 323
Germe fauce quid. 96
Gefwel in de fcheede hoe te behandelen. 46
Glaucionis Roftrum dentatum incurvum primum, *tab:*
 1. *fig: 11. pag: 319.*
 ————— *fecundum*, *tab: 1. fig: 12. p. ibid.*
H.
Haak, kromme holle lepel haak. *tab: 1. fig: 7*
 ————— *troede* *ibid. fig: 8. pag. ibid*
Haaken, haar gebruyk. 74
 ————— zyn zorglyk te gebruyken. *ibid.*
 ————— *kromme* *dubbeld* met fcherpe tanden, *tab: 1.*
fig: 3. pag: 318.
 ————— *dubbeld* *kromme* met fcherpe tanden. *ibid.*
 ————— *enkelde* *dubbeld* met botte tanden. *ibid.*
 ————— *enkelde* met een kromme botte punt. *ibid.*
 ————— *enkelde* met een kromme botte punt. *fig: 6. pag: ibid.*
Hæmorrhoides oorzaak. 350
Heylighen afwykkinge in baarens noot. 23, 24
Heupe pyn der bevrugte oorzaak. 447
Hernia Uterina met de vrugt daar in, 7
 ————— in *Gravida*, met het kind buyten defelve
 &c. 448
 ————— in een *hontje* in beyde de zyden. *ibid.*
 ————— met de *cornua* daar in. *ibid.*
 ————— *Uterina cum placenta connexione notabili*.
 440
 ————— *pubis*. 406
 ————— *Uterina*. 408
Hydatides geloft. 328
Hydrocephalus van uytneemende groote.
 ————— wat in dezelve te doen. 66, 67
 ————— gelukkig verlost. 416
Hydrops uterina oorzaak. 353
Hoofst der bevrugte oorzaak. 348
Hoofd uythaalder. *tab: 2. fig: 3. 4. 5. pag: 319*
 ————— *hooker* der zelve. *ibid. fig: 6, 7.*
 ————— *ftemel* der zelve. *ibid. fig: 8. p. ibid.*
Hoofd, agterhoofd *renarcable* uytwaffinge van
 het zelve in een tweelink. 441
Hoofd des kinds in de baarmoeder blyvende wat te
 doen en hoe te behandelen. 72, 73
 ————— in de geboorte fttaande &c. 30
 ————— *gebooren zjynde*, en 't lichaam tegens de
 fchouders fttaande, hoe te procedee-
 ren. 76, 77, 78
 I i 2
 lli

R E G I S T E R.

I.	
<p>I <i>llei ossa</i> in baarende gezepareert, ziet ysbeen. 406</p> <p><i>Impulforium</i>, tab: 2. fig: 10. pag. 318</p> <p><i>I</i> <i>voenen</i> wyken van het heyligheen in baaringe. 23</p> <p>— <i>zef. armitie</i> in yder kraam. 406</p> <p>— langduurige en pynlykke zeparatie. 412</p> <p><i>I</i> <i>ngewanden</i> eens kind buyten het lichaam hangende en met een hand gebooren. 14</p> <p>— buyten de navel hangende. 14</p> <p style="text-align: center;">K.</p> <p>K <i>A</i> <i>mergank</i> valsche in een baarende. 439</p> <p><i>K</i> <i>anker</i> in de scheede. 6</p> <p><i>K</i> <i>eyserlyke sjeerde</i> werksallig gemaakt. 144</p> <p><i>K</i> <i>ind</i> met 4 <i>armen</i> en 4 <i>voeten</i>. 14</p> <p>— <i>armen</i> en <i>voeten</i> regt om hoog in de nageboorte staande. 15</p> <p>— 4 <i>armen</i> en 4 <i>voeten</i> hebbende. 14</p> <p>— <i>aangefigt</i> tegens het schaam been sluytende wat te doen. 384, 76, 14, 15</p> <p>— <i>aangefigt</i> van binnen tegens het <i>os pubis</i> benard staande. 403</p> <p>— <i>arm</i> met twee handen, en twee hoofden gebooren, wat te doen. 384, 76, 14, 15</p> <p>— <i>armtje</i> voor <i>nytkomende</i> wonderlyk verloft. 441</p> <p>— <i>een armtje</i> voorkomende wat te doen. 388</p> <p>— <i>beeyde</i> <i>armtjes</i> om den hals gellagen en met de mond tegen het <i>os pubis</i> staande. 419</p> <p>— <i>agterhoofl</i> gepranght staande. 402</p> <p>— <i>afhaling</i> tyd dood zynde. 36, 37, 38</p> <p>— hoe te bakeren en te behandelen. 378</p> <p>— baaringe moeylykke oorfaak. 13</p> <p>— <i>baarmoeder</i> doorboorende. 16, 17</p> <p>— <i>een beentje</i> voorkomende. 81</p> <p>— <i>beenderen</i> door een vloed onlast. 5</p> <p>— <i>beenen</i> voorkomende & c. 15</p> <p>— <i>beeyde beenen</i> en <i>armtjes</i> gebooren. 392</p> <p>— <i>beentje</i>, <i>slinker</i> gebooren. 411</p> <p>— <i>beentje</i> de <i>lyfmoeder</i> doorboort en gescheurt. 17</p> <p>— <i>beentjes</i> reght om hoog staande. 15</p> <p>— <i>billen</i> en <i>dycn</i> te zamen voorkomende. 393</p> <p>— <i>billen</i> voorkomende. 90, 91, 15, 393</p> <p>— <i>bloed vloed</i> by dezelve zijnde wat te doen. 94, 95</p> <p>— <i>boff</i> vooruytkomende. <i>ibid.</i></p> <p>— <i>buyk</i> voorkomende. 394</p> <p>— <i>buyk</i> voorkomende verloft. 91, 92, 442</p> <p>— <i>buyk</i> op <i>zyde</i> met dezelve en <i>ribbens</i> voorkomende. 93</p> <p>— <i>buyl waterzugtige</i> gebooren. 14</p> <p>— <i>cranium</i>, <i>huyd</i> nog <i>hayr</i> hebbende. 346</p> <p>— <i>dycn</i> voorkomende. 90, 91</p> <p>— <i>drie</i> en <i>viertlingen</i>. 17</p>	<p>— <i>dood</i> zynde zitten meesten tyd in de baarmoeder vast. 93</p> <p>— <i>dood</i> zijnde teeken. 31, 32, 33</p> <p>— <i>dood</i> zynde hoe te behandelen. 41, 45, 62, 63</p> <p>— wat voor de operatie te confidereeren. 43, 44, 45</p> <p>— <i>dood</i> zynde, hoe de baarende te plaatsen. 51</p> <p>— <i>dwersch</i> <i>gekeert</i> en dood. 406</p> <p>— <i>dwersch</i> <i>leggende</i>. 415</p> <p>— <i>dwersch</i> <i>gebogen</i> <i>hals</i> <i>leggende</i>. 405</p> <p>— <i>elleboog</i> voorkomende. 415</p> <p>— <i>gekeerde</i> <i>qualijk</i>, <i>verscheyde</i> <i>manieren</i>. 11, 15</p> <p>— <i>geboorte</i> <i>staande</i> <i>zeldzaam</i> <i>gezitucert</i>. 415</p> <p>— <i>gebooren</i> <i>verwaarlooft</i>. 421</p> <p>— <i>gefwollen</i> en als een moer swart werdende. 432</p> <p>— <i>handen</i> en <i>voeten</i> gebooren. 86</p> <p>— <i>handen</i> <i>in</i> <i>de</i> <i>geboorte</i>. 15</p> <p>— <i>hand</i> <i>dourde</i> <i>navel</i> voorkomende. 17</p> <p>— <i>handen</i> <i>twee</i> <i>aan</i> <i>eene</i> <i>arm</i> gebooren. 14, 15</p> <p>— <i>hals</i> <i>dwersch</i> <i>gebogen</i> <i>leggende</i>. 405</p> <p>— <i>hals</i> <i>van</i> <i>t</i> <i>hoofd</i> 8 <i>dagen</i> <i>benard</i> <i>in</i> <i>de</i> <i>geboorte</i> <i>staande</i>. 403</p> <p>— <i>hals</i> <i>gebogen</i> <i>leggende</i>, <i>schouderblad</i> voorkomende <i>afgehaald</i>. 437</p> <p>— <i>hals</i> <i>gebogen</i> <i>in</i> <i>de</i> <i>zyde</i> <i>van</i> <i>de</i> <i>baarmoeder</i> <i>geplaat</i>. 15</p> <p>— <i>in</i> <i>de</i> <i>heupe</i> <i>staande</i>, <i>het</i> <i>boven</i> <i>lyf</i> <i>gebooren</i> <i>zynde</i>. 77</p> <p>— <i>hoofd</i>, <i>hydrocephalus</i>, <i>gebooren</i>. 13, 14, 66, 67</p> <p>— <i>hoofd</i> <i>geboort</i> <i>gebooren</i>. <i>ibid.</i></p> <p>— <i>hoofd</i>, <i>twee</i> <i>hoofden</i> <i>gebooren</i>. 13</p> <p>— <i>hoofd</i>, <i>twee</i> <i>hoofden</i> <i>en</i> <i>tusschen</i> <i>deselve</i> <i>een</i> <i>arm</i> <i>met</i> <i>twee</i> <i>handen</i>. 14, 15</p> <p>— <i>hoofl</i> <i>tegens</i> <i>de</i> <i>schaambeenen</i> <i>vast</i> <i>staande</i>. 14</p> <p>— <i>hoofl</i> <i>wel</i> <i>voorkomende</i> <i>hoe</i> <i>te</i> <i>handelen</i>. 62</p> <p>— <i>voorzegginge</i>. 63, 31, 32, 33, 34</p> <p>— <i>hoofl</i> <i>de</i> <i>scheede</i> <i>met</i> <i>ploozen</i> <i>voor</i> <i>nytkomende</i> <i>hoe</i> <i>te</i> <i>behandelen</i>. 36, 37, 68, 69</p> <p>— <i>Kind</i> <i>t</i> <i>hoofl</i> <i>gebooren</i> <i>zynde</i> <i>het</i> <i>lichaam</i> <i>tegens</i> <i>de</i> <i>schouder</i> <i>staande</i>. 76, 77</p> <p>— <i>hydrocephalus</i> <i>wat</i> <i>te</i> <i>doen</i>. 13, 14, 66, 67</p> <p>— <i>hydrocephalus</i> <i>g</i> <i>lukkig</i> <i>verloft</i>. 14, 416</p> <p>— <i>ingewanden</i> <i>buyten</i> <i>het</i> <i>zelve</i> <i>gebooren</i>. 14</p> <p>— <i>buyten</i> <i>de</i> <i>navel</i> <i>hangende</i>. <i>ibid.</i></p> <p>— <i>als</i> <i>een</i> <i>klood</i> <i>in</i> <i>een</i> <i>gerolt</i>. 15, 16</p> <p>— <i>knietsjes</i> <i>voorkomende</i> <i>wat</i> <i>te</i> <i>doen</i>. 392</p> <p>— <i>knietsjes</i> <i>gebooren</i>. 85, 86</p> <p>— <i>lyf</i>, <i>dubbeld</i> <i>gebooren</i>. 14</p> <p>— <i>mala</i>, <i>by</i> <i>een</i> <i>gezonde</i> <i>vrugt</i> <i>zynde</i> <i>wat</i> <i>te</i> <i>doen</i>. 94, 95</p> <p>— <i>aan</i> <i>dezelve</i> <i>vast</i>. 16</p> <p>— <i>nageboorte</i> <i>en</i> <i>streng</i> <i>buyten</i> <i>het</i> <i>lichaam</i> <i>hangende</i>, <i>verloft</i>. 442</p> <p>— <i>negen</i> <i>van</i> <i>eener</i> <i>draght</i>. 17, 18</p> <p>— <i>hoe</i></p>

R E G I S T E R.

hoe te reynnigen,	378
ribbens op zyde en met de buyk voorkomende,	93
rugge voorkomende,	87, 88
rugge dwersfch voor de geboorte staande,	15
in een fakbuyten het lichaam over de liezen hangende,	7
schaambeent, boven het selve schietende,	31
schaambeent staande hoe te procedeeen,	76, 384
schouders tegens het schaambeent gevest,	395
schouders eerst voor komende,	15, 37, 88
schouders 't lichaam tegens de selve staande,	76, 77
streng en nageboorte buyten het lichaam hangende verloft,	442
strengdubbelt gebooren zonder kock nevens eene arm,	89
swart als een Moor en zeer gefwollen,	432
vlesfch gewas aan het oor ofte hoefel,	17
voeten, met 4 voeten en 4 armen geboren,	14
voeten voorkomende wat te doen,	390, 391, 315, 83, 84
voeten verscheide Zituatien,	15
waterboofel, ziet hydrocephalus	
waterzugige buyt,	14
vollewerk staande	464
op zyde voorkomende,	87, 88
Kloven der scheede,	6
Kraamvrouw hoedanig zig te geneeren,	383
Kraamvloed te voorbarig gestopt,	433
Kraamstoel in zyn verscheide afdeelingen verbeeld en beschreven, tab: 3, fig: 1, 2, 3, tot 8, p: 399	

L.

Ek gaan door Vroedvrouwen veroorzaakt,	22
Lymfoeder, ziet Baarmoeder.	
Lympha vaginalis wat	323
Lippen der vrouwlykheid oorzaak,	353, 354
Lochiorum suppressio intempeftiva,	453, 440

M.

Ars boven mars,	414
Meatus urinaris uyt de eerste conformatie geflooten,	435
Melk der Minnen te beproeven of goed is,	381, 382
Melk der borsten in niet bevrugte zynde oorzaak,	328
Menstrua der bevrugte oorzaak,	350
ten tyde van swanger zyn,	332, 333
in Zuygende vloeyen niet,	332
vloeyende bekent en bevrugte,	323
Menstruorum fluxus in een meysje den tweede dagh van haar geboorte,	437
Merrie geringt zynde bevrught,	8
Mesje krom en fcherp, tab: 1, fig: 3, pag: 318	
krom fcherp en plat met een ronde bottahaak, tab: 1, fig: 9, pag: 318	
twede idem, tab: 1, fig: 10, p: 318	
aan een zyde fuydende, tab: 1, n: 3, p. ibid.	

idem, tab: 2, fig: 1, 2, pag: 319	
Mime hoedanig een te verkiefen,	380, 381
Miskraam zeldzame,	424, 430
oorzaaken kenteekenen,	354, 355, 356, 357
door snuyf-tabak veroorzaakt,	443
Moederkock ziet placenta.	
Mond cadaverenuse flank uyt defelve, een doodlyk teeken,	36
Mola nevens een kind by een bevrugte zynde, wat te doen,	94, 95
verscheide Zoorten,	16
by een gefonde vrucht zynde, wat te doen,	94, 95
ontieedinge,	345
hoedanig en waar uit geformeert werd, ibid	
kenteekenen van der zelve dragt,	345, 346
pendula uyt de baarmoeder groeyende,	346
hoedanig in het afhalen te behandelen, ibid	
afgehaald,	430
waare kenteekenen,	328, 329
Muscus swangere vrouwen schadelijk,	19

N.

Abvrugting wat,	104, 105, 341, 342
hoe te behandelen,	342, 343, 344, 315
Nageboorte hoe af te halen en te behandelen,	108, 109, tot 113, 373, 374, 375
voor het kind gebooren zynde wat te doen,	388
voor het kind komende,	31
in het lichaam blyvende wat te doen,	112
remarcabele afhaalinge,	444
buyten het lichaam hangende,	442
wonderlyke connexie in een hernia uterina,	440
overgebleven door topica afgedreven en geloof,	439
van twuelingen byzondere zituatien,	416
hoe af te halen,	108, 109, 110, 315

Navel, een kinds hand door dezelve voorkomende,	17
ingewanden buyten dezelve hangende, en een kind daar nevens gebooren,	14
breuk oorzaak,	29
Navel-freng wanneer en hoe af te binden,	376, 377
twemaal om den kals der kinds gestingere wat te doen,	386
erst voorkomende wat te doen,	387
remarkabele lekkinge, door onbehoorlyk afbinden veroorzaakt,	400
zeldzaame kribbeyd,	424
op 3 plaatzen, even als schaakels eener ketting, gezepareert,	432
dubbeld geboore,	89
dubbeld,	360
mer een spleet buyten het lichaam hangende,	442

R E G I S T E R.

<p>— zeldzaame verwijderinge, 448</p> <p>— met een dubbeld geſtrikte knoop, 417</p> <p>— wonderlyk gellingert, 429</p> <p>Nero met de voeten voor uyt gebooren, 31</p> <p>Nee nedergefakt tot op de lyfmoeder, 419, 420</p> <p>— gefmolten en gefcheurd, ibid.</p> <p>Nieren pyn der bevrugten oorzaak, 347</p> <p>Nympha uyttermaten groot en vol waterzynde ge- extirpeert, 433</p> <p>Nympha uterina uyttermaten groot, 414</p> <p style="text-align: center;">O,</p> <p>Oedema der bevrugten oorzaak, 353, 354</p> <p>Oogh appelen der baarende verwijderende, teeken eens mocelykke arbeyd, 29</p> <p>Onderſlaan wat en wanneer, 364, 365, 366</p> <p>Opifotomos quid, 358</p> <p style="text-align: center;">P,</p> <p>Pensak zeldzaame extenſie 499</p> <p>— verwijderinge van een uytneemende gro- te in een hontje, 7</p> <p>— cornua uterina in dezelve geplaaft gevon- de, 7</p> <p>— gebrooken, 24, 29</p> <p>Peritonai extenſio, ziet pensak,</p> <p>Peffarien gebruyk, 44, 45</p> <p>Phymosis notabilis, 447</p> <p>Pyn der bevrugte oorzaak, 449</p> <p>Pis ſo ſwart als inkt gelooft, 420</p> <p>Placenta hoe geformeert werd, en geplaaft is, — met een navel ſtreng buyten het lichaam hangende, 442</p> <p>— notabilis afgehaald, 444</p> <p>— voor de geboorte afgeſcheyden, 16</p> <p>— van twelvingen zeldzaame connexie, 424</p> <p>— in een vlies een vleesklomp in zig beſluy- tende en aan dezelve vaſt gehegt, 432</p> <p>— connexio notabilis cum marina bernia, 440</p> <p>— overgebleven door rupion gelooft, 439</p> <p>Pubis offa, of in baaringe van den andere wyken, — een duym breed van den andere gewe- ken, 419</p> <p>— notabile zeparatie, 410</p> <p>Pubis bernia, 406</p> <p>Purgatien in beſwangerde niet goed, 362</p> <p style="text-align: center;">R,</p> <p>Rugae quid, 11</p> <p>Rugge in de geboorte voorkomende, 15, 27, 88</p> <p>Rugge pyn der bevrugten oorzaak, 347</p> <p style="text-align: center;">S,</p> <p>Sacrum os gefepareert in de geboorte, 406</p> <p>Schaambeenen aan den ander gegroeyt, 5</p> <p>— of in baaringe van den anderen wy- ken, 23, 24, 25, 26</p> <p>— ſeparatie in yder kraam, 420</p> <p>— pynlyke langduurige ſeparatie, 412</p> <p>— een duymbreed van den andere ge- weken, 419</p> <p>— notabele ſeparatie, 410</p>	<p>— 't kind met het aangezicht daar te- gens ſtaande, hoe te behandelen, 76, 77</p> <p>Scheede zeer enge, 5</p> <p>— geſloten in een ſwangere vrouw, 21</p> <p>— geſloten of te engh hoedanig te openen, 61, 62</p> <p>— geſlotenheyd in een 17 jarige dogter, 402</p> <p>— met ploeyen door het hoofd des kints uyt- gezet wat te doen, 68, 69, 383</p> <p>— uyt het lichaam hangende, 69</p> <p>— door een vlies geſloten, 7, 8, 9</p> <p>— kanker in de zelve, 6</p> <p>— hoedanig te verwijderen, 57</p> <p>— groote uytzakkinge 69, 70, 419, 401, 402</p> <p>— fungus cancroſus uyt dezelve geextirpeert — met tongen, 444</p> <p>— ſwelling oorzaak, 354</p> <p>— ſcirrhus notabilis, 410</p> <p>— purulenta materia door dezelve gelooft, — zeer wel behangen, 406</p> <p>— omkeeringe, 408</p> <p>— 't ſamen gegroeyd door gangrena, 412</p> <p>— groote loozinge van ſtinkket water 3 da- gen voor de kraam door dezelve, 420</p> <p>— tot in den Endeldarm geſcheurt, 434</p> <p>— ſpleet in de zelve, 435</p> <p>— doorbovinge door ſcherpe ſteentjes, 411</p> <p>Scirrhus in de baarmoeder, 6, 355</p> <p>— van de lyfmoeder notabilis, 410</p> <p>Schouders van het kind met dezelve tegens de baar- moeder ſtaande, 77</p> <p>— in de geboorte voorkomende, 87, 88</p> <p>Semen genitate in ſubſtantia maakt geen bevrugtinge, — maar deſſelfs geeft, 8</p> <p>— Exempel in een vrouw, 8</p> <p>— in een Merry, 8</p> <p>Snymerje ziet meſje, 377</p> <p>Sluyd band hoe de kraamvrouwen aan te doen, 378</p> <p>Speenen, takken, of hamorrhoides oorzaak, 350</p> <p>Speculum matricis conditie en gebruyk, 60, 61</p> <p>— afgebeeld, tab: 1, fig: 1, 2. P. 318</p> <p>Spuyt met zijn toebehoren in deelen geſcheyden, — tab: 2, fig: 12, pag: 319, 320</p> <p>— in zyn geheel verbeeld, tab: 2, fig: 13, — pag: 319</p> <p>Staar-been vaſt aan den andere gegroeyd, 5</p> <p>— doorn aan dezelve gegroeyd, 5, 6</p> <p>— wyk in baaringe agteruyt, 25, 26, 27</p> <p>Steenen in de baarmoeder gevonden, 5</p> <p>— der blaaze naar buyten voor zig een ruym- te makende, 11</p> <p>— verſcheyde ſituatien, ibid.</p> <p>— der blaaze hoe te behandelen, 49, 50</p> <p>— groote door de water weg ge- looft, 50</p> <p style="text-align: right;">Stran-</p>
--	--

R E G I S T E R.

<i>Swanguria</i> , zeer pynlykke.	439
Streng zeer kort.	18
— ordinaris lengte hoe wesen moet.	18
— te lang zynde.	19
— teer, en met bogten en knoopen.	18
— om den hals gestingere.	63
— dubbeld geboren zonder kock.	89
— eerst geboren.	97
— hoedanig geformeert werd.	324
— hoedanig af te binden.	336
Streng, ziet verder naveltreng.	
<i>Superfetatio</i> , ziet nabevrugting.	
Swaanenbeks tangh, tab: 1. fig: 11. pag: 318	
Swanger worden hoedanig.	322, 323, 324
— waare kentekenen.	324, 325, 326, 327
— of een meysje of een jongetje draagt ken- teekenen.	340
— of meer als van een swanger gaat.	341
— hoe zig te gedragen.	359, 360
— waarom veel winden door de mond lossen	37
— veel vloed onderworpen.	37
Swanger zyn, ziet verder bevrugtinge	
Swellinge der loden der bevrugten oorzaak.	349
Sweet dat vet en sineerig is quid.	37

T.

T Abak, snuyf-tabak veroorzaakt miskraam.	443
Tangh, swaanen-beks tang. tab: 1. fig: 11. p: 318	
— ganxelbeks tang. ibid: fig: 12. pag: ibid.	
<i>Tiretelle</i>	
— kooker der zelve. tab: 2. fig: 3, 4, 5. pag: 319	
— xleent derselve. ibid: fig: 6, 7. p: 320	
— ibid: fig: 8. p: ibid.	
<i>Tuba Fallopiana</i> met water bezet.	346
— met klieren beset.	ibid.
— met vles begroeyd.	ibid.
Tweelingen hoe af te halen.	315
— hoe te behandelen.	96, 97
— beyde met de voeten voorkomende wat te doen.	96, 97, 101, 102, 300, 390
— beyde met het hoofd voorkomende &c.	59, 100, 394, 395, 396
— het eene met het hoofd, en het andere met de voeten komende hoe te handelen.	96,
— op verscheide wyze voorkomende wat te doen.	97
— of in een, of meer werk leggen.	394, 101, 399
— de selfs verscheide legginge.	ibid.
— remarkable verlossing.	ibid.
— in een werk bestoeten zeldzaame connexie van der zelve nageboortens.	414
— nageboortens byzondere situatien yder in een besondere werk bestoeten.	424
— kentekenen daar van swanger gaande.	416
— wonderlyk ter wereld gebracht.	96, 97
— quaade gestalte.	436

V.

V agina, ziet scheede.	
<i>Varices</i> der dyen en beenen der beswanger- den.	94, 95
Verlossing van een gefonde vrucht, en weynig tyd daar naar van beenderen van een verrotte vrucht.	5
— <i>plaisirige</i> .	383
— <i>swaare</i> van een oude vryster.	402, 414
— <i>gelukkige</i> van een dood kind.	403, 405
— van een <i>lange Calbas</i> gewyze vleesagtige klomp.	407
— van tweelingen, een dood het andere le- vendig.	414
— <i>raare</i> van een dwars leggende kind met de elleboogh voorkomende.	415
— hoedanig voorkomt, en wat daar te doen	331
— moeyelykke van een kind, met zijn rug tegen aan de geboorte benard staande.	427
<i>Vesica</i> ongehoorde inverfie en uytzakkinge.	422
Verwyderaar met zyn veer en nebben. tab: 2. fig: 9. pag: 320	
<i>Zyg kankeragtige</i> uyt de lysmoeder gesneden.	411
Vleesklomp als een duyve ey groot, in een vlies ge- slooten aan de placenta vast zijnde.	434
Vleesklomp ontlastingh kenteekenen.	328
Vlees gewas in de nek van een eerst geboorne kind.	401
Vleesagtige calabas gewyze klomp verlost.	407
Vliesen t' samengroeyinge en water ophouding.	425
— <i>zweer oudige reparatie</i> , in welke tweelingen bestoeten lagen.	426
<i>Vlies in form van een blaas</i> aan de placenta vast zyn- de, zeldzaame aanhangsel.	434
Vloed, beenderen door dezelve ontlast.	5
Vloed, <i>bloed vloed</i> geduurende het swanger zyn.	29
— by een <i>gezonde</i> vrucht zijnde wat te doen.	94, 449, 95
— <i>der bevrugte</i> , wat te doen.	94, 95
— zeer <i>swaare</i> voor de behoory- ke kraamtyd.	405
— <i>swaare storinge</i> van een ge- waande bevrugte.	404
— geduurende het swanger zyn.	29
— al te haastig opgestopt.	440
Voeten geboren zynde wat te doen.	433
Voeten en handen geboren.	83, 84
Vratten inde baarmoeder.	6
Vroed-vrouwen zyn oorzaak van moeyelykke baa- ringe en dood.	21, 22, 23, 29
— Historien der zelve.	23, 24
— <i>groot misslag</i> .	412
— onkundeen mishandeling aange- wezen.	442
Vrouw.	

R E G I S T E R.

Vrouw geopend met het volle lichaam gestorven.	409	_____ wanneer zig formeert.	363
Vrouwlykheyd zeer wel behangen.	408	_____ continueele ontlastinge.	424, 48
Vrouwlykheyds swellingh oorzaak.	354	_____ in de <i>tuba Fallopiana</i> groeyende.	345, 346
Vrught, <i>valse vrught</i> by een gezonde zynde wa te doen.	94, 95	_____ loofinge profytelyk voor een Courtisane.	413
_____ waare gedaante en oor- spronk.	95, 96	_____ loofings onmagt en dikmaals aanperlinge met groote pyne zonder manifeste oor- zaak.	413 426
Vrughtin s' moeders lichaam, heeft naar twee maan- den, allen zijn volkomen leden.	323	_____ <i>wederhoudinge</i> oorzaak.	11
_____ hoedanig geplaat.	ibid.	_____ kenteekenen.	48
_____ komt uyt een <i>Ey voort</i> .	ibid.	Water blaazen in een vlics beslooten inde baarmoer- der groeyende.	345
_____ in de <i>tuba Fallopiana</i> geformeert en vol- groeyt.	ibid.	Water wegs hals aanmerkkens waardige doorboor- ringe door scherpe steentjes.	411
_____ beweginge om ter wereld te komen.	324	Water-hoofd, <i>hydrocephalus</i> , wat te doen.	66, 67
_____ ter wereld gebragt hoe te behandelen.	338	Waterhoofdig kind gelukkig en wonderlyk ver- loft.	416
<i>Vulva</i> , ziet scheidde.		Water weg zeldzaame situatic.	429
U.		_____ uytzettinge benedewaarts naar de <i>vulva</i> .	431
Ulceratiend door steentjes veroorzaakt.	411	_____ uyt de eerste conformatie geslooten.	435
<i>Urachus</i> zet zig in tware baaringe uyt.	10	Winden beswaangert zijnde teekenen.	329
Uterus, ziet baarmoeder.		Wormen inde baarmoeder gevonden.	355
<i>Uterina hernia</i> .	408, 440		
<i>Uterina hydrops</i> oorzaak.	353, 354	Z.	
W.		Zaad mannelykke komt niet verder als in de scheidde.	322, 323, 324
Water-blaas grôte contusie met Gangrana.	416	_____ vrouwen hebben geen zaad.	ibid. 223
Water loozinge en weder ophoudinge door t'la- mengroeyinge en sluytinge der gebrooke vlie- zen.	425	_____ ontlasten alieen een <i>lymphatische vocht</i> , t'on- recht vrouwelykke zaad genaamt.	323, 223
Water beswangeringe teekenen.	329	_____ mannelykke brengt geen kinderen voort	ibid.
_____ ophoudinge en moeyelykke loofinge der bevrugten.	344	<i>Zibethum</i> , ziet <i>Civet</i> .	

E Y N D E.